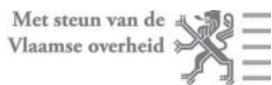

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

37e jaargang - nr. 1 - 2014

Drukkerij typo/offset, Marc Latré - Aalter
Kaftontwerp: Roger Defruyt

33 JAAR TECHNISCH INSTITUUT ST.-JOZEF TE AALTER

NOOD AAN TECHNISCH ONDERWIJS IN AALTER

De aanleg van een industrieterrein op het oude vliegveld in Aalter zorgde begin de jaren zestig voor een toevloed aan bedrijven, zoals Bekaert N.V., de Boerenbond (nu AVEVE), Comelco (nu Campina) en Omco, om alleen maar de grootste te vernoemen.

De meeste technische scholen lagen minstens 15 km van Aalter verwijderd. Daarom kwamen er gesprekken op gang tussen het Nationaal Verbond voor Katholiek Onderwijs en de diocesane overheid enerzijds en de geestelijkheid en het gemeentebestuur van Aalter anderzijds.

Stuwende krachten waren Kanunnik Coppens van het Bisdom Gent, directeur van het technisch instituut St.-Antonius (Holstraat) en tevens inspecteur van het technisch onderwijs, alsook pastoor Maurice Lepoutre en burgemeester Jan De Crem.

Pastoor Maurits Lepoutre

Burgemeester Jan De Crem

DE START

Het technisch instituut St.- Jozef ging van start op 1 september 1964. Niettegenstaande de laattijdige bekendmaking, werden toch 32 leerlingen ingeschreven. De oude gemeenteschool in de Boomgaardstraat - nu de bibliotheek - vormde het eerste onderdak.

Er werd gestart met een afdeling mechanica, categorie LSTS ⁽¹⁾ op A3-niveau. De school bestond uit twee praktijklokalen, drie klaslokalen en een bureel. Het machinepark bestond uit: 3 draaibanken, 2 schaaftbanken, 3 boormachines, 2 zaagmachines, 2 slijpmolens en een aantal werkbanken. De theoretische vakken werden allemaal gegeven door Hubert Van Hooreweghe, voor de technische vakken en beroepspraktijk werden leerkrachten “geleend” aan de Holstraat van Gent. Dat waren de broers De Clercq Jozef en Paul.

Het schooljaar daarop (1965 – 1966) was het leerlingenaantal aangegroeid tot 71 leerlingen.

Het aanwerven van leerkrachten drong zich op: Hubert Braeckman (wiskunde), Guido Orbie (Frans), Michel De Meyer (muziek), Werner Roelandts (Nederlands), Ward Faes (godsdienst), Jacky Segers (lichamelijke opvoeding) en Raf Van de Walle (plastische opvoeding). Voor de technische vakken en beroepspraktijk waren dit Daniël De Vos en Urbain Stofferis ⁽²⁾.

Het leerlingenaantal bleef stijgen en op 1 september 1967 werden twee nieuwe afdelingen boven de doopvont gehouden, zijnde een afdeling elektriciteit - LSTS op A3-niveau en een afdeling mechanica - LSBS ⁽³⁾ op A4-beroepsniveau.

Als nieuwe leerkrachten kwamen Carlos Smessaert (technisch tekenen), Jozef Van Haver, Michel Hebbrecht, Johan Verschaeve en Noël Vindevoghel. Studiemeester werd Denis De Loof en de eerste directeur, Hubert Van Hooreweghe (°29.01.1928; +25.06.2007).

Hubert Van Hooreweghe, de eerste directeur van Sint-Jozef te Aalter.

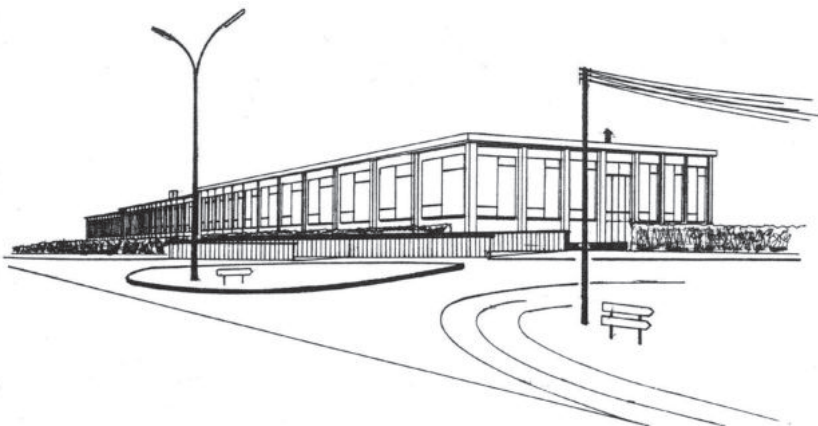
In het schooljaar 1967-1968 was Noël Vindevoghel aanvaard om les te geven, doch hij moest nog zijn legerdienst vervullen. Zo werd Johan Verschaeve als interimaris aangeworven. Na de legerdienst kwam Noël Vindevoghel terug en kon Johan Verschaeve toch blijven omdat het leerlingenaantal maar bleef stijgen.

Op school was er geen refter. Iedere middag was er een wandeling naar het parochiaal centrum PAX onder begeleiding van leerkrachten. De leraarskamer en het secretariaat waren in een geleende caravan van de firma 'Caravan De Reu'.

DE JAREN VAN GROEI

De gemakkelijke verbindingen, school- en lijnbussen alsook de trein, droegen hun steentje bij om de leerlingen uit de omliggende gemeenten de weg naar Sint-Jozef te vinden. Het aantal leerlingen bleef groeien en de inrichtende macht zag dat het zo niet verder kon en men zocht een terrein om een nieuwe technische school op te trekken. De diocesane overheid kreeg de grond van het OCMW in de Brouwerijstraat langs de Knokkeweg. Het bouwen kon beginnen. In juni 1967 werden de werken aangevat door de firma Dinaco (Groep Seghers) die een prefabbouw zou neerplanten op het bekomen terrein.

Het nieuwe complex had een overbouwde ruimte van 2700 m² en omvatte vijf ateliers, twaalf klaslokalen, een turnzaal, ruime refters met opwarmkeuken, een bureel en leraarskamer. In een ver verleden had men zelfs het idee om op het grasveld achter de school verder uit

Schets van het nieuwe gebouw Sint-Jozef aan de Brouwerijstraat.

Bij de opening van nieuwe gebouwen horen natuurlijk toespraken en een feest. Hier een foto bij de opening van de gebouwen aan de Sint-Jozefstraat in februari 1968. Op het podium zitten een aantal personaliteiten, waaronder vooraan van links naar rechts: Bisschop Leonce-Albert Van Peteghem met bonnet (4^e persoon), Pastoor Maurits Lepoutre (6^e persoon), toenmalig Burgemeester Jan De Crem (7^e persoon), Kanunnik De Wandel (9^e persoon), Kanunnik Coppens (10^e persoon) en toenmalig secretaris Frans De Meyer (12^e persoon). Als spreker herkennen we zeker toenmalig directeur Hubert Van Hooreweghe.

Foto-archief: Paula Vermeire

te breiden door middel van een hoogbouw waarin zich 23 klaslokalen zouden bevinden. Maar het is bij goede voornemens gebleven. De plannen waren er, maar de hoogbouw is er nooit gekomen.

Op 29 februari 1968 geschiedde de grote verhuis van de Boomgaardstraat naar de Brouwerijstraat. Alles werd door vrachtwagens van de gemeente, met hulp van alle leerlingen en het personeel, vervoerd.

Het schooljaar 1968 – 1969 werd in de nieuwe gebouwen gestart. De straat naast de school werd tot St.-Jozefstraat gedoopt.

Het aantal leerlingen bleef maar stijgen en het schooljaar 1972 – 1973 startte met 227 leerlingen. Het lerarenkorps was inmiddels tot 28 leerkrachten aangegroeid. Het machinepark had ondertussen een waarde van een aantal miljoenen Belgische Frank.

De oud-leerlingen vonden gemakkelijk werk in de vele Aalterse bedrijven, anderen studeerden verder in de A2-afdelingen, technisch regent en zelfs technisch ingenieur, meestal met goede resultaten. Onder impuls van een jong en dynamisch lerarenkorps werd school-

sport geen ijdel woord. Over de middag was er een pauze van anderhalf uur en werden klascompetities gehouden voor voetbal, basketbal en volleybal.

Ook op het terrein achter de school werd op de opendeurdag een toernooi gehouden voor de 6e leerjaren van de omliggende scholen. ⁽⁴⁾ Op p.8 de gezamenlijke foto voor de start van een finale.

Het dynamische lerarenkorps van de jaren 70 tot begin 1980.

V.l.n.r.: zittend: Johan Verschaeve, Tony Van Hooreweghe, Carlos Smessaert, Denis De Loof, Hubert Van Hooreweghe, Jozef Van Haver, Valère Lippens, Pierre Van De Velde en Jan Verstraeten.

staand: Guido Storme, Patrick Vervalle, ? , Frank De Ceuninck, Werner Roelandts, Dismas Rottey, Joris Claus, Julien Van Damme (weinig zichtbaar), Van Daele Paul, Nadine Dhondt, Daniël De Vos (achteraan), Michel Hebbrecht, Noël Vindevoghel, Noël Van Acker, Hubert Braeckman, Willy Potvlieghe, Wilfried Goethals (achteraan), Urbain Stofferis, Annemarie Cooreman, Jos Vermeire en Marianne Smessaert.

Foto-archief: Werner Roelandts

Groepsfoto van de finale voetbal op een opendeurdag voor het 6^e leerjaar. De leerkrachten rechts zijn v.l.n.r.: Noël Vindevoghel, Johan Verschaeve en Adriaan De Smet.

Foto-archief: Johan Verschaeve

Vermoeide leerkrachten na een partijtje cyclocross.

V.l.n.r.: zittend: Pierre Van De Velde, Jan Verstraeten, Werner Roelandts, Adriaan De Smet en Dismas Rottey.

knielend: Denis De Loof en ? .

staand: Etienne Bonne, Carlos Smessaert, Noël Van Acker, Michel Hebbrecht, Noël Vindevoghel, Daniël De Vos, Hubert Braeckman, Joris Claus, Johan Verschaeve, Jozef Van Haver en Willy Potvlieghe.

Foto-archief: Denis De Loof

De leerkrachten wilden niet achterblijven en gingen zich met de leerlingen meten in de verschillende sporttakken. Op p.8 zien we de leerkrachten na een cyclocrosswedstrijd.

In 1973 werden de ateliers te klein en werd een nieuwe turnzaal gebouwd. Zo werd de oude turnzaal een atelier. De nieuwe turnzaal is nu het atelier automechanica.

Als actieve school werd, om een betere service te verzekeren, een tweedehandse schoolbus aangekocht om de leerlingen op te halen op vaste standplaatsen. Deze schoolbus werd ingekaderd in het toenmalige leerlingenvervoer. Als chauffeur fungeerde directeur Hubert Van Hooreweghe en huismeester Denis De Loof. Er werden zelfs tijdens de paasvakantie weekreizen met deze bus georganiseerd voor het 5^e en 6^e jaar automechanica, zoals een week naar Sankt-Vith, Roth of Saint Marie.

Door het stijgend aantal leerlingen was de tijd rijp voor een HSTS-afdeling ⁽⁵⁾ op A2-niveau, zodat de leerlingen tot hun 18 jaar in St.-Jozef konden blijven. Maar het zou tot eind de jaren tachtig duren vooraleer deze droom werkelijkheid werd.

Ondertussen werd ook een afdeling automechanica op beroepsniveau opgericht. Voor de lessen theorie en praktijk werden Erik Vroman en Astère Vergotte aangenomen.

*De basketbalploeg van Sint-Jozef werd provinciaal scholenkampioen. Een grote eer voor zo'n kleine school. De coaches waren toentertijd v.l.n.r.: Frans Waerniers, Werner Roelandts en Guido Storme.
Foto-archief: Werner Roelandts*

Het voltallig lerarenkorps bij de directeurswissel van Hubert Van Hooreweghe met Marc Govaert in augustus 1987.

V.l.n.r.: zittend: Carlos Smessaert, ? , Marianne Smessaert, Brigitte Bultynck, Denis De Loof, Marc Govaert, Hubert Van Hooreweghe, Daniël De Vos, Jozef Van Haver, Johan Verschaeve, Katrien Van De Castele, ? en Astère Vergotte.

midden: Dirk Van De Saffele, Julien Van Damme, Werner Roelandts, Jan Verstraeten, ? , Frank De Ceuninck, Noël Vindevoghel, Hubert Braeckman, Frans Waerniers, Dismas Rottey, Paul Verschelde, Tony Van Hooreweghe, André Maebe, Nadine Dhondt en Dirk Van Daele.

boven: Annemarie Cooreman, Joris Claus, Erik Vroman, Willy Potvlieghe, Urbain Stofferis, Paul Van Daele, Jozef Vermeire, Guido Storme, Noël Van Acker, Michel Hebbrecht, ? en Patrick Vervalle.

Foto-archief: Werner Roelandts

In 1987 ging onze eerste directeur Hubert Van Hooreweghe met pensioen. Hij werd opgevolgd door Marc Govaert, een leerkracht in Maria-Middelares.

Ondertussen werd de school te klein en het gebrek aan klaslokalen werd opgevangen door drie tuinhuizen (kostprijs 200 000 BF) voorzien van alle nutsvoorzieningen. Die ‘tuinhuizen’ werden tijdens het verlof door leerkrachten gebouwd. Heel wat leerlingen hebben boeiende herinneringen aan de lessen in “de tuinhuizen”.

Toen twee jaar later Marc Govaert directeur werd in het Instituut Maria-Middelares, werd hij als directeur van St.-Jozef opgevolgd door Luc Van Paemele, een leerkracht van het V.T.I. te Deinze. Hij bleef vijf jaar directeur en werd in 1995 secretaris van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). Zijn opvolger werd Geert Dhondt (leraar

*Dit lerarenkorps was actief in Sint-Jozef in de jaren negentig.
 v.l.n.r.: zittend: ? , Johan Verschaeve, Werner Roelandts, Tony Van
 Hooreweghe, Daniël De Vos, Jozef Van Haver, Guido Orbie, Michel De
 Meyer en Dirk Van De Saffele.
 midden: Patrick Vervalle, Katrien Van De Castele, Joris Claus, Pierre Van
 De Velde, Annemarie Cooreman, ? , Noël Vindevoghel, Dismas Rottey, Paul
 Verschelde, Nadine Dhondt en Julien Van Damme.
 Foto-archief: Werner Roelandts*

godsdienst). Toen deze in maart 1997 plots overleed, werd zijn opvolger Johan Verschaeve, een oude getrouwe van de school. Hij zal de laatste directeur van St.-Jozef zijn.

*Johan Verschaeve, de laatste directeur van Sint-Jozef.
 Foto-archief: Johan Verschaeve*

HET EINDE VAN DE AUTONOME SCHOOL

Op 1 september 1997 kwam het tot een fusie tussen St.-Jozef, Maria-Middelares en St.-Gerolf onder een nieuwe inrichtende macht, namelijk de Broeders van Liefde. Het Emmaüsinstituut werd geboren. Na 33 jaar kwam dus een einde aan het technisch instituut St.-Jozef als onafhankelijke diocesane school.

Johan VERSCHAEVE

Mijn dank gaat uit naar Denis De Loof die hielp bij de naamgeving, Paula Vermeire en Werner Roelandts voor het ter beschikking stellen van foto's en Jan Defruyt om mijn tekst aan te vullen.

NOTEN

- ¹ LSTS staat voor Lagere Secundaire Technische School, nu TSO dat Technisch Secundair Onderwijs wil zeggen.
- ² Daniël De Vos nam de theorie en de praktijk van de mechanica op zich en Urbain Stofferis nam de theorie en de praktijk van de elektriciteit voor zijn rekening.
- ³ LSBS staat voor Lagere Secundaire Beroepsschool, het huidige BSO.
- ⁴ De deelnemende scholen waren de zesde leerjaren van de gemeenten: Aalter (St.-Gerolf en de Rijksbasisschool), Bellem, Lotenhulle, Aalterbrug, St.-Maria-Aalter, Knesselare (Rijksbasisschool en de Vrije lagere school), Ursel, Hansbeke, Ruiselede, Beernem, Oedelem, St.-Joris-ten-Distel en Landegem. De organisatie was in handen van Denis De Loof, huismeester.
- ⁵ HSTS staat voor Hoger Secundaire Technische School.

VELDWACHTER PIETER LAISNEZ, DRANK EN VROUWEN

TUCHTPROCEDURES LANDELIJKE POLITIE, AALTER CA. 1850-1875

Dit artikeltje wil geen biografie als dusdanig van deze Aalterse veldwachter zijn. Om de feiten beter te kaderen, moeten we er wel een aanzet toe geven en enige aandacht schenken aan zijn benoeming en de precedënten, alsook aan enkele elementen van de job-invulling om een beeld van zijn attitude te krijgen, zonder meer. Een zekere klemtoon ligt op een feit uit 1874 dat hoe dan ook enig ophef en ook wel hilariteit in de gemeente moet teweeg gebracht hebben, op het ogenblik zelf en vermoedelijk later nog wel meermaals zal zijn opgehaald. Dergelijke feiten stelden de toenmalige landelijke politie, en meer bepaald de veldwachters, (helaas wat te vaak) in een enigszins kwalijk daglicht.

We spitsen onze aandacht toe op de tuchtregeling van veldwachters in de 19^e eeuw, zowel de mogelijkheden tot en de concrete toepassing ervan door de lokale overheid als deze van het toezien provinciebestuur. Het voorval uit 1874 is enkel de aanleiding, want er was nog wel meer om dit aspect van de instelling *veldwachter* te illustreren.

EEN VELDWACHTER ALS EEN ANDER

De familienaam Laisnez klinkt in Aalter niet bepaald bekend. Pieter is dan ook geboren in Ingelmunster op 23 mei 1816. Aalter was hem nochtans niet onbekend, daar zijn ouders vóór zijn veldwachtersbenoeming al een tijd in Ruiselede woonden, waar hij trouwens zelf huwde.

Zijn vader, ook Pieter genaamd, was naast landbouwer ook boswachter in Ruiselede. De interesse voor het politieambt kreeg hij dus in zekere zin van thuis uit mee. Zijn, voor zover bekend, eerste contact met het Aalterse gemeentebestuur was er ook een in de politionele sfeer, zij het wel als betichte. Een slecht voorteken? In juni 1844 had namelijk een andere boswachter, met name Amand Vroman, een proces-verbaal opgesteld tegen Pieter Laisnez (gezien de relatief onbekende naam in Aalter spelde men hem als Lainez, naar de uitspraak). Enkele dagen na het doorsturen van het proces-verbaal aan de procureur des Konings door de Aalterse burgervader – voor wie het moest worden beëdigd of die het zelf opstelde na melding door een wetsdienaar met

een beperkte bevoegdheid als officier van gerechtelijke politie ⁽¹⁾ – bood boswachter Vroman zich opnieuw aan bij burgemeester Joseph-Charles Soudan. Hij verwees naar zijn vaststelling van de overtreding door Pieter Laisnez “*van gejaegd te hebben met een jactgeweer [sic] in de goederen van Mr Charles Maes gelegen op Aeltre en welken persoon niet voorzien is van port d’arme*”, maar verzocht de burgemeester om er geen gevolg aan te geven. In het briefje is hiervoor geen reden vermeld. De burgemeester kon blijkbaar de gedachtegang volgen en schreef ook in die zin een brief aan de procureur des Konings: “*comme les antécédents du prévenu sont bons, nous vous prions d’accorder sa demande*”. ⁽²⁾ Naar het waarom van deze ommekeer kunnen we alleen maar gissen. Pieter zijn voorgaand gedrag was blijkbaar onbesproken, maar hadden hij en zijn vader het op een akkoordje gegooid met de collega-boswachter? Want dit laatste was één van de opmerkelijke zaken in de briefwisseling. Telkens werd Pieter omschreven als een *jongman*, zonder enige beroepsvermelding, met de toevoeging dat hij bij zijn vader, landbouwer maar meer en nadrukkelijker als boswachter vermeld, woonde. Dat hij daardoor net maar al te goed moest weten dat jagen zonder vergunning niet kon, of in feite zelfs een bezwarend element was, kwam blijkbaar bij niemand op of werd – logischerwijze – toch niet naar voor gebracht. De decharge lijkt ook succes te hebben gehad. De procureur stuurde namelijk het proces-verbaal terug met de vraag een tweede getuige mee te delen. Dit sterkt het vermoeden dat de boswachter het pv niet zelf opstelde, maar hiervoor beroep deed op de burgemeester. In dergelijk geval trad hij in principe als getuige op. Joseph Soudan moest een tweede getuige schuldig blijven: boswachter Vroman was alleen en kon niemand aanduiden die het voorval zou hebben gezien. De burgemeester herhaalde bijgevolg zijn verzoek de zaak te laten voor wat ze was en wees hierbij nog eens op het (onberispelijk) verleden van de beschuldigde. ⁽³⁾

Dit lijkt ook wel het zoveelste verhaal van een stroper die boswachter wordt, of in dit geval veldwachter.

Na zijn huwelijk met Seraphina Van de Weghe (Ruisselede, 9 januari 1846) moet het jonge gezin zich in Aalter, op Nieuwendam, hebben gevestigd, want hun eerste kind, Natalie, werd alhier geboren in december 1846. Vermoedelijk hadden ze het niet te breed. Ze trokken in bij een weduwe, met wie ze de woning mogelijks een drietal jaar deelden, tot aan haar dood in mei 1849. ⁽⁴⁾ Werd hij in zijn huwelijksakte nog als landbouwer ⁽⁵⁾ omschreven, dan zal zijn latere beroepsvermelding als dagloner en werkmans wel meer bij de realiteit hebben

aangeleund. Seraphina verhuurde evenzeer haar arbeid, maar zat ook soms achter het spinnewiel.

Oefening baart kunst: evolutie van de handtekening van Pieter Laisnez. Zijn benoeming tot veldwachter zorgt ervoor dat hij meer de pen ter hand moet nemen, wat een boost meebrengt in de vlotheid van zijn handtekening. Na verloop van tijd stabiliseert dit, maar verdwijnt wel de (poging tot) sierlijke krul, ten voordele van een meer krachtadige uitstraling.

In de huwelijksakte viel nog iets op. De naam werd opnieuw als Lainez gespeld en ... Pieter ondertekende ook zo. Hij deed dit niet slecht, maar ook niet zo best (zie illustratie). Dat zijn echtgenote niet overweg kon met de pen was toen niet merkwaardig. Dit was het misschien wel voor zijn vader, boswachter zijnde. Het feit dat deze politiedienaren niet noodzakelijk zelf hun processen-verbaal moesten opstellen (zie hoger en noot 1), verklaart uiteraard veel.

Net tijdens het hoogtepunt van de allesomvattende crisis in het midden van de 19^e eeuw kende Aalter, vrij onverwacht, een volledige wijziging van het politiepersoneel. De twee veldwachters zouden, met een tussenspanne van amper een jaar, beiden vrijwillig ontslag nemen. Joseph Van Ryckeghem gaf er de brui aan eind 1846, na dertien jaar dienst, en Augustin De Roo hield het eind 1847 al voor bekeken na slechts een goede vijf jaar de functie te hebben vervuld. ⁽⁶⁾

Over de aanwerving van de opvolgers is niet veel informatie voorhanden. De beschikbare gegevens wijzen er op dat de procedure, zo-

als te verwachten, vrij gelijklopend was. De bekendmaking gebeurde telkens enkel door mondelinge afkondiging en door aanplakking. De gegadigden kregen in beide gevallen ook hooguit een tiental dagen om hun kandidatuur in te dienen. Ze moesten zich kandidaat stellen met een eigenhandig geschreven verzoekschrift, waarbij enkele stukken dienden te worden gevoegd, zoals een bewijs van het vervullen van militaire dienst. ⁽⁷⁾ Van bij de creatie van de veldwachtersinstelling maakten gewezen soldaten een grotere kans een dergelijke job te verkrijgen. Het gemeentebestuur bewees ook aandacht te hebben voor de geletterdheid van de kandidaten ⁽⁸⁾, gezien de verplichting zelf de kandidaatstelling te schrijven (een voorwaarde die weliswaar niet waterdicht was). Dat het het bestuur menens was om niet zomaar de eerste de beste te benoemen, blijkt uit het feit dat de kandidaten werden uitgenodigd om te verschijnen tijdens de raadszitting waarop de kandidatenvoordracht was geagendeerd. Dit was zeker zo in 1847 en gebeurde ook al in 1842. In het laatst vermelde jaar kregen de raadsleden de kans vragen te stellen om zich een beeld te vormen van de postulanten hun ingesteldheid om deze betrekking te vervullen. ⁽⁹⁾ In 1847 ging men nog een stapje verder: de tien aanwezige kandidaten werden om beurt voor de raadsleden geroepen en kregen ook de opdracht iets te schrijven. ⁽¹⁰⁾ Het Aalterse bestuur beperkte zich dus niet tot louter de minieme voorschriften, maar maakte gebruik van een zeker initiatiefrecht. ⁽¹¹⁾ De toenmalige voorschriften hadden het enkel over de leeftijd en de al vermelde militaire dienst en waren strikt genomen zelfs niet bindend. Als niemand voldeed (bv. doordat er zeer weinig kandidaten waren, wat gezien de vaak minimale ruchtbaarheid, niet eigenaardig zou zijn), kon het provinciebestuur geen nieuwe bekendmaking afdwingen, wat de politisering van het ambt in de hand kon werken. Door het inbouwen van extra voorwaarden, kreeg de Aalternaar theoretisch meer kans een *goede* veldwachter te verwelkomen. Dit paste perfect in het idee van een goede politie, wat in Aalter duidelijk tot uiting komt vanaf begin 1848 (zie ook verder).

⁽¹²⁾

Een motivering voor de aanstelling van Pieter Laisnez vonden we helaas niet terug. Onrechtstreeks, o.a. de *schrijfproef*, weten we wel dat hij een goede indruk moet hebben gemaakt en het voorval van 1844 volledig was uitgewist. Hij kreeg direct zeven van de acht aanwezige raadsleden achter zich geschaard. De aanduiding van de tweede kandidaat verliep een stuk moeilijker en pas na twee stembeurten. ⁽¹³⁾ De provinciegouverneur benoemde de eerst voorgestelde kandidaat, zodat hij op 3 januari 1848 in dienst kon treden.

Hij leerde vlug het klappen van de zweep. Veel informatie over zijn taakuitoefening is er helaas niet beschikbaar, maar dit job-aspect is ook niet ons opzet. Algemeen werd er trouwens geklaagd over de onbeduidendheid van het veldwachtersapparaat. ⁽¹⁴⁾ Deze lijn zonder meer doortrekken naar individuele wetsdienaars, is uiteraard gevaarlijk. Besluiten tot goede dienst op basis van enkele voorbeelden al evenzeer. De halfjaarlijkse rapporten van het gemeentebestuur aan de provinciale overheid waren altijd positief. Ook dat is voor interpretatie vatbaar. De politie was goed vanuit het oogpunt van het lokale bestuur. Maar wat stond het voor? Een repressief beleid, een bemiddelend of zelfs zelfregulerend, waarbij de problemen in het eigen dorp werden opgelost, volgens de financieel meest interessante optie? ⁽¹⁵⁾ Bij een vroege tussenkomst van Pieter Laisnez worden we trouwens al met die politiek geconfronteerd. De schepen gelast met de politie vroeg in dit geval *“eene voortreffelyke straf [...] terwyl een kleine of onbeduidende straf meer tot aenmoediging dan tot beteugeling van het kwaed zoude strekken”*. ⁽¹⁶⁾ Veelal betrachtte de lokale overheid een andere regeling (i.c. lichte straf of een straf op een ogenblik dat het de (landbouw)gemeenschap goed uitkwam), tenzij het om onverbeterlijk gedrag of herhaling ging. Dit was nu het geval. De veldwachter meldde de schepen namelijk een geval van familiaal geweld. Een man mishandelde zijn schoonmoeder, maar deed dit al eerder, alsook met zijn vrouw als slachtoffer. Daarenboven was hij door de rechtbank al veroordeeld voor ruststoring. Laisnez had hem op *“heetter daed betraept”*, aangehouden en aan de rijkswacht overgeleverd om in een cel te worden opgesloten. Hij toonde dus blijken van een zekere onvervaardheid om alleen een woesteling op te pakken. Hij verrichtte ook politiewerk in de zin dat we het zouden verwachten. Bij een inbraak, waarbij veel *goudwerk* was gestolen, deed hij onderzoek naar het aantal daders *“volgens de voetstappen, waarvan de veldwagter de maet heeft genomen”*. ⁽¹⁷⁾ Hij werkte ook daadwerkelijk goed mee met andere politiediensten om grensoverschrijdende misdaad te beteugelen. Zo hield hij met de commissaris van politie van Ruiselede de dader aan van meerdere inbraken in 1859. ⁽¹⁸⁾ Uit een klein voorval blijkt ook zijn eerlijkheid. Zo schreef de gemeenteontvanger in 1866 6,24 fr. in als ontvangst in zijn kasdagboek. Het ging om geld dat Pieter Laisnez had gevonden en overhandigde. ⁽¹⁹⁾

Maar, zoals in de 19^e eeuw gebruikelijk, deed een veldwachter veel meer dan louter politietaken. Zo was hij alvast betrokken bij het

bereiden van soep voor de armen in de winter van 1853-1854. Ze koken hoorde er vermoedelijk niet bij. De veldwachters deden er wel (soms heel wat) onkosten voor, vermoedelijk voor het aankopen van de ingrediënten. Het door Laisnez besteedde bedrag was minniem, maar zijn collega deed uitgaven ten belope van ongeveer zijn jaarwedde. ⁽²⁰⁾

Nauwer aanleunend bij zijn politietaak was het begeleiden van krankzinnigen naar instellingen. Hij moest wel het vervoer hiervoor voorschieten en kreeg die bedragen (een half maandloon was niet uitzonderlijk) slechts na verloop van tijd – soms pas na een jaar – terug. Uit die bewijsstukken valt wel nog heel wat meer te leren, o.a. dat heel wat van die reiskosten niets te maken hadden met politiewerk, laat staan met het bewaken van de velden, zijn primaire opdracht. De veldwachter was maar al te vaak ook de gemeentebode. Zo trok Pieter Laisnez in 1863 naar Gent om het geparafeerd papier voor het opmaken van de registers van de burgerlijke stand. ⁽²¹⁾ In diezelfde context moest hij ook frequent betalingen uitvoeren en ondertekende dan mee het betalingsbewijs. Dit kon bv. gebeuren aan een metselaar die onderhoudswerken aan wegen uitvoerde. ⁽²²⁾ Dit wijst trouwens ook op vertrouwen en dus eerlijkheid (zie hoger). De kennis van een veldwachter van het totale dorpsgebeuren werd algemeen geapprecieerd, misschien meer dan zijn politiewerk. Hij was dus echt het manusje-van-alles. De controleur voor de kadastrale herzieningen, die voor aanvullingen wel meer ter plaatse moest gaan, schreef voorafgaand aan zijn bezoek in juni 1862 de burgemeester een kort briefje: “*Veuillez, je vous prie, inviter le garde P. Laisnez à se tenir à ma disposition pour me servir d’indicateur dans mes opérations*”. ⁽²³⁾

Die ruime interpretatie van de job en vooral de matige tot geringe verloning noopten de veldwachters tot het uitkijken naar aanvullende inkomsten. Van sommige bijberoepen kan men ervan uitgaan dat een veldwachter er min of meer op zijn plaats was, door de aanwezigheid van een zeker publiek, zodat hij zelfs zou kunnen ingrijpen als er problemen ontstonden. ⁽²⁴⁾ We beperken ons hier tot het roepen van verkopeningen. Dit was een algemeen gebruik en waarvoor velen *patent*, een beroepsbelasting, betaalden.

De keerzijde van de medaille was uiteraard dat de veldwachters minder tijd konden besteden aan hun hoofdopdracht. Ondanks protesten en voorstellen zou er weinig veranderen. Om zich een beeld hiervan te vormen, probeerden we de tijdsbesteding van Pieter Laisnez als

roeper van verkopeningen te reconstrueren. We bekeken enkel deze activiteiten voor één notaris (voor wie hij ook andere taken vervulde). Mogelijks deed hij dit dus voor meerderen. In 1861 werkte hij aldus maar liefst 40 keer voor notaris Alfons Goeminne, voor zover bekend niet buiten Aalter. De andere veldwachter en zelfs eenmaal de politiecommissaris was er ook soms bij. Daar het hoofdzakelijk om verkopeningen van bomen ging, naast enkele van meubelen, vlas of vruchten, werd doorgaans om 9 uur 's morgens gestart. We mogen er vermoedelijk van uitgaan dat de verkopeningen 's middags waren afgelopen, waarna ze met een vrij hoge graad van zekerheid met een borrel werden beklonken. Of er die dag nog veel politiecontrole was, is dan de vraag. Bij één verkoping werd genoteerd dat ze duurde tot 17 uur. Er werden die dag dan ook 173 loten meubilair geveild. Dit was vrij veel, maar 100 loten en meer kwam in 25% van de verkopeningen voor. De uitschieter was 343 stuks meubelen. ⁽²⁵⁾ Ik denk niet dat er dan nog een avondronde inzat.

Dat er vragen rezen als blijkt dat een veldwachter op 11% van de kalenderdagen één enkele andere bezigheid had (wat ook elders, en volgens klachten zelfs in hogere mate, voorkwam), is goed te begrijpen. ⁽²⁶⁾ Wat nog merkwaardiger is, is dat het Aalterse gemeentebestuur een loonsverhoging in 1849 deels verantwoordde of noodzakelijk achtte door het wegvallen van de winsten uit *vendities*. Die zouden voor de helft verminderd zijn. ⁽²⁷⁾ We controleerden die bewering niet, maar dit kan een tijdelijk fenomeen zijn geweest, te wijten aan de toen heersende allesomvattende crisis. Dit was zowaar de omgekeerde wereld: een hoger loon moest de verminderde bijverdiensten compenseren! Dit komt in feite ook neer op een erkenning van het te lage loon van deze politiebedienden. De lokale overheid rekende als het ware op die bijpostjes om het eigen financieel beheer onder controle te houden, of opnieuw een indicatie in de richting van de zelfregulerende dorpsgemeenschap? ⁽²⁸⁾

Op het financiële aspect van het veldwachtersberoep gaan we nu niet dieper in, maar blijkbaar legden de diverse inkomsten veldwachter Laisnez geen windeieren. Deze beroepsgroep werd steevast tot de lagere en onderbetaalde bedienden gerekend, wat op zich ook klopte, maar Pieter Laisnez wist vrij vlug een eigendom in Aalter-centrum te verwerven. Hij kocht deze trouwens aan een van zijn voorgangers, Pieter Veirman. Het eigendom omvatte een woning met boomgaard en tuin en nog een stukje land, samen vermoedelijk 2310 m². ⁽²⁹⁾

Elk gemeentebestuur moest, zoals hoger vermeld, elke semester een rapport over het gedrag van de veldwachter(s) bezorgen aan de arrondissementcommissaris. Dit gebeurde ook begin augustus 1851 en blijkbaar viel er in Aalter niets aan te merken. ⁽³⁰⁾ Dit rapport zal naar waarheid zijn geweest, want al vroeger had het schepencollege opgemerkt: “*dat de politie als eenen gewichtigen tak der administratie uitmakende, met nauwkeurigheid en zorg behoort waargenomen en uitgeoefend te zyn*”. ⁽³¹⁾ Dat was trouwens de reden dat schepen Constant Bruneel vanaf februari 1848 werd gedelegeerd met de uitoefening van de rechterlijke politie. ⁽³²⁾ En dat dit ook menens was, mag blijken uit volgend voorval. In maart 1851 maakte een *gendarm* het blijkbaar wat te bont in Aalter. Het gemeentebestuur had uiteraard aan deze militaire instelling niets te zeggen. Het moest wel bijdragen in de kazernering van de manschappen en ook het onderhoud ter harte nemen. ⁽³³⁾ Door dit laatste oordeelde de burgemeester het mogelijks zijn plicht of recht bij mistoestanden die op zijn minst toch te mogen signaleren. Een briefje aan de lokale brigadier-commandant laat niet aan duidelijkheid te wensen. Burgemeester J.-J. Snoeck laakte daarbij het gedrag van de rijkswachter Du Bois. Hij zat blijkbaar regelmatig ‘s nachts uit en bezocht bijna voortdurend herbergen van het laagste allooi (hij gebruikte om zo te zeggen de term *caberdoeskes* net niet). Dit strookte toch niet met zijn functie van politiedienaar? Het was de burgemeester ook ter ore gekomen dat de man de voorbije nacht van zondag op maandag met de meestergast van het leerwerkhuis (*contremaître de l’atelier d’apprentissage*; mogelijks dus Petrus Waerie ⁽³⁴⁾) een waar drinkgelag hield (*de fortes libations*). Hij verzocht de brigadier dan ook maatregelen te nemen “*que vous trouverez neccessaires*” om hieraan een einde te maken. Hij had het daarbij zelfs over “*un pareil scandale*”. ⁽³⁵⁾

Deze tussenkomst past in de optiek van een goede politie, ondanks dat het niet om eigen personeel gaat, maar lijkt in contrast te staan met een ander voorval. Het is nog altijd 1851, nu eind augustus, kort na het verslag over de veldwachters en hun dienst. Er was de gouverneur een klacht ter ore gekomen. Het betreffende stuk ⁽³⁶⁾ licht ons niet in over het wat en hoe, enkel dat het gemeentebestuur er mee bezig was. Goede politie? Helaas worden we via het gemeentelijk kanaal niet veel wijzer. Er is inderdaad een brief die verwijst naar een stuk van het provinciebestuur van 29 augustus 1851. Het gemeentebestuur stuurt daarbij een kopie van een proces-verbaal ten laste van veld-

wachter Laisnez, samen met de verklaring van twee getuigen “*seuls competent dans cette affaire*”. Wie, wat, waarom? De brief vervolgt dat “*dans l’absence de témoins oculaires* [ooggetuigen]” het het bestuur zeer moeilijk is, zoniet onmogelijk, het feit dat de veldwachter ten laste wordt gelegd vast te stellen. Hiermee worden we opnieuw geen jota wijzer. We komen enkel nog te weten dat de beschuldiging werd geuit door een zekere *fille De Fauw*, waarvan men direct eraan toevoegt: “*qui ne paraît pas jouir de toute la considération morale exigé dans une affaire aussi délicat*”. Onduidelijkheid troef, waardoor de fantasie de vrije loop krijgt. Gaat het om een minderjarige? Iemand met een verstandelijke beperking? Of van bedenkelijk allooi? Een zedenfeit? Dit laatste zou kunnen, gezien het woord *delicaat*. De betrokkene wordt blijkbaar niet ernstig genomen, op morele basis. Veel hebben we er niet aan.

De conclusie is dan ook duidelijk. Door deze onzekerheid had de gemeenteraad gemeend zich te moeten beperken tot een ernstige vermaning (*une réprimande énergique*) met de mededeling dat bij de eerstvolgende, gelijkaardige klacht hij zijn afstelling riskeerde.⁽³⁷⁾ Zeer merkwaardig. En daarmee doelen we niet enkel op de minimale informatie – waarmee we in feite niets kunnen aanvangen – maar nog meer op het feit dat we geen spoor van die vermaning in de notulen van de gemeenteraad terugvinden. Volgens de beschikbare bronnen werd dit punt noch geagendeerd, noch genotuleerd.⁽³⁸⁾ In eerste instantie rijst dan de vraag of de gemeenteraadsleden er trouwens wel bij betrokken werden. Waren ze a fortiori op de hoogte? Of blijkt het hier louter voor de schijn om een papieren vermaning voor de hogere overheid te gaan, maar bleef ze de facto beperkt tot woorden? Of bestond ze enkel voor de stellers van de brief (om die vervelende provinciale moeials te paaien)?

Zaak gesloten. Op zijn minst merkwaardig.

Er kan ook een andere verklaring zijn, namelijk dat de beslissing – en een volledige raadszitting – effectief niet werd genoteerd, gezien de toenmalige gemeentesecretaris Joseph Verbiest jaren slordig was met zijn administratief werk, in hoofdzaak de notulen.⁽³⁹⁾

Volledigheidshalve moeten we ook vermelden dat we geenszins weet hadden van een proces-verbaal. In 1851 krijgen we zo goed als nooit weet van het doorsturen van een proces-verbaal, terwijl dit in vroegere jaren bijna steevast aanleiding gaf tot het opmaken van een begeleidend briefje en waarvan een kopie in een register werd bewaard. Het al aangehaalde delegeren van de politiebevoegdheid

van de burgemeester aan een schepen kan hiervan aan de grondslag liggen. In januari 1848 werden nog meerdere begeleidende briefjes geregistreerd, maar vanaf februari (het moment van de delegatie) worden deze zeldzaam. Of speelt hier ook de nalatigheid van de gemeentesecretaris? Er resten dus heel wat vragen. Hieruit kunnen we echter niet afleiden dat de lokale overheid de zaak wou verdoezelen. Het gemeentebestuur zou tegenover de gemeentesecretaris pas in 1857 ingrijpen. Maar gezien de houding tegenover de secretaris werd het wel moeilijker om krachtdadig te ageren tegen de veldwachter. Getuigen beide zaken van een gebrek aan krachtdadig bestuur?

Dit voorval leert ons wel iets over tuchtmaatregelen voor veldwachters. Er kwamen hierbij twee aspecten aan bod, namelijk een vermaning en de afstelling. Op dat ogenblik werd de tuchtregeling geregeld door artikel 129 van de Gemeentewet van 1836. Opmerkelijk daarbij is dat er helemaal geen sprake is van vermaningen of berispingen. De gemeenteraad kon trouwens een veldwachter alleen maar (tijdelijk) schorsen. Een afstelling moest toen gebeuren door de gouverneur of op voorstel van de gemeenteraad en mits bevestiging van de bestendige deputatie. De praktijk blijkt dus wel degelijk anders te zijn, maar leunde wel aan bij zeldzame organieke reglementen van lokale politie. Veldwachter Laisnez kreeg vermoedelijk dus enkel een berisping. Ondanks dat deze maatregel niet in de wetgeving was ingeschreven, bleek hij (officieel) ongeveer 15% van de straffen voor veldwachters in de 19^e eeuw uit te maken.⁽⁴⁰⁾ Als de vermaning effectief gebeurde ten overstaan van de gemeenteraadsleden, was dit uiteraard wel een ernstig gebeuren.

MEER DAN EEN GLAS TE VEEL, 1874

Ruim 20 jaar later komt Pieter Laisnez daadwerkelijk in een negatief daglicht ter sprake tijdens een gemeenteraadszitting. Op de agenda stond als eerste punt: “*Beslissen over de klachten aan het bestuur toegekomen ten laste van den veldwachter Laisnez*”.⁽⁴¹⁾ We laten hierbij de volledige beraadslaging volgen.

“De Burgemeester geeft aan de vergadering te kennen dat op den maandag eersten dezer, in den namiddag, de veldwachter Pieter Laisnez zich in de sterrestraat bevondt, ter herberg van Leopold De Doncker; dat aldaar nog andere personen waren, onder andere eenige vrouwlieden, dewelke hem lieten drinken en hem zoo dood-

dronken maakten dat hy geheel en al buiten kennis was. In dien staat heeft men met hem alle slach van schandaligheden gepleegd en heeft men hem eindelijk op eene koolkar geplaatst en naar zijn huis gevoerd, alwaar hij aangekomen is nog buiten staat zich zelve te behelpen, geheel bevuild en overdekt met koolstof.

Deze vuile drinkpartij in de gemeente veel opspraak verwekt hebbende, vindt het kollegie zich verplicht daarvan kennis te geven aan den gemeente-Raad, ten einde den veldwachter Laisnez eene strenge berisping te geven of wel hem een der maatregels toe te passen voorgeschreven bij het art. 129 der gemeente-wet.

De Raad medelijden hebbende met de vrouw en kinderen van Laisnez, beslist met zeven stemmen tegen twee dat er hem eene ernstige en strenge berisping zal gegeven worden, en dat bij de eerste klacht die nog aan het bestuur zal toekomen hem de maatregelen zullen toegepast worden die de wet voorschrijft.

Deze berisping wordt aan Laisnez, in tegenwoordigheid van den gemeente-Raad, door den heer Burgemeester dadelijk gegeven.”

Dat een dergelijk voorval opspraak veroorzaakte, verbaast niemand. Los van de feiten zien we gelijkenissen en verschillen met de voorgaande klacht. Het parcours is in principe hetzelfde: de gemeenteraad neemt (nu effectief) kennis van een feit, bepaalt een straf (opnieuw: berisping met dreiging met een zwaardere straf) gevolgd door de (nu ook effectieve) uitvoering, met uitdrukkelijke vermelding van de aanwezigheid van de raadsleden.

Opnieuw toch nog enkele woordjes uitleg en duiding.

Het voorval vond plaats in een herberg. Op zich niet eigenaardig, want ook veldwachters mochten en moesten er toezicht op houden. Alhoewel, dit toezicht beperkte zich tot de controle op het sluitingsuur, en dit uiteraard 's avonds. Strikt genomen moest een wetsdienaar in feite nooit in een herberg zijn, tenzij hij werd geroepen wegens moeilijkheden zoals vechtpartijen, eventueel voor controle op het *tuischen* (verboden kans- en gokspel). Maar ja, meneer notaris had gevraagd om een affiche van een verkoping op te hangen ... De beschikbare documenten delen ons niet mee waarom hij er was.

De feiten speelden zich af in het café van Petrus Leopold De Doncker. Hij was de zoon van Gerulphus, de uitbater van de herberg *De Valke*, op het dorp. Leopold was, net zoals zijn vader, naast herbergier ook veekoopman. Afgaande op die feiten zou men uitgaan

van een fatsoenlijk etablissement. Was dit wel zo in werkelijkheid? Naar verluidt was zoon Petrus (Leopold) eerder een zorgenzoon, waarbij zijn gedwongen huwelijk met een zogenaamde *stoppelweduwe* tekenend was.⁽⁴²⁾ Dat een huwelijk met een ongehuwde moeder⁽⁴³⁾ soms moeilijk lag, is aannemelijk. Dat Blandina Corthier bij hun huwelijk al opnieuw zwanger was, kan misschien wijzen op enige promiscuïteit of zelfs enige losbandigheid. Mogelijks zocht ze ook gewoon de kortste weg om toch van straat te zijn. De begrippen *gedwongen* en *zorgenzoon* worden zo een stuk duidelijker. Maar Blandina ging misschien los om met mannen in haar herberg? Was in het geval van onze veldwachter ook de toen 16-jarige *voordochter* Mathilde aanwezig, en/of de inwonende Amelia Cocquyt? Of waren er andere vrouwen betrokken bij de uitspattingen? Het feit dat er in het verslag vrij denigrerend over de aanwezige vrouwen wordt gehandeld – en zij zelfs aan de basis ervan lagen –, wijst er misschien op dat de herberg niet de beste naam had.

Als veldwachter, man van gezag, een café met geen te beste reputatie bezoeken, was uiteraard wat om moeilijkheden vragen. Het schepencollege was van oordeel dat het er niet onderuit kon in te grijpen en dit aan de gemeenteraad voor te leggen. Het bestuur is nu zeer duidelijk en zich bewust van de wettelijke mogelijkheden: ofwel een berisping of toepassen van artikel 129 van de Gemeentewet (zie hoger). Uiteindelijk werd er toch enigszins verdeeld gestemd. Twee leden waren tegen een berisping. Waren ze ronduit tegen elke vorm van tuchtmaatregel in deze zaak of wensten ze een strengere straf? Gezien de bespreking niet werd genoteerd, zullen we het antwoord nooit kennen.

De veldwachter was duidelijk aanwezig, maar we weten niet of hij werd gehoord om zijn versie van de feiten te vertellen. Bij een beslissing tot schorsing of afstelling had dit wel noodzakelijk geweest om rechtsgeldig te zijn.

De raadsleden bekeken de zaken vermoedelijk erg pragmatisch. Een zatte veldwachter kwam overal wel eens voor, zij het niet in die omstandigheden. Maar wat met hem en zijn gezin bij een schorsing, en dus beroving van wedde, of afstelling? De uitoefening van de politie zou er uiteraard onder lijden en in het slechtste geval moest het bestuur hen misschien ondersteunen. Dit was opnieuw theorie. In praktijk kon het nooit zo'n vaart lopen. Veldwachter Laisnez was eigenaar van zijn woning en zijn jongste zoon was toen al 17 jaar. Zijn andere kinderen waren twintigers en beroepsactief. Dit lijkt dus eerder op een drogreden naar de hogere overheid toe, die met de gezinssitu-

atie wel niet vertrouwd zal zijn geweest. Er moet toch worden aan toegevoegd dat een afstelling wel ook de naam van alle gezinsleden zou bezoedelen. En tot slot: hij stond op een zucht van zijn pensioen.

Met andere woorden, dit voorval kreeg van officiële zijde niet meer aandacht dan het absoluut noodzakelijke minimum. In andere bronnen dan de gemeenteraad staat daarover geen letter, zelfs niet in het jaarverslag (toen geen rubriek *politie*, maar wel algemeen *openbare veiligheid*). De plicht was gekweten, over tot de normale gang van zaken.

BESLUIT

Pieter Laisnez werd tweemaal in zijn veldwachterscarrière, uiteindelijk toch 30 jaar (met pensioen in 1878), geconfronteerd met een tuchtmaatregel. Hij kwam telkens goed weg, gezien een berisping geen officiële tuchtmaatregel was. De omstandigheden waren dan ook niet altijd duidelijk en de andere betrokkenen gingen ook wel niet vrijuit. Was hij geen goede veldwachter? Niets wijst in die richting. Alleen, hij liet zich misschien al eens meeslepen. Laten we er misschien óók van uit gaan dat we het wel niet altijd vernamen als er iets gebeurde. De gemeenteraad zal enerzijds ook maar hebben ingegrepen als hij daar echt toe genoodzaakt werd, vooral doordat de hogere, toeziende overheid om de hoek loerde. Het bestuur had anderzijds ook wel redenen om niet te hard van stapel te lopen. Een weinig krachtdadig optreden tegenover de insubordinatie van de gemeentesecretaris, verzwakte de positie van het bestuur. Men moet dus het volledige plaatje bekijken. Er waren nog meer feitjes, waarover we niet uitweidden (zoals het niet vergoeden van taken in het kader van tellingen). Kortom, het was een beetje balanceren op een slap koord om het evenwicht te behouden; ons kent ons of zwijgen om een ander potje te dekken.

Veldwachter Laisnez kreeg tweemaal een lichte straf, waarmee hij behoort tot de ongeveer 15% champetters die ooit in de 19^e eeuw officieel ter verantwoording werd geroepen. Bij 1/3 van hen ging dit om drankmisbruik. Anders gezegd: 5% van de 19^e-eeuwse champetters had al eens te maken met dit euvel. Dit leidde trouwens tot opvallend veel schorsingen, in mindere mate tot afstelling van de functie.⁽⁴⁴⁾ Beide maatregelen waren duidelijk van toepassing op hen die echt met een drankduiveltje kampten. Dit lijkt niet het geval, volgens de

beschikbare bronnen, voor Pieter Laisnez. Het was meer occasioneel, maar wel spectaculair. Enne, ... er waren telkens vrouwen in het spel. Het laatste voorval zal ook (bij) de lezer, u dus, het langst bijblijven.

Filip BASTIAEN

NOTEN

- ¹ De bevoegdheden van boswachters waren deels te vergelijken met die van veldwachters, met dien verstande dat die laatsten actief waren op het grondgebied van een volledige gemeente en een groter gamma van misdrijven konden vaststellen. Beide wachters moesten hun processen-verbaal laten bevestigen door de vrede-rechter of de burgemeester. Ze konden de redactie ook aan hen overlaten, maar daarvan moest ook melding worden gemaakt. Zie bv. F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld van autoriteit en solidariteit (het arrondissement Gent-Eeklo, 1830-1914)*, onuitgegeven licentiaatsscriptie UGent, 1984, dl. 1, p. 75 en dl.2, p. 520-522.
- ² Gemeentearchief Aalter (GAA), *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 11 juni 1844 (nr. 129) en 14 juni 1844 (nr. 134).
- ³ GAA, *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 16 juni 1844 (nr. 140).
- ⁴ GAA, *fonds Aalter modern*, 520.1, bevolkingsregister 1847-1856, deel 5, f° 189. De woning lijkt ons geen tweewoonst, enerzijds doordat er slechts een huisnummer/huishoudfiche/blad voor was en anderzijds dat er pas omstreeks augustus 1856 een ander gezin bij kwam. Het gezin Laisnez verhuisde mogelijks na 1855. De registratie was echter toen niet optimaal, wat we ook voor andere studies vaststelden. Op basis van een andere bron zouden we aannemen dat hij al enkele jaren vroeger verhuisde naar Aalter-centrum.
- ⁵ Hij hielp hoogstwaarschijnlijk mee op de hoeve van zijn vader, maar zal ook wel zijn arbeid aan andere, grotere landbouwers verhuurd hebben. De zaak beter voorstellen dan in werkelijkheid in een huwelijksakte, lijkt niet denkbeeldig.
- ⁶ F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld ...*, dl. 2, p. 555.
- ⁷ GAA, *fonds Aalter modern*, 504.72, registers afkondigingen, 21 oktober 1846 en 11 december 1847.
- ⁸ Over de voorwaarden om veldwachter te kunnen worden, zie F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld...*, p. 87 e.v. en ook F. BASTIAEN, *De veldwachter, een volks-figuur*, in *Oostvlaamse Zanten*, jg. 61 (1986), nr. 4, p. 225-226.
- ⁹ GAA, *fonds Aalter modern*, 172.2:504, notulen gemeenteraad, 20 juni 1842 en 172.3:504, notulen schepencollege, 19 december 1847.
- ¹⁰ GAA, *fonds Aalter modern*, 172.2:504, notulen gemeenteraad, 22 december 1847.
- ¹¹ Een zeer duidelijk voorbeeld hiervan dateert van een halve eeuw later, maar geeft duidelijk aan dat gemeenten dit mochten, gezien de minimale wettelijke vereisten. Zie hiervoor F. BASTIAEN, *De strijd om het bestaan. Een primeur? Exaam voor veldwachter; Knesselare, 1899*. in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 64 (2013), p. 31.
- ¹² J. VAN BOUCHAUTE, *Biografie Constant Bruneel, 1809-1860, burgemeester Aalter*, in *Land van de Woestijne*, jg. 8 (1985), nr. 1, p. 10 en 28-29.

- ¹³ GAA, *fonds Aalter modern*, 172.2:504, notulen gemeenteraad, 22 december 1847.
- ¹⁴ F. BASTIAEN, *Machtsstrijd om een ambtenaar: de veldwachter in de 19de eeuw*, in *Machtsstructuren in de plattelandsgemeenschappen in België en aangrenzende gebieden (12de-19de eeuw)*, Handelingen van het 13de Internationaal Colloquium (Gemeentekrediet), Spa, 3-5 september 1986, z.p., 1988, p. 537 e.v. Dit zal uitgebreider aan bod kom in een nog te schrijven artikel over het beeld van de veldwachter in de 19de-eeuwse pers (lezing hieromtrent op meerdere plaatsen najaar 2013).
- ¹⁵ Zie hierover bv. F. BASTIAEN, *De zelfregulerende dorpsgemeenschap. De veldwachtersfamilie Steyaert in Lembeke (1810-1902)*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 59 (2008), p. 111-133.
- ¹⁶ GAA, *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 12 november 1848.
- ¹⁷ GAA, *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 21 september 1859.
- ¹⁸ GAA, *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 29 juli 1859.
- ¹⁹ GAA, *fonds Aalter modern*, 474.1, kasdagboeken.
- ²⁰ GAA, *fonds Aalter modern*, 475.1, bewijsstukken dienstjaarrekening 1859.
- ²¹ GAA, *fonds Aalter modern*, 475.1, bewijsstukken dienstjaarrekening 1863.
- ²² GAA, *fonds Aalter modern*, 475.1, bewijsstukken dienstjaarrekening 1854 (weliswaar met jongere stukken; concreet hier 12 april 1856).
- ²³ GAA, *fonds Aalter modern*, 201.8, oud archief (inkomende brief 18 juni 1862).
- ²⁴ Dit argument werd zelfs aangehaald i.v.m. de tijdsbesteding bij het roepen van verkopeningen door veldwachters. Zie F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld...*, dl. 1, p. 258.
- ²⁵ Rijksarchief Gent, *Notariaat modern*, depot L. Westerlinck Nevele, nr.5 (1861).
- ²⁶ Rond de eeuwwisseling (1900) gingen gemeenten zo ver een hoger loon dan vereist te geven om het roepen van verkopeningen te verbieden. Zie F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld...*, dl.1, p. 258.
- ²⁷ GAA, *fonds Aalter modern*, 172.2:504, notulen gemeenteraad, 4 november 1848 (opmaak begroting 1849).
- ²⁸ Dit was zo algemeen dat dit ook op kritiek botste in Nederland, waar het ge- of misbruik zo mogelijk nog erger was. Een striemende kritiek is te lezen in de *Middelburgsche Courant*, 9 oktober 1882, p. 5 k. 3-4.
- ²⁹ GAA, *fonds Aalter modern*, ..., kadastrale leggers, register 2, artikel 475. Deze bron is algemeen zeer moeilijk te interpreteren, door de (vaak) talrijke doorhalingen en mutaties. Deze werden dan ook nog eens met soms aanzienlijke vertragingen ingevoerd. In dit concrete geval lijkt het er op dat Pieter Laisnez het geheel verwierf in 1851 of 1852, maar uit het bevolkingsregister leidden we dan af dat hij pas een drietal jaar later verhuisde. Ofwel verhuurde hij nog een tijd zijn eigendom, misschien uit financiële overwegingen. De oppervlakte was weergegeven in roeden en ellen, maar hoogstwaarschijnlijk ging het om aren en centiaren.
- ³⁰ GAA, *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 2 augustus 1851 (nr. 186).
- ³¹ GAA, *fonds Aalter modern*, 172.3:504, notulen schepencollege, 25 februari 1848.
- ³² J. VAN BOUCHAUTE, a.w., p. 10 en 28-29.
- ³³ In de registers van de briefwisseling en ook in andere archiefdocumenten staat vaak iets te lezen over die kosten, de betalingen en de taak/tussenkomst van het gemeentebestuur terzake.
- ³⁴ Zie hierover E. WILLE, *Karel Waerie, ook een Aalterse figuur*, in *Land van de Woestijne*, jg. 21 (1998), nr. 3-4, p. 5-24, en p. 9 in het bijzonder.
- ³⁵ GAA, *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 19 maart 1851 (nr. 75).

- ³⁶ Rijksarchief Beveren-Waas, *fonds provinciaal bestuur*, 2de afdeling 1851-1870, nr. 263.
- ³⁷ GAA, *fonds Aalter modern*, 205.1, registers briefwisseling, 18 september 1851 (nr. 211).
- ³⁸ GAA, *fonds Aalter modern*, 172.2;504, notulen gemeenteraad 1851: een klacht tegen veldwachter Laisnez kwam nooit aan bod. In de desbetreffende periode kwam de gemeenteraad ook niet samen. In de verslagen van het schepencollege is evenmin iets te vinden, maar de tuchtregeling was dan ook niet de bevoegdheid van dit orgaan.
- ³⁹ Zie L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 292: de secretaris werd in 1857 geschorst in zijn functie en nadien ontslagen, aanvankelijk zelfs zonder recht op pensioen, wat nadien werd herzien. De reden was nalatigheid en weigering om notulen te maken. Voor de voor dit artikel interessante periode lijken de documenten eerder kladversies van de notulen zijn. Maar gezien het om door de raadsleden ondertekende stukken gaat, is het wel degelijk de officiële versie. De conclusie moet dus wel zijn, dat dit feit ontbreekt, maar ook dat de problemen met de secretaris lang aansleepten.
- ⁴⁰ Zowel het wettelijke als het werkelijke is gebaseerd op F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld ...*, p. 503, p. 505 en p. 508-510.
- ⁴¹ GAA, *fonds Aalter modern*, 172.2:504, notulen gemeenteraad, 13 juni 1874.
- ⁴² J. DE DONCKER, *Voor en na Achiel De Doncker*, Aalter, 1990, p. 13-15.
- ⁴³ *Stoppelweeuw* is het verbloemende dialectwoord voor een vrouw met kinderen, maar zonder echtgenoot en evenmin weduwe te zijn, een ongehuwde moeder dus (in de 19^e eeuw doorgaans niet bewust). Zie T. DE PAUW & E. WILLE, *Dialectwoordenboek Zuidwest-Meetjesland*, Aalter, 2013, p. 643.
- ⁴⁴ F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld...*, p. 508-514.

MET VEEL GEBAREN EN GROOTE STAPPEN... DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN IN BELLEM IN 1938

De lokale politiek in Bellem is lange tijd een echte krabbenmand geweest. In de *Geschiedenis van Bellem* noteert Filip Bastiaen “*dat politiek bedrijven in Bellem een uiterst rare zaak was, en voor de buitenstaander moeilijk, zonet onmogelijk, te begrijpen*”. ⁽¹⁾ Dit bleek bevestigd te worden toen onze aandacht viel op de kiesstrijd van de gemeenteraadsverkiezingen van 16 oktober 1938. Deze verkiezingen verliepen onder een niet zo gelukkig gesternte. De internationale toestand was bijzonder gespannen. Een korte mobilisatie had de bevolking de ernst van de internationale situatie doen inzien. Gemeenteraadsverkiezingen waren wellicht het laatste waar velen van wakker lagen. In Aalter bijvoorbeeld had dit een zoutloze verkiezingsstrijd tot gevolg. ⁽²⁾ Niet zo in Bellem, daar trok men wel degelijk alle registers open.

Een en ander was het eindresultaat van een zekere evolutie. Na de Eerste Wereldoorlog verdween baron Georges de Kerchove d’Exaerde als burgemeester van Bellem. Diens plaats werd niet meteen ingenomen door een andere sterke figuur. Er was geen duidelijke lijn meer. Dit leidde tot wisselende allianties, gekruid met persoonlijke vetes en eigen belangen. In 1938 veroorzaakte dit een bitsige maar voor de toekomst wellicht noodzakelijke en heilzame verkiezingsstrijd. Deze bijdrage brengt hiervan een korte schets. ⁽³⁾

DE TONGEN KOMEN IN BEWEGING...

De ondoorgrondelijkheid van de Bellemse politiek heeft voor een groot stuk te maken met het weinige bronnenmateriaal dat is bewaard. In het gemeentearchief van Bellem zijn enkel officiële stukken te vinden en geen pamfletten of opiniestukken. ⁽⁴⁾ Dankzij het terugvinden van een aantal kleine bijdragen in het weekblad *’t Getrouwe Maldeghem* kan wat meer licht op de zaak worden geworpen. En zo zijn wij meteen getuige van die merkwaardige sfeer die er rond de Bellemse politiek hangt.

De artikels zijn op verschillende manieren ondertekend. Er zijn om te beginnen bijdragen zonder naam. Waarschijnlijk gaat dit om tek-

sten ingezonden door de vaste correspondent van Bellem. In die periode is dat vermoedelijk Emiel Bouillaert. Deze Vlaamsgezinde is in Bellem-Aalter de gangmaker van het Vlaams Nationaal Syndicaat. Deze vakvereniging maakte in de jaren 1930 deel uit van de Vlaams-nationalistische zuil en probeerde op het platteland vooral leden te winnen bij de katholieke werkliedenbond. Het weekblad van de familie De Lille was de spreekbuis voor de VNS-berichten uit de streek. Waarschijnlijk uit hoofde daarvan bezorgde Bouillaert ook informatie uit Bellem. In het najaar van 1938 was deze man echter een verhuis aan het voorbereiden naar Mariakerke, en eind oktober maakte hij officieel bekend dat hij Bellem verliet.

Is het misschien daarom dat er plots andere correspondenten opdrukken? Het blijft moeilijk te achterhalen maar over de verkiezingen wordt bericht door *'Een scherpkijsker'*, *'Neusnijper'*, *'Blauwvoet'* en *'H.'*. Gaat het hier om verschillende auteurs en zijn het schuilnamen van een of meerdere personen? De kwestie van dit auteurschap is al even ondoorzichtig als de Bellemse politiek zelf.

Wat er ook van zij, op 9 september verschijnen voor het eerst twee bijdragen over de verkiezingen. In een eerste stuk brengt de auteur de mensen op de hoogte van het feit dat de kiesstrijd door het weekblad goed zal worden opgevolgd, want *'stilaan komen de tongen in beweging'*. Er wordt ook een *'verrassing'* beloofd, zonder dat er ook maar enige verdere hint wordt gegeven. Gaat het over het samengaan van verschillende kandidaten? Of betreft het eventueel een aparte Vlaamsgezinde lijst die zou opkomen? Wij kunnen enkel gissen.

In datzelfde nummer verschijnt een tweede stuk over Bellem, ondertekend door *'een scherpkijsker'*. Dit was niet zo gebruikelijk, meestal publiceerde het blad maar een tekst per gemeente per editie. Deze *'scherpkijsker'* wil de lezer van op de eerste rij laten meeleven. Hij heeft een gesprek gehad met twee sterke mannen uit de politiek: *'mijnheer Roets en mijnheer Sierens'*. Deze laatste was een vertrouwde waarde in de Bellemse politiek. Jozef Sierens was na de gemeenteraadsverkiezingen van 1926 schepen geworden maar had in 1932 de duimen moeten leggen tegen de lijst Herteleer-Van Lantschoot (respectievelijk burgemeester en schepen/plaatsvervangend burgemeester). Roets was nog niet verkozen geweest en stuurde aan op een sterke gemeenschappelijke lijst. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 was het dorp op alle mogelijke en onmogelijke manieren bestuurd. Er kan gerust gesproken worden van chaos.

Om het dorp vooruit te krijgen was het inderdaad noodzakelijk dat men aan hetzelfde zeel zou trekken. ‘Scherpkijker’ liet weten dat deze samenwerking er niet zou komen. Volgens Roets leidde ‘*de hoogmoed van enkele personen*’ tot een mislukking, volgens Sierens had Roets te weinig rekening gehouden met ‘*de diepe persoonlijke veeten van de leiders der verschillende groepen*’ en had hij zelf ook nog te weinig ondervinding. De ‘*scherpkijsker*’ betreurde deze mislukking en eindigde: “*En nu, Bellemnaren, vooral intellectuelen, helpt mee aan de samenwerking voor het te laat is, ons Bellem moet verenigd worden en de koppigaards moeten op zij gezet worden.*”⁽⁵⁾

Een week later meldde dezelfde auteur dat er ook gepraat werd tussen ‘*Mijnheer Lootens*’ en de andere groepen. Waarschijnlijk ging dit om Omer Lootens, die in de vorige legislatuur als opvolger in de raad was gekomen en schepen was geworden. De correspondent had uit het gesprek met Lootens geleerd dat ook hij was aangezocht om samen te werken. “*Met veel gebaren en groote stappen vertelt hij dat Mijnheer de baron bij hem is geweest om te vragen samen te gaan met de andere groepen. Maatje, zei hij tot Mr. de baron ik heb liever alles te laten springen dan met u op te gaan, enz. Ik heb vernomen dat de baron zoo geraakt was over deze uitlating. Er wordt zelfs gezeid dat hij in twee nachten niet geslapen heeft.*” Dit laatste is misschien toch wat ironisch bedoeld. Met de baron zelf is er niet gesproken door ‘*scherpkijsker*’. Volgens hem zijn de mensen die als kandidaten door de baron worden naar voren geschoven wel ‘*brave, brave en nog eens brave, maar geen vrij menschen (...), zoo heeft het een kasteel altijd liefst gehad*’.⁽⁶⁾

Er gebeurde intussen van alles. Half september lagen de lijsten nog niet definitief vast. Het gaf de Bellemse verslaggever munitie om op de politieke praktijken te schieten: “*Wij zien heel dikwijls kandidaten op kop staan die van hun eigen geen tien stemmen zouden behalen, deze kandidaten zorgen er voor op hun lijst menschen te hebben met groote familie, dan stemmen de kiezers voor hun familielid en de stemmen gaan naar Mijnheer die op kop staat. Dit is een slechte wet die wij totaal afkeuren, volgens ons zouden de kandidaten der verschillende groepen op een lijst moeten staan, kopstemmen zouden niet mogen tellen, enkel de stem die achter den naam uitgebracht wordt zou tellen, wie meest stemmen heeft zou moeten burgemeester zijn, dan zou ’t niet meer gebeuren dat het volk een burgemeester krijgt die het niet gekozen heeft.*”⁽⁷⁾

DAN TOCH DRIE LIJSTEN!

Noodgedwongen kwam er dan toch schot in de zaak. De lijsten moesten worden ingediend. Eerst circuleerde het bericht dat er een breuk was tussen de baron en zijn medestanders. De man gaf zich echter niet gewonnen, zo bleek toen alles officieel werd voorgesteld:

“De kandidatenlijsten zijn ingediend. Nu kunnen we uitmaken wat ze waard zijn. Er zijn drie lijsten: nr. 1 is deze van de Vlamingen, nr. 2 deze van Mr. Lootens en nr. 3 deze van den heer baron. Deze laatste zal zeker niet veel stemmen halen. Ten eerste omdat ze van eenen baron komt, ten tweede, het zijn al kandidaten, buiten een, die er liever niet zouden in zijn. Men kent genoeg de redenen en dezen eenen zal geen stemmen hebben, hij is een kazakkeerder, hij is nog gekozen geweest door een groep en gekozen zijnde liep hij over naar een andere groep. Wie kan hem nog betrouwen? Niet een Bellemnaar kan aan zulk een man zijn stem geven.” ⁽⁸⁾

Het is wel duidelijk dat de ‘kasteelheren’, zoals F. Bastiaen in de *Geschiedenis van Bellem* schrijft, zich terug met de politiek gingen bemoeien. ⁽⁹⁾ Guillaume de Crombrugghe de Picquendaele was afkomstig van Wingene en was gehuwd met Anne de Kerchove d’Exaerde. Haar vader Georges de Kerchove d’Exaerde zetelde van 1908 tot 1921 als burgemeester. Het was dus de 37-jarige schoonzoon van een voormalige burgemeester die de handschoen opnam. De verslaggever gaf nauwelijks verholen kritiek. De aanhangers van De Lille liepen meestal niet hoog op met adellijke heren of de gevestigde orde. Ook de tweede lijst kon bijgevolg op niet veel sympathie rekenen:

“Wat lijst 2 betreft, iedereen heeft er van verschoten zulk een flauwe lijst te zien. Er staat ook een overlooper op die reeds geteekend had op een andere lijst. En dan nog, er staat een kandidaat op die binnen een maand naar een andere gemeente gaat wonen. Niemand kan voor zulke mannen genegenheid voelen. Het staat vast, ze kregen geen mannen.”

Omer Lootens trok deze lijst. Lootens, 36 jaar, was onder de vorige legislatuur een beetje onverwacht als plaatsvervanger in de raad gekomen en meteen schepen geworden. De 20 jaar oudere Octaaf Lootens, ook iemand die zijn sporen had verdiend in de lokale politiek, stond op de tweede plaats. De voorkeur van het weekblad lag

duidelijk bij lijst nummer 1, die in het betoog volgens de regels van de kunst als laatste aan bod kwam. Deze positieve benadering zou immers het best in het geheugen blijven hangen:

“Dan komen we aan lijst nr 1. Deze is de perfecte lijst, alle lagen der bevolking vindt men er op, buiten kasteelheeren, al vrije mannen, mannen die bedreigd zijn met broodroof, ander die hooge sommen geld beloofd zijn mits zij hun kandidatuur introkken. Ze hebben stand gehouden, ze moeten geluk gewenscht worden. En nu kiezers, is het niet moeilijk de keuze te doen. We moeten mannen hebben die bekwaam zijn, vrij en met karakter en dat vind u onder nr. 1.”

Brouwer Jozef Sierens, die reeds schepen was geweest in de jaren 1920, trok de lijst. Ook Eduard Smessaert en Emiel Lemey stonden op deze lijst. Dit trio was samen verkozen geraakt bij de vorige gemeenteraadsverkiezingen en rekende op de Vlaams-nationale aanhang die er in Bellem intussen was gekomen. De kaarten lagen nu op tafel. Er waren twee lijsten met een zelfstandige aan het hoofd (toevallig of niet uit dezelfde sector: twee brouwers-bierhandelaars), aangevuld met ‘ouwe getrouwen’ uit de Bellemse politiek en enkele werklieden. De derde lijst was die van de baron. Hij rekruteerde bij de landbouwers (bij zijn pachters?) en diende vooral op traditie te teren. In dit tactisch steekspel had het er alle schijn van dat hij de derde hond zou zijn die met het been wegliep.

Bij de andere lijsten had men dit al vlug door. Het kon niet anders dan dat zij onaangenaam verrast waren dat ‘die van het kasteel’ zich teruggingen mengen in de politiek. Ook de commentaren in ‘t *Getrouwe Maldeghem* gingen die richting uit. Op verkiezingsdag verscheen nog een bewustmakende oproep:

“Kiezers, mannen en vrouwen, jonge mannen en jonge meisjes, tot u dien het recht hebt te beslissen over uw toekomstig gemeentebestuur, dus over uw lot.

Binnen enkele uren zult gij ter stembus gaan. Denkt niet ik ben verplicht voor dezen of genen te stemmen, in het stemhokje zijt gij vrij. Het is misschien de eenige maal dat ge vrij uw gedacht moogt uitdrukken, maakt er dan ook dankbaar gebruik van en stemt naar uw geweten.

Jaren lang heeft de strijd gegaan tusschen 2 brouwers, nu dreigt er een grooter gevaar, een kasteelheer steekt naar u zijn klauw uit om u

te onderdrukken. Reeds van voor hij op Bellem was trapte hij de vrijheid van syndikaat onder de voeten en wilde de menschen dwingen in een bepaald syndikaat te gaan. Eens verklaarde hij aan een syndikaatleider: de menschen verdienen te veel geld, 't moet toch allemaal op. Hij kreeg natuurlijk het gepaste antwoord, als er veel verteerd wordt dat het voor iedereen goed is, en zou mijnheer de baron eens een week willen leven van het loon van een werkmans, zonder van een werklooze te spreken. We denken dat hij veel te kort zou komen.

Kiezers, laat u niet blinddoeken door het geld dat nu werkelijk weggeworpen wordt en dat gij zult betalen als uw belastingbrief komt. Onze voorouders hebben ons genoeg verteld over den tijd der kas-teelheren en de ouderen van Bellem zijn zeker den tijd van mijnheer Georges niet vergeten.

Dat de twee brouwers elkaar begrijpen, allen persoonlijken haat op zijde zetten en hand in hand onze gemeente redden van een toestand zooals 100 jaar geleden, anders worden ze een volgende maal ook weggevaagd.” ⁽¹⁰⁾

In een andere korte beschouwing in dezelfde editie schreef ‘scherpkijker’ dat het als een paal boven water stond dat lijst nummer 1 de overwinning zou behalen. “*Het is de eenige partij met bekwamen mannen, die niets ontzien, noch moeite, noch strijden, dat moeten wij hebben op onze gemeente.*” Terloops signaleerde de auteur dat de vertegenwoordigers van lijst 2 en met 3 “*met de poepers*” zaten en dat ze ten hoogste samen 2 zetels zouden behalen. Hier was natuurlijk een aanhanger van de lijst Sierens aan het woord. Iedereen wist wel dat het spannend zou worden, zeker omdat men er niet was in geslaagd een alliantie te smeden tegen de baron.

3 + 3 + 3 = 1

Na het bekendmaken van de uitslag was de gevreesde patstelling een feit. Iedere lijst haalde drie verkozenen. De brouwers konden reeds vermoeden dat zij aan het kortste eind zouden trekken. In ‘t *Getrouwe Maldeghem* verschenen er twee stukjes. Een eerste bijdrage analyseerde vooral: “*Den uitslag van onze gemeenteraadsverkiezingen van Zondag 16 October, mag wel een zeldzaamheid genoemd worden, want er waren drie katholieke lijsten die zich voorstelden, en van ieder lijst zijn er drie gekozen, zelfs nog met een klein verschil*

van stemmen. Want gezien de lijst Nr. 1, 296 stemmen behaalde; de lijst Nr. 2, 304 stemmen en de lijst Nr. 3, 308 stemmen, zo komt men op een totaal verschil van 14 stemmen.”⁽¹¹⁾

Een tweede bijdrage, ondertekend door Blauwvoet, waarschijnlijk dus afkomstig van een aanhanger van Lijst 1, keek al vooruit en maakte een bittere opmerking: *“De kiezing heeft hier aan alle drie de partijen drie zetels bezorgd, nu is het kwestie hoe er zal overeengekomen worden een meerderheid te vormen. Het is te hopen dat deze kwestie in der minne zal geregeld worden. Aan alle gekozenen hartelijk geluk.*

We hebben uit de verkiezing geleerd dat de werkmenschen niet voor werkmenschen gekozen hebben, ze hebben op alle lijsten weinig stemmen opgehaald, dus ze zijn ontgoocheld.”⁽¹²⁾

Naast de drie kopmannen Jozef Sierens, Omer Lootens en baron de Crombrugge de Picquendaele zetelden ook Eduard Smessaert en Emiel Lemey (Lijst 1), Octaaf Lootens en Juul Standaert (Lijst 2) en Florimond De Vliegheer en Alfons Van De Steene (Lijst 3).

’t Getrouwe Maldeghem besteedde ook bijzondere aandacht aan de positie van de Bellemse Vlaams-nationalisten bij deze gemeenteraadsverkiezingen. De partij mocht nationaal de wind wel in de zeilen hebben, op lokaal vlak bleef het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) toch achterop hinken. Als algemene lijn was er voor de lokale verkiezingen naar gestreefd om zoveel mogelijk te komen tot eenheidslijsten met de katholieke partij (Katholiek Vlaams Verbond, KVV). Op het platteland, waar lijsten meestal geen uitgesproken ideologische voorkeur hadden, speelde dit natuurlijk heel wat minder mee dan in de steden. In Bellem waren de Vlaams-nationalisten ook verspreid geraakt over de drie lijsten. En merkwaardig, of ironisch, genoeg was de enige VNV-gekozen Florimond De Vliegheer, nummer twee op de lijst van de baron!⁽¹³⁾

“Op alle die de lijsten stonden leden van V.N.S. en op twee lijsten leden van het V.N.V. Dit was een reden voor ons Vlaamsch Nationalisten om buiten de dorpspolitiek te blijven, en wij betreuren dat een gemeentekiezing, die van weinig belang is voor onzen nationalen strijd, de verdeeldheid heeft gebracht tusschen onze kampgenooten.

Den laatsten dag kregen wij een briefje tegen Flor De Vliegheer. Wij kunnen ons niet akkoord verklaren met dit briefje. De Vliegheer heeft veel gedaan voor de Vlaamsch-Nationale zaak, al zijn autoreizen wa-

ren kosteloos. Hij heeft het Vlaamsch Huis gesteund, wij zijn er hem nog dankbaar voor. De Vliegher is de eenige V.N.V.-er die gekozen werd en wij hopen dat hij de Vlaamsche belangen zal verdedigen.”

In de marge deelt het weekblad ook nog mee dat Omer Lootens het meeste voorkeurstemmen kreeg en dus de populairste politicus is. Fijntjes merkt de verslaggever ook nog op dat *“er duizenden franken werden weggegooid door menschen die anders een frank zouden in tweeën bijten”*.

Maar zoals eerder geschreven, het zou nu zaak zijn om tot een billijke verdeling te komen van de mandaten. Dat leidde nog tot wat gekrakeel. Ook daarvan zijn er interessante sporen terug te vinden in *'t Getrouwe Maldeghem*. Zo blijkt dat tijdens de festiviteiten van de oktoberkermis de gemoederen (nog wat aangewakkerd door een of meer glazen bier waarschijnlijk) nog niet meteen bedaard zijn.

“Naklank der gemeenteverkiezing. Zondag over veertien dagen werd hier de kleine kermis gevierd, Bellem ‘Pompmoes’ genaamd, en door schoon weder begunstigd hadden de feestelijkheden een goed verloop. Ook had Maandag avond het vuurwerk op beide oevers der vaart een zeer grooten bijval. Spijtig genoeg dat er na de feestelijkheden zoo getwist werd; eenige politieke aanhangers van het gemeentehuis van Stroperke brug vonden niets beter of hun laatsten troef af te spelen met deftige personen te bekladden en te tergen.

Zondag avond reeds had er in de herberg bij Alfons Sucaet politieke krakeelen plaats door M.L. gericht tegen de bijzondere kandidaten der lijst Nr. 3. Den zelfden had er in de herberg bij Eduard Mortier, insgelijks door aanhangers van Stroperkes brug, krakeel plaats tegen de Broederbonders. Alles kon echter gelukkig op tijd door klaarziende personen gestild worden.

Op Maandag tweeden kermiszondag, dansten de katten terug, want er ontstond in de herberg bij C. Maes een twist. Beleedigingen werden gedaan ditmaal door de h. O. L. zelf tegen zijn konkurrent een kandidaat der lijst Nr. 1, en alwie hem in den weg kwam. Een klacht werd denzelfden avond nog bij den Rijkswacht neergelegd.

Bellemnaren, wanneer en door wie zal er aan dien tweepartij-strijd een einde gesteld worden? Wij vragen aan deze mannen die zich voor heeren willen doen doorgaan, zich toch deftig te gedragen.”⁽¹⁴⁾

Het zat er dus duidelijk bovenarms op in die kermisdagen. Zoals vaak bij oude krantenartikels blijft een en ander verhuuld. Zijn de aanhangers van baron de Crombrugge hier verbasterd tot Stroperke brug? Wie is M.L. (Miel Lemey?) en wie O.L. (Omer Lootens?)? Verder lezen wij ook iets over de 'Broederbonders'. Deze Broederbond is een corporatistische beweging door de familie De Lille in het leven geroepen met het doel het leven van de gewone man aangenamer te maken. ⁽¹⁵⁾ In Bellem had zich een afdeling van deze bond ontwikkeld. Speelt hier een conflict baron-Vlaamsgezinden/werklieden? Het blijft onduidelijk in welke mate persoonlijke belangen in dit soort caférúzies meespelen.

Intussen moest er natuurlijk ook bestuurd worden. De daaropvolgende weken werd duidelijk dat baron Guy de Crombrugge de Picquendaele aan het langste eind zou trekken. In de loop van 1939 werd hij officieel als burgemeester aangesteld. De man zou de stoel de daaropvolgende 30 jaar bezetten (de onderbreking van de Tweede Wereldoorlog terzijde gelaten). Het zou nog wel even onrustig blijven in Bellem.

SCHOOL = ÉCOLE?

In april 1939 bijvoorbeeld was er in het dorp enige heisa rond verkeersborden die in de omgeving van de school werden geplaatst. ⁽¹⁶⁾ Deze platen waren tweetalig: er stond zowel 'school' als 'école' op. Ongetwijfeld waren dit standaard verkeersborden die waren aangekocht (of geschonken). Het was voor de Vlaamsgezinden een brug te ver.

Toen die paar tweetalige bordjes plots in het straatbeeld verschenen kropen de flaminganten meteen in hun pen: "*Te Bellem zijn er wellicht geen andere vlaamsche onkundigen autorijders dan deze van het kasteel die allen heel goed de school weten staan. Wat nu de vreemden betreft die hebben ook dat woord 'école' niet nodig: wanneer wij naar het walenland rijden staan er daar ook geen vlaamsche bordjes en wij vinden er best den weg.*"

Er werd nog aan toegevoegd dat het zonder meer een schande was dat dergelijke borden net te vinden waren in het geboortedorp van Flor Grammens. Deze Vlaamse voorman maakte toen reeds een jaar of twee furore met het overschilderen van tweetalige straatnaamborden

en was de expressie van militante Vlaamsgezindheid. En dat er nu precies in Bellem, helemaal geen taalgrensgemeente, tweetalige borden opdoken. Kon de ironie noch groter zijn? Het gemeentebestuur van zijn kant zag er maar weinig problemen in. Een gekregen paard kijkt men toch niet in de bek, was hun standpunt.

De bewuste verkeersborden werden in de paasdagen van 1939 omvergeworpen. Het gemeentebestuur liet zich niet kennen, hield koppig vol en plaatste diezelfde week nog de borden terug. De spanning steeg ten top, zeker omdat de officiële huldiging van de nieuwe burgemeester korte tijd nadien was gepland. Het gerucht deed alras de ronde dat Flor Grammens in hoogsteigen persoon op dat feest de bordjes zou komen vernielen.⁽¹⁷⁾ Het belooft een spannende dag te worden. In de verbeelding zag men reeds een Bellems slagveld waarbij een paar bataljons 'gendarmen' zich rond de verkeersborden zouden opstellen om zo de strijd aan te gaan met Vlaamsgezinde studenten onder leiding van Grammens. Een dorpsroddel of bestonden die plannen echt? Het nieuwe Bellemse bestuur koos eieren voor zijn geld. Nog voor de feestelijkheden liet men het Franstalige opschrift weghalen.

De inhuldiging vond plaats zonder al te veel problemen indien wij het verslag mogen geloven: *“Niettegenstaande het slechte weder was de belangstelling tamelijk groot. Een indrukwekkende stoet waarin een dertigtal groepen aan deel namen door alle lagen der bevolking, werd op touw gezet, kostelijke kleederen en prachtige wagens werden er gezien, een stoet die minstens 600 meter lang was, alle negen de praalwagens waren bijzonder tipysch (!) verzorgt (!) en verdienen geluk gewenscht, dan hadden we verder de vroegere weldoeners der gemeente, veschillige vlaamsche figuren der geschiedenis, Gwijde van Dampière, de mannen uit de Slag der Gulden Sporen, het prachtig herderinneken, de voetbalbond, de zigeuners en de broederbond met zijn machtig kruis en zijn talrijke leden enz. Dat was goed gekozen broederbonders, een broederbond moet zijn taai en koppig en altijd bereid zijn kruis te dragen door alle winden, en op alle wegen, altijd en overal, mannen broederbonders, gij dient geluk gewenscht, ge zijt nooit vleiers maar wel rechtzinnige mensen.*

Reden werden afgelezen door de gemeente secretaris die handelde vooral over de goedheid van de Burgemeester en liet uitschijnen dat het een feest was voor allen. Dan door 1^e Schepenen Sierens, die sprak in naam van alle Bellemnaren, de lof miek aan hem en zijn familie en wees op de rechtzinnigheid van de gevierde. Dan sprak 2e schepene Lootens in naam van zijn groep, dat ze hem ook gingen steunen.

‘Wij wisten niet dat er in onze gemeenteraad en schepenkolege (!) nog een groep bestond, wij meenden dat de drie vroegere groepen versmolten waren in één groep, dit feest heeft ons nog iets geleerd.’ En dan sprak de Heer Burgemeester, bedankte zijn omgeving en gansch de gemeente voor den blijk van genegenheid en verlangde van zijn gemeentenaren overeenkomst en ook weldaad.”⁽¹⁸⁾

Onderhuids bleef de verkiezingsstrijd dus nog doorwerken. In de marge van de stoet waren ook een aantal dichtten opgehangen aan de huizen. Er werden er ook enkele overgenomen in 't *Getrouwe Maldeghem*, wellicht niet toevallig diegene die aan het Vlaams Huis waren opgehangen⁽¹⁹⁾:

*Wat is een Burgemeeser wijs en goed
Die alles voor zijn vlaamsche volk opbouwd
En nog in wezen blijven doet
Wat 's menschen oog aanschouwt.*

*Laat op Bellem door uw hand
O, Burgemeester Lief, de vrijheid waaien
En leve vrij van scha(n)de en schand
Ons Vlaanderland.*

Bellem kreeg na woelige verkiezingen dan officieel zijn nieuwe burgervader, niet zonder heel wat gekrakeel. Intussen daagden de oorlogswolken op aan de horizon en dienden er zich andere problemen aan. Tijd voor de lokale bestuurders om de strijdbijl te begraven...

Peter LAROY

Bijlage: (onvolledig) overzicht van de kandidatenlijsten Bellem 1938. Het materiaal is niet volledig. De cursieve vette namen zijn de verkozenen.

LIJST 1	LIJST 2	LIJST 3
Sierens Jozef (brouwer, 1894)	Lootens Omer (bierhandelaar, 1902)	De Crombrugge de Picquendaale, Baron Guillaume (eigenaar, 1901)
Roets Gerard (handelaar, 1906)	Lootens Octaaf (zonder beroep, 1881)	De Vliegheer Florimond (landbouwer, 1896)
Smessaert Eduard (zonder beroep, 1859)	Standaert Juul (landbouwer, 1874)	De Vreese Arthur (landbouwer, 1885)
Lemey Emiel (landbouwer, 1882)	De Reu Achiel (werkman, 1896)	De Ryker August (landbouwer, 1872)
Hoste (zonder beroep, 1872)	De Vreese Charles (landbouwer, 1899)	Bosschaert Frans
Warniers (werkman, 1891)	Taghon Cyriel	Herteleer
De Waele Jozef (werkman, 1902)	Hautekeete	Vande Steene Alfons (landbouwer, 1888)
Matthys	Corvelyn	De Meulenaere
Tanghe Raymond (werkman, 1899)	De Wispelaere	Goethals

NOTEN

¹ F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE, L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 439.

² P. LAROY, *Zoutloze verkiezingsstrijd*, gepubliceerd op 3 juni 2012 op <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>.

³ Reeds eerder in het kort behandeld op <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>: P. LAROY, *De krabbenmand van de Bellemse politiek*, gepubliceerd op 10 juni 2012.

⁴ Een raadpleging van de stukken in het Gemeentearchief Aalter leverde maar bitter weinig informatie op. Wij consulteerden bijvoorbeeld ook het dossier over de verkiezingsuitslag. Dat bleek vrij onvolledig en in tegenstrijd met cijfers die in de pers werden aangehaald.

⁵ 't *Getrouwe Maldeghem*, 9 september 1938.

⁶ 't *Getrouwe Maldeghem*, 18 september 1938.

- ⁷ *Ibid.*
- ⁸ 't *Getrouwe Maldeghem*, 9 oktober 1938.
- ⁹ F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE, L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 441.
- ¹⁰ 't *Getrouwe Maldeghem*, 16 oktober 1938.
- ¹¹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 23 oktober 1938.
- ¹² *Ibid.*
- ¹³ 't *Getrouwe Maldeghem*, 30 oktober 1938. In *de Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 441 klinkt het als volgt: “*De verkiezingen van 1938 brachten trouwens een V.N.V.-er, bij de lijst Concentratie, in de raad. Om welke van de drie lijsten het ging, is ons niet duidelijk.*” Volgens dit artikel is het dus De Vliegheer. Over de merkwaardige positie van het Vlaams-nationalisme bij deze gemeenteraadsverkiezingen zie uiteraard B. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt, 1994, p.244-250.
- ¹⁴ 't *Getrouwe Maldeghem*, 6 november 1938.
- ¹⁵ Zie hierover H. NOTTEBOOM, *Geschiedenis van de De Vlag Maldegem, cel Vader De Lille*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 63 (2012), p.155-282, in het bijzonder de passage p. 177-186.
- ¹⁶ 't *Getrouwe Maldeghem*, 16 april 1939. Reeds eerder in het kort behandeld op <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>: P. LAROY, *Taalstrijd in Bellem (1939)*, gepubliceerd op 17 november 2013.
- ¹⁷ 't *Getrouwe Maldeghem*, 23 april 1923.
- ¹⁸ 't *Getrouwe Maldeghem*, 7 mei 1939. Er verschijnt ook een fotoreportage van de stoet in dit nummer, met als onderschrift o.a.: “*Eendrachtig was er samengewerkt geworden om een prachtige feeststoet ineen te steken, en dat men daartenvolle ingelukt was, toonen de enkele zichten hierboven.*”
- ¹⁹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 14 mei 1939.

TUSSEN GEWEREN EN MORTIEREN

Enkele weken geleden zocht L. De Smet in het archief van het Bisdom naar verslagen over de plaatselijke toestand gezien door de bril van de pastoors tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij vestigde mijn aandacht op enkele verslagen uit onze streek, nl. Knesselare, Ursel en Poeke waarvoor wij hem hartelijk danken.

Een eerste bijdrage is deze van de directeur van het klooster te Knesselare.

Naar aanleiding van de herdenking van het begin van de Eerste Wereldoorlog dit jaar zal er nog heel wat verschijnen uit deze periode. Op militair gebied is er al heel veel geschreven. Momenteel duiken her en der dagboeken op, zelfs op veilingen worden ze te koop aangeboden. Wellicht met de hoop er munt te kunnen uit slaan. We willen ook eens een kijkje achter de schermen nemen, namelijk hoe de gewone burgers dit gebeuren beleefden.

Het klooster van Knesselare kon een ideaal oord zijn voor de Duitsers om er hun kwartier in te richten. Gelukkig is het er van gespaard gebleven. De reden hiervoor kan wellicht gevonden worden in het feit dat een groot aantal inwoners er waren gehuisvest.

Julius Voet, (°Machelen, 13.04.1862; +Knesselare, 04.02.1928) ⁽¹⁾, werd op 9 juli 1908 in de bevolkingsregisters ingeschreven als bestuurder van het klooster. Voordien woonde hij in de Chartreuzestraat in Gent. Op 9 juli 1918 is hij uitgeschreven, enkele maanden voor de wapenstilstand. ⁽²⁾ In 1885 werd Julius tot priester gewijd. Enkele jaren was hij leraar in Oudenaarde waarna hij in 1888 onderpastoor werd te Zomergem, te Sleidinge en te Kluizen. In 1905 werd hij proost te Wippegem om op 15 oktober 1908 benoemd te worden tot directeur van het klooster te Knesselare.

Hierna geven we een lijst van de kloosterzusters die in de periode 1914-1918 in het klooster van Knesselare verbleven:

De Cock Maria Rosalia

kloosterhoofd

uit Herzele

Kloosternaam: Zuster Eulalie

DE GEWONE KLOOSTERZUSTERS MET HUN KLOOSTERNAAM

De Bolle Joanna Catharina
uit Meerbeke
Zuster Roza

Van Waeyenberghe Eugenie
uit Sint-Lievens-Houtem
Zuster Caphrailde

Hullaert Melanie
uit Laarne
Zuster Angelique

Vermeiren Eugenie Lucie
uit Doel
Zuster Lucie

Mattheeuws Emma
uit Ursel
vertrok op 30.09.1912
vertrok opnieuw in 1915
Zuster Medarda

Clauwaert Maria Leontina
uit Meldert
Zuster Dosithea

Jacobs Angelique Rozalia
uit Overmeire
Zuster Amanda

Vlieghe Maria Octavia
uit Deerlijk
uitgeschreven op 11.09.1915
Zuster Dorothea

De Bonte Maria Romania
uit Balegem
Zuster Joanna

Van Gijsegem Sidonie
Zuster Havisa = Agnes?
[onleesbaar]

Van de Steen Romanie
uit Massemen
Zuster Symphorosa

Weemaes Anna
uit Nederbrakel
uitgeschreven op 11.09.1915
Zuster Aleanteus [Aleidis ?]

Cattoir Maria Angeline
uit Bassevelde
Zuster Pacifica

De Wael Marie-Louise
uit Aalst
Zuster Hortensia

Noë Emma Rosalia
uit Cluysen
vertrokken in 1917
Zuster Ernestine

Cortvriendt Magdalena
Maria Ludovica
uit Denderleeuw
Zuster Lionnis

Geinger Philomena
uit Gent
Zuster Brigitta

Corijn Christina Elisa
uit Nevele
Zuster Pelagie

De Somer Cordula Camilla
uit Gent
Zuster Evariste

Huyghe Marie Sophie
uit Hillegem
Zuster Livina

Vernimmen Gabrielle
uit Wetteren
Zuster Fernanda

Mahieu Jeanne Angèle
uit Menen
Zuster...

Coppens Coralie
uit Balegem
Zuster Eleonora

De Backer Ida Stephanie
uit Hoogstade
Zuster Regis

Den Tandt Rosalia
uit Herzele
Zuster Vianne

Van de Veire Rachel
Henria Eugenia
uit Ursel
Zuster Polycarpe

Van der Bruggen Augusta
uit Borsbeke
Zuster Liberta

Hulde gebracht aan onze Vorsten en Amerika, door onze schoolgaande jeugd. Men leest er de volgende tekst: As a gift of their gratitude from the Belgian children of Knesselare to the little American of Colombia 1914/1918.

Foto: verzameling Mw. J. Moelaert

Tal van andere bewoners verbleven in het klooster zoals behoeftigen, kostgangers, knecht en meid, bakker, landbouwer zelfs een rentenier en een kantwerkster. Deze laatste zal de kinderen wel onderwezen hebben als lerares in de school. In totaal waren er nog een 30-tal wezen. ⁽³⁾

Toenmalig pastoor Edmundus Van Butsel (°Vrasene, 16.10.1857; Knesselare, 17.12.1921) studeerde wetenschappen te Leuven. Na zijn priesterwijding op 17 december 1881 doctoreerde hij in de wis- kunde en de natuurkunde. Hij was leraar in het Sint-Lievensgesticht te Gent in 1883 waarna hij in 1892 verbonden was als leraar aan het Klein Seminarie te Sint-Niklaas. In 1903 neemt hij de functie van pastoor te Erpe waar. Op 10 november 1913 wordt hij aangesteld als pastoor in Knesselare. Hij vervult deze opdracht tot aan zijn dood. ⁽⁴⁾

Het verslag dat we in het archief vonden, zullen we integraal weer- geven. Behalve de oude spelling is het toch goed lees- en begrijpbaar voor de lezer.

*KLOOSTER DER ZUSTERS FRANCISCANESSEN
VAN GENT TE KNESSELARE ⁽⁵⁾*

Onze geestelijke overheid heeft ons over eenige weken verzocht U E voor Paschen 1919 een nauwkeurig verslag op te zenden der ge- beurtenissen gedurende de lange oorlogsjaren voor wat ons, ' t is te zeggen het klooster der zusters Franciscanessen van Knesselare, persoonlijk betreft.

Dit verslag kunnen wij samenvatten in de korte en eenvoudige ver- klaring dat wij voor den geschiedenisschrijver niets wetenswaardig mede te deelen hebben, want God zij dank weinig of geene kloosters zijn er zoo goed en gemakkelijk van tusschen gekomen als het onze.

Nooit, geene enkele maal hebben de Duitschers kwartier gemaakt in ' t klooster zelf, enkel bij hunnen doortocht in Oktober 1914 hebben zij eenige nachten eenige klassen bezet der scholen aan ' t klooster gevoegd om dan er zich niet meer te vertoonen tot aan de twee laatste nachten van hunnen aftocht in Oktober 1918.

En wij hebben rechtuit gesproken niet te klagen gehad over hunne handelwijze!

Wat de opeischingen betreft, wij hebben er doorgaans min van geleden als de gewone burgers: 't pijnlijkste was dat wij ook verplicht zijn geweest al de wol af te leveren. Zelfs der oude en zieke menschen en dat zelfs voor dezen of voor onze kleine weeskinderen geen druppel melk, geen enkel ei mocht achtergehouden worden! Doch 't was even zoo met iedereen!

Onder godsdienstig betrek hebben wij ook geene moeielijkheden ontmoet, misschien tien maal hebben de katholieke aalmoezeniers van het Duitsche leger in de kapel van het klooster de H. Mis opgedragen en er hunnen dienst gedaan zonder wrijving met ons.

Een enkele maal heeft een protestantsche domine er ook zijnen preek gehouden maer dat wij het te doen hadden met Protestanten wierden wij enkel gewaar als de man aan 't werk ging en zijn symbolum van geloof voorlas, 't was eene les maar te laat voor de zusters om nauwere inlichtingen te nemen voor 't vervolg!

Van de zoo genoemde zoekers hebben wij weinig of niets te lijden gehad, de sukkelaars met dat droef stielte belast schenen het met tegenzin te doen en stelden er weinig belang in, en dood van honger loopende, zochten zij veel meer naar de middels om aan eenen schotel aardappelen of iets anders te geraken, als om wol, koper enz. te ontdekken. Een enkele maal nochtans hebben wij een streng en nauwkeurig onderzoek ondergaan in de maand Januari 1918 en geleid door eenen officier van gezag zijn onderzoek scheen de wol te betreffen, maar zonder twijfel was hij er op uit om den draadloozen telegraaf te ontdekken die ten dien tijde, zoals men beweerde, nog al zorgen baarde aan onze Duitschers! Natuurlijk vond hij niet wat hij verlangde, en al het overige was hem gansch onverschillig.

Zoo hebben wij de vier oorlogsjaren beleefd met angst, zorg, en kommer en onzekerheid, maar toch zijn wij verre uit van de beste geweest.

En bij de bevrijding zijn wij ook goed gespaard en bewaard gebleven alhoewel wij dan eenige gevaarlijke uren beleefd hebben.

Onze verlossing uit het Duitsche juk, heeft plaats gehad den zaterdag 19 Oktober 1918 om 5 ½ 's avonds. Van rond 1 ure middag wierd een hevig geweer en mitrailleurvuur gewisseld tusschen de opkomende Belgen uit de richting Van Brugge en de Duitschers die zich rondom het klooster verschanst en verscholen hadden. 't Klooster was een uitmuntend steunpunt voor de Duitschers en ze hadden er zelfs eene

mitrailleuze geplaatst op eene bovenkamer die uitgeeft op de richting van Brugge en eene groote opene vlakte beheerscht die 't klooster ('t laatste gebouw Van Knesselare) van den wijk Zeildonck (Oedelem) afscheidt. Dat mitrailleuzenvuur was hevig tot rond drij uren om dan veel te verflauwen of schier stil te vallen: wij vreesden reeds dat onze brave soldaten er niet zouden in gelukt hebben de grijze rokken met de zachte middelen weg te krijgen en begonnen te vreezen en met reden voor 't bombardement van 't klooster door de belgische artillerie! Maar zie! Met den valavond waren de Belgen met hunne mitrailleuzen voortgeslopen tot aan het klooster en met eens springen zij maar kloekmoedig binnen, drijven den laatsten Duitscher op de vlucht en maken zich maar voor goed meester van 't klooster. Doch het was rond middernacht eer de gansche omtrek van 't klooster gezuiverd was van alle vijanden en dat de Belgen zegevierend van het klooster konden naar het dorp / vijf minuten verder / vooruit trekken en hunne gezellen vervoegen die langs eene andere zijde ook reeds in Knesselare binnengedrongen waren.

En daarmede was het rijk onzer verdrukkers ten einde! 'T is waar ze hebben ons nog eenige dagen geplaagd met van verre zware obussen te zenden en ons nog menigmaal gedwongen naar de kelders te vluchten. Ze hebben nog hier en daar eene woning of hoeve aan stukken geschoten en nog twee burgers gedood, maar hunnen aantrekkelijken persoon en hun lief wezen, hebben wij niet meer gezien.

En daarmede is mijne taak, zeer eerwaarde Heer Kanunnik, ook ten einde. En geve de goede God dat wij nooit meer in ons leven moeten verslag indienen over beleefde oorlogsjaren, want 't ware te vreezen dat wij ergere dingen zouden te vermelden hebben, en zijn wij nu wel gespaard en bewaard gebleven 't was toch oorlog en droeve tijd en leve de Vrede!

Gelief zeer eerwaarde heer Kanunnik bij 't sluiten van ons verslag, de verzekering te ontvangen van onze diepste gevoelens van eerbied en verkleefdheid.

(getekend)

*Julius Voet, director Klooster Knesselaere
Knesselaere 15 April 1918.*

Merk op dat de datering van het document verkeerdelijk 1918 draagt in plaats van 1919.

Enkele opmerkingen bij het verslag:

Enkele maanden voor de bevrijding had de directeur onze gemeente verlaten. De gevechten die zich op het einde van de oorlog afspeelden, heeft de verslaggever niet zelf meegemaakt maar kan het alleen maar weten van *horen zeggen*.

Wat de twee burgerslachtoffers aangaat, wordt er in hun overlijdensakten geen melding gemaakt zoals *gestorven naar aanleiding van* ... Uit het verslag van J. Voet leren we dat er na de bevrijding nog schermutselingen zoals mortiergranaten en een bombardement hebben plaatsgehad.

Jacobus Thijs, overleden op 22 oktober 1918, was schrijnwerker in het dorp en weduwnaar van Blandine Corvelijn, zoon van Petrus en van Sophia De Fruyt.

Marie Romanie Gussé (+26.10.1918 om 17.00 uur) was slechts 21 jaar. Zij woonde met haar ouders, August en Marie-Louise Verniest, op de hoeve in de wijk Westvoorde. ⁽⁶⁾

Willy STEVENS

Bronnen:

¹ SCHOKKAERT L., Biografisch Repertorium van de Priesters van het Bisdom Gent 1802-1997, Deel II, p.597.

² G.A.K., Bevolkingsregisters 1910-1920, register nr. 1

³ *ibid.*

⁴ SCHOKKAERT L., o.c., p.461.

⁵ R.A.G., Archief van het Bisdom, Oorlogsverslagen.

⁶ G.A.K., Registers van de burgerlijke stand, overlijdens.

Meer over de geschiedenis van Aalter:
<http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>

'T GETROUWE MALDEGHEM

JAAR 1895

6/1/1885 - Aalter - *Diefte*

- Donderdag avond, rond 6 ½ ure, zijn dieven in de woning van Sophie Mortier gedrongen en hebben er een twintigtal koepons flannelle, mollevel, neusdoeken, omslagdoeken, enz ... gestolen, terwijl de huisbewoners in een aangrenzend plaatske zaten. De dieven moeten met verscheidene geweest zijn, want het te schatten gewicht der gestolene stoffen, mag rond de honderd kilos gerekend worden. De dieven zijn te lande vertrokken, geen spoor achterlatende en zeker zijnde van niemand te ontmoeten in de duisternis.

- Wildstropersdrama

In de nacht van vrijdag tot zaterdag, rond 1 uur, waren de jachtwachters Aug. De Sutter en De Buysser, van Aalter, met Henri Callant van St Jooris, op nachtdienst te Maria-Aalter. Schepens Karel, Schepens Louis en Schepens Petrus waren uitgegaan om wild te stropen met een lichtbak; niet ver van de kerk te Maria-Aalter botsten de twee groepen op elkander. De jachtwachter Callant kreeg een schot dwars door den rechter arm; Callant schoot zich verdedigende tweemaal op den drager van den lichtbak. De andere jachtwachters schoten ook in de duisternis. 's Anderendaags wist men dat Schepens geschoten lag en terecht moest worden.

Zondag morgen werden de twee andere wildstrovers door de gendarmen aangehouden in de kerk van Maria-Aalter.

Maandag avond is het parket gekomen om de noodige formaliteiten te vervullen. Callant is lijdend, doch niet gevaarlijk gekwetst. Schepens is op het punt den laatsten adem uit te blazen.

13/1/1895 - Bellem

Maandag avond is door eenen der exprestreinen, komende van Brugge, overreden de bareelwachter Alexander Van de Walle, dienstdoende aan de bareel naast de statie van Bellem, langs den kant van Aalter, ter plaats genaamd de Elzenbroeken.

Naar men vermoedt zou de ongelukkige vrijwillig een einde aan zijn leven gesteld hebben. Zijn lijk werd door de werklieden van den ijzerenweg gevonden op den buitenkant der spoorbaan. Het hoofd was van den romp gescheiden. De verongelukte laat eene weduwe zonder kinderen achter.

3/2/1895 - Aalter - *Brand*

Zaterdag rond den middag is brand ontstaan op de zolder der woning van den heer Octaaf Van de Velde, landbouwer, Weststraat. Onmiddellijk luidde de klok der hofstede ; de geburen konden het grootste deel der meubels redden. Niettegenstaande de bovenmenselijke pogingen, kon men het vernielend element niet tegenhouden.

De achtbare heer burgemeester en de heer schepen Bockaert, waren van de eerste ter plaats. Toen de pompiers toekwamen, was het strooien dak reeds vernield. Het was de eerste maal dat onze brandspuit werkte. Onze pompiers hebben zich flink gedragen.

De vier muren der woning staan alleen nog recht. Gelukkig dat het weder stil was, want de groote stallingen staan slechts weinige meters van het huis. De gebouwen zijn verzekerd, doch de inboedel niet. Een nieuwe karnmachien, een dertig zakken tarwe, een hoop lijnzaad, de kast met zijden klederen en juweelen der boerin en aantal meubelen, gezamenlijk ter waarde van twee tot drie duizend franks, zijn door de vlammen vernield. Het huis is verzekerd voor 5000 fr., ten voordeele der gravin de Grunne. Vier muren en eene in het midden staande schouw zijn alleen recht gebleven.

Het huis dagteekende van het jaar 1445.

24/2/1895 - Aalter

De kroep is onvoorziens uitgebarsten ten huize van August Baele, Biesemveld. Sedert vrijdag zijn twee kinderen er aangestorven. De dokters, te laat verwittigd, zijn er nochtans in geslaagd met welgelukken het serum in te spuiten aan de andere kinderen. Deze zijn buiten gevaar. Het zijn de heeren dokters De Buck, van Gent en Verstraete, van Aalter, die eene nieuwe toepassing met welslagen hebben aangewend.

10/3/1895 - Aalter

Vrijdag namiddag kwamen twee wagens van Aalter naar Evergem gereden, zij ontmoetten eenen wagen, die naar het Aaltersch Hoekske reed ; deze bleef op de kalsijde, eene botsing had plaats. De voerlieden werden handgemeen. Zekere Mestdach, die de wagens van Evergem geleidde, werd vast genomen door twee Aalternaars, die hem ten gronde wierpen en sloegen, een derde haalde de hamer van zijnen wagen en kwam Mestdach op het hoofd slaan, terwijl de twee anderen hem vasthielden. Zich willende verdedigen, werd hij op wreede wijze in de hand gebeten. Andere personen kwamen tusschen en de vechters geraakten op. Dan werd er opnieuw geslagen en ge-

stampt, tot dat allen moesten ophouden van de pijn.

Zij zijn gevijven deerlijk gehavend, geschonden aan hoofd en handen; bovendien zullen allen vervolgd worden, zoowel wegens slagen en verwondingen als door overtreding van het reglement op de wege- nis en den wet op de openbare dronkenschap.

14/4/1895 - Bellem - *Vroeg rijp*

Een moordpoging is den 5 dezer gepleegd te Bellem, op zekerem De Clercq, 15 jaar oud, werkende in de fabriek dier gemeente. De dader is een andere werkjongen der fabriek van een vijftiental jaren, met name Karel Graweel. Dit gebeurde voor eene werkster van ongeveer 14 jaar.

Zij had eenen kleinen twist gehad met De Clercq, en klaagde er over bij Graweel; deze zonder te aarzelen, sprong met een mes naar den vijand en bracht hem zulke gevaarlijke wonden toe dat zijn leven in gevaar is.

Het parket van Gent is ter plaats geweest.

De gekwetste en beschuldigde zijn ondervraagd geworden; Graweel is uit reden van zijnen jongen ouderdom voorlopig in vrijheid gelaten.

2/6/1895 - Aalter

In den nacht van 26 tot 27 mei werd een gevecht geleverd in de Brouwerijstraat. Een der vechters nam de vlucht en werd achtervolgd van 1 tot 3 ure. Op dit oogenblik belde de vluchteling om hulp bij den policiekommissaris. Deze opende zijn venster en zag den vluchteling door zijnen aanvaller slaan en met een mes steken.

In een oogenblik was de kommissaris beneden en stelde zich tusschen de vechters. Om zelf niet gestoken te worden, heeft hij zich hevig moeten verdedigen. Eindelijk kon de aanvaller ten gronde worden geslagen en werd zijn mes afgenomen, waarna hij met geweld naar het gevang werd gebracht.

23/6/1895 - Aalter - *Twist*

Donderdag avond is alhier tusschen een viertal personen twist ontstaan. Zekere Desutter is nog al erg toegetakeld. Proces-verbaal is opgemaakt. Drank en wangedrag zijn de oorzaken van het gebeurde.

30/6/1895 - Aalter

In de nacht van zondag tot maandag is eene partij vlas van 100 roeden, toebehoorende aan Aug. Rutsaert, door eenen of meer boosdoeners uitgetrokken. Zulke domme aanrichting van schade begrijpt niemand.

18/8/1895 - Aalter - *Geschoten*

Donderdag morgen, kwart na 4 ure, is den boschwachter Edmond Laisnez geschoten in den arm door den genaamden Alfons C., die te Maria-Aalter op heeterdaad van wildstroperij is betrap in de dreef der hoeve van den heer senator Van Ockerhout.

25/8/1895 - Aalter

Ter gelegenheid van Oostmolenkermis was er op O. L. Vrouw Hemelvaart veel volk op de vaart. In een herberg werd de genaamde Jules Bouquaert, gestoken door verschillende personen.

Erg gekwetst en bloedend viel hij ten gronde; zijn hoofd is maar eene wonde, zijn rug is blauw van de vreeselijke stampen, zijne beenen zijn gansch verlamd door het geweldig trappelen en slaan.

2/9/1895 - Aalter

Er heeft hier een bloedige botsing plaats gehad tusschen jachtwachters en wildstroopers. Twee jachtwachters zijn gekwetst.

Bellem - *Zonneslagen*

De buitengewone hitte der verledene week heeft niet alleen vele en erge onpasselijkheden teweeg gebracht.

Twee personen, waarvan een onzer gemeente en een andere van Zomergem zijn verleden week gestorven, tengevolge van zonneslagen.

9/9/1895 - Aalter - *Vergissing*

Hendrik Van Bellegem was zondag gaan bollen te Maria-Aalter. Vele druppels en glazen bier maakten hem bedronken. Om 10 ure ging hij naar huis; hij had maar 15 minuten af de leggen en was maandag morgen, om 3 ure, omtrent halfweg. Hij viel in slaap langs de haag van den boschwachter Aug. De Poorter aan de Snoeibijl. De hond des boschwachters blafte hevig en wekte alzoo zijnen meester.

De Poorter stond op, denkende dat pensjagers omtrent zijn huis waren; hij liet zijnen hond los, deze sprong op het land en in de duisternis meende de boschwachter dat een pensjagershond tegenover zijnen hond stond te grollen. De boschwachter gaf vuur en meende eenen hond te treffen, maar het was een mensch die door het schot zijn achterste, waar hij de volle lading ontving, opeens nuchter werd en eene kreet slaakte.

De boschwachter nam de vlucht, liep geburen halen en kwam met eenen lantaarn den gekwetsten zoeken en vond hem niet.

Toen het dag was, riep de gekwetste om hulp, en is met eenen kruiwagen naar huis gevoerd. Hij verkeert in geen gevaar.

16/9/1895 - Aalter

- Een landlooper, rond de 25 jaar oud, zeggend geboortig te zijn van Oostkamp en woonachtig te Gent, bood zich dinsdag avond alhier op de wijk Oostmolen aan, bij Leo De Wulf. Hij vroeg of dezer zoon niet eene plaats van dienstknecht zou willen bij eenen advokaat te Gent. Leo De Wulf bood den kerel eten en drinken aan. Op zeker oogenblik nam deze de kans waar en stool onopgemerkt een nikkelen uurwerk, ter waarde van 13 fr. zonder nummer. De naam Kamiel De Wulf is er in gegrift. De horloge zat in een hoornachtige kas.

Er is opgemaakt dat de dief eene zilveren keten droeg met groene of blauwe steenen. Hij zegt sergeant bij het leger te zijn geweest en is gekleed met eene platte blauwe klak, grijs flanellen hemd., zwarte vest, groene pantoffels ; hij is zwartharig.

Te Bellem is hij woensdag namiddag geweest met dezelfde complimenten bij Petrus De Beule; bij de wed. Mestdagh en bij Petrus Verhaeghe.

Hij heeft een deftig voorkomen.

Het publiek weze gewaarschuwd tegen dezen nieuwsoortigen gauwdief en wordt verzocht hem in handen der politie te leveren.

- De kermis op zondag 22 September, zal opgeluisterd worden door de renbaan Vandermeulen, de stoom velocipeden der gebroeders Verdyck van Gent, de stoomcarroussel der gezusters Lagae, de grote toutermolen "balançonne circulaire" van P. Eisch, de mechanieke schietzaal Maars, het waggelschip uit Kongoland van Vandekerckhove, Panorama-rigolade van Klepkens, de suikerbazars van Muldermans en Cremer Isaac, het waggelstelsel van P. Ceuninck, den bazar van Vandenberghe en de fotografie Mariceau van Dadizele. Verder een vijftal suiker- en speelgoedkramen en allerlei aangenaamheden voor groot en klein.

Aalter is wijd vermaard voor zijne manier van kermissen in het groot. Verleden jaar zijn ruim dertig duizend bedevaarders naar Aalter St-Kornelius gekomen en dees jaar wordt het dubbel daarvan verwacht. Overall worden toebereidselen gemaakt om de vreemdelingen hartelijk te ontvangen binst die acht dagen.

30/9/1895 - Aalter

- Maandag avond is August Canepeel verraderlijk aangevallen en gekwetst door zekeren Jan Slock, een gekend vechter.

- Een makaronleurder die in het gedrang liep met eenen grooten korf

en de menschen hunne klederen vuil maakte of scheurde, werd voor 24 uren in het gevang gezet.

- Proces-verbaal is opgemaakt ten laste van Ida Marcel, 13 jaar oud, dochter van Arsène Hippolyte, wonende te Gent, Apostelstraat, 35. Het meisje liep in het gedrang van het volk en werd betrappt toen zij het geld, 1,60 fr. uit den zak haalde van vrouw Hortense Verplaetse. De vader van het meisje stond met een elektriesch-machien op de kermis. Vader en dochter waren reeds in de statie om den trein naar Gent te nemen, toen de policie hen uitnoodigde rekening te komen geven over het gebeurde.

17/11/1895 - Bellem - *Militieloting*

Maandag had te Zomergem een militieloting in regel plaats. De eenige loteling trok het goede nummer 210 b.

Ziehier het aardig geval:

Een jongeling van Bellem, zekere De Boevere, moest dit jaar deelnemen aan de gewone loting, maar hij woonde sinds eenige jaren in Argentina. Of hij nog leefde wist men niet, en daarom ook was hij bij het getal lotelingen niet gerekend geweest. De Boevere is onlangs levend naar huis gekomen en ... maandag namiddag mocht hij naar Zomergem zijn geluk of ongeluk uit den trommel komen halen.

De vader en zoon zongen en sprongen van blijdschap, toen zij nummer 210 b bemerkten.

Rustiger loting heeft hier nog nooit plaats gehad.

15/12/1895 - Bellem

Een wildstrooper bevond zich maandag in het park van mevr. de Kerchove d'Exaerde, toen hij bemerkt werd door den boschwachter Martens. De eerste vluchtte weg en terwijl Martens hem achterna liep, ging dezès geweer af en de wildstrooper, een jongeling van 17 jaar oud, werd door de volle lading in den rug getroffen.

Het parket is ter plaats geweest, doch niemand werd aangehouden.

Walter VERVALLE

INHOUDSTAFEL

Johan VERSCHAEVE	33 jaar Sint Jozef te Aalter.	3
Filip BASTIAEN	Veldwachter Pieter Laisnez.	13
Peter LAROY	De gemeenteraadsverkiezingen in Bellem in 1938.	29
Willy STEVENS	Verslag Eerste Wereldoorlog.	42
Walter VERVALLE	't Getrouwe Maldeghem 1895.	49

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.
Verschijnt in maart, juni, september en december.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: IBAN: BE02 4426 5943 6140 - BIC: KREDBEBB

Lidmaatschapsbijdrage: gewone leden: € 12,50

steunende leden: € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - *wilystevens1@skynet.be*

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - *peter.laroy@telenet.be*

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60 - *ives.penninck@telenet.be*

Redactie en layout: Jan DEFRUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - *jan_defruyt@scarlet.be*

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - *robert.verhelst_aalter@skynet.be*

Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - *roger.baeckelandt@telenet.be*

Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - *walter39be@yahoo.com*

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - *erik.wille@skynet.be*

Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - *etienne.van.eeghem@telenet.be*

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

37e jaargang - nr. 2 - 2014

Drukkerij typo/offset, Latrédruk - Aalter
Kaftontwerp: Roger Defruyt

VAN “VOETWEGH VAN POUCKE NAER GHENDT” TOT LEUREBROEKDREEF

SITUERING VAN DE DREEF

De Leurebroekdreef te Poeke (Aalter) is een verbindingsweg tussen de Heirstraat te Lotenhulle en het kasteel van Poeke. ⁽¹⁾

Ze is waarschijnlijk bij de meesten onder ons, die geen inwoner van Poeke zijn, gekend als een fiets- en wandelroute. Tijdens de mooie dagen van het jaar wordt de weg tijdens het weekend vooral gebruikt door wandelaars en fietsers die zich langs de rechte dreef, 656 m lang

“Stafkaart” van de regio rond de Leurebroekdreef.

*De Leurebroekdreef vóór december 2003.
Foto: Eliane De Poorter*

en 6 m breed, naar het kasteel en het park van Poeke begeven. Ook motorfanaten laten de dreef meestal niet links liggen. Deze mooie rechte weg nodigt ongewild uit tot het uittesten van het motorvermogen. Spijtig van de scherpe bocht op het einde... Het was een heel mooie dreef beplant met populieren die daterden van juist na de Tweede Wereldoorlog.

In 2003 was het dan ook meer dan nodig om ze te rooien. Daar het plantrecht aan verschillende eigenaren toebehoorde, bracht dit nogal complexe problemen met zich mee. De gemeente Aalter was dan ook genoodzaakt - wou men het

esthetische aspect van de dreef niet verliezen - niet alleen een coördinerende rol te spelen, maar tot een meer drastische actie over te gaan.

*Het rooien van de bomen in december 2003 en januari 2004.
Foto: Eliane De Poorter*

146 jonge zomereiken werden geplant en zorgvuldig verzorgd. Momenteel zijn ze in volle groei.

Foto: Jan Camerlinckx

Ze besloot het plantrecht over te nemen en aldus de beplanting van de dreef zelf te realiseren. In november 2004 werd de dreef opnieuw aangeplant. Met heel veel zorg zijn er 146 nieuwe zomereiken geplant en langdurig verzorgd.

Voor de inwoners van Poeke is de dreef één van de weinige wegen die aansluiting geeft met de wereld buiten het dorp, en dit al eeuwen lang. Poeke heeft geen rechtstreekse provinciale ontsluitingswegen. We moeten uiteraard zeggen dat dit hedendaags minder dramatisch is dan een paar eeuwen geleden. Techiek, media en niet te vergeten de evolutie van onze kijk op de wereld hebben er voor gezorgd dat de inwoners van Poeke, alhoewel ze niet aan drukke verbindingswegen wonen (gelukkig), zich zeker niet afgesneden voelen van de wereld rondom hen. Ze voelen zich wereldburger zoals eender wie.

Ooit is het wel anders geweest. Door het ontbreken van degelijke verbindingswegen is het mogelijk geweest dat het dorp toch een zeker isolement heeft gekend. ⁽²⁾ Dit is zeker nefast geweest voor de economische ontwikkeling van het dorp. De kasteelheren en de geestelijkheid hebben, mede dankzij dit isolement, heel lang hun kijk op

De zwaluwbeek die onder de Leurebroekdreef doorloopt, stroomt kronkelend verder naar de Poekebeek. Op de achtergrond merken we de hoeve Vormezele op.

Foto: Jan Camerlinckx

de wereld kunnen handhaven. De inwoners van Poeke hebben vlugger dan hun machtshebbers begrepen dat de wereld veranderde. Dit had de leegloop van het dorp tot gevolg. In de eerste helft van de 19^e eeuw (1846) telde Poeke bijna 1200 inwoners, in 2011 zijn er dat 535.

De Leurebroekdreef loopt van het noordwesten naar het zuidoosten, dwars door de overgang van vruchtbare zandleemgronden, in de omgeving van de Poekebeek en de zandgronden meer ten oosten van deze beek. Deze landbouwgronden behoren tot de eerst ontgonnen gronden te Poeke. ⁽³⁾ Zelfs tot op vandaag spreekt men van landschappelijk waardevol agrarisch gebied. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er zich ten zuidwesten van de huidige ligging van de dreef twee grote landbouwbedrijven bevinden: *het goed te Leurebroek en het goed te Vormezele*. Deze bedrijven zijn al eeuwenlang op dezelfde

Grens tussen Poeke en Lotenhulle is nog altijd merkbaar op de rijbaan. Immers voor de fusie (1977) werd de rijbaan tot aan de grens van de gemeenten op verschillende tijdstippen aangelegd.

Foto: Eliane De Poorter

plaats gelegen. Langs de noordoostzijde van de dreef staan er een viertal kleinere woningen die oorspronkelijk ook landbouwbedrijfjes waren.

Tussen *Leurebroek en Vormezele*, eertijds feodale lenen, loopt een beekje, de Zwaluwloop, een zijarmpje van de Poekebeek. ⁽⁴⁾ Dit beekje vormt de grens tussen Lotenhulle en Poeke. In vroegere tijden was dit tegelijkertijd de grens tussen de Oudburg van Gent en de Kasselrij van Kortrijk. Dit beekje loopt onder de Leurebroekdreef door en vervolgt zijn loop verder door de velden.

In tijden dat grenzen vervagen, niet alleen op grondgebieden, is uiteraard de grens tussen Poeke en Lotenhulle van geen wereldbelang. Nochtans kunnen we nu nog met het blote oog vaststellen, op de rijweg in de dreef, waar Lotenhulle eindigt en Poeke begint.

Het bord dat aangeeft dat men in Poeke is, is verdwenen. Het wegdek van voor 1977 is nog authentiek! Na de fusie van de gemeenten is de naam van het grondgebied gewoon “Aalter”. Maar het ervaren van het gevoel van eeuwen opgebouwde “eigenheid” heeft duidelijk te maken met weten dat er grenzen zijn. Het heeft te maken met afbakenen van het territorium, met het gevoel van thuiskomen, met veiligheid. ⁽⁵⁾

Als grenzen slappe koorden worden, wordt het leven duidelijk veel moeilijker. Blijkbaar is de grens tussen Poeke en Lotenhulle in onze digitale 21ste eeuw nog altijd een probleem. Plots is de ganse Leurebroekdreef in digitale (officiële) bestanden opgeslagen als Lotenhulle.

HISTORISCH ASPECT VAN DE DREEF.

De Leurebroekdreef, uitvalsweg van Poeke naar Gent, vinden we terug in een aantal oude documenten, meestal over grensgeschillen.

Kaarten door de eeuwen heen leren ons dat de Poekenaren, eenmaal de Poekebeek over, probeerden om de weg naar Gent en dus ook naar Poesele en Nevele zo kort mogelijk te maken. ⁽⁶⁾ Wij kunnen ons nu misschien moeilijk voorstellen dat mensen te voet dergelijke afstanden aflegden, maar een heel lange tijd was “stappend” een afstand overbruggen voor de meesten het enige middel om zich te verplaatsen. Nu nog zien we in minder fortuinlijke landen dan bij ons, rijen

voetgangers langs de weg die zich van de ene naar de andere plaats begeben.

Wanneer we naar de verschillende kaarten kijken, zien we dat niet alleen het traject van de dreef vele malen is veranderd, maar ook de naam.

- 1627: *Straete van Poucques naer Gendt* - Loys de Bersaques beschrijft de grens tussen de Oudburg van Gent en de kasselrij van Kortrijk. ⁽⁷⁾
- 1664: *Straete van Poucques naer Ghendt* - kaart getekend door J. Deplancke, landmeter. Hij tekent er echter ook nog een voetwegh naer ghent bij. ⁽⁸⁾
- 1763: *Straete van Poucques Plaetse naer Nevel* - Landtboek der parochie Poucke Le Queue. ⁽⁹⁾
- 1789: *Swallemstraetje* ⁽¹⁰⁾
- 1842: *Chemin n°5* - in de atlas van de buurtwegen. ⁽¹¹⁾
- Eerste helft 19^e eeuw: *Lange dreef* - zie Popp-kaarten. ⁽¹²⁾
- 1961: *Kasteelstraat (Lange dreef) buurtweg nr. 5* - Zo genoteerd op plan uitgegeven door de gemeente Poeke. ⁽¹³⁾
- 1969: *Poekedreef*
- 1970: *Zwaluwstraat (buurtweg nr. 7)* - op plan van Lotenhulle voor de fusie in 1977.
- 1972: *Kasteeldreef* (in een notariële akte)
- 1983: De Kasteelstraat (bijna Vormzeledreef) wordt uiteindelijk *Leurebroekdreef*.

Niet alleen de naam wijzigt, ook de naam van de wijk varieert nogal. In sommige documenten spreekt men van Kasteelwijk, in andere van Grooten bosh wijk.

Recentelijk hebben we vernomen dat een aantal oudere bewoners van Poeke spreken over “de zwarte dreef” (Graag vernemen we meer informatie over deze naam.)

Deze weg, gelegen in de “Splete Poucques Lootenhulle” was tot in 1789 geen openbare weg, maar lag op private gronden. Deze “splete” behoorde kerkelijk tot de parochie Lotenhulle. Administratief echter behoorde het gebied ten oosten van de Poekebeek, tot aan de grens met Lotenhulle, tot Poeke. Bovendien behoorde Poeke tot de Kasselrij van Kortrijk en Lotenhulle tot de Oudburg (Gent). Dit leidde in 1668, toen Frankrijk met Spanje in oorlog was, wel tot een vreemde situatie. Immers Poeke en Lotenhulle lagen in twee verschillende landen: Poeke behoorde tot Frankrijk en Lotenhulle behoorde via de

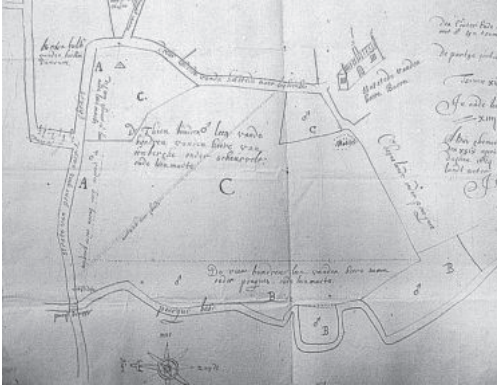
*De Leurebroekdreef op een kaart van Loys de Bersaques rond 1627.
Foto: Lothar Graumann ⁽⁷⁾*

Spaanse Nederlanden tot Spanje. Deze toestand bleef duren tot 1678. Wanneer men de grens overstak, diende niet alleen tol betaald te worden, maar was de taal van de administratie in Poeke het Frans en in Lotenhulle het Nederlands. Vele archieven getuigen daarvan. Na 1678 moest Frankrijk de Kasselrij Kortrijk teruggeven aan de Spaanse koning. Poeke werd dan opnieuw Spaans bezit. ⁽¹⁴⁾ Deze situatie heeft dus maar tien jaar geduurd.

Deze complexe toestanden, maakten het leven van de bewoners niet eenvoudiger en gaven uiteraard aanleiding tot allerlei geschillen. Een gevolg is dan ook dat er over dit “grensgebied” reeds zeer vroeg een aantal kaarten bestaan.

In 1627 wordt er, naar aanleiding van een proces over een grensgeschil tussen de Kasselrij van Kortrijk en de Oudburg, een kaart getekend door Loys de Bersaques. ⁽¹⁵⁾ Naar aanleiding van dit proces beschrijft hij nauwkeurig waar de grens tussen de Oudburg (Gent) en de Kasselrij van Kortrijk loopt. In de omgeving van de Leurebroekdreef kunnen we het tracé heden ten dage nog perfect volgen. Loys de Bersaques beschrijft het als volgt ⁽¹⁶⁾:

- 25 *“beginnde weder up de Poucbeeke tot een cleen beexken”*
- 26 *“lanx tzelve ach(ter) tgoet te Leurebrouck tot den Cnock van (de) strate van Poucke nar Ghendt”*
- 27 *“lanx dezelve strat tot eenen anderen Cnock”*

Kaart van J. Deplancke: Goed te Leurebrouck waarop men duidelijk bovenaan de aanzet van de Leurebroekdreef ziet.

28 "Van dar lancx den voetwech tot eenen pit"

29 "Van dar duer 5 stikken lants tot den paelsteen by de muellen"

Op de kaart herkennen we duidelijk "Goed te Luerebrouck" en het "goed te Vormzele". De "strate van Poucke naer Gendt" volgt wel een heel ander tracé. Daarenboven is er in het gebied een voetweg. Eenmaal over de Poekebeek slaan

we onmiddellijk rechts af en stappen in schuine lijn over de velden van het "goed te Leurebroek". Vlak voorbij de toegangspoort gaan we in rechte lijn oostwaarts langs het "goed te Vormzele". We dwarsen de Heirweg Aalter-Deinze en vervolgen onze weg langs de "voetwegh naar Ghendt" (Lentakker). Via Poesele en Nevele bereiken we Gent.

Op een kaart van 1664 getekend door landmeter J. Deplancke ⁽¹⁷⁾ en duidelijk geïnspireerd op deze van de Bersaques, zien we ook de "voetwegh naer ghendt" dwars over de akkers lopen. Deze akkers maken deel uit van het "goed te Leurebroeck" maar zijn leengronden van de kinderen van de Heer van Oomberghe. Ze behoren tot Schuurvelde.

Op deze kaart staat de weg lopend langs het kasteel van Poeke aangeduid als "Straete van poucques naer gendt".

Meer dan een eeuw later worden er opnieuw kaarten getekend van het gebied. In 1763 wordt er een "Landtboeck Der Prochie Poucques" opgemaakt op verzoek van Ballieu Beirens, schepen, en griffier E. Billiet. Dit "Landtboeck Der Prochie Poucques" behelst alle de respectieve landen, bosschen ende meerschen met hunne canton abouten en de grootte mitsgaeders de namen van al de moderne proprietarissen en de gebruikers van dezelfde landen. Het is verdeeld in 14 cantons en bij elk canton is een figuratieve kaart gevoegd. Deze zijn daarvoor gemaakt door P. Le Queue gezworen landmeter resi-

“Landtboeck Der Prochie Poucques” II
Canton - 1763 en 1790.

aangelegd dat er nog geen bomen geplant waren. Een bijkomend detail: de verschillende deelkaarten zijn getekend vanuit een andere richting ten opzichte van het noorden. De windrozen wijzen naar een andere richting. Waarschijnlijk probeerde men de vorm van het plan aan te passen aan de vorm van het papier, zodat er zo weinig mogelijk papier moest gebruikt worden.

Deze kaarten vertellen ons veel over de dreef. Eerst en vooral zien we dat de dreef haar huidige ligging heeft. We weten nu ook wie de grondbezitters langs de dreef zijn en wie er de gronden gebruikt. Daar komen we later op terug.

In 1777 worden de Ferraris-kaarten uitgegeven waarop de dreef getekend is met het oude verloop zoals op de kaarten van Loys de Bersaques. Heeft Ferraris zich gebaseerd op oude documenten en is hij niet ter plaatse geweest? Zowel op de kaarten van Le Queue als op de Ferraris-kaarten loopt de grens tussen Poeke en Lotenhulle nog altijd langs de molen van Oudengoede, maar bij Ferraris volgt ze het tracé

derende binnen de stad Gent.”⁽¹⁸⁾ Het is in dit “Landtboeck Der Prochie Poucques” dat we de beschrijving vinden van de verschillende percelen o.a. langs de dreef gelegen. Deze kaarten tonen een heel ander beeld van de dreef. Op “canton 2” zien we “Dreve van Poucques Plaetse naer Nevel”. In vergelijking met de andere dreven die getekend zijn op de plannen is ze niet omzoomd door bomen. Ofwel kan men moeilijk spreken van een dreef, ofwel vond de tekenaar het niet nodig de bomen te tekenen, ofwel was de dreef zo nieuw

Ferraris-kaart (1771-1778) van het gebied rond de Leurebroekdreef.

van de “Heerstraat”. De Hoeve aan de overzijde van het “Goed de Chrachs”, langs de Straete van Poucke naer Lootenhulle, is verdwenen.

In tegenstelling tot de kaarten van Le Queue, zien we nu wel al een summiere bebouwing langs de oostzijde van de dreef. We stellen wel vast dat de dreef zoals ze nu getekend is, dwars door de leengronden van de “Prince van Bellem” loopt. Ik vermoed dat de Ferraris-kaarten hier een loopje nemen met de waarheid. Immers in 1790 is er een

tweede uitgave van het “Caertenboek” van Le Queue met nieuwe kaarten en aangepaste eigenaars en gebruikers. De dreef is nog steeds getekend zoals in de eerste uitgave. We mogen dus veronderstellen dat dit het reële verloop van de dreef is. Bovendien weten we uit een document ⁽¹⁹⁾ dat er sprake is van “een nieuwe dreef”.

Op 17 september 1789 vroegen de burgemeesters en schepenen van Lotenhulle en Poeke aan de baron van Poeke om de “*stenen buyse in het Swallemstraetje liggende in het gescheet van Poucques ende Lootenhulle*” te mogen verplaatsen in het midden van de nieuwe dreef die de baron liet aanleggen. Ze vroegen ook om die nieuwe dreef als openbare weg te mogen gebruiken. De baron stond beide verzoeken toe. Alhoewel deze nieuwe *buyse* volledig op het grondgebied van Lotenhulle kwam te liggen, betaalde Poeke toch nog de helft van de bouwkosten. Deze nieuwe dreef is de Leurebroekdreef. ⁽²⁰⁾

De tijdsgeest zal rijp geweest zijn om beide verzoeken vlot in te willigen. In 1794 werden de Oostenrijkse Nederlanden, waartoe wij behoorden, veroverd door het revolutionaire Frankrijk. Meteen was het feodale systeem ten einde en hield de heerlijkheid Poeke op te bestaan.

In de 18^e eeuw zullen er grondige veranderingen in de *splete Poeke* in Lotenhulle plaats gegrepen hebben. In 1782 volgde Louis Ernest de Preudhomme d'Hailly zijn vader op. Charles Florent Idesbald de Preudhomme d'Hailly was onder curatele geplaatst voor o.a. te buitenissige uitgaven ter verfraaiing aan het kasteel van Poeke. Louis Ernest wilde verder zijn domein goed beheren. Hij legde een nieuwe dreef aan met de bedoeling zijn domein beter te kunnen bereiken.

Op de eerste kadasterkaarten van begin 19^e eeuw, de beter bekende Popp-kaarten, vinden we de dreef terug zoals Le Queue ze getekend heeft. Zeker nog een argument om te veronderstellen dat de Ferraris-kaarten niet juist zijn wat betreft “de splete van Poucques”.

Deze kadasterkaarten van Popp geven duidelijk de bewoning langs de oostzijde van de dreef weer. Wij herkennen de dreef zoals ze nu is.

Door de slechte staat waarin ze verkeert in het midden van de 20ste eeuw, werd ze nog uitsluitend gebruikt door de landbouwvoertuigen en de bewoners. Een vroegere bewoner van de dreef, Albert Beyaert, vertelde dat de dreef verhard werd met grote betonblokken die afkomstig waren van het oorlogsvliegveld te Aalter. De start- en landingsbanen van het Aalterse oorlogsvliegveld werden na de Tweede Wereldoorlog uitgebroken om het industriepark aan te leggen. Als het de bedoeling is geweest om de dreef te verbeteren, was dit toch wel echt mislukt! Menige oliecarter en autoband sneuvelde indien men toch door de dreef wou “rijden”.

In de jaren 70 van de vorige eeuw werd het wegdek dan toch hersteld en kwam er asfalt in de Leurebroekdreef. De bewoners hebben niet alleen tot de jaren 1970 moeten wachten op een degelijke rijweg, ze werden ook pas in 1952 voorzien van elektriciteit! In 1968 lag er ook nog geen telefoon (gsm's waren toen nog niet in gebruik) en heden ten dage (2014) is de gas- en waterleiding nog onbestaand. Toch raar als men bedenkt dat deze dreef reeds meer dan 220 jaar bewoond is. Brave mensen in de dreef, mensen waarvan de overheid vond dat men er geen rekening mee moest houden. Ook raar dat een bewoning van meer dan 220 jaar in een klap niet meer thuishoort op deze plaats: zonevreemd! Raar in een tijd waarin men zo graag dingen van vroeger bewaart.

Aan wie de grond langs de Leurebroekdreef toebehoorde en wie de bewoners in de dreef waren, vertellen we een volgende keer.

Eliane DE POORTER

Bronnen

- ¹ *Kaart van België*, Militair Geografisch Instituut, Aalter-Nevele 21/3-4.
- ² I. HOSTE, L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, 1985, p.162.
- ³ I. HOSTE, L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, 1985, p.71.
- ⁴ *Plan der niet bevaar- noch vlotbare waterlopen Provincie Oost-Vlaanderen-arrondissement Gent-Gemeente Poucques*, Gent den 14 april 1882 - zwaluwloop nr.12. Begin nr.12 aan dreef - einde nr.12 aan samenloop met Pouckebeke.
- ⁵ Zie tekst “De grenspaal” van Laurens de Keyzer. Aangebracht door Walter Vervalle tijdens de algemene ledenvergadering van de heemkundige kring A. Verhoustraete in 2012.
- ⁶ Zie kaart getekend door J. DEPLANCKE, 1664, RAG PdH 462.
- ⁷ *Land van de Woestijne*, 1985, jg.8 nr.3; Zie foto Lothar Graumann van het schilderij in het Bijlokemuseum te Gent, nu SMAK.
- ⁸ J. DEPLANCKE, 1664, RAG PdH 462.
- ⁹ P. LE QUEUE, *Landtboeck Der Prochie Poucques*, 9 marte 1763.
- ¹⁰ RAG Poeke nr. 41f°41V° en RAG Poeke 41f°42r°.
- ¹¹ *Atlas des communications vicinales de la commune de Poucque. Arrondissement administratif de Gand Province de Flandre Orientale.*
- ¹² Popp-kaarten. *Atlas cadastral de Belgique Province de Flandre Orientale Arrondissement de Gand. Canton de Nevele. Plan parcellaire de la Commune de Aeltre avec les mutations.*
- ¹³ Dit plan werd in 1957 door Maurits Peeters van Bellem getekend.
- ¹⁴ I. HOSTE, L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, 1985, p.139.
- ¹⁵ *Land van de Woestijne*, 1985 jg.8 nr.3; zie foto Lothar Graumann van het schilderij in het Bijlokemuseum te Gent.
- ¹⁶ Loys de Bersaques: *Carte figuratyfvande palen der casselrye vander Auderburcht jehens de casselrye van Corteryc tusschen de Leye ende de vaert van Ghent nar Brugghe.*
- ¹⁷ RAG PdH 462.
- ¹⁸ RAG en GAA.
- ¹⁹ RAG Poeke nr.41f°41V° en RAG Poeke nr.41 f°42r°.
- ²⁰ I. HOSTE, L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, 1985, p.54.

EMIGRATIE AMERIKA-CANADA 1914

In de periode 1914-1918 is de emigratie minder groot dan de voorgaande jaren. In de beginperiode van 1914 vertrekken er nog heel wat schepen vanuit Antwerpen. Nadien vinden de meeste afvaarten via Liverpool plaats. Doordat de oorlogsdreiging naderbij komt, kiezen heel wat Belgen voor zekerheid uit schrik mee betrokken te worden in het oorlogsgebeuren. Later varen er ook heel wat schepen via Nederland af dat neutraal bleef in de oorlog 1914-1918. Toch zullen er heel wat jonge mannen terugkeren om deel te nemen aan deze wrede oorlog en in België en Frankrijk sneuvelen.

Zelfs in het *Getrouwe Maldegem* van 19 januari 1913 schrijft de medewerker uit Aalter dat er nog nooit zoveel mensen naar Amerika zijn gegaan als de laatste twee jaar. Hij wijst er op dat de mensen nu nog meer vertrekken omwille van de “soldatenwet”. Immers in Amerika is niemand gedwongen om soldaat te worden. De dreiging van een nakende oorlog is nog niet zo ernstig, maar de mensen ver-

kieszen het zekere voor het onzekere. In maart 1913 schrijft hij dat de grote trek zal beginnen. In 1912 zijn de voorposten reeds vertrokken. Hij noemt dan een deel mensen op die reeds vertrokken zijn en die we opgenomen hebben in voorgaande artikels. In het artikel komen we ook te weten dat alle vertrekkaarten kunnen afgehaald worden bij Achiël De Clercq (bijgenaamd Jules “paraplu”) die reeds vele jaren in de USA verbleef. Op woensdag komen de “Amerikanen” te Aalter op de hoek van de viggemarkt (nu Boomgaard) samen en maken er grote sier met de wijn. Hij voegt er aan toe: “Schijnbaar moet er in

Reclame-affiche voor de White Star Line

Amerika veel geld te verdienen zijn, want er lopen hier mensen rond met 10 à 20 duizend franken op zak.”

Het merendeel van de emigranten gaan in 1914 naar Indiana (South-Bend-Mishawaka), Illinois (met vooral Moline.), Michigan (Detroit, Empire), Iowa, Nebraska en zelfs naar Manitoba (Canada).

EMIGRATIE 1914

1. DIERICKX Kamiel: 23 jaar - landwerkman
Zulma (Jalina) - 25 jaar - is zijn echtgenote. Zij vertrekken op 3 januari 1914 vanuit Antwerpen met de *Lapland* naar Kamiels schoonbroer, Maurice Leyer(n)s, te Chicago 3318 Her...(onleesbaar) in Illinois. Ze nemen 25 \$ mee. Zijn naam wordt *Diericke* genoteerd op de scheepsindexen.
2. CORNELIS Francies (°Lotenhulle, 04.09.1864) –
USA-staatsburger
Francies is de zoon van Charles-Louis (°Lotenhulle, 1834) en Marie De Smet (° Wingene, 1843). Hij gaat met vrouw Emma - 40 jaar en dochter Joanna - 11 jaar naar Mishawaka. Hij vaart op 17 januari 1914 met de *Kroonland* af. Francies is reeds USA-staatsburger. Ze vervoegen er een vriend, Constant Clayman(?), te Mishawaka (Indiana) in de 321 5th street. Francies was reeds op 20 april 1907 met vrouw en kind met de *Kroonland* in Mishawaka geweest. Hij woonde dan in Montataire (F). Ze vervoegden in 1907 hun schoonbroer Cyriel Coessens. Ze nemen nu meer dan 50 \$ mee. Een broer van Francies, Eduard (°Lotenhulle, 1863), woont nog te Lotenhulle.
3. DE PAUW Emiel-Francies (°Aalter, 17.03.1878) -
USA-staatsburger
Emiel is de zoon van landbouwer-herbergier August (°Lotenhulle, 09.03.1817; + 30.12.1891) die op 23 november 1892 trouwde met weduwe Juliana De Clercq (°Lotenhulle, 19.07.1851). Ze wonen op de Kattewegel. In 1892 gingen ze te Lotenhulle wonen. Emiel is getrouwd met Alida Huys (°Aalter, 24.05.1884), dochter van Carolus-Ludovicus en Mathilda Gelaude. Hij bezit reeds het USA-staatsburgerschap. Hij vertrekt eveneens op 17 januari 1914 met de *Kroonland* naar David City (Nebraska) waar hij woont. Hij was reeds op 1 april 1907 met de *Vaderland* in de USA geweest bij een vriend, Prosper Van Yperen, in Marchfields

avenue te Chicago. Zijn naam werd dan op de zoekindexen van Ellis Island vermeld als De Parnv. Hij neemt nu 250 \$ mee.

4. DE PAUW Achiël (°Aalter, 29.01.1889) - landman
Achiël is de broer van Emiel De Pauw bij nr. 3. Hij vertrekt met zijn broer op 17 januari 1914 met de *Kroonland* vanuit Antwerpen naar David City-Box 95. Hij neemt 75 \$ mee.
5. VAN HULLE Emiel (°Ruisselede, 27.03.1874) - landwerkman
Emiel is op 7 januari 1900 met Mathilde Van Gampelaere (°Aalter, 08.12.1867) te Lotenhulle getrouwd. Ze wonen op Biesem. Ze gaan op 7 februari 1914 met de *Laplant* bij zijn schoonbroer, Alphonse Van Gampelaere (°Lotenhulle, 29.10.1877), te Victor Hurtwich (Iowa). Ze nemen 70 \$ mee. Emiels naam wordt als *Van Hulte* genoteerd op de scheepsindexen van Ellis Island.
6. LEMA Adolf (°Poeke, 10.01.1897) - bakkersgast
Adolf is de zoon van Desiré (°Ruisselede, 05.04.1859) en Elodie De Wulf (°Kanegem, 16.05.1860). Ze woonden in de Ruisseledestraat 11 te Poeke. Later hertrouwt Elodie op 22 augustus 1914 met Karel-Lodewijk Vanderhaeghen (°Poeke, 19.05.1836). Adolf reist op 21 februari 1914 met de *Kroonland* af naar een vriend, Emiel De Doncker, Box 25-Silvis (Illinois). Hij neemt 30 \$ mee. Met dezelfde boot vaart ook de familie De Doncker, namelijk Marie 32 jaar - Alfons 31 jaar en Irma 31 jaar, uit Ruisselede naar hun broer Emiel af. Ze hebben een zuster Anna die te Ruisselede woont.
7. DE POORTER Cyriel (°Ruisselede, 12.10.1841) - landbouwer
Cyriel is op 8 september 1920 getrouwd met Elodie Van De Putte (°Aalter, 30.04.1886). Zij was de dochter van Eduard (°Ruisselede, 27.03.1841) en Rosalie Cleppe (°Ruisselede, 19.02.1843). Ze wonen in de Sterrestraat te Aalter. Hij gaat op 21 maart 1914 met de *Lusitania* vanuit Liverpool naar Sint Alphons (Manitoba) bij een vriend, René Van De Rieviere. Hij was op 13 november 1919 in Aalter terug. Ze verbleven dan op Kattewegel 57 te Aalter.
8. VAN SLAMBROECK Edmond (°Beernem, 27.12.1888) - landbouwer
Edmond is de zoon van Karel-Lodewijk (°Zwevezele, 14.01.1849; +24.03.1905) en Virginie Gobert (°Beernem, 14.04.1854). Ze

is weduwe en woont te Aalter in de Statiestraat. Edmond vertrekt op 21 maart 1914 met de *Lusitania* vanuit Liverpool naar zijn broer Leon (°Beernem, 14.09.1885) te Empire (Michigan). Leon was reeds met familie op 16 maart 1912 vertrokken met de *Kroonland*. Leon was getrouwd met Maria-Elodie Steyaert op 6 maart 1912. Edmond neemt 35 \$ mee.

9. GUSSE René (°Aalter, 10 april 1893) - landbouwer
René is de zoon van varkenskoopman Hendrik en Emma De Waepenaere uit Stratem. Hij vaart eveneens op 21 maart 1914 vanuit Liverpool met de *Lusitania* af naar Fairfield (Iowa). Hij vervoegt er een vriend, René Van De Voorde, 806 South Depot. René neemt 40 \$ mee. Zijn schoonvader is Henri De Spiegelaere uit de Statiestraat te Aalter.
10. DE VUYST Clemence (Van Der Plaetse) - 29 jaar - huisvrouw
Haar vader is René Van Der Plaetse uit Aalter. Zij gaat op 14 maart 1914 met de *Laplant* naar Detroit, Jefferson Avenue 1198 (Michigan) bij haar man Octaaf De Vuyst. Ze neemt 35 \$ mee en reist in 2e klasse.
11. DE SPIEGELAERE Oscar Seraphien (°Aalter, 25.10.1888) - lijndraaier

Herberg 'De handboog' in de Statiestraat.

Oscar is de zoon van herbergier-koordendraaier Henri (°Aalter, 26.8.1858; +11 augustus 1922) die getrouwd is met Maria-Eugenia Van Dycke (°Aalter, 13.03.1858) uit Statiestraat 53. Oscar reist ook op 21 maart 1914 vanuit Liverpool met de *Lusitania* af naar een vriend te Fairfield (Iowa). Hij neemt 20 \$ mee. Hij komt later terug naar Aalter en vestigde zich in herberg 'De Handboog' in de Statiestraat (lokaal De Winter-schutters). Hij was getrouwd met Joanna-Albertina Van Parijs (°Aalter, 08.04.1896).

12. BUYSSE Maurits (°Aalter, 17.02.1892) - landwerkmans
Maurits is de zoon van fabriekswerker (in een fabriek van droogstijfsel) August⁽³¹⁾ en huiswerkster Lucia Buysse⁽³²⁾ getrouwd te Aalter in 1890 (akte 33) en wonende Brug-Zuid-Statie. Hij reist eveneens op 21 maart 1914 vanuit Liverpool met de *Lusitania* af. Hij vervoegt er zijn boer René te Empire (Michigan) en neemt 25 \$ mee.
13. DE VUSSER René (°Aalter, 22.11.1897) - landwerker
René is de zoon van konijnenkoopman Eduard (°Aalter, 18.03.1873) en Maria Mathildis Van Den Hende (°Knesselare, 07.08.1874). Ze wonen op het Patersveld, later in de Weststraat te Aalter. René vaart eveneens op 21 maart 1914 met de *Lusitania* af. Hij vervoegt er zijn oom Francies te Chicago (Illinois) in de Ward street 2620. Hij neemt 20 \$ mee. Zijn naam wordt *De Visser* genoteerd op de scheepsindexen.

Belgische emigranten in Quebec.

14. DE REVIERE Arthur (°25.04.1897) - landwerker
Arthur is de zoon van boswachter Desiré (°Aalter, 12.05.1861) en Marie-Leonie De Clercq (°Aalter, 18.02.1867) uit de Sterrestraat. Hij reist ook op 21 maart 1914 met de *Lusitania* naar Sint Alphons (Manitoba) af. Hij neemt 24 \$ mee. Zijn naam wordt als *Derievriere* genoteerd op de scheepsindexen.
15. DE REVIERE Desiré (°Aalter, 26.08.1852) - landbouwer
Later woont hij op de Kattewegel. Hij reist samen met zijn zoon Arthur (nr.14) op 21 maart 1914 af. Ze gaan naar Sint Alphons (Manitoba). Hij neemt 25 \$ mee. Zijn naam wordt eveneens als *Derievriere* opgetekend.
16. VAN RENTERGHEM Remi (°Lotenhulle, 09.06.1888) - landwerkmán
Remi is de zoon van wever Ferdinand (°Lotenhulle, 28.09.1864) en Blomme Leonie (°Lotenhulle, 15.12.1847). Ze wonen op Malsem. Remi vaart op 28 maart 1914 met de *Kroonland* vanuit Antwerpen af. Hij gaat naar zijn broer Kamiel te Leesville Brache 14 te Detroit (Michigan). Hij neemt 40 \$ mee. Op de scheepsindex noteert men zijn naam als Van *Kenterghem*. Mogelijks was hij reeds in 1911/1913 in de USA geweest.
17. DE VOLDER Achiel (°Bachte-Maria-Lerne, 22.12.1886) - landwerkmán
Hij is de zoon van landbouwer Severin (°Wontergem, 04.03.1823) en Emilie Goemaere (°Wontergem, 20.06.1834). Hij reist op 28 maart 1914 met de *Kroonland* af. Zij wonen op het Cannegat te Lotenhulle. Hij gaat naar South-Bend (Indiana) 413 Harris street naar zijn oom Theophiel Van Tornhout. Hij reist samen met zijn echtgenote Maria-Mathilde Diericx (°Bellem, 17.05.1891) af. Ze nemen 75 \$ mee. Zijn voornaam wordt als *Archiels* genoteerd in de zoekindex. Hij was werkzaam bij Oliver Farm Equipment C°.
18. VAN TORENHOUT Clementina - 44 jaar - USA staatsburger
Zij vertrekt samen met haar kinderen naar haar man Theophiel Van Tornhout die houtzager is naar South-Bend (Indiana) op 28 maart 1914 met de *Kroonland*. Theophiel (°Lotenhulle, 07.01.1868) was de zoon van houtzager Petrus (°Lotenhulle, 14.01.1831) en Sophie Hellebuyck (°Lotenhulle, 07.09.1832).

Ze woonden in de Aalterstraat en verhuisden voor hun afvaart naar Nevele op 12 november 1878. Haar kinderen zijn: Maria 12 jaar, Melanie 12 jaar, Isabel 6 jaar als (Lutel vernoemd), Margaretha 5 jaar - allen te South-Bend geboren. Ze neemt 100 \$ mee. Haar schoonbroer, Charles Dierickx, woont te Nevele. Haar naam wordt als *Van Tornhouto* vermeld op de zoekindex.

19. DE CLERCQ Remi - 25 jaar van Lotenhulle - landwerker
Zijn vader is Petrus eveneens van Lotenhulle. Remi gaat op 28 maart 1914 met de *Kroonland* naar Leesville 14 te Detroit (Michigan). Hij vervoegt er een vriend, Kamiel Van Renterghem. Remi neemt 40 \$ mee. Men noteert zijn naam als *De Clercq Remie* op de indexen.
20. DE CLERCQ René (°Lotenhulle, 20.10.1892) - landwerkman
Zijn vader is Jan-Francies (°Lotenhulle, 14.05.1850) die op 25 augustus 1878 te Lotenhulle trouwde met Marie-Eugenie Verplaetse (°Lotenhulle, 04.12.1851). Ze wonen op de Veldhoek te Lotenhulle. René vaart op 28 maart 1914 met de *Kroonland* af. Hij vervoegt zijn broer, Triphon De Clercq (°Lotenhulle, 28.06.1890), in de 14 Lorman Avenue te Detroit (Michigan). Hij neemt 25 \$ mee. Zijn naam wordt Remie *De Clerges* genoteerd op de scheepsindexen. Triphon vertrok reeds in maart 1913 vanuit Liverpool met de *Franconia*. Triphon sneuvelt tijdens de Eerste Wereldoorlog, op 16 september 1918, in het Amerikaans leger in Frankrijk in de Champagnestreek.
21. DE WULF Maria-Martha (°Poeke, 13.05.1893) - meid
Maria is de dochter van poeldenier-herbergier August (°Kanegem, 12.06.1863) en Rosalie Hellebuyck (°Aalter, 15.05.1865). Ze wonen in de Heirstraat. Zij reist eveneens op 28 maart 1914 met de *Kroonland* af. Zij vervoegt haar oom, Charles De Wulf, te South-Bend (Indiana) in de Walnutstreet 521. Ze neemt 25 \$ mee. Haar zusters Bertha 16 jaar en Martha 19 zullen in 1919 afreizen.
22. MORTHIER Triphon (°Poesele, 23.02.1891) - landwerker
Triphon is de zoon van werkman Felix (°Poesele, 13.02.1860) die met Maria-Emilie Vertriest (°Poesele, 03.06.1863) trouwde. Ze wonen op Prosdij Varizele. Hij gaat eveneens naar Detroit (Michigan) bij zijn broer Camiel in de Harrisstraat 43. Hij neemt 25 \$ mee.

Reclame voor Moline.

23. BAZIJN Prudent-Camiel (°Lotenhulle, 13.02.1879).

Prudent is de zoon van landbouwer Ivo (°Zeveren, 14.12.1841) die met Maria-Angelina Van Autreve (°Deinze, 03.09.1848) trouwde. Zij wonen op Prosdij in de Kleitestraat. Prudent reist op 28 maart 1914 met de *Kroonland* af. Hij vervoegt een vriend, Emiel Cocquyt, in de 7th street 1630 te Moline (Illinois). Hij neemt 48 \$ mee.

24. DE WILLEMACKER Emiel-Cyriel (°Deinze, 29.07.1888) - landwerkmán

Emiel-Cyriel is de zoon van Victrin (°Deinze, 17.02.1844; +22.02.1908) die met De Coninck Emmerence (°Wontergem, 28.08.1860) trouwde.

Hij was te Lotenhulle op 27 april 1821 getrouwd met Van Pamel Valentine-Martha (°Lotenhulle, 01.05.1897). Hij heeft nog volgende zusters en broers: Achiel-Aloïs (°Deinze, 29.08.1889), Irma (°Deinze, 31.10.1890), Gentiel-Gustaaf (°Deinze, 27.09.1892), Adiel-Jules (°Lotenhulle, 10.07.1895), Theo-phiel-Joseph (°Lotenhulle, 03.05.1894), Anna-Marie-Joanna (°Lotenhulle 1897) - naar Machelen in december 1908 en Maurice-Joseph (°Lotenhulle, 14.12.1900) - naar Machelen in februari 1903. Ze woonden in de Nevelestraat 7 te Lotenhulle. Cyriel reist op 28 maart 1914 met *Kroonland* af naar een vriend, Emiel Cocquyt, te Moline (Illinois) 7th street 1630. Hij neemt 28 \$ mee.

25. DE JAEGER Frederic (°Aalter, 03.08.1892) - landarbeider
 Frederic is de zoon van landwerker Henri (°Aalter, 29.07.1850) en Mathilde De Cocker (°Aalter, 23.05.1857) uit het Jezuietengoed. Ze huwden op 27 april 1881. Hij vaart eveneens op 28 maart 1914 met de *Kroonland* af. Hij vervoegt zijn schoonbroer, Th. De Clercq, te Detroit (Michigan) in de Lorman Avenue 14. Hij

neem 25 \$ mee. Zijn naam wordt als *De Taeger* genoteerd op de scheepszoekindex.

26. DE BOEVER Henri (°Aalter, 27.04.1873) - landbouwer
Hij is getrouwd met Emma. Henri is de zoon van dagloner August (°Lotenhulle, 12.02.1845) en Marie-Catharina Bernaert (°Bellem, 25.04.1835). Ze gingen in april 1877 te Lotenhulle wonen. Ze varen op 4 april 1914 met de *Mauretania* vanuit Liverpool naar Moline (Illinois) in de 14 street af. Het zijn USA-staatsburgers. Ze vervoegen er een vriend, Charles Van Hulle. Ze nemen samen 64 \$ mee. Hij heeft nog een broer Theophiel te Aalter.
27. VAN DE WALLE Achiel-Adiel-Jacob (°Aalter, 27.11.1891) - farmer
Achiel is de zoon van magazijnier-winkelier Emiel Van De Walle (°Aalter, 03.04.1852) en winkelierster Marie-Thérèse De Grauwe (°Aalter, 23.05.1857) uit de Statiestraat 116. Hij vaart op 11 april 1914 vanuit Liverpool met de *Lusitania* af.

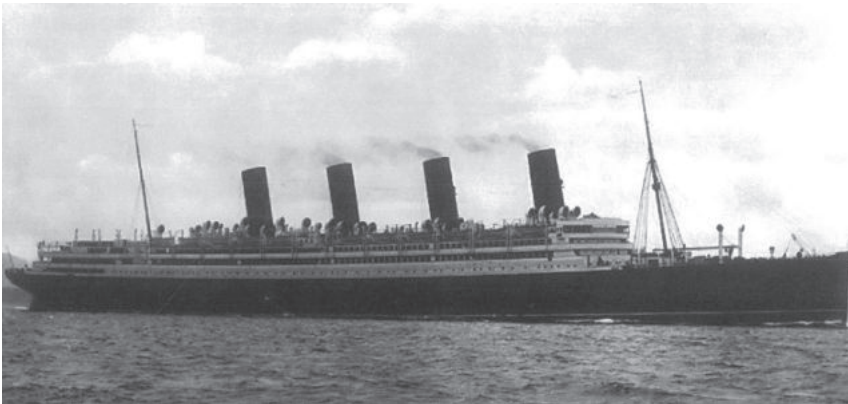
RMS Caronia

Britse oceaanstomer gelanceerd op 13 juli 1904 en gebouwd voor de Cunard Line door J. & F. Brown & Co van Glasgow. Maidentrip op 25 februari 1905. Tijdens de Eerste Wereldoorlog, vanaf 1916, diende hij voor troepentransport en werd uiteindelijk gesloopt in 1933.

lengte = 207 m, breedte = 22 m en een brutogewicht van 19 524 ton; maximale snelheid = 18 knopen; aantal passagiers = 1550 (300 eerste, 350 tweede en 900 derde klasse).

Hij vervoegt zijn broer Arthur te South-Bend (Indiana) in de Walnutstreet 502. Hij neemt 25 \$ mee.

28. DE FOOR Theophiel (°Bellem, 23.04.1884) - herbergier
Theophiel is de zoon van dagloner Jean-Baptiste (°Aalter, 15.05.1848) en Philomena De Vreese (°Bellem, 13.01.1855). Ze wonen op Oostmolen-Zuid. Hij gaat op 11 april 1914 met de *Lusitania* vanuit Liverpool naar een vriend, Achiel De Fauw, in de 613 W 6th street te Mishawaka (Indiana). Theophiel neemt 25 \$ mee. Hij zal later op 30 april 1919 te Aalter trouwen met Maria-Charlotte De Ram (°Aalter, 18.01.1892). Men noteerde zijn naam als “*Defoor*” op de scheepszoekindex.
29. STANDAERT Jan (°Aalter, 26.03.1882) - spoorwegaarbeider
Jan is de zoon van landbewerker Desiré (°Ruisselede, 18.04.1851) en Marie-Louise Schellebroodt (°Aalter, 17.11.1853) uit Maria-Aalter. Jan vertrekt op 2 mei 1914 met de *Caronia* vanuit Liverpool. Hij gaat naar Moline (Illinois) bij zijn broer Alphons. Hij neemt 50 \$ mee
30. VINCENT Odiel (°Lotenhulle, 22.01.1891) - landwerker
Odiel is de zoon van Vincentius (°Vosselare, 26.01.1846) en

RMS Aquitania in 1914

De Aquitania is een Britse pakketboot van de Cunard Line die in dienst was van 1914 tot 1950. In mei 1914 werd hij in dienst genomen en werd door Joÿ Brown & Co in Schotland gebouwd. Tijdens beide wereldoorlogen was het een troepen transportschip. De Aquitania behoort tot de reeks van de Lusitania-Mauretania maar is iets groter (4 schouwen) maar trager. lengte = 274,6 m; breedte = 29,6 m en een brutogewicht van 45 647 ton; snelheid = 23 knopen; aantal passagiers: 3230; bemanning: 972.

Clemence Van Autreve (°Lotenhulle, 28.04.1847). Ze wonen op Malsem-Haringstraat en zijn landbouwers. Odiel reist op 20 juni 1914 met de *Kroonland* af. Hij vervoegt zijn broer, Theophiel (°Lotenhulle, 21.08.1887), te Rushville (Michigan) in de Ridge Road. Theophiel vertrok reeds in oktober 1910 met de *Vaderland*. Odiel neemt 25 \$ mee.

31. CANEPEEL Maurits (°Aalter, 19.06.1895) - varkenskoopman
Maurits is de zoon van herbergier-varkenskoopman Theophiel (°Aalter, 17.12.1860) en Alida Taghon (°Aalter, 10.12.1860). Ze wonen in de Brouwerijstraat. Maurits is reeds USA-staatsburger. Nu reist hij op 11 juli 1914 vanuit Liverpool met de *Aquitania* af. Hij begeeft zich naar South-Bend (Indiana) bij zijn vriend, August Coddens, in de Walnutstreet 502. Maurits was reeds in oktober 1912 met de *Finland* in de USA geweest. Hij neemt 25 \$ mee.
32. CODDENS August - 58 jaar – landbouwer – USA-burger
August was reeds in 1887 in de USA en zijn dochter Leontine werd er geboren. Hij keert terug naar South-Bend (Indiana) Walnutsteet 502 waar hij met Leontine woont. Hij heeft een broer Frans die te Aalter woont. Hij reist op 11 juli 1914 met de *Aquitania* vanuit Liverpool af. Hij neemt 55 \$ mee.

BIJVOEGEN VOOR 1912

DANNEELS Jules (°Roubaix, 15.12.1887) -
fabriekswerker op Stratem

Zijn grootvader is boswachter Bruno De Riviere van de Kattewegel (°Aalter, 22.01.1823) en getrouwd met Dobbelaere Coleta (°Tielt, 08.07.1829). Hij reist op 21 december 1912 vanuit Liverpool met de *Campania* af. Hij vervoegt zijn broer, Alfons, in East Moline (Ill). Jules neemt meer dan 50 \$ mee. Op de scheepslijsten tekent men zijn naam op als *Danneils*. Later, in juli 1919, vinden we hem te Tongeren terug.

HUYVAERT Achiel (°Ruisselede, 22.12.1893) - landbouwer

Zijn vader is landbouwer Bruno Huyvaert uit Stratem (°Aalter, 05.09.1849) die op 2 mei 1883 te Aalter trouwde met De Mil Elodie (°Aalter, 23.06.1855). Hij vaart eveneens op 21 december 1912 vanuit Liverpool af. Hij vervoegt zijn broer, D. Huyvaert - saloon keeper, te Moline 14 th street. Hij neemt 20 \$ mee. Op de scheepslijsten van Ellis Island wordt zijn naam *Hyvelst* opgetekend.

Wanneer in 1959 in de Vlaamse bioscoopzalen de film *Atlantiek*, breedte 41° draait, verzorgt Jules, intussen 69 jaar, samen met z'n zoon overal te lande de inleiding.

Jules Sap in 1959.

Three "Titanic" Survivors

JULIUS SAP THEODORE DeMULDER JOHN SCHEERLENCK

De 'onzinkbare' Titanic verdween op 15 april 1912 om 02.20 u. definitief in de golven. Onder de 2201 passagiers bevonden zich 27 Vlamingen. Zeven van hen overleefden de ramp.

Jules Sap met 3 overlevenden van de ramp te New York.

De Reviere René (°Aalter, 01.07.1892)
- landbouwer

Zijn vader is Désiré uit de Kattewegel die met Marie-Leonie De Clercq trouwde. Hij reist op 21 december 1912 met de *Campania* vanuit Liverpool af. Hij vervoegt een vriend, Alfons Danneels, te East Moline. Hij neemt 20 \$ mee. Zijn naam op de scheepslijsten wordt vervormd tot *Riné Rivire de*.

BIJVOEGEN VOOR 1913

VAN PARIJS Victor (°Aalter, 24.02.1873) woont te Chatham Ontario Canada - landbouwer

VAN PARIJS Marie, zijn dochter, is 16 jaar en dienstmeid

Victors vader is werkman Charles-Louis (°Oedelem) die met Van Parys Melanie (°Knesselare) trouwde. Zij reizen met de *Mauretania* op 9 januari

1913 vanuit Liverpool naar huis te Chatham in Canada. Hij neemt 40 \$ mee. Hij heeft een broer, Jules, die te Aalter woont. Camiel was reeds in 1906 in Chicago.

VAN DOORNEVELDT Camiel -

32 jaar - landarbeider

Hij woont op de Kattewegel te Aalter.

Hij is getrouwd met Irma Verbeke (32 jaar).

Camiel reist op 17 januari 1913 met de *Ryndam*

van de Holland-Amerika Line vanuit Rotterdam

af. Hij vervoegt een vriend, H. Van De Veire, 1003 2de street te Moline. Hij neemt 25 \$ mee. Zijn naam tekent men op zonder 't' - achteraan.

Als toemaatje een kort verhaal over de belevenis van Jules Sap bij zijn reis met de onzinkbare *Titanic* 1912.

Jules werd op 20 september 1890 geboren. Na wat strubbelingen in de herberg "De Zomerweg" te Zwevezele beslist zijn vader Emeric, die reeds een ticket 3^e klasse voor de overtocht naar Amerika bezit, dat Jules zal vertrekken in zijn plaats om verdere moeilijkheden met het gerecht te ontlopen. Jules vertrekt op 10 april 1912 vanuit Southampton met het ticket nummer 345 768 met de *Titanic* van de White Star Line naar Amerika. De bestemming was Detroit (Michigan). Na een dansfeest aan boord voelt Jules omstreeks 23.00 uur in zijn kooi een lichte schok. Hij loopt naar het bovendek en geeft zich rekenschap van de dramatische toestand en paniek. Wanneer hij zijn kameraden onderdeks wil verwittigen, staat zijn kajuit reeds gedeeltelijk onder water. 'Overleven', spookt het door zijn hoofd, trekt wat warme kleren aan, grijpt in een schermutseling boven op het dek een reddingsboei en springt in het ijskoude water. Na enkele mislukte pogingen om in een sloep te klimmen, kan hij zich uiteindelijk op de bodem van een sloep, geladen met vrouwen, onder de lange rokken van een van de dames verstoppen. Op 15 april 's morgens worden ze opgepikt door de *Carpathia* en bereikt hij veilig maar levend New York. Jules overleed op 15 december 1966.

Roger BAECKELANDT

Bronnen

BS en BR Groot-Aalter

www.ellisland.org

Info: De handboogschuttersvereniging te Aalter

Poster van de White Star Line

SIERENS F., *Go West: Verhaal van Vlaamse emigranten in Canada*

Landverhuizers-Antwerpen als kruispunt van komen en gaan.

National Archives, Ottawa

Historische kalender De Roets

FLUGPLATZ ST.-MARIA-AALTER VANUIT DE LUCHT

De luchtfoto van de omgeving van het Duits oorlogsvliegveld (mei 1918).

Een tijdje geleden botsten wij op deze merkwaardige maar toch interessante luchtfoto. Het gaat om een opname van het vliegveld dat de Duitsers tijdens de Eerste Wereldoorlog in de buurt van het St.-Pietersveld hebben aangelegd. De prent is gedateerd op 25 mei 1918, de laatste oorlogsmaanden dus. Op de foto is ook de naam van luitenant Vogt terug te vinden. Felix Vogt maakte deel uit van Bosta 25 (Bomberstaffel 25).⁽¹⁾ Deze eenheid is dus wellicht even op het Duitse vliegveld gestationeerd.

De afdeling was opgericht op 1 maart 1918 en maakte deel uit van BOGOHL 8 (BombenGeschwader der Obersten HeeresLeitung). We gaan ons niet al te ver verliezen in de vaak ingewikkelde en zeker op het einde van de oorlog steeds herstructurende Duitse luchtmacht. Wel interessant om weten is dat dit een onderdeel was van de Königliche Bayerischen Fliegertruppen. De Duitse luchtmacht was in die jaren inderdaad nog niet volledig gecentraliseerd en Beieren had nog zijn eigen luchtvaartafdeling. Deze eenheden opereerden natuurlijk onder het commando van het centrale Duitse opperbevel.⁽²⁾

Een opname gemaakt door Google Earth (april 2007) ter vergelijking.

Dat de Duitse vliegeniers een luchtfoto hebben gemaakt, is niet zo uitzonderlijk. De luchtfotografie ging tijdens de Eerste Wereldoorlog met rasse schreden vooruit. In 1914, bij de aanvankelijke bewegingsoorlog, was het medium nog niet echt relevant. Het ontwikkelen en afdrucken van de foto's duurde nog iets te lang om interessante informatie op te leveren voor de troepen in het veld. Eenmaal de stellingenoorlog begon, bleek wel dat opnames uit de lucht heel veel informatie konden bezorgen. Zowel de Duitsers als de geallieerden ontwikkelden zich verder in deze materie. Opnametoestellen werden bijvoorbeeld in de vliegtuigen gemonteerd, werkten efficiënter en leverden steeds grotere beeldformaten (standaard werd het formaat 13 x 18 cm).⁽³⁾

Zo is dan ook de foto van het vliegveld van St.-Maria-Aalter overgeleverd. Wij herkennen in grote lijnen het landschap zoals dit nu nog te zien is. De kruising van de wegen St.-Maria-Aalter/Beernem/Wingene/Ruiselede is duidelijk te herkennen. Enkele huizen zijn in verbouwde vorm ook nu nog terug te vinden. De gebouwen van het

Op dit detail zijn vliegtuigen en tenten te zien.

Op deze foto's komen de hangars in beeld.

Het kruispunt van de diverse wegen.

De gebouwen van het Rijks-opvoedingsgesticht.

‘heropvoedingsgesticht’ zijn op deze foto links gesitueerd. De infrastructuur van het vliegveld is vrij uitgebreid. We merken een aantal loodsen, een tent, en een paar vliegtuigen die er gestald zijn. De vlakke bovenaan het beeld biedt ruimte voor landen en opstijgen. Het geeft ons alvast een idee van de omvang van het Duitse vliegveld. Wellicht kunnen de komende jaren de lokale vorsers nog verder invulling geven aan wat zich hier concreet heeft afgespeeld en wat de impact was op de lokale bevolking. ⁽⁴⁾

Peter LAROY

Bronnen

- ¹ Zie de lijst op www.theaerodrome.com, bericht van 28 december 2010 geplaatst door Regulus. Deze auteur is er in geslaagd een mooie reconstructie te maken van het personeel van BOGOHL 8, waar naast Bosta 25 ook Bosta 26 en Bosta 27 deel van uitmaakten.
- ² P. PLETSCHACHER, *Die königlich Bayerischen Fliegertruppen 1912-1919*, Stuttgart, 1978. Op p. 41 van het boek is een opname te vinden met mensen van BOGOHL 8. Voor de structuur en de historiek van de Duitse luchtmacht tijdens de Eerste Wereldoorlog biedt het artikel *Luftstreitkräfte (Deutsches Kaiserreich)* op de.wikipedia.org een meer dan interessante aanzet.
- ³ De afdruk van dit beeld is 11 x 16,5 cm. Zie voor een beknopt overzicht W. FUESSL, *Luftbildfotografie im Ersten Weltkrieg*, online gepubliceerd op www.visual-history.de, 11 maart 2014 (met illustratie camera en ook ontwikkelkamer); P. PLETSCHAUER, *Op. Cit.*, p. 132-135 spitst zich toe op luchtfotografie bij de Beierse luchtmacht, die o.a. in het Midden-Oosten een hele reeks opnames maakte die achteraf ook cultureel heel belangrijk waren. Recent verscheen ook een overkoepelend boek over de Belgische frontstreek, zie synthese B. STICHELBAUT, *De oorlog vanuit de lucht in Ex situ*, 2014, 5, p. 64-66.
- ⁴ Zie voor verdere bibliografie ook ons blogbericht *Flugplatz St.-Maria-Aalter*, gepubliceerd op 15 september 2012 op <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.be>

DAGBOEK FLORIMOND PYNAERT

BELEVENISSEN ALS OORLOGSVRIJWILLIGER 1914 – 1918

Florimond Pynaert is het tweede kind uit een gezin van tien van Emile Pynaert (° Landegem, 25.04.1861) en Elisa-Maria Dalle (° Koolkerke, 23.06.1870). Hij werd geboren te Koolkerke op 5 juni 1896 en kwam met zijn ouders op 3 juni 1911 naar Landegem wonen, de geboorteplaats van zijn vader.

Volgens een brief die hij reeds geschreven had aan het gemeentebestuur van Landegem op 13 augustus 1913 (hij was toen 17 jaar oud), gaf hij zich op maandag 29 september 1914 aan als vrijwilliger in Gent. Diezelfde dag vertrok hij naar Oostende waar de oorlogsvrijwilligers werden verzameld.

Na zijn opleiding in het kamp van Nevours (Bretagne – Frankrijk), waar hij zeker Renaat De Rudder ontmoette, werd hij bij het 13de Linieregiment ingedeeld en kreeg het stamboeknummer 30884. Tijdens de oktober- novemberdagen 1918 was hij één van de bevrijders van Landegem. Na de oorlog maakte hij deel uit van het Belgisch bezettingsleger in Duitsland.

Op 25 juli 1923 trouwde hij te Drogen met Alice Van Hove en vestigde hij zich te Gent. Op 13 augustus 1931 woonde hij in de Torrekensstraat te Gent en was politieagent.

Florimond Pynaert is te Melle overleden op 17 mei 1980. ⁽¹⁾

Het is niet de bedoeling van zijn verhaal dat 140 pagina's telt integraal weer te geven. ⁽²⁾ Tijdens zijn frontleven aan de IJzer heeft hij gevochten aan het front te Ramskapelle, Diksmuide, Pervijze, Boezinge, Merkem en Langemark.

Waarom enkele letterlijke passages van zijn relaas toch opnemen? Het geeft een beeld hoe veel jongeren van

toen onvoorwaardelijk trouw bleven voor een zaak die ze noodzakelijk vonden. Ik haal ook enkele passages aan die de gruwel aan het front beschrijven. Daarnaast zijn er ook de menselijke aspecten van het verhaal. Ook zijn deelname aan het heroveren van de streek van Landegem in 1918 is voor onze heemkring van groot belang.

AAN HET FRONT BEGIN APRIL 1915 – RAMSKAPELLE
(zijn eerste ervaringen aan het front)

Hier te Wulpen werd ik ingekwartierd in het huis van de veldwachter. Het dorp was gedeeltelijk verwoest, de kerk was bijna met de grond gelijk geschoten en toch is er hier nog burgerij. Ik begrijp niet goed dat ze hier in zulke onrust blijven wonen. Na de nacht te hebben doorgebracht, onder het nu en dan ontploffen van obussen, werden wij om 8 uur bijeengeroepen voor samenkomst van de Compagnie. We kregen wat theorie en daarna onze kogels, 180 stuks, een niet te onderschatten gewicht.

Wij, nieuwelingen, kregen de raad ons aan te passen aan de ouderen die reeds het front kenden. Na deze bijeenkomst ondervonden wij dat er hier een strenge tucht bestond. De rest van de dag waren wij vrij. Dan maar eens op speurtocht. Ik liep achter het dorp en de stukgeschoten kerk. Zo kwam ik achter de kerk in het vlakke zicht van Ramskapelle, het eerste zicht van de ijzervlakte. In de verte ontploffen, geratel van geweer en mitrailleurs. Een eind verder stonden de eerste kanonnen, die het Duitse front beschoten, opgesteld. Ik had dus mijn eerste stap gedaan in de richting van het front. Toen keerde ik terug naar het kantonnement. Hier wat gepraat, want zo goed kenden wij elkander nog niet. Ik was wat bevreemd en gescheiden van mijn goede vrienden, dus moest ik het nu stellen met mijn toekomstige kameraden, maar dat komt wel. De ouderen trachtten ons wat schrik aan te jagen, maar ja, soldaten onder elkander zijn nu eenmaal zo. Ik voelde mij niet op mijn gemak, er liepen hier te veel officieren in en uit dat huis van de veldwachter. Maar na een tijdje had ik het ontdekt, daar was een jonge dochter, en die noemde Zoë. Daarmee was de zaak opgelost van dat officierspel.

Rechtover op de overkant bevond zich een groot boerenhof, belegerd door Franse artilleristen. Ik stond wat rond te zien en zag daar veel ratten rondlopen. Ook zegde ik tegen een Franse soldaat dat er zo-

veel ratten liepen, ja, antwoordde hij, er lopen er hier met honderden. Toen ik binnenging vertelde ik dit aan de soldaten. Wacht, zegden ze, als u in Ramskapelle komt, zullen ze aan uw oren komen eten. Van dat rattenspel aan het front had ik nog nooit iets gehoord.

De twee dagen zijn om, en tegen de avond trekken wij op naar de vuurlinie. Nauwelijks hebben wij het dorp Wulpen achter de rug en komen in de zone van de kanonnen, allen gericht met de vuurmond naar de vijand. Zo trekken wij langs binnenpaden recht op ons doel af. Wegen die op de landkaart voorkomen, werden zelden gebruikt. Deze werden te veel onder vuur genomen en het was te gevaarlijk. In de voornacht zijn wij toegekomen aan het station van Ramskapelle, het is te zeggen wat eens het station was geweest. Het dorp was een puinhoop. Aan het station langsheen de *ijzeren weg* werden de wachten uitgezet. In het donker was niets te zien maar veel te horen, rechts en links van ons veel vuurwerk. Toen het klaar werd, stonden wij daar vlak voor de zoveel besproken overstroming die verwezenlijkt werd tijdens de Slag van de IJzer in oktober 1914, toen de Duitsers in hun optocht werden tot staan gebracht en de sluiswachter van Nieuwpoort met behulp van de Genie gans de IJzervlakte onder water zette, terwijl de slag in hevigheid woedde. De ganse oppervlakte van Nieuwpoort tot Diksmuide was één overstroming geworden. De berm van de *ijzeren weg* Nieuwpoort-Diksmuide diende om het water tegen te houden op onze kant. Het is dank aan de overstroming dat de Duitse legers tot staan zijn gebracht. Hier staan wij nu aan het station op wacht en toen de dageraad aanbrak, zagen wij een wonderbaar zicht: links van ons de stad Nieuwpoort, gans verwoest, met hier en daar een zuil welke boven de puinen uitstak. Het zicht op de overstroming is een droevige aanblik. In de verte, midden het water, de voorposten, de kleine eilandjes van de gevaarlijke voorposten (afsluitend gedicht is een bevestiging). Hier op het water drijven alle soorten dieren rond: opgeblazen paarden, koeien, zwijnen en veel Duitse soldatenlijken. In de verte ziet u soms een kanon met de wielen boven het water uitsteken. Aan de boorden van de *ijzeren weg*, kant overstroming, zijn al deze dieren- en mensenlijken aangespoeld welke een verpestende geur verspreiden, de ratten peuzelen er met honderden aan, voor hun is het ker- mis. Ramskapelle, het verwoeste dorp, is het toneel geweest van de verwoede bajonettengevechten tussen de Franse koloniale troepen en de Duitsers. Vele gesneuvelden werden hier bijeengebracht en met olie en benzine overgoten, om ze vervolgens te laten opbran- den.

Ook in de puinen, en bijzonderlijk in het klooster, werden de gewonden binnengebracht, maar tijdens de gevechten werden deze gewonden allen gedood en tussen al deze puinen vond men honderden lijken. Hier moet zich een vreselijke slachting hebben voorgedaan. Toen wij hier toekwamen, bestonden de loopgraven nog niet. Dag en nacht onder de blote hemel, soms kon je u verbergen in een put door u gemaakt en wat planken over de put getrokken. Dit gaf wat bescherming tegen regen en koude. Na twee dagen wacht aan de overstroming trokken wij bij nacht over loopplanken, gezegd passerellen, naar de voorposten, op 150 m van de vijand, zodat wij daar in het midden van de overstroming op zo een soort eilandje achter een berm modder weggestopt liggen om de vijand op te vangen en dit voor vier dagen. Na onze vier dagen worden wij tijdens de nacht afgelost en trekken voor vier dagen rust naar Wulpen. Onze rust hier in Wulpen is maar eenzaam, geen cafés of gelegenheden om u te vermaken, nu en dan een obus die kwam neerploffen.

Op 22 april 1915, terwijl wij ons op de voorposten bevinden in de loop van de late namiddag, een groot alarm. Toen al met eens een klaroengeblaas over gans de frontlijn galmde, herhaalde malen klaroenen en telkens dichter naar ons toe, bij zover dat er bij ons ook geblazen werd en dan verder naar Nieuwpoort. Het klaroengeblaas kwam uit de richting Diksmuide, geen mens kon bij ons denken wat dit wel kon betekenen. Er waren er die dachten dat de oorlog gedaan was. Maar op 23 en 24 april 1915 kwamen wij te weten dat op de kanten van Steenstraat een vreselijk gevecht aan de gang was, voorafgegaan door een hevige gasaanval. Dit voor de eerste keer gebruikt door de Duitsers. Daar verstikten duizenden en nog duizenden soldaten en officieren van het Frans en Belgisch leger op het slagveld een afschuwelijke dood. Dit was de eerste gasaanval van de oorlog 1914-1918 en dan nog wel te Steenstraat, gelegen

Foto genomen tijdens mijn rust in De Panne komende uit de Sector van Ramskapelle. Dit was de eerste Engelse Khaki uniform die wij ontvingen tijdens de zomer van 1915.

halfweg Diksmuide – Ieper. Het is na deze eerste gasaanval dat wij daarop onze eerste gasmasker ontvingen; een klein wit vierkant lapje met op iedere hoek een strik om voor onze mond te binden.

Een nieuw drama. Langsheen de vaart naar Nieuwpoort bevond zich een eskadron lansiers in reserve. Toen een officier komende vanuit Wulpen naar zijn manschappen toeging, werd hij van op korte afstand doodgeschoten door één van zijn soldaten. Naderhand werd gezegd dat de soldaat veel ruzie had met zijn officier. Nog diezelfde dag, in de loop van de namiddag, werd hij op een weide tussen het dorp en de brug in het openbaar aan een paal gebonden en terechtgesteld.

DE SECTOR DIKSMUIDE

Hier werden wij verdeeld om in de boerenschuren te verblijven. In september 1915, toen het donker werd, komen wij in beweging en trekken over Forthem, de Rabelaar, St.- Jacobskapelle en zo verder naar Diksmuide. Bij het naderen van ons doel, dus de IJzerstroom, is er zeel veel leven en lawaai, ontploffingen, geweer- en mitrailleurgeratel, ook een vuurwerk van lichtpijlen. Om middernacht komen wij aan de boorden van de IJzer op nauwelijks 30 meter van de vijand. Wij zijn hier terechtgekomen in een echte heksenketel. Onmiddellijk wordt iedereen zijn plaats aangeduid. Het eerste wat ze ons zeggen is: uw hoofd niet boven de loopgraven steken, want aan de Duitse kant staan veel gepointeerde geweren en mitrailleurs. Wij hebben ook stalen platen met een schietgat om uw geweer er door te steken, deze noemde men “boucliés”. Hier te Diksmuide kan de vijand doorbreken en zou kunnen oprukken tot Duinkerke om zo op deze manier een deel van het Belgisch leger in te sluiten. Daardoor is Diksmuide bekend als een gevaarlijke sector.

Na een rustperiode van vier dagen in Alveringem moesten wij met twintig man over de IJzer. Eens er over werden wij verdeeld en verstopten wij ons in putten, want hier op deze plaats is het al zeer gevaarlijk. Toen de laatste mannen gingen vertrekken, zag ik daar voor mij een lijk liggen. De laatste man die vertrok, was een korporaal. Ik verwittigde hem dat ze een lijk achter lieten, ja, zegde hij, ik weet het, ze zullen het onder de morgen komen weghalen. Om vier uur in de morgen zijn ze deze gesneuvelde jongen komen halen. Het was dan nog een kennis van mij, D’hondt Florimond uit Drongen. Post C was een gevoelige plaats. Het is immers van hieruit het vertrekpunt

van de *patrouilleurs* die bij nacht de Duitsers gaan onderkruipen. Soms keren ze terug met krijgsgevangenen, maar ook kon het wel verkeerd aflopen dat ze zelf het slachtoffer werden. Als de Duitsers hen opvingen, hadden bloedige gevechten plaats en lieten ze doden en gekwetsten achter. Het kwam soms tot lijf-aan-lijf gevechten met dolken of andere wapens. Eens was een kameraad van mij, De Jonghe Paul, hij was van Kallo, op patrouille getrokken en kwam in een hinderlaag terecht, hij keerde terug gans uitgeput met een deel van zijn kin afgeschoten. En zo vertrokken er veel om nooit meer terug te keren. Hetzelfde gold voor de Duitsers. Op 23 december 1915 werden ik en mijn kameraad Van den Bos Jozef aangeduid om voor twee dagen en twee nachten in hinderlaag te gaan liggen en zo dicht mogelijk bij de Duitse voorposten te kruipen. Daarom dienden wij door het water en de modder op ons knieën te kruipen, dwars door het lange riet. Daar liggen wij nu beiden gedeeltelijk in het water en in het riet, in de noorderwind, bij een temperatuur van 10 onder nul en in een sneeuwstorm. Twee dagen en twee nachten hebben wij daar liggen knarsetanden van de koude en de schrik. Wij durfden ons niet te bewegen of het betekende de dood voor ons. Tenslotte waren wij beiden nog tevreden. Want zij die op de eerste lijn zijn gebleven, werden voor hun Kerstnacht bedacht met een hevig bombardement.

En terwijl wij hier het gevaarlijk frontleven meemaken, breekt op 21 februari 1916 de Slag van Verdun los. Op het eerste blad der gazetten staat in grote letters gedrukt: “Hevige aanvallen van de bloeddorstige vijand op Verdun” met er onder ‘Le canon hurle mort au boche’. Deze slag van Verdun zal 10 maanden duren en zal het leven kosten van 420 000 mensen voor de Fransen aan doden. Aan Duitse zijde lopen de verliezen op tot 373 000.

De toestand verslecht vlug, er komt hoe langer hoe meer bewapening. In de maand juli 1916 verlaten wij plots Diksmuide om wat meer links op te schuiven. Maar wel onze lieve Heer, wij komen in de “Bayaux de la mort” terecht, het is te zeggen de Dodengang, slechter kon het niet zijn. Deze plaats was bekend als de slechtste plaats van het Belgisch front.

SECTOR PERVIJZE

De winter van 1916 op 1917 was het toneel van de vreselijke koude, het was feitelijk al 1917 toe het begon te vriezen, 20 tot 30 graden

onder nul en dit voor zeven weken. Onze drinkbussen barstten open en ons eten vervroor. Wij lagen daar 's nachts op het ijs neergeveld, soms een doffe slag van het ijs dat vaneen barstte. Wij lagen daar letterlijk met onze kleren aan het ijs gevoren. Velen werden daar weggedragen, bijna totaal bevroren. Voor wie in slaap viel, kon het soms de dood betekenen.

Pervijze is een stille sector waar de wegen goed zijn gecamoufleerd, zodat er voor de Duitsers weinig zicht is. Langsheen de *ijzeren weg* veel soldatengraven uit de slag van de IJzer van oktober 1914, graven versierd met een kapstok die een kruis vormt. Al deze die hier rusten zijn "onbekend".

Nu komt de vreselijke winter van 1916 op 1917, de temperatuur daalt tot 20° onder nul. Als wij op de voorposten toekomen, moeten wij ons op het ijs leggen en onmiddellijk voren onze klederen vast in het ijs. We liggen te bibberen van de koude 's nachts onder de blote sterrenhemel. Tijdens de nacht naderen wij zo dicht mogelijk de Duitse linies om het ijs open te kappen. Moest een Duitser het in zijn hoofd krijgen eens te mitrailieren, dan kwam er geen enkele meer terug. De Duitsers deden het niet, ook zij verlangden rust. Het was als een soort overeenkomst zonder dat er iemand iets van afwist. Ons eten en de drinkbussen barsten open van de vorst. Ja, nu hebben wij twee vijanden: de Duitsers en de onmenselijke koude. Half maart 1917 begon het beter te worden, de vriesperiode was voorbij.

Op de baan van Pervijze naar Veurne, zowat 1 km buiten Pervijze, komt men aan een brug. Daar beneden de brug staat een boerenhof, bewoond door vader, moeder en twee dochters. Zoals iedere burger achter het front trachtten ze wat te verdienen en zo hielden ze een drankverkoop. De verkoop ging goed daar er daar twee dochters rond draaiden. Op een dag stapten er enkele soldaten binnen om een glas bier te drinken maar dit werd hun geweigerd, onder voorwendsel dat het een huis was voor de officieren. Er werd gediscuteerd met ruwe woorden, tot wanneer de achterdeur open werd gedaan. Daar kwamen twee officieren te voorschijn en gaven de soldaten bevel om te verdwijnen.

SECTOR BOEZINGE

Eindelijk naar de streek van Ieper. Woesten heeft zijn naam eer aangedaan, want alles is hier verwoest. We vertrekken naar Boezinge. Er

staan hier vijfmaal meer kanonnen dan in Pervijze en Diksmuide, en dat zegt al genoeg. Als deze in werking komen, davert heel de streek van het geweld.

Het is donker geworden en wij trekken door het omwoelde terrein. De grond is uiteengescheurd van de zware bombardementen. Stap voor stap naderen wij Boezinge, onder het geschut van alle soorten wapens. We komen op een zekere afstand van de eerste lijn en zijn verplicht vaderlandzakjes aan ons voeten te binden om geen lawaai te maken.

Als het klaar wordt, zien we hier beneden de dijk het omgewoeld terrein met de vele onbekende gesneuvelden die hier rusten, de graven bedekt met een weinig aarde waar hier en daar een voet, been of arm boven uitsteekt.

Onze rust vinden we in Proven, waar weinig burgerij is, en deze die hier nog zijn doen gouden zaken met de verkoop aan de soldaten van drank, briefpapier, sigaretten, enz. We maken ook kennis met de vreemde soldaten en wisselen souvenirs en andere dingen uit. We gaan samen op café een pint drinken. Zij hadden geld en wij niet.

Voor het eerst komt er een periode van voedselschaarste. Wij hebben honger, geen vlees meer en weinig brood, iedere dag haring of andere vissoorten met zwarte bonen.

Na een periode van honger komt er een kering in het eten. De Amerikanen stuurden brood en vlees naar het front. De hongerperiode is nu voorbij en het leven gaat verder zijn triestige gang.

Op 31 juli 1917 wordt het Frans-Engels offensief ingezet: Steenstraat, Boezinge, Bikschote, Merkem, Langemark en Passendale wordt één slagveld. Het zal eindigen met aan weerskanten zeer grote verliezen. De geallieerden zijn met hun nieuw wapen, de tanks, in de modervlakte van Vlaanderen blijven steken, met achterlaten van vele duizenden gesneuvelden.

MET GROTE RUST IN FRANKRIJK

Maand juli 1917. Onze divisie verlaat het front van Boezinge en trekken te voet Frankrijk binnen omgeving Cap Gris Nez. Ons verblijf alhier gaat gepaard met veel oefeningen, grote dagmarsen, maar verder worden we gerust gelaten. 's Avonds gaan wij uit in de boerendorpjes.

Wij zijn hier nu in Frankrijk, en ik wil een woordje zeggen over het Franse volk. Overall worden wij goed ontvangen. Wij zijn zowat de troetelkinderen van het Franse volk en worden aanzien als helden. Dit spruit natuurlijk uit het moedig gedrag van de Belgen, zo een klein land dat tegen zo een overmacht vecht. Daarbij, wij zijn de helpers van hun volk en dit werd door de Fransen gewaardeerd. Ze hadden medelijden met ons, in de eerste plaats omdat wij allen zo bitter jong zijn en ook omdat wij geen contact meer hebben met onze ouders en familie.

Op 15 september 1917 verlieten wij Frankrijk om de Franse troepen te gaan aflossen op het vrijgevochten Merkem.

SECTOR “DE SLAG VAN MERKEM”

Gedaan met de schone rust in Frankrijk. De Franse troepen komen ons tegemoet, allen zijn onkennelijk van het slijk en de modder, totaal uitgeput. Na een nacht verblijf te Oostvleteren zullen we de avond optrekken om de Franse troepen af te lossen en ook meteen voor de Slag van Merkem.

Deze winter in Merkem zonken wij weg in de modder om soms opgezogen te worden door de kwelm. Het begon te vriezen en wij bleven daar boven de vervroren pap liggen ten prooi van het gure weder, in de noorderwind en sneeuwstormen, zo maar in de *blakke* IJzervlakte bij nacht onder de sterrenhemel, geen bescherming of hetzij een obus put. Daar stonden wij verzonken in de modder vast te vriezen, soms een ontploffing van een obus, dat de stukken hard vervroren modder op ons lichaam vielen.

Hoe is de toestand van een soldaat voor de grote slag? Over het algemeen wordt er weinig gezegd tegen elkander, iedereen loopt rond met het hoofd vol gedachten: is het soms niet het einde van ons leven, of zullen wij ooit terugkeren, misschien op een gruwelijke wijze aan ons einde komen?

Vanuit Oostvleteren komen wij toe te Steenstraat. Eens over de Ieperlee komen we op het terrein welke de Fransen hebben veroverd. Overall op onze doortocht liggen Franse soldaten verzonken in de modder tussen de doden en gekwetsten, te roepen om hulp, smekende “à boire, à boire, aidez-moi”. Wij konden geen hulp bieden, zelfs was het verboden hulp te bieden.

Foto genomen van enige kameraden van mij voor de slag van Merkem.

Gelijk het nog niet genoeg was, worden wij om 9 uur in de morgen aangevallen voor de Duitsers, met planken aan hun voeten gebonden. Ze kwamen recht op ons af, met de bajonet op geweer, en er werden daar tal van jongens afgemaakt met de bajonet dwars door hun lichaam en wij konden ons niet verdedigen. Onze wapens waren geblokkeerd van de modder. Na vier dagen vreselijk lijden keerden wij naar Westvleteren met onze overgebleven soldaten. Iedere burger of soldaat die ons uit de slag zag komen, begon te wenen. Wij geleken op geen mens meer maar wel op uitgemergelde wrakken.

De Fransen hadden gelijk zoals ze bij hun afflossing zegden dat het hier in Vlaanderen veel slechter was dan in Verdun. In Verdun was niet zoveel modder.

Intussen kwam de winter, het was december en het geweld was vergeluwd. In december hoorde ik zeggen dat Renaat De Rudder uit Landegem hier sneuvelde, de jongen van mijn gemeente, samen school gelopen en die in gezelschap als vrijwilliger optrok in 1914 en dezelfde weg aflegde als ik in het Camp d'Auvours en dan met mij aan het front kwam. Hij sneuvelde in de moddervlakte van Merkem, zoals zo velen voor het vaderland.

Einde maart 1918 worden wij afgelost door de 3de divisie.

SECTOR "DE SLAG VAN LANGEMARK"

Na een verblijf van enige dagen te Woesten trekken wij op 15 april 1918 naar het gevechtsterrein van Langemark. We geraken van het

slechte niet weg. Het is gelijk waar ge nu komt, het deugt nergens meer. Hoe verder de oorlog draait hoe slechter en meer bewapening. Iedereen zegt: “Wij zijn geleverd voor de slachting.”

Tijdens de nacht van 15 op 16 april 1918 komen wij op de voorpost om de Engelsen af te lossen. Deze zeggen ons dat het hier zeer slecht is en dat de Duitsers veel patrouilles uitzenden en iedere nacht aanvallen doen. We nemen deze vooruitgeschoven post over met 30 man en twee mitrailleurs met Luitenant Stroobands aan het commando, hij is van Leuven, een goede officier.

De morgen van 17 april 1918 komt onze Luitenant Stroobands ons verwittigen dat de Duitsers ieder ogenblik zullen aanvallen. Daarom plaatste hij vier man een weinig rechts van zijn schuilplaats: eerste man ik, tweede Baillieu van Gent, derde man Naessens van Zeebrugge en vierde man een jongen van Leuven.

Al met eens sprong een Duitser voor Baillieu en die kreeg een slag op zijn hoofd van zijn geweer. Baillieu stuikte op de grond en was een weinig bedwelmd, hij had geluk door zijn helm. Wij ons drie beginnen te schieten op de Duitser en in zijn vlucht werd hij getroffen en viel ten gronde tot hij zeker wel vijf keer dood was.

Deze 17 april om 8 uur in de morgen gaan de Duitsers over tot de aanval. Het is een verschrikkelijk schouwspel van artillerievuur. Tussen de Duitse lijn en de onze lag daar een brede gracht met een houten brug er over en deze aanvallers dienden allen over die brug te komen. Die brug is hun ondergang geweest. Tegen de avond voert een bataljon van ons met de Engelsen een tegenaanval uit om ons te kunnen bevrijden, maar dit lukte niet. Ondertussen waren ons dertig man uiteengedreven en er waren er al die krijgsgevangen genomen werden, ook al doden en gekwetsten, maar die bleven op het slagveld liggen en terwijl ik verstopt zit in een obus put zie ik links van mij mijn kameraad krijgsgevangen nemen. Hij liep met de armen in de lucht in de Duitse richting, het was Maurice Pintelon van Gent, een briefbesteller, “fakteurke” genoemd. De nacht valt en het is een verschrikkelijk firmament van vuurwerk. Ten allen kanten wordt hulp gevraagd door middel van kleurpijlen. Ook geroep, gekerm, het is een mengelmoes geworden. Gekwetsten lagen daar te roepen. Er waren er bij die de hulp van hun moeder riepen.

Volgende dag, 19 april, werd het wat kalmer, maar de bombardementen gingen verder. Ik spring weg in een ontplofte obus put en onmiddellijk stond die vol water. Maar een half uur later vielen de klederen

van mijn lichaam en werd verbrand, aan handen en armen. Ik sloeg geel uit. Zo kwam ik terecht in het hospitaal van Beveren a/de IJzer. Na twee dagen werd ik naar Gravelinne gevoerd en dan overgebracht naar Guemps, niet ver van Calais, een hospitaal speciaal voor verbranden van gas. Daarna werd ik vervoerd per Rode Kruis-trein diep in Frankrijk. Zo belandde ik in Bretagne.

De volgende bladzijden van zijn relaas gaan over zijn verblijf in Frankrijk en zijn terugkeer aan het front te Diksmuide. Vervolgens vertelt hij de herovering van ons grondgebied vanaf Diksmuide, over de slag van Zarren en Handzame. Hieronder beschrijft hij zijn belevenissen in onze streek.

SLAG VAN LANDEGEM AAN DE SCHIPDONKKANAAL

Onder de morgen van 18 oktober trekken wij dwars door de bossen tot aan de *ijzeren weg* Gent-Brugge. Op dit punt komt ons een ander regiment aflossen en wij trekken ons terug om nachtverblijf te vinden. Zo kwamen we terecht in het wederopvoedingsgesticht te Beernem en kregen daar een goede rust van twee dagen. Terwijl wij hier rusten, komt gans het gros van het Belgisch leger hier voorbij. Dit is een deel van het Belgisch leger dat zonder slag of stoot gekomen is van de sector gelegen van Diksmuide tot Nieuwpoort, dus het overstroomde gebied en deze zijn op deze sectoren gebleven tot wanneer de Duitsers er van onder trokken of ze werden allen krijsgesvangen. Dus is dit het gros van het leger dat nu optrekt naar het Schipdonkkanaal.

Daar ik hier uit de streek ben, klopt mijn hart vol van verlangen om zo spoedig mijn ouders en familie terug te vinden, want ik ben van Landegem. En wij vertrekken uit Beernem op 19 oktober over Maria-Aalter en Aalter. Hier blijven we overnachten, om 's anderendaags verder door te trekken naar Bellem en hier te Bellem lossen wij een deel van de *chasseurs* af. Tussen Bellem en Hansbeke komen wij in contact met de vijand en komen terecht in hevige bombardementen van stikgas. Zo zijn wij verplicht ons gasmaker aan te doen, ja een voorsmaakje voor het Schipdonkkanaal. Intussen zijn de Franse troepen doorgedrongen tot Deinze.

Wij komen tussen Bellem en Hansbeke en graven ons in achter een stromijt om de nacht door te brengen. Het is een zeer koude nacht.

Onder de morgen kruipen wij verder langsheen de gracht. Nauwelijks vijftig meters verder stond ook een stromijt en er kwamen Duitsers vanachter en gaven zich onmiddellijk over. Zij, de Duitsers, van de achterhoede hadden ook de nacht doorgebracht achter de stromijt. Deze bij het zien van ons gaven zich over zonder slag of stoot. Wij slopen verder met het gasmaker op ons gezicht en zijn deze dag slechts tot Hansbeke-dorp geraakt.

Tijdens de nacht kregen wij het hard te verduren van het bombardement. Het dorp werd gedeeltelijk verwoest en wij liepen van huis tot huis. De Duitsers zijn tijdens de nacht weggelopen en teruggetrokken tot achter het Schipdonkkanaal. 's Morgens slopen wij verder langsheen de spoorlijn door tot Landegem met rechts van ons de *chasseurs*. Ook zij hebben het hard te verduren en leden zware verliezen. Wij kwamen ondertussen voor het Schipdonkkanaal onder een hevige beschieting met stikgas. Mijn moraal was goed daar ik nu op mijn eigen gemeente was en zeer overtuigd direct over de vaart te geraken. Maar het was een teleurstelling. In plaats van over te vaart te geraken, kwam ik in een bloedig gevecht terecht. Ik persoonlijk van de voorhoede kon de vaart niet bereiken. We werden achteruit ge-

Het brugje over de Schipdonksevaart tussen Merendree en de IJzerwegbrug van Landegem in de vroege morgen op 1 november 1918 geworpen door enige soldaten van het 13^e Regiment met medehulp van enkele Genie-soldaten. Het is over dit brugje, dat ik persoonlijk van de voorhoede was en als eerste over de vaart was gekropen. Daarna ben ik als eerste soldaat mijn eigen Dorp binnengekomen.

trokken en gingen ons verschansen op het boerenhof van Standaert, wijk Herenthoek. Terwijl wij hier in het boerenhof verdoken zaten, werd het hof in brand geschoten en ik en mijn kameraad Van den Bos uit Deurne vluchtten weg naar de achtertuin om de nacht door te brengen, maar om vier uur in de namiddag trekt mijn kameraad er van onder.

Tijdens de nacht komen geniesoldaten toe op een hoeve aan de overkant van de straat. Daar werden bruggen in gereedheid gebracht om over de vaart te werpen. Bij ochtendnevel werden wij bijeen getrommeld om de bruggen over de vaart te gaan werpen met de genie. We namen de bruggen op de schouders en trokken dwars door het veld recht op de vaart af. Maar helaas, we zijn nog geen driehonderd meter ver of we werden met bruggen en manschappen totaal uiteengerukt. En terwijl wij hier op het slagveld heen en weer lopen om ons hier of daar te verstoppen, ziet men langs de overkant de kerktoren stuk voor stuk verdwijnen onder de zware bombardementen van onze eigen artillerie, die hevig aan het schieten was om voor ons de weg te openen en over de vaart te kunnen breken. Ook werd de kerk onder vuur genomen omdat daar van op de kerk door de Duitsers gans het terrein bespied werd, maar veel heeft het hen niet bijgebracht, ze werden er uit gebombardeerd.

Na deze mislukte poging kwam het bevel “Sauve qui peut” en de verzamelaarsplaats was de gemeenteschool te Bellem. Ik was van de streek en kende zeer goed de weg. Zo gingen wij met zeven kameraden de kortste weg nemen, gekomen tussen Hansbeke en Bellem. Achter een huis stonden zes gendarmen te paard en wij werden tegengehouden en ondervraagd. Toen wij zegden dat het “Sauve qui peut” was aan de vaart gaven ze daar geen geloof aan en meenden dat wij van het gevecht weggelopen waren; om zeker te zijn dienden twee gendarmen naar Aalter te draven om op het hoofdkwartier inlichtingen te vragen. Daar stonden wij nu ons zeven man verdacht van desertie. Enfin, het is nogal rap gegaan, een uur en half en zo konden wij verder naar Bellem trekken.

Iedere soldaat en officier leed aan gasvergiftiging en wij allen dienden voor de geneesheer te verschijnen en er werd ons twee dagen rust toegestaan. Wij zijn niet meer talrijk, velen van ons hebben de dood gevonden of werden gekwetst. Toch zullen we de stoot geven om over het Schipdonkkanaal te breken. Hier vallen ook de laatste slachtoffers van het 13de regiment, zijnde ongeveer 70 man.

Toen op 1 november 1918 de grote aanval begon, werden we op die morgen verdeeld in groepjes met de genie en voor de derde maal zouden wij trachten het kanaal over te steken, misschien derde keer goede keer. Vroeg in de morgen vertrekken wij uit een boerenhofje gelegen tussen Merendree en Landegem met de bruggen op onze schouders recht op de vaart af. Er was nog kanon- en mitrailleurvuur, maar de uitbarsting was niet meer zoals vroeger. Naarmate wij de vaart naderden, verminderde het geschut. Wij dachten: de Duitsers zullen ons laten komen tot aan de boord van de vaart en ons daar met volle geweld bekogelen. Nee, alles was doodstil en we wierpen de brug over de vaart in minder dan vijf minuten, zonder dat er een schot was gelost en zonder verliezen. Een weinig later stond mijn compagnie over de vaart met daarna gans het 13de regiment. We zijn er dus

Foto's van mijn Gemeente Landegem na de inname van het Dorp.

in gelukt de vaart over te trekken te Merendree achter het kasteel van “Kervijn de Merendree”.

Mijn commandant duidde mij met zes man aan om de patrouille door te zetten naar het dorp van Landegem. Voor zoveel wij konden, liepen wij langs de dijk der vaart tot over de *ijzeren weg brug* en hier vielen vijf Duitsers in onze handen die daar verstopt waren met een mitrailleur bij hen. Zij hadden niet meer willen schieten op ons tijdens onze overgang van de vaart. Van de *ijzeren weg brug* liepen wij verder tot Landegembrug en slaan hier links af het dorp van Landegem binnen. Zo kwam ik als eerste soldaat het dorp van Landegem binnen en had mijn eigen gemeente ingenomen. Het zag er maar triestig uit, na twaalf dagen bombardement half verwoest met hier en daar een dode burger. Het dorp lag gans verlaten, iedereen was weggevlucht. Na Landegem trok onze patrouille verder door.

Inmiddels was onze commandant bij ons gekomen. Wij komen hier op de wijk “Wilde”. Een eind verder kom ik aan mijn ouderlijke woning die ik heb verlaten in 1914. Ik zag het aan met tranen in mijn ogen. Daar stond de woning gans geplunderd en verlaten, want mijn ouders zijn gevlucht naar Gent. Enfin, geen mens te zien en zo drongen wij met ons zeven verder door tot aan de grensscheiding Landegem-Drongen, wijk Halewijn. Hier komt onze commandant bij ons en zegde tot hier en niet verder. In de verte zien wij nog de achterhoede van de Duitse cavalerie en schieten hun kogels achterna. Na ongeveer een uur stilstand werden wij afgelost door een ander regiment. Het was ongeveer 15.00 uur in de namiddag 1 november 1918. Daar aan de grensscheiding heb ik mijn laatste kogel van de oorlog 1914-1918 verschoten. We hadden een vreselijke weg afgelegd vanuit Diksmuide tot Drongen. Het regiment trok zich terug naar het dorp Landegem. Hier hield onze commandant in de late namiddag een toespraak tot zijn soldaten van de compagnie en zegde hij: “*Voor ons zal de oorlog waarschijnlijk gedaan zijn, want wij hebben ons doel bereikt, vooropgesteld bij ons vertrek uit Diksmuide*”. Hij dankte ons allen voor onze grote heldenmoed en bracht ook de herinnering op voor de jongens die zijn achtergebleven op het slagveld.

Inderdaad de oorlog is voor mij geëindigd op mijn eigen gemeente. Wij bleven hier te Landegem nog twee dagen rusten, terwijl de gesneuvelden op de overkant van het Schipdonkkanaal werden weggehaald door burgers en soldaten om hun overschot op het kerkhof te Landegem ter aarde te bestellen. Meer dan honderd gesneuvelden

brachten ze hier bijeen, verscheidene zijn naar Brugge gevoerd, terwijl er te Landegem en Merendree ongeveer honderd begraven zijn.

Intussen keert de gevluchte bevolking stilaan terug naar hun half verwoeste woningen. Op 3 november 1918 vertrekt gans ons regiment naar Ruiselede en worden wij gekantonneerd in de gebouwen van het wederopvoedingsgesticht, om te genieten van een welverdiende rust. Inmiddels is het leger doorgedrongen tot het kanaal van Gent op Terneuzen en op de rechterkant van Zwijnaarde. Zo begon Gent ingesloten te worden. Maar op 9 november werden wij overladen met munitie. Gent moest kost wat kost ingenomen worden en wij, het 13de, stonden nogmaals voor de zware taak. In de voormiddag op 9 november stonden wij gereed om te vertrekken toen al met eens een bericht kwam om ter plaatse te blijven, maar ons in staat van alarm te houden. Wij allen natuurlijk tevreden vroegen ons af wat dit wel betekende, het zal misschien uitgesteld zijn voor een dag. Op 10 november bleven we nog ter plaatse. Maar in de loop van de namiddag begon er iets door te schemeren. Officieren liepen welgezind rond en konden hun vreugde niet verbergen, en zegden ons dat het wapenstilstand zou worden. Zouden wij nu toch het geluk hebben deze verschrikkelijke oorlog te kunnen overleven? En wij die dachten dat het voor levenslang oorlog zou blijven. In de avond begonnen wij feest te vieren, het was gelijk een republiek geworden. Konden wij nu aan drank geraken we zouden er op drinken. Maar helaas, alles was hier uitgeput in België en zo vierden wij het onder ons, tot een stuk in de nacht om tenslotte op ons stro in slaap te vallen.

De morgen van 11 november 1918 werden wij gerust gelaten, maar begonnen al zeer te twijfelen van deze zozegde wapenstilstand omdat het kanongebulder nog altijd bulderde. Om 10 uur werden wij allen door onze officieren bijeengeroepen op de binnenkoer van het gesticht. Nu werd ons medegedeeld dat het op klokslag elf uur wapenstilstand zou zijn. Twee minuten voor elf uur schieten de kanonnen nog geweldig. Elf uur komt en de kanonnen vielen stil en hun droevig lied was uitgezongen. Onmiddellijk kregen wij bevel niet het gesticht te verlaten want op 12 november zouden wij in de vroege morgen vertrekken. Wij die vier jaar lang aan de rand van ons graf hebben gestaan, zijn op een wonderbare wijze ontsnapt aan de dood en komen als grote overwinnaars met onze geallieerden uit de bloedige oorlog 1914-1918. Voor eeuwig in de geschiedenis zal de eer en de roem der soldaten beschreven worden. Ook op het vaandel van het 13de regiment zullen de namen der veldslagen prijken.

Dit zijn enkele merkwaardige feiten uit zijn oorlogsdagboek. Het deel over de inname van Landegem en omstreken heb ik volledig overgenomen.

Dit artikel wil ik afsluiten met een gedicht van een minder bekend dichter, namelijk de Antwerpenaar en tevens frontsoldaat Fritz Francken (1893-1969). Dit gedicht dateert uit 1916 en is verschenen in 1918 in zijn bundeling van zijn oorlogsverzen “Het Heilige schrijn”.

Voorposten

*Eilanden in den watervloed
zoo liggen daar verspreid de posten,
die hoeveel zweet en hoeveel bloed,
en hoeveel pijn den jongens kostten.*

*Zes, zeven zakjes, klam, gescheurd,
wat prikkeldraad er rond gespannen,
een schietkanteel er op gesleurd
bewaakt door schaars een handvol mannen ...*

*Dag in dag uit bezet. Geen stond
mag waak noch aandacht falen.
Er is één gedood, gewond,
geen brankardier om hem te halen.*

Walter VERVALLE

Bronnen

¹ Persoonlijke gegevens uit het Land van Nevele

² Alle teksten komen uit het dagboek *Belevenissen als oorlogsvrijwilliger en terugkeer uit de oorlog 1914-1918* door Pynaert Florimond

Meer over de geschiedenis van Aalter:
<http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>

SONST GEHT ES MIR GANZ GÜT...

DUITSE BRIEFWISSELING

UIT DE EERSTE WERELDOORLOG

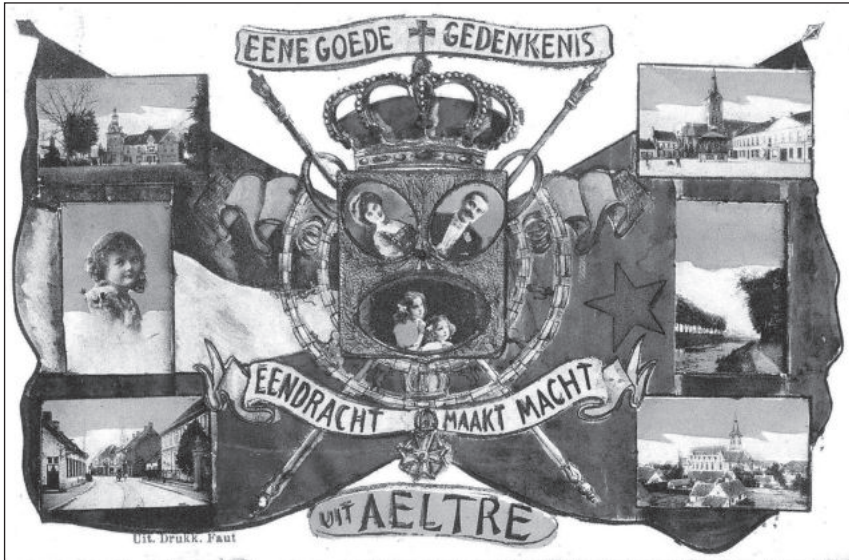
De Duitse soldaten die in 1914 België binnenvielen, stuurden berichten naar het thuisfront. Naast brieven waren ook postkaarten een medium dat werd gebruikt. In onze eigen verzameling vonden wij een aantal ansichtkaarten van Aalter die door Duitse soldaten zijn beschreven. Het betreft kaarten die voor de Eerste Wereldoorlog werden gedrukt. De bezetter kocht (of nam?) de beelden van deze dorpszichten en gebruikte die om contact te zoeken met de familie in Duitsland. Die kreeg zo naast een bericht ook een idee van de plaats en de omgeving waar 'hun' soldaat verbleef.

De kaarten die zij voor Aalter hebben gekozen, zijn de klassiekers uit die tijd: de kerk, de Bellemstraat, de 'gendarmerie', het station, de Kraenepoel. Het is wel cynisch dat ook een kaart met de spreuk 'Eendracht maakt macht' door de Duitse soldaten wordt gebruikt. Misschien moeten wij hier niet al te veel achter zoeken en speelde gewoon de wet van de markt. Wellicht waren het op dat ogenblik de goedkoopste kaarten.

Niet zozeer de gekozen beelden, de iconografie interesseert ons. In deze bijdrage willen wij vooral de teksten eens nader bekijken. Zo krijgen wij een beeld van wat deze mannen aan het thuisfront lieten weten. Houden wij daarbij steeds in gedachten dat in oorlogstijd de censuur actief is en dat niet alles kan of mag gezegd worden. Uiteraard streven wij geen volledigheid na en is dit slechts een impressie, gebaseerd op wat los materiaal. ⁽¹⁾

BIN GOTT SEI DANK NOCH GESUND UND MUNTER...

Om te beginnen zijn er drie berichten van een zekere Theodor aan zijn echtgenote Anna. De man is afkomstig van Rothenburg an der Saale in Saksen. ⁽²⁾ Hij heeft blijkbaar een of meer kinderen want in zijn groet stelt hij duidelijk "*Dein Mann und Vater*". Twee kaarten bevatten een foto van de Bellemstraat. De ene is gedateerd 23 oktober, de andere staat op datum van 13 november 1914. Hij schrijft dat hij nu eindelijk een teken van leven kan geven en dat hij gezond en wel is. De man heeft ook nog een vrij onduidelijke boodschap over

Een merkwaardige kaart om als Duitse soldaat naar huis te sturen...

twee wollen dekens.

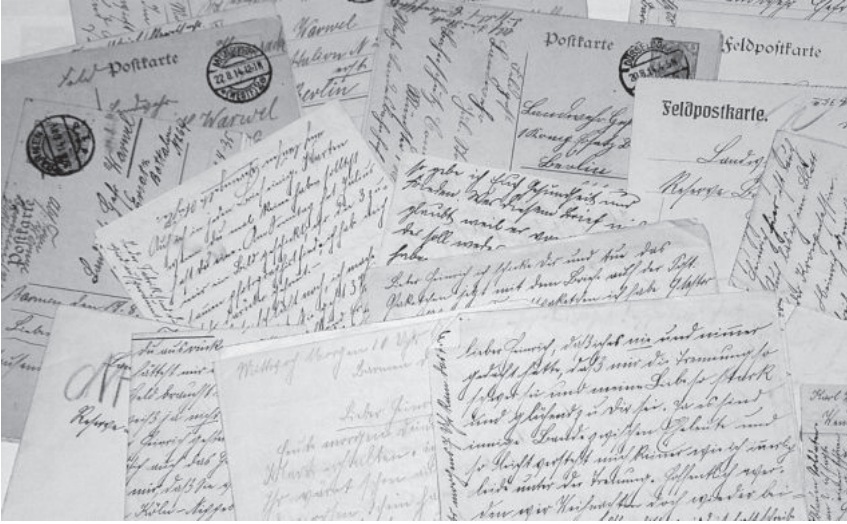
Een andere kaart die werd teruggevonden van Theodor is een Ansicht van de kerk. Het schrijven is niet gedateerd. Het bericht is bedoeld als een bedanking voor een pakketje dat hij heeft gekregen. Dat bevatte ongetwijfeld levensmiddelen, want hij zal het zich goed laten smaken, zo lezen wij.

Ook van een zekere Otto uit Halle an der Saale, eveneens in Saksen, zijn er enkele postkaartberichten bewaard. Het ene schrijven is gedateerd 27 oktober 1914 en is gericht aan Olga und Rosa Werner. Het betreft de eerder vermelde 'Eendracht maakt macht'-kaart. De man laat weten dat hij nog in goede gezondheid is. Hij drukt de hoop uit dat dit ook het geval is voor zijn geliefden. Er klinkt wel enige twijfel uit zijn schrijven: *"Hier stellen wij het goed, maar hoe lang nog?"* Deze Otto was blijkbaar ingekwartierd in de rijkswachtkazerne: *"Dit is mijn werkplaats"*, noteert hij immers op een andere kaart die vier dagen later is gedateerd. In dat schrijven vermeldt hij verder dat hij 2 sloffen sigaretten heeft ontvangen van een kennis. Otto drukt ook zijn leedwezen uit voor het overlijden van een persoon uit zijn dichte omgeving (een nieuwtje dat hij heeft gelezen in een kaart die hij een paar dagen ervoor had gekregen). De soldaat laat weten dat het nieuws hem zeer heeft aangegrepen en dat hij na het vernemen ervan ook heeft geweend. De heimat was wellicht heel ver weg op dat moment.

Een voorgedrukte kaart met opdruk Aeltre.

Bovenstaande kaart is een klassieke voorgedrukte ansichtkaart ‘Souvenir d’Aeltre’. Dit soort kaarten werd waarschijnlijk in grote oplages voorgedrukt met een algemeen beeld van een station en dan aangepast naargelang de gemeente. Het bericht, gedateerd 16 december 1914, is afkomstig van Albert Stegner en gericht aan Ernst Langbein in Neustadt-Coburg. Dit was dus een soldaat uit Beieren: “Sinds augustus ben ik uit Neustadt vertrokken en ik heb u nog niet geschreven. U zal mij wellicht als zeer ondankbaar beschouwen. Bijna drie weken ben ik nu in België, aangesteld in Etappendienst. Wij hebben hier mooi weer, maar het regent wel bijna alle dagen. Ik lig met vier kameraden in ‘burgerkwartier’. Verder gaat alles goed met mij en ik hoop dat dit ook met u en uw familie zo is. Ik wens u en uw familie ook een vrolijk kerstfeest en een gezond en gelukkig nieuwjaar.” Vervolgens doet hij nog de groeten aan een aantal mensen die hij kent en vraagt dat zij hem ook maar eens schrijven. ⁽³⁾

DA WAR AUCH DER ZAR ALS STROHPUPPE...

De zendingen verliepen natuurlijk ook omgekeerd. De familie van de soldaten stuurde heel wat brieven en postkaarten terug. Tussen de aangiftestukken van de opeising van vooral voedingswaren door de bezetter bij zijn aankomst in Aalter, vonden wij ook een pakket correspondentie van een Duitse soldaat. ⁽⁴⁾ Het gaat om een pakket van een tiental brieven en evenveel postkaarten, de meeste gedateerd in augustus en september 1914 uiteraard. In eerste instantie leefde de hoop dat wij hier interessante en unieke informatie zouden terugvinden over de situatie in Aalter.

Nader onderzoek leerde ons dat deze correspondentie gericht was aan een zekere Heinrich Warwel, afkomstig uit Barmen (Wuppertal, Noordrijn-Westfalen). Het gaat om briefwisseling, door de familie gestuurd de eerste weken van de oorlog, dus vooraleer de bezetter te Aalter was. Het is niet helemaal duidelijk waarom deze brieven in Aalter zijn terecht gekomen. Is dit pakketje verloren door de soldaat toen hij Aalter passeerde? Heeft hij die misschien laten liggen op de plaats waar hij was ingekwartierd en hebben de burgers dit dan maar op het gemeentehuis afgeleverd? Is het pak om een of andere redenen verdwaald geraakt tussen de administratieve dossiers?

In elk geval werd bij een nadere studie al vlug duidelijk dat deze briefwisseling niet veel informatie bevatte voor onze regio. Anderzijds laten de documenten ons toch wel kennismaken met wat er “aan de

Herta heeft ook iets geschreven...

andere zijde” leefde. Het is voor de lezer daarom misschien wel interessant om de meest uitgebreide brief te publiceren. De tekst geeft een idee van wat er in de hoofden speelde van de Duitse soldaten die hier in het dorp hebben rondgelopen. Hun geliefden schreven over de vrees om te overleven, over het gemis van thuis, over een kind, over de liefde, over de gang van zaken op het thuisfront, over het verlangen om elkaar terug te zien. De kleine krabbel die bij een eerste blik als een ‘*probatio pennae*’ (oefenen van de pen) kan worden gezien, blijkt bij het lezen van de tekst een krabbel van de kleine dochter...

“Maandagavond 7 uur, 17 augustus,

Mijn lieve Heinrich,

Bij mijn thuiskomst van een wandeling in het Nordpark met mijn moeder en met Herta vond ik in de brievenbus een brief en twee kaarten van jou. Ik was heel gelukkig hiermee en besloot je meteen terug te schrijven. Lieve vader, vorige week donderdag heb ik een kaart en een brief naar jou gestuurd. Op zaterdag 15 augustus om 6 uur 's avonds heb ik je vijf Mark gestuurd met de post. Deze morgen, 17 augustus, heb ik je een kaart toegezonden.

Helaas heb jij het nummer van de compagnie niet opgegeven. Ik weet bijgevolg niet of alles zal aankomen. Het geld krijg ik in elk geval terug wanneer het niet aankomt, ik heb een postkwitantie.

Mijn lieve Heinrich, vorige week moest ik bij de baas komen. Wij kunnen om de twee weken 11 Mark krijgen van het bedrijf: 5 Mark voor de echtgenote en 50 pfennig voor een kind, per week. Dat is toch heel wat. De stad legt 1,40 Mark bij: 1 Mark voor de echtgenote en de rest voor het kind. Ik krijg dus iedere week 15 Mark en 30 grosschen. Dat is veel en ik ben dankbaar en tevreden.

Lieve Heinrich, wij stellen het wel. Herta vraagt nauwelijks naar jou. Zij ziet hier al die soldaten rondlopen die wachtlopen. Herta is dan trots dat haar vader ook soldaat is en ze verheugt zich reeds op de chocolade die je dan zal meebrengen. Ja, kinderen vergeten vlug... Ik

zie het ook wanneer ze buiten is. Wij gaan iedere namiddag wandelen en het kind is dolgelukkig. En eten dat Herta kan... ze heeft nog nooit zoveel gegeten. Iedere morgen eet zij 3 tot 4 broodjes, ook 's middags en wanneer wij gaan wandelen moet ik telkens 3 tot 4 boterhammen meenemen. Ze heeft altijd honger. In de namiddag geef ik haar ook telkens wat fruit. Ja, wij komen godzijdank niets tekort. Alles gaat goed.

Lieve Heinrich, laat het mij weten wanneer je geld nodig hebt. Ik stuur het graag op. Mochten die 5 Mark terugkomen dan zou ik dat zeer jammer vinden. Wegner is in Keulen, zijn vrouw gaat een paar dagen op bezoek bij hem. Hij heeft laten weten dat er veel vrouwen in Keulen waren die hun man bezoeken.

Ja, mocht je niet zo ver van hier zijn, kwam ik je ook wel eens bezoeken. Hier in Bärmen zijn er ook heel wat mannen terug gekomen. De ene heeft dit, de andere heeft dat. Sommige hebben verlof gekregen totdat zij terug zullen opgeroepen worden. Je hebt nu rustverlof en ik ben wel wat jaloers dat je Berlijn kan bezoeken. Ach, mocht het maar voor altijd zo mooi blijven. Ja, lieve Heinrich, wij hebben alle redenen om dankbaar te zijn. Sinds wij getrouwd zijn, 8 jaar geleden nu, hebben wij het goed gehad. En ik moet bekennen dat ik het goed bij je had. En nu zie ik, lieve man, hoe goed je voor mij bent geweest en hoe wij voor elkaar gemaakt zijn. Mijn lieve man, ik had nooit kunnen geloven hoe lief ik je zou kunnen hebben, maar dat is mij nu maar al te duidelijk. Vergeef mij dat ik misschien toch al te vaak wat druk deed. Het was een moment dat voorbij ging en achteraf was ik boos op mijzelf en verdrietig.

Ik bid dan ook: Heer, zorg dat alles goed komt en laat het goed aflopen. Ik geloof dat als alles goed gaat, wij onze God moeten danken en al het zware dat nog moet komen ...

Gisteren was ik bij Frau Ufer, bij haar voel ik mij goed. Zij heeft mij ook een mooie, troostende brief geschreven en ik ben haar daar zeer dankbaar voor. Gisteren, zondag, kwamen vader en Abraham op bezoek. Slager Koch is hier ook terug, hij zal nerveus zijn. Ik weet nu niet meer wat ik moet schrijven, maar ik wil je toch nog iets grappig vertellen.

Beeld je in, men vertelde mij dat de Garde uit Berlin door Rittershausen zou passeren. Er was sprake van dat zij 10 tot 20 minuten zouden rusten hier. Wie weet was je daar wel bij, zo dacht ik.

Stel je voor, 6 uur lang heb ik iedere trein opgewacht. Om het kwartier kwam een trein. Ik zag veel dingen die ik nooit zal vergeten. Er was bijvoorbeeld een stropop die de Tsaar voorstelde, heel groot,

met een lange jas aan en een paar oude rijgschoenen. Het was echt grappig dat zo op het perron te zien. Er was ook zo een kleine opgevulde Fransman te zien.

Toen vroeg ik inlichtingen aan enige mannen in een wagon. Zij waren ook Gardesoldaten uit Berlijn. Zij vertelden mij hoe het zat. Het Ersatzbataljon was in Berlijn gebleven. Toen was ik opgelucht en ik ging naar huis. Herta bleef maar vertellen over die stropop van de tsaar. Ze had het zeer leuk gevonden en was heel gelukkig. Mocht je tijdig weten dat je door Bärmen zal passeren, schrijf mij dan alstublieft. Heel wat mensen hebben in het station van Rittershausen hun geliefden gezien en er mee gesproken. Ook Wegner heeft 20 minuten gepauzeerd in Rittershausen. En met Becker uit ons woonblok heb ik ook gesproken. Nu verblijft hij in Keulen, hij heeft geschreven dat hij voorlopig 6 weken zal wegblijven.

Ik eindig nu deze brief en hoop op een spoedig antwoord en een vrolijk terugzien. Je liefhebbende Adele.

Herta heeft ook iets geschreven, zie je het? Ik heb haar hand vastgehouden. Groetjes van je dochter Herta. Duizend groeten vanuit mijn hart.”

SIND DEN SCHON DIE KIRSCHEN REIF?

Ook uit de latere periode, toen Duitse soldaten in Aalter kwamen rusten, vonden wij een aantal teksten in onze collectie. Zo vinden wij een kaart van 14 februari 1916. Het is een zekere Munz die zijn zuster Maria Munz in Stuttgart de beste groeten zendt. Hij bedankt voor een zending waar er ook honing in zat en hoopt op een spoedig weerzien.

Heel interessant is ook een kaart uit de zomer van 1917, met de Kraenepoel als afbeelding. De maanden ervoor was het relatief rustig geweest aan het front. Het was de spreekwoordelijke stilte voor de storm. Een zekere Martin schreef een brief aan zijn vriendin. Er zijn geen verdere gegevens terug te vinden. De kaart is ook volledig beschreven en zal dus in een enveloppe opgestuurd zijn. De soldaat was misschien in herstel na een verwonding. Hij heeft het over de verzorging en over zijn makkers die hij mist. De tekst is interessant genoeg om integraal over te nemen:

Een idyllisch beeld voor het thuisfront.

“1 juli 1917

Mijn lieve kleine vriendin!

Ik ben hier sinds een week. Hopelijk brengt de Feldpost mij vlug een bericht. Ik voel mij goed hier, alleen zijn het lange dagen: van half zes 's morgens tot acht uur 's avonds. De verzorging is goed, er is enkel wat te weinig en vet worden doet men hier niet!

Hoe gaat het met jou? Zijn de kersen al rijp? Wij eten hier alle dagen heel wat kersen. Vorig jaar heb ik geen enkele kers gezien, daarom eet ik er dit jaar des te meer.

Aan het front is het wat rustiger geworden. Het liefste ging ik terug naar mijn oude Kompanie. Maar voorlopig zal ik hier achter eerst nog een beetje ‘verlof nemen’.

Hartelijk groet je jouw vriend Martin.”

Aan de voorkant van de kaart, op de foto, schrijft hij helemaal bovenaan: *“Het meer aan het kasteel, gelijk ons bad.”*

Verbleef deze man in de Villa Kraenepoel of in een van de andere ‘kastelen’ in de buurt? De opmerking over het baden sluit in elk geval aan bij de reeds vaak gepubliceerde beelden van Duitse soldaten die een bad nemen in de Kraenepoel. ⁽⁵⁾

Tot slot

De Eerste Wereldoorlog was een wrede zaak. Laat er geen twijfel over bestaan dat Duitsland als agressor hiervoor de hoofdschuldige was. Maar het diepmenselijk aspect dat uit deze correspondentie naar boven komt, maakt duidelijk dat de gewone man, net zoals voorheen in de geschiedenis ontelbare keren het geval was, ook hier werd mee-ge-sleept.

Peter LAROY

Bronnen

- ¹ Wie meer wil weten over de verschillende aspecten van de Eerste Wereldoorlog in Aalter, raadplege onze blog <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com> het artikel *Eerste Wereldoorlog Aalter Bibliografie*, gepubliceerd 28 april 2013. Onze uitdrukkelijke dank gaat voor deze bijdrage ook naar mevrouw Gerda Dinwiddie die voor ons de Duitse handschriften ontcijferde en naar modern Duits heeft omgezet.
- ² Het Saksische leger had nog een zekere autonomie binnen het Duitse keizerrijk. Het waren bijvoorbeeld Saksische troepen die bij de opmars door België in Dinant een slachtpartij veroorzaakten om reden van de *'francs tireurs'*.
- ³ Zie ook P. LAROY? *Souvenir d'Aeltre* op <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>, gepubliceerd 23 juli 2013.
- ⁴ P. LAROY, Zonder Bon noch Geld in *Land van de Woestijne*, 2004, 3, p. 3 e.v.; P. LAROY, Debet zijne Majesteit de Keizer van Duitsland. De komst van de Duitse troepen in *Appeltjes van het Meetjesland*, 53, p. 243 e.v.
- ⁵ F. BASTIAEN, *Groot-Aalter in oude foto's*, Eeklo, 1994, p. 30: "Na enkele maanden vuurlinie kwamen de Duitse soldaten enige tijd op repos, een eind ver van het front. De stationsgemeenten Aalter en Bellem kregen regelmatig grote groepen Duitse jongemannen te logeren. Ze verbleven dan in huizen van particulieren maar ook op de kastelen, alhoewel die laatste verblijven meer permanent de hogere rangen huisvestten."

INHOUDSTAFEL

Eliane DE POORTER	Van “Voetwegh van Poucke naar Ghendt” tot Leurebroekdreef.	3
Roger BAECKELANDT	Emigratie Amerika-Canada 1914.	15
Peter LAROY	Flugplatz St.-Maria-Aalter uit de lucht.	28
Walter VERVALLE	Dagboek van Florimond Pynaert, een oorlogsvrijwilliger.	32
Peter LAROY	Duitse briefwisseling uit WO I.	50

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.
Verschijnt in maart, juni, september en december.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: IBAN: BE02 4426 5943 6140 - BIC: KREDBEBB

Lidmaatschapsbijdrage: gewone leden: € 12,50

steunende leden: € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - *willystevens1@skynet.be*

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - *peter.laroy@telenet.be*

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91

heemkundigekring.arthurverhoustraete@outlook.be

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60 - *ives.penninck@telenet.be*

Redactie en layout: Jan DEFRUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - *jan_defruyt@scarlet.be*

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - *robert.verhelst_aalter@skynet.be*

Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - *roger.baeckelandt@telenet.be*

Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - *walter39be@yahoo.com*

MEDEWERKER: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - *erik.wille@skynet.be*

‘Den Grooten Oorlog’ in Aalter en omgeving

**Het platteland in de greep van oorlog
en bezetting**

Deel 1

**De eerste maanden van de oorlog en het
begin van de bezetting**

*Heemkundige Kring Arthur Verhoustraete,
Aalter*

**‘Den Grooten Oorlog’ in Aalter en
omgeving**

Het platteland in de greep van oorlog en bezetting

Deel 1

**De eerste maanden van de oorlog en het begin
van de bezetting**

Jan Camerlinckx

© Jan Camerlinckx, Aalter, 2014

Land van de Woestijne 2014 nr.4
Extra bijdrage in het kader van de honderdjarige herdenking van
WOI

‘Den Grooten Oorlog’ in Aalter en omgeving
Het platteland in de greep van oorlog en bezetting

Deel 1
De eerste maanden van de oorlog en het begin van de bezetting

Jan Camerlinckx

© Jan Camerlinckx, Aalter, 2014

Vormgeving en lay-out: Jan Camerlinckx
Druk: Latré Aalter

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk door de wet bepaalde uitzonderingen mag niets van deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft geprobeerd alle eventuele rechthebbenden op te sporen. Personen die zich alsnog in hun rechten geschaad voelen gelieven contact op te nemen met de uitgever.

Inhoud

Inhoud,	5
Ter inleiding,	7
Het voorspel van het drama,	10
De Krimoorlog (1853-1856),	11
De ‘Duitse Oorlog’ in 1866,	12
De Frans-Duitse oorlog (1870-1871),	13
Het spel van allianties verdeeld Europa in twee machtsblokken,	14
De strijd voor economische macht, kolonies en militaire Suprematie,	16
Onrust op de Balkan	23
Toenemende spanning tussen Duitsland en Frankrijk al voelbaar op Gentse Wereldtentoonstelling in 1913,	26
De doos van Pandora wordt geopend	28
4 Augustus 1914: Duitse troepen overschrijden de Belgische grens,	34
‘t Is oorlog,	35
Duitse gruweldaden veroorzaken een ware exodus bij de bevolking,	39
De Duitse opmars gaat verder,	41
De oorlog breidt zich uit naar de Schelde en Duitse verkenners dringen door ten westen van de Schelde,	50
Het Optreden van de Gentse burgemeester Emiel Braun,	62
De aanval op Antwerpen,	64
Nieuwe wapens,	76
De terugtocht naar de Westhoek,	75
De Franse ‘Brigade des fusiliers marins’ en de ‘British 7th Division’ komen ter hulp,	79
De aftocht van de Belgen naar de Westhoek,	97
Van Schelde naar IJzer,	100
De Duitse pletwals rolt verder,	109
Aalter bezet,	129
Bijlagen,	139
Bronnen,	143

On a dit aux Allemands : *‘En avant, pour la guerre fraîche et joyeuse! Nach Paris et Dieu avec nous, pour la plus grande Allemagne’*; Et les bons Allemands paisibles, qui prennent tout au sérieux, se sont ébranlés pour la conquête, se sont mués en bêtes féroces.

On a dit aux Français: *‘On nous attaque. C’est la guerre du Droit et de la Revanche. A Berlin!’* Et les français pacifistes, les Français qui ne prennent rien au sérieux, ont interrompu leurs rêveries de petits rentiers pour aller se battre.

.....

Vingt millions, tous de bonne foi, tous d’accord avec Dieu et leur prince...

Vingt millions d’imbéciles... Comme moi!

uit ‘La Peur’ van Gabriel Chevallier (1930) ¹

Ter inleiding

Sinds het einde van de Eerste Wereldoorlog of *den Grooten Oorlog* op 11 november 1918, wordt de herinnering aan het gebeuren levendig gehouden en worden met de regelmaat van een klok herdenkingsevenementen georganiseerd. Behalve het traditionele neerleggen van bloemenkransen bij oorlogsmonumenten en op kerkhoven, horen daar in recentere tijden ook tentoonstellingen, publicaties en andere evenementen bij. De plaatsen waar jonge mannen met duizenden de dood tegemoet gingen, worden al sinds jaren bezocht door hun kinderen, kleinkinderen en andere familieleden. Ook gewone mensen wilden en willen er de ‘helden van het vaderland’, zoals men dat vroeger noemde, herdenken. Vandaag kunnen we het misschien beter hebben over ‘de zinloos opgeofferde kinderen van de Belle Epoque’, dan over ‘helden’.

Inmiddels zijn de plaatsen waar het destijds allemaal gebeurde, uitgeroepen tot ‘nationaal erfgoed’ en ook trekpleisters geworden voor toeristen. Heet het in sommige Vlaamse kringen niet dat het herdenken van de oorlog ‘het toerisme in de westhoek en elders stimuleert’?

In 2014, precies honderd jaar na het uitbreken van de oorlog lijkt het herdenkingsgebeuren in België, Frankrijk, de landen van het voormalige Britse Gemenebest en de Verenigde Staten, aanleiding te zijn voor een ongezien aantal evenementen en activiteiten. In Vlaanderen heeft men het alvast groots gezien en wil de overheid de herdenking van ‘De Grote Oorlog’ dik in de verve zetten en in de voorbereidende fase droomde men zelfs van een coördinerende rol op internationaal niveau.²

In de brochure ‘100 jaar Groote Oorlog in Vlaanderen’, versie november 2012, klonk het:

Met het project 100 jaar Groote Oorlog (2014-18) wil Vlaanderen de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog op passende en serene wijze herdenken. De concrete programmering van de activiteiten die naar aanleiding van de herdenking van honderd jaar Wereldoorlog I worden georganiseerd, moet ertoe leiden dat de naam Vlaanderen internationale zichtbaarheid krijgt en duurzaam verbonden wordt met het vredethema. Een andere doelstelling bestaat erin dat de huidige en toekomstige generaties in Vlaanderen gevoelig gemaakt worden voor thema’s als verdraagzaamheid, interculturele dialoog en internationale verstandhouding, met het oog op een open en tolerante samenleving en een actieve internationale oriëntatie.

Ten slotte wordt ook gestreefd naar een aanzienlijke toename van het vrede-toerisme in (West-)Vlaanderen. ³

Schone intenties om te koppelen aan de herdenking van een gruwelijk oorlog, maar het laatste zinnetje leek toch minder sereen en schoot sommigen dan ook in het verkeerde keelgat.

In tegenstelling tot vroeger wordt het begrip ‘toerisme’ vandaag vooral vereenzelvigd met commercie. In de brochure van november 2013 werd het laatste zinnetje vervangen door: *Ten slotte wordt ook bijzondere aandacht besteed aan het herdenkingstoerisme of het toerisme met respect voor het erfgoed waarbij plaats gemaakt wordt voor betekenis en reflectie.* ⁴

In de voorbije maanden hebben her en der al heel wat herdenkingsmomenten plaats gehad en vele hebben een serene herdenking van oorlogsslachtoffers gekoppeld aan lokale historische gebeurtenissen. De door de overheid ingerichte gingen vaak gepaard grootse plechtigheden met veel prominenten, uniformen, vlagvertoon en accentuering van glorificatie van militaire exploiten en verering van het heroïsme. Men kan zich afvragen of die beantwoorden aan de schone intenties die werden vooropgesteld en nog passen in het hedendaagse tijds kader. Daarbij werden de gewone mensen op veel plaatsen slechts als toeschouwers getolereerd en dan nog op de achtergrond...

Het lijkt wel of Vlaanderen en de Westhoek voor enkele jaren het centrum van de wereld geworden zijn. Toch vormde het Belgische stukje front, van de kust tot de Franse grens bij Wervik, dat dan nog voor een goed deel door Franse en Britse troepen verdedigd werd, slechts een fractie van de ongeveer 750 km lange westelijke frontlinie die zich uitstreekte van Nieuwpoort tot Belfort aan de Frans-Zwitserse grens.

In België mag het strijdtoneel dan vooral geconcentreerd geweest zijn in de Westhoek, het zou getuigen van onvolledigheid en gebrek aan respect voor de soldaten die het leven lieten en voor de bevolking die het meemaakte, om geen of onvoldoende aandacht te hebben voor de gebeurtenissen die zich van 4 augustus tot eind oktober 1914 in de rest van België afspeelden en voor de daarna bijna vier jaar durende bezetting en de gevolgen daarvan voor de mensen. Was het leed van mannen, vrouwen en kinderen die hun huis in puin zagen, op de vlucht moesten naar Nederland, Frankrijk of Engeland, werkloos waren, opgeëist werden om het werk van de Duitsers te doen, naar Duitsland werden gedeporteerd, honger leden, benden Duitse soldaten moesten logeren, geen vrijheid meer hadden en elke dag onzeker waren over het lot van hun verwanten

aan het front, niet even groot als dat van de soldaten aan het front?

In de herdenkingsbijdragen die onze Heemkundige Kring in de volgende vier jaren zal publiceren, willen we in deze eerste tekst vooral aandacht hebben voor de diepere oorzaken van de oorlog en de gebeurtenissen die aanleiding waren voor het uitbreken van wereld conflict. Daarna willen we vooral aandacht besteden aan het oorlogsgebeuren in onze provincie, in het bijzonder in en rond Aalter, in de eerste maanden van de oorlog. We zullen het ook hebben over het begin van de bezetting van de gemeente. In volgende bijdragen zal de tijd van de bezetting in al zijn aspecten behandeld worden.

Vermits de ‘kleine vertellingen’ die zich bij ons afspeelden niet altijd te verklaren en begrijpen zijn zonder ze te kaderen in het groter geheel van gebeurtenissen in die jaren, zullen we toch af en toe ook moeten verwijzen naar de meer omvattende verhalen van de ‘Grote Oorlog’, die zich elders afspeelden en die soms ook invloed hadden op wat er bij ons gebeurde.

Het voorspel van het drama

In de schoolse geschiedenisboekjes van vroeger werd als oorzaak voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, steevast verwezen naar de aanslag op de Oostenrijkse troonopvolger, Frans Ferdinand die op 28 juni 1914 in Sarajevo plaats had. In feite was dat gebeuren slechts de aanleiding voor een algemeen gewapend conflict dat gans Europa en zelfs verschillende continenten zou treffen. De eigenlijke oorzaken lagen op andere domeinen, waren complex en de wortels voor de frustraties van de grote 'nationale staten' reikten decennia en soms nog veel verder weg in de geschiedenis.

In Europa werd de negentiende eeuw gekenmerkt door een grootschalige industrialisering, de verovering van nieuwe koloniale territoria in Afrika en Azië en het ontstaan van grote nationale entiteiten. De 'belle époque' van eind 19de en begin 20ste eeuw die een sfeer creëerde van welvaart, welzijn en onbezorgdheid, althans voor de gegoeden, verdrong de bestaande internationale politieke en economische problemen naar de achtergrond en verdoezelde de voortdurende machtsstrijd tussen de nationale staten. Gebaseerd op een drang naar 'overleven', en 'domineren' van 'de Staat', lijkt het haast een schoolvoorbeeld voor de 'the struggle for life' in de evolutietheorie die Darwin in het midden van de 19de eeuw had geformuleerd.

Stof voor getwist en beperkte conflicten was er genoeg. De persoonlijke frustraties en ambities van sommige machthebbers buiten beschouwing gelaten, stonden er altijd wel ergens territoriale of economische belangen op het spel. Als conflictsituaties ergens op kookpunt geraakten dan vond men altijd wel een religieus, etnisch of ander pietluttig motief om de goegemeente te overtuigen van het eigen gelijk, het nationaal belang en zo de noodzaak te verantwoorden om het wapengekletter te laten beginnen.

Vaak laten tot een ver verleden behorende historische gebeurtenissen, lang daarna nog altijd sporen na in de maatschappij die sowieso een belangrijk impact kunnen hebben op het gebeuren van morgen. Dat impact wordt nog groter wanneer het collectief geheugen van de natie gevoed en geïndoctrineerd wordt met de herinnering aan de die gebeurtenissen. Daarbij speelden de media, in die tijd vooral kranten en publicaties allerhande, een belangrijke rol bij het uitvergroten, manipuleren en verspreiden van dat gedachtengoed.

De Krimoorlog (1853-1856)

Na de desastreuze Napoleontische oorlogen bij het begin van de 19de eeuw en een periode van enkele decennia relatieve rust in Europa, was de Krimoorlog (1853-1856) één van de eerste drama's in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog. Een ogenschijnlijk lokaal en beperkt conflict maakte zo'n achthonderdduizend slachtoffers en had vrij belangrijke gevolgen voor de machtsverhoudingen in Europa.

Directe aanleiding voor het conflict was een dispuut tussen de rooms katholieken en de orthodoxen in verband met het beheer van de heilige plaatsen in Jeruzalem en verder ook de eis van de Russische tsaar voor het recht op 'bescherming' voor alle Orthodoxe christenen in het Ottomaanse Rijk. Een aspect dat door de Britse historicus Orlando Figes nogal dik in de verf gezet wordt in een publicatie over de Krimoorlog.⁵ De eigenlijke oorzaken waren echter van een heel andere aard. De Russische tsaren hadden al altijd een expansionistische politiek gevoerd en streefden in die context naar uitbreiding van hun territorium en machtsfeer in de richting van de Middellandse Zee en viseerden daarbij de nog resterende Turkse gebieden op de Balkan en rond de Bosporus (de zee-engte tussen de Zwarte Zee en de Middellandse Zee) met Constantinopel (Istanboel) als symbool voor de vroegere Byzantijnse glorie en bakermat voor de Orthodoxe religie. Een verzwakt Ottomaans rijk, 'de zieke man van Europa', moet een uitstekende prooi geleden hebben voor tsaar Nicolaas I. Dat Groot-Brittannië en Frankrijk de Turkse sultan ter hulp snelden had alles te maken met hun eigen belangen. Frankrijk had handelsbelangen in Turkije en plannen om het Suezkanaal uit te graven. De Britten zagen in een mogelijke alom aanwezige Russische vloot in de Middellandse Zee een bedreiging voor hun vaarroutes, voor hun overwicht op zee en zelfs voor hun koloniën in Azië. Tenslotte hoopten beiden op een deel van de Ottomaanse erfenis wanneer het rijk verder uiteenviel.

Het militaire ingrijpen van Frankrijk en Groot-Brittannië aan de zijde van de Turken leidde tot een Russische nederlaag en een vredesverdrag in 1856.

Oostenrijk had zich tijdens het conflict neutraal opgesteld. Allicht vreesde het de Russische expansie in de Balkan waar het zelf ambities had en zag Rusland liever verzwakt, dan versterkt uit de strijd komen. Daarmee kwam achter een einde aan de Heilige Alliantie die Rusland,

*Krimoorlog: Britse overlevenden na een aanval van de Lichte Brigade. Kolonel Doherty, officieren en manschappen van het 13th Light Dragoons. Door Roger Fenton (1819–1869), October 1854.*⁶

Oostenrijk en Pruisen in 1815 gesloten hadden. Frankrijk en Engeland versterkten hun macht, de ene op het continent, de andere op zee.

De ‘Duitse Oorlog’ in 1866

Een andere schermutseling van belang was de ‘Duitse Oorlog’ die in 1866 uitgevochten werd tussen de Duitse Bond onder leiding van het Keizerrijk Oostenrijk-Hongarije aan de ene kant en het Koninkrijk Pruisen met enkele Noord-Duitse bondgenoten en Italië aan de andere kant. De overwinning van Pruisen leidde tot de ontbinding van de Duitse Bond en de oprichting van de Noord-Duitse Bond onder Pruisische leiding. Dat betekende een machtsverschuiving voor de Duitse staten van een Oostenrijkse naar de Pruisische hegemonie en een nieuwe stap naar de éénwording van een tot dan toe versnipperd Duitsland. In de volgende jaren streefde kanselier Bismarck naar de volledige éénmaking van de Duitse Natie, maar vooral Frankrijk vreesde dat het daarmee zijn dominante positie op het vasteland zou verliezen en verzette zich tegen een Duitse éénmaking. Na Oostenrijk uitgeschakeld te hebben, meende Bismarck dat ook Frankrijk uitgeschakeld moest worden om zijn droom,

12

een Duitse natie, te realiseren.

De Frans-Duitse oorlog (1870-1871)

In 1870 brak in Europa opnieuw gekrakeel uit, ditmaal tussen Frankrijk en Pruisen. Aanleiding was het Franse verzet tegen de aanstaande koning van Spanje: de Duitse prins Leopold van Hohenzollern. Frankrijk voelde zich bedreigd, want als een Duitse prins op de Spaanse troon kwam, dan zou Frankrijk ingesloten raken tussen Duitsland in het noordoosten en een onder invloed van Duitsland staand Spanje in het zuiden. Bismarck manipuleerde het diplomatieke gepalaver dat rond de zaak ontstond door het laten uitlekken aan de pers van een verkorte versie van het telegram van Wilhelm I op 13 juli aan Bismarck, de zogenaamde *Emser Depesche*. De oorspronkelijk heel beleefde toon waarmee de vorst de Franse voorstellen afwees, kreeg daardoor een kwetsende toon die zijn uitwerking niet miste aan de andere kant van de Rijn. Het bericht joeg de publieke opinie en het parlement in Frankrijk op stang en men eiste acties tegen Duitsland.

Strijdtafereel uit de Frans-Duitse oorlog. Door J. Walker.⁷

De problemen waarmee het Franse leger toen kampte kennende, twijfelde de Franse regering, maar tenslotte haalde het idee van de oorlog toch de bovenhand en op 19 juli 1870 werd de oorlog aan Pruisen verklaard. Precies wat Bismarck had willen bereiken om nu ook Frankrijk een nederlaag toe te dienen en zo de laatste hinderpaal voor een Duitse Natie uit de weg te ruimen. Bovendien kon Bismarck van het agressieve Frankrijk een gemeenschappelijke vijand maken voor de andere Duitse staten en dat meende hij een geschikt bindmiddel om die staten in het hechter verband van een natie samen te brengen.

De vijandelijkheden braken tengevolge van een vrij lange mobilisatie eerst begin augustus 1870 uit in Elzas en Lotharingen. De Fransen leden verschillende nederlagen en konden zich slechts met moeite terugtrekken naar Sedan, waar ze op 1 en 2 september 1870 verslagen werden en Napoleon III gevangen genomen. Maar dit was nog niet het einde van de oorlog. Flarden van het Franse leger boden nog links en rechts weerstand en in Parijs werd de Republiek uitgeroepen en een revolutionair volksleger opgericht. Een maandenlange omsingeling van Parijs volgde. Uiteindelijk capituleerde Parijs op 28 januari 1871. In februari werd in Versailles een eerste verdrag getekend, dat pas in mei van dat jaar met de Vrede van Frankfurt definitief werd vastgelegd. Frankrijk verloor Elzas-Lotharingen en moest een fikse schadevergoeding betalen. Dat uitgerekend in de Spiegelzaal van het kasteel van Versailles ook nog het Duitse keizerrijk werd uitgeroepen moet de Fransen behoorlijk wat frustraties bezorgd hebben. Duitsland werd een grote natie en Frankrijk verloor niet alleen gebied, maar ook zijn dominante positie op het vasteland. De weezin in Frankrijk tegen dit opgelegde verdrag was groot. In de decennia na de Duitse overwinning bleef de Franse publieke opinie gonzen van anti-Duitse en revanchistische gevoelens.⁸

Het spel van allianties verdeeld Europa in twee machtsblokken

Eerst rond 1880 ging men zich in Frankrijk weer bekommeren om de defensie van het land en werd langs de nieuwe grens met Duitsland een sterke verdedigingsgordel van forten aangelegd.

De Franse diplomatie, geconfronteerd met een sterke Duitse natie aan zijn oostgrens, kon niet veel anders dan proberen om het tij te keren en een anti-Duitse alliantie in het leven te roepen. Daarbij leek Rusland

een geschikte partner, omdat Duitsland dan niet alleen met een grote coalitie geconfronteerd werd, maar ook omdat het dan op twee fronten bedreigd werd. Om dat scenario te vermijden had Bismarck in 1873 de 'Driekeizersbond' (Duitsland, Oostenrijk en Rusland) opgericht. Dat was nochtans een weinig stabiel bondgenootschap gezien Oostenrijk en Rusland elk hun eigen belangen te verdedigen hadden op de Balkan. Toen in 1885 nog maar eens turbulenties op de Balkan plaats hadden, kwam de alliantie al onder druk te staan. Bismarck kon de alliantie redden door het afsluiten van het zogenaamde 'Herverzekeringsverdrag', maar in Duitsland stond niet iedereen nog achter zijn buitenlands beleid. In 1890 verlangde Bismarcks opvolger, kanselier Leo Caprivi, het verdrag niet.

De Franse diplomatie greep dit gebeuren aan als een opportuniteit om Rusland tot een anti-Duitse alliantie te bewegen. De toenaderingspogingen in die tijd tussen de Duits-Oostenrijks-Italiaanse alliantie, de 'Tripple Alliantie', gesloten in 1882 en Groot-Brittannië dreef de Russen nog meer naar een bondgenootschap met Frankrijk. Het geheim verdrag werd in augustus 1892 ondertekend en in januari 1894 definitief bekrachtigd. Zowel de Tripple alliantie als het Frans-Russisch bondgenootschap handelden uitsluitend over militaire aangelegenheden en regelden de reacties van de bondgenoten in geval van agressie van één of meer andere landen. Het Frans-Russische pact stipuleerde in artikel 2

Kaart voorstellende de allianties in 1914.

zelfs dat de mobilisatie in één van de landen van de Tripple alliantie onmiddellijk zou leiden tot de mobilisatie in Frankrijk en Rusland en het dirigeren van de troepen naar de grenzen van de landen van de Tripple Alliantie.

Met het Frans-Russische verdrag werd Duitsland met een tweefronten-oorlog geconfronteerd, iets wat Bismarck altijd had trachten te vermijden.

De strijd voor economische macht, kolonies en militaire suprematie

Sinds de nederlaag in de Frans-Duitse oorlog in 1870 probeerden de Fransen revanche te nemen en wilden de verloren gebieden Elzas-Lotharingen heroveren en de Duitse machtspositie inperken. De Britten van hun kant bleven aanvankelijk vrij afzijdig van de gang van zaken op het vasteland en concentreerden zich vooral op hun koloniale- en handelsbelangen. Tussen 1875 en 1900 breidden ze de totale oppervlakte van het Britse Imperium uit met bijna 12 miljoen vierkante kilometer (= 40 keer Groot-Brittannië) en de bevolking met zo'n 90 miljoen mensen. In Afrika heersten de Britten over een aaneengesloten gebied dat reikte van Egypte tot de Kaapkolonie.

Mettertijd kregen ze echter meer en meer te maken met de koloniale ambities en economische concurrentie van andere grootmachten, onder andere van Duitsland en de Verenigde Staten. Ze maakten zich vooral zorgen over de snelgroeiende economie in Duitsland en de modernisering en uitbreiding van de Duitse vloot op initiatief van Keizer Wilhelm II. Dat laatste aspect wordt vaak als één van de oorzaken van de oorlog aangehaald, maar in de context van de feiten moet dat toch enigszins geobjectiveerd worden. Tussen 1898 en 1905 was het aantal oorlogsschepen van de Duitse vloot opgelopen van 13 naar 16, maar in dezelfde periode was de Engelse oorlogsvloot gegroeid van 29 tot 44 schepen. Voor de koopvaardijvloot waren de verschillen in 1913 nog indrukwekkender. Het Verenigd Koninkrijk beschikte over 12,5 miljoen registerton en Duitsland slechts 3,1 miljoen ton.

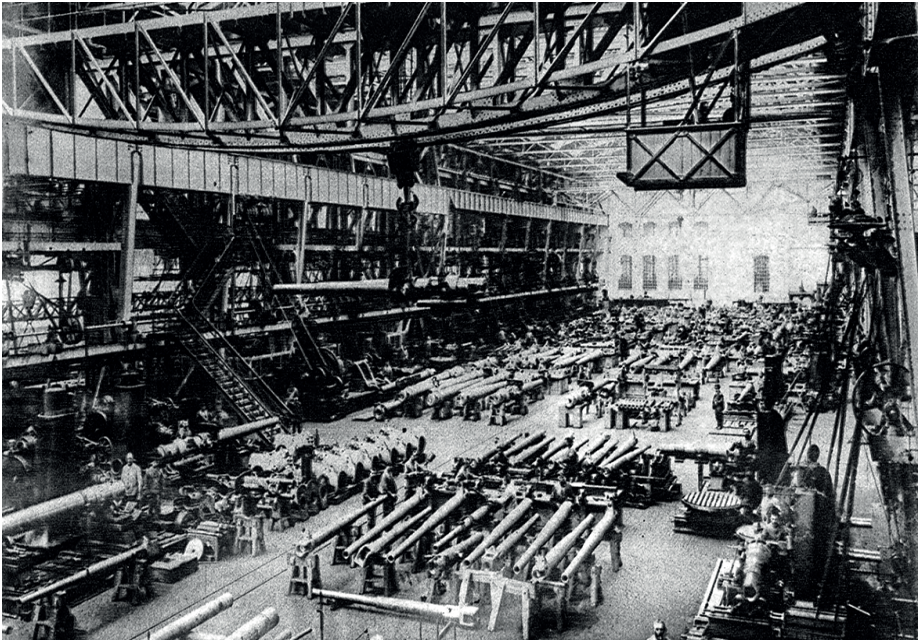
Als in 1906 de HMS Dreadnought⁹, een nieuw type slagschip, van stapel liep, betekende dat een nieuwe stap in de wedloop tussen Engeland en Duitsland. Weldra begonnen ook de Duitsers met de bouw van dergelijke

HMS Dreadnought in 1906. Eén van Englands modernste slagschepen.

schepen. Van 1908 tot 1911 steeg het jaarlijks Brits budget voor militaire scheepsbouw van £7,7 miljoen naar £13,1 miljoen en de jaarlijkse kosten voor operaties en onderhoud klommen van £32,2 miljoen naar £40,4 miljoen. Ondanks het feit dat beide landen hun vloten verder uitbreidden, bleven de Britten een aanzienlijke voorsprong behouden. De met regelmaat terugkerende alarmkretten van de Britse Admiraliteit moeten dan ook eerder gezien worden als een middel om extra budgetten los te peuten, dan als een noodzaak voor de verdediging van het land. In een rapport van 1909 stelde de Britse marine dat Duitsland in 1912 over 21 schepen van het Dreadnought-type zou beschikken en dat Groot-Brittannië dringend 8 nieuwe schepen van dat type zou moeten bouwen. Uiteindelijk werden er slechts 4 gebouwd. De regering beseftte inmiddels ook wel dat die wedloop hopen geld verslinderde en in de context van een stagnerende economische situatie meenden ze dat wat terughoudendheid ten aanzien van de grillen van de Admiraliteit nodig was. Overigens bleek in 1912 dat Duitsland slechts 10 dergelijke schepen had tegenover de door de Admiraliteit voorspelde 21.^{10 11 12 13}

Waarschijnlijk wogen de economische belangen van Groot-Brittannië veel zwaarder door. Met lede ogen moesten ze de opgang van Duitsland als economische macht aanzien. Het aandeel van Duitsland in de wereld-

Fabriekshal bij de Krupp Werke in Essen. Het vervaardigen van de lopen voor geschut.

productie nam gestadig toe, terwijl de Britse productie verzwakte, ingehaald werd en uiteindelijk zelfs voorbij gestoken werd door de Duitse. De cijfers spreken voor zichzelf.

jaar	Aandeel WP in % Duitsland	Aandeel WP in % Groot-Britannië
1862	4,9	19,9
1880	10,3	22,4
1913	19,6	13,4

Evolutie van het aandeel in de wereldproductie van Duitsland en Groot-Britannië tussen 1862 en 1913. Cijfers naar Christopher Clark ¹⁴, met verwijzing naar Clive Trebilcock ¹⁵

In de eerste jaren van de twintigste eeuw begonnen de Britten de eventualiteit van een conflict met Duitsland als een realistisch gegeven te beschouwen en meenden ze dat de tijd gekomen was om concrete initiatieven te nemen. Na het overlijden van koningin Victoria volgde haar zoon, Edward VII, haar op. Ofschoon hij verwant was met Keizer Wilhelm II, had hij niet veel sympathie voor deze laatste en ook niet voor Duitsland.

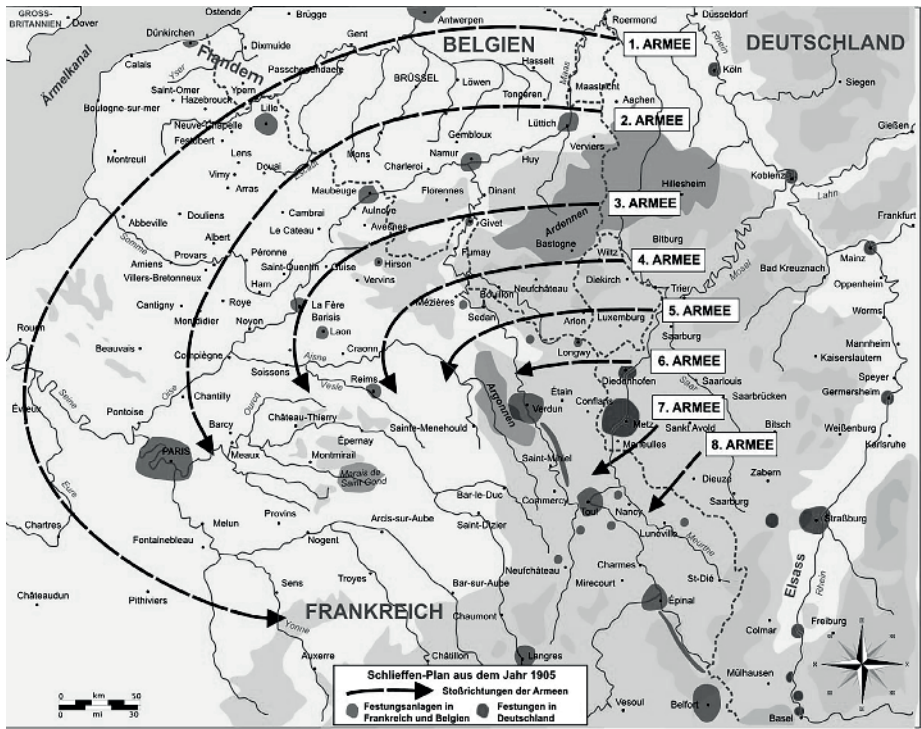
In die tijd begon de Britse regering toenadering te zoeken tot Frankrijk. Niet dat de Frans-Britse relaties toen zo hartelijk waren, want in 1898 hadden beide landen nog tegenover elkaar gestaan in Fashoda (het huidige Kodok in Zuid-Soedan) en in 1901 op een bijeenkomst van de Generale Staven van Rusland en Frankrijk was Engeland op de lijst van de 'vijanden' gezet...

De woorden indachtig die William Palmerston op 1 maart 1848 uitspraak voor Het Huis van Afgevaardigden: *Therefore I say that it is naïve to suppose that this country (England) has an eternal ally or perpetual enemies. We have no eternal allies, and we have no perpetual enemies. Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow* ¹⁶ [Daarom zeg ik dat het naïef is om te veronderstellen dat Engeland een eeuwige geallieerde heeft of een eeuwige vijand. Onze belangen zijn eeuwig en blijvend en het is onze plicht ze te volgen.], begonnen de Engelsen de situatie in Europa pragmatisch te bekijken en vonden ze het nuttig om in de gegeven omstandigheden een bondgenoot te hebben op het vasteland.

De Franse minister van Buitenlandse zaken, Théophile Delcassé, die in 1898 was aangetreden en aan het Fashoda-incident ¹⁷ nogal wat anti-Britse gevoelens had over gehouden, moet zowat hetzelfde gedacht hebben en stuurde na wat geflirt met de Duitsers nu aan op een 'Entente' met Engeland om Duitsland nog meer te isoleren. Op 8 april 1904 werd de 'Entente Cordiale' ondertekend, een reeks verdragen die betrekking hadden op een politieke regeling van betwistingen tussen beide landen over koloniale gebieden.

De Duitse aanspraken op Marokko en de crisissituatie in 1905 met Frankrijk dat in die regio al vaste voet had gekregen, dreven Fransen en Britten nog meer naar elkaar. Immers, de Britten zagen niet graag dat de Duitsers zich nestelden aan de toegang van de Middellandse Zee. In de Japans-Russische oorlog had Rusland zware verliezen geleden en bovendien kampte het land met interne opstanden en problemen. De verzwakte positie van Rusland in het oosten was allicht ook een reden voor een verdere toenadering tussen Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Rond die tijd waren de Franse en allicht ook Britse en Belgische inlichtingsdiensten op de hoogte geraakt van het Duitse von Schlieffenplan dat bij een mogelijke aanval op Frankrijk voorzag in een omsingeling van de Franse troepen via Belgisch grondgebied. Die informatie moet de Generale-Staven in Frankrijk en Engeland en België aangezet heb-

Kaart met daarop het door von Schlieffen uitgewerkte plan om Frankrijk aan te vallen over Belgische grondgebied. Wikimedia Commons.

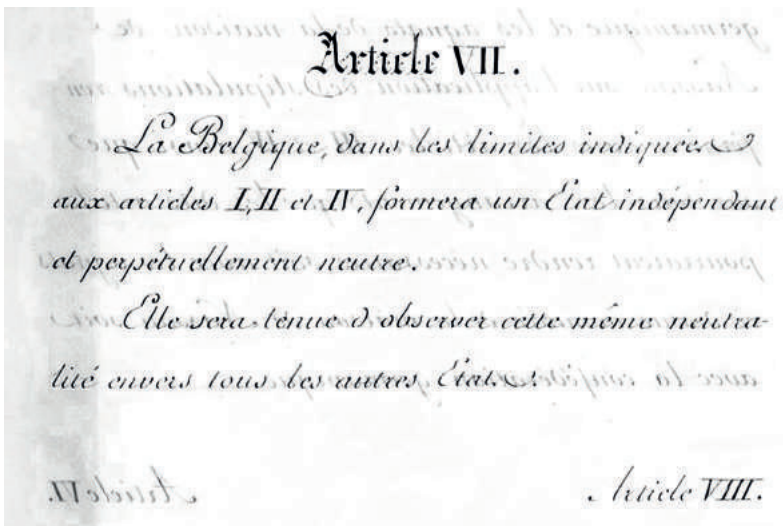
ben om scenario's te bedenken om zo'n aanval af te weren. Het is allicht geen toeval dat de Britse generaal Grierson, Director of Military Operations at Army Headquarters, in maart 1905 een bezoek bracht aan de Belgisch-Franse grensstreek om de omstandigheden te bekijken voor de eventuele landing en operatie mogelijkheden van een Brits expeditieleger. Deze vermelding van Christopher Clark ¹⁸ geeft echter geen details over omstandigheden, bezochte plaatsen, mogelijks medeweten van de autoriteiten van die landen. Er is ook geen bronverwijzing.

De eerste gesprekken tussen Britse en Franse militairen waarvan documenten bewaard zijn dateren van eind 1905. Tussen 16 en 20 december hadden generaal Grierson en colonel Huguët, militair attaché op de Franse ambassade in Londen, een ontmoeting. Grierson bracht het gesprek op de Frans-Britse samenwerking en in de context van het Frans-Duits geschil en opperde hij dat Engeland in geval van een oorlog met Duitsland, militaire steun zou kunnen geven aan Frankrijk. Enkele dagen later had tussen beide militairen een nieuw gesprek plaats. ¹⁹ Later zouden gesprekken tussen militairen van beide landen regelmatig plaats

hebben en zelfs leiden tot gemeenschappelijke manoeuvres.

Op 10 januari 1906 diende de Britse minister van Oorlog, Richard Haldane, een plan in voor het oprichten van een 'British Expeditionary Force' (BEF), een soort snelle interventiemacht die overal ingezet kon worden indien nodig, maar vooral bedoeld was om vrij snel Frankrijk of België ter hulp te kunnen snellen bij een mogelijk conflict met Duitsland.

Blijkbaar trachtten de Britten ook met België en Nederland gesprekken aan te knopen in het perspectief van een mogelijk conflict met Duitsland. In Nederland ging men blijkbaar niet in op de Britse toenadering omdat deze strijdig was met de neutraliteitspolitiek van het land. België dat zich niet alleen neutraal had verklaard, maar bovendien de status van neutraliteit opgelegd was door artikel VII van het Verdrag van Londen (1839), had blijkbaar wel gesprekken met de Britten.

*Artikel VII van het Verdrag van Londen, waarin de neutraliteit van België wordt bepaald.*²⁰

Op 18 januari 1906 kreeg de Britse militaire attaché in Brussel de opdracht van generaal Grierston om besprekingen te beginnen met de Belgische stafchef, generaal Ducarne. Die geheime contacten gingen blijkbaar door met goedkeuring van de ministers van Buitenlandse Zaken van beide landen. Uit de notities van die gesprekken valt af te leiden dat Engeland ruim 100.000 soldaten in België aan land zou

brengen voor de verdediging van België in geval van een Duitse aanval. De Britten kregen ook inzage van de Belgische mobilisatieplannen en de verzekering dat de garnizoenen van Luik en Namen het een volle maand konden uithouden bij een Duitse aanval. Verder werd overwogen om de haven van Antwerpen te gebruiken voor de ontschepping van Britse troepen.²¹

Niet alleen Duitse generaals hadden plannen gemaakt in het vooruitzicht van een mogelijke oorlog, ook de Fransen hadden hun zogenaamde 'plan XVI' en vanaf 1911 'plan XVII'. Frankrijk rekende vooral op een snelle mobilisatie in Rusland zodat Duitsland vanuit het oosten kon aangevallen worden. De Duitsers die de oorlog in eerste instantie op het westen zouden richten, moesten dan troepen naar het oostfront verplaatsen en zo de druk in het westen verminderen. Daar de herovering van Elzas-Lotharingen één van de objectieven was, zou de aanval van de Fransen daar geconcentreerd worden. De linkerflank langs de Belgische grens zou men overlaten aan een beperkte Franse legermacht en het Britse Expeditiekorps. Tevens rekende men erop dat het Belgisch leger met steun van Britse troepen de Duitse opmars door België zou kunnen opvangen of toch minstens vertragen. Zo kreeg de Franse hoofdmacht tijd om door te stoten in Elzas-Lotharingen en de Duitsers in de flank en in de rug aan te vallen...

Voor de generaals hun plannen aan de werkelijkheid konden toetsen schokte het establishment verder naar de volgende crisis rond één of ander belangenconflict en werd verder gesleuteld aan allianties. Om de belangen in Indië en het Midden-Oosten te vrijwaren achtte de Engelse minister van buitenlandse zaken, Edward Grey, een toenadering tot Rusland wenselijk, temeer dat de Duitse keizer bezig was om de tsaar tot een alliantie met Duitsland te bewegen. Mits een reeks concessies omtrent de Balkan en de belofte om de Dardanellen open te stellen voor de Russische vloot, werd op 31 augustus 1907 een 'Entente' met Rusland ondertekend. Duitsland voelde zich nog meer geïsoleerd. In 1909 begonnen Engeland en Duitsland onderhandelingen om de wapenwedloop tussen beide landen te stoppen. Om uit het isolement te geraken waren de Duitsers zelfs bereid om de uitbreiding van hun vloot op te geven in ruil voor een politieke overeenkomst waarbij Engeland en Duitsland elkaar 'welwillende neutraliteit' beloofden, mocht de andere partij in conflict komen met een derde land. Een nieuw conflict over Marokko maakte echter een einde aan de onderhandelingen.

Hoewel de Eerste Marokko-crisis eind 1906 was beslecht met een verdrag, toch bleven de Frans-Duitse betrekkingen over het gebied gespannen. Toen Frankrijk in het voorjaar 1911 twintig duizend soldaten naar Marokko stuurde om daar de orde te herstellen en om landgenoten te beschermen tegen rellen, verzette Duitsland zich omdat het zulks strijdig vond met eerder gesloten afspraken. Om het Duitse ongenoegen wat kracht bij te zetten stuurde men het oorlogsschip Panther naar Agadir. Eén en ander deed de spanningen hoog oplopen en een conflict was niet uit te sluiten. De Duitse minister van Buitenlandse Zaken von Kiderlen-Waechter wilde wel inbinden, maar wilde in ruil voor een Frans protectoraat over Marokko, Frans-Congo in zijn bezit krijgen. In november werden Frankrijk en Duitsland het eens. Frankrijk behield zijn invloed in Marokko in ruil voor 250.000 km² gebied in Frans-Congo. Het liep toen allemaal nog goed af, maar toch kwam het tijdstip dat de situatie van *the point of no return* zou bereikt worden, steeds dichterbij... Geheime samenwerkingsverdragen tussen de Franse en Britse marine enerzijds en tussen de Franse en Russische marine anderzijds, tonen aan dat de voorbereidingen voor een oorlog onverminderd verder gingen.

Onrust op de Balkan

De kwijnende macht van het Ottomaanse Rijk sinds het begin van de negentiende eeuw, gaf vrij spel aan de nationalistische reflexen van de Zuid-Slavische volken die daar woonden. In Servië braken al in 1804 opstanden uit tegen het Turkse bewind. Die leidden echter niet verder dan een schijn-autonomie van het gebied. De conflicten en de instabiliteit op de Balkan sleepten zich van de ene crisis naar de andere, terwijl Turkije, Rusland en Oostenrijk-Hongarije hun invloed in het gebied trachtten te behouden of uit te breiden. In 1877-78 leidde de zoveelste Russisch-Turkse oorlog tot de vrede van San Stefano waarbij de Balkan werd verdeeld onder de Slavische volksgroepen van het gebied. Bij de Europese mogendheden veroorzaakte dat tegenstand omdat Oostenrijk-Hongarije zich rechtstreeks bedreigd voelde en omdat Engeland en Frankrijk dachten dat de Russen daarmee weer een stap dichterbij de Middellandse Zee geraakt waren en zo hun belangen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika kon schaden. Een nieuwe conferentie over de kwestie in Berlijn leidde tot een herverdeling van het gebied.

Overzichtskaart van de Balkan in 1907. ²²

Het was ter gelegenheid van die conferentie dat Otto von Bismarck in een rede volgende uitspraak deed: *Europa is vandaag een kruitvat en de leiders zijn rokers in een munitiedepot. Eén vonk kan een explosie veroorzaken die ons allen zal verteren. Ik kan niet zeggen wanneer die explosie zal plaats hebben, maar ik kan u wel zeggen waar ze zal plaats hebben. Enkele verdomde dwaasheden op de Balkan zullen de vonk geven...* Na de Vrede van Berlijn was Servië tweemaal zo groot als voorheen, maar het was toch niet tevreden omdat Bosnië-Herzegovina waar veel Slaven woonden onder het protectoraat van Oostenrijk-Hongarije kwam. Uit eigenbelang vaarden de toen heersende Servische machthebbers een

pro-Oostenrijkse koers, maar dat wakkerde het Slavisch verzet aan. De Servische Radicale Partij onder leiding van Nikola Pašić was de drijvende kracht voor de Pan-Slavische gedachte die alle slaven op de Balkan wilde bijeenbrengen in een Groot-Servië dat zou reiken tot aan de Adriatische Zee.

In juni 1903 werd koning Alexander vermoord door opstandige militairen. Vervulde die moord de hele wereld met weezin, voor Rusland kwamen de gebeurtenissen in Belgrado niet ongelegen en als Peter Karageorgevitch op de Servische troon werd geplaatst werd deze onmiddellijk door Moskou erkend.

De verhouding tussen Wenen en Belgrado raakte nog verder bekoeld als de Dubbelmonarchie, gebruik makend van onlusten in Bosnië-Herzegovina, een gebied dat sinds de vrede van Berlijn in 1878 als protectoraat aan Oostenrijk-Hongarije was toegewezen, in 1908 de facto annexeerde. Dit leidde niet alleen tot een diplomatieke crisis met Moskou, maar frustreerde ook de andere grote mogendheden. Die annexatie was immers in strijd met het verdrag van Berlijn. Daar Bosnië-Herzegovina vooral door Slaven bewoond was deed zulks de Pan-Slavische reflexen nog meer oplaaien.

Het politiek programma van de Nationaal Radicale Partij (*Narodna radikalna stranka*, NRS) in Servië die in 1880 was opgericht en een dominerende rol speelde in Servische politiek, was geïnspireerd op de ideeën van Svetozar Marković die vond dat Bosnië-Herzegovina, Montenegro en andere buurlanden toebehoorden aan Servië. Wat men voor ogen had, was een Groot-Servische staat waar ook Bulgarije en andere volkeren uit de Balkan deel van moesten uitmaken.

Na de annexatie werden in Servië enkele zeer extremistische genootschappen opgericht, namelijk

Kolonel Dragutin Dimitrijević, alias Apis.

de Nationale Verdediging (*Narodna Odbrana*) in 1909 en de Vereniging van de Dood (*Ujedinjenje ili Smrt*) in 1911, waarbij die laatste beter gekend is onder zijn populaire benaming, de Zwarte Hand. De Nationale Verdediging werd opgericht om de Servische belangen in Oostenrijk-Hongarije en vooral Bosnië-Herzegovina te verdedigen. De leider van de Zwarte Hand was kolonel Dragutin Dimitrijević, alias Apis, die in 1903 mee de moord op koning Aleksandar Obrenović had beraamd en intussen hoofd van de Servische Geheime Dienst was geworden. De Zwarte Hand bestond vooral uit officieren van het Servische leger, die streefden naar de oprichting van een Groot-Servische staat, waartoe ook Bosnië-Herzegovina zou behoren.²³

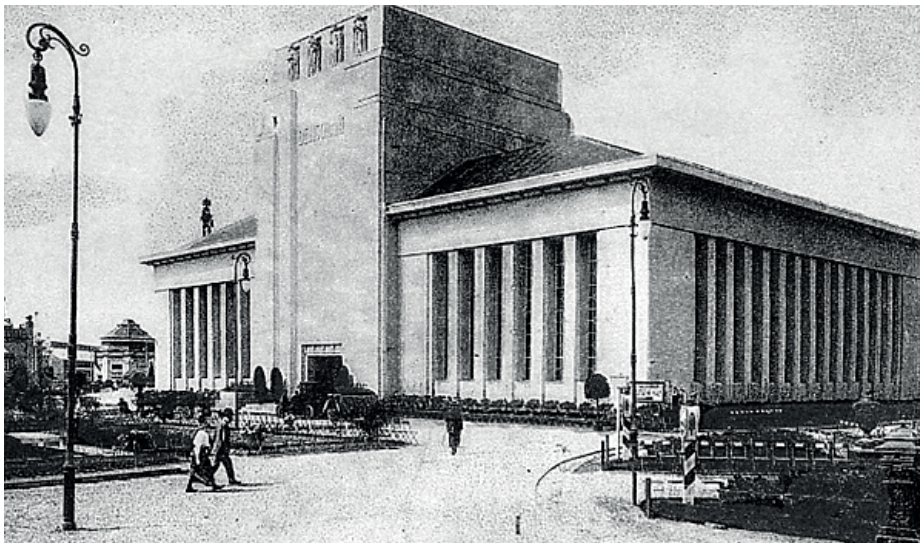
Het artikel 2 van de statuten van de Zwarte hand omschrijft duidelijk het werkelijke karakter van die groepering, een geheime terroristische organisatie: *'revolutionary struggle'*.

De Italiaans-Turkse oorlog rond de in Noord-Afrika gelegen Turkse provincie Tripolitanië die eind 1911 plaats had, leidde tot de inlijving op 5 november 1911 van dit gebied als Italiaanse kolonie. Van de verzwakte positie van Turkije maakten Servië, Bulgarije, Griekenland en Montenegro gebruik om zich te verenigen en in oktober 1912 de vijandelijkheden tegen Turkije aan te vatten. Al in december moest Turkije capituleren. De laatste resten van de Ottomaanse erfenis in Europa werden verdeeld onder de Balkan staten, maar blijkbaar niet tevreden met de verdeling, gingen die dan ondereen bekvechten en andermaal kwam er wapengekletter aan te pas. Servië dat zich een nieuwe machtspositie had verzekerd en blijkbaar nog ambities had, steunde achter de schermen het terrorisme in Bosnië-Herzegovina, wat leidde tot toenemende irritaties in het aangrenzende Oostenrijk-Hongarije.²⁴

Toenemende spanning tussen Duitsland en Frankrijk al voelbaar op de Gentse Wereldtentoonstelling in 1913

Op de Wereldtentoonstelling van 1910 te Brussel was Duitsland nog opmerkelijk aanwezig geweest. In 1913 was er echter geen officiële deelname van Duitsland en dit waarschijnlijk niet zozeer omdat men vond dat de tentoonstelling te vlug na deze van Brussel kwam, maar veeleer omwille van de veel te nadrukkelijke en dominante aanwezigheid van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Toch slaagden enkele grote Duitse bedrijven erin om samen aanwezig te zijn. Ze meenden immers dat de

Duitse afwezigheid hun concurrentiepositie kon aantasten. Het Duitse paviljoen dat kwa architectuur niet beantwoorde aan het opgelegde concept van architect Van de Voorde stond dan ook in schril contrast met de meeste andere paviljoenen. Zowel de architectuur als het interieur waren modern en functioneel, en duidelijk bedoeld om het kunnen van de Duitse industrie op de kaart te zetten. Illustreerde dat de groeiende tegenstellingen in Europa, een ander 'incident' toonde duidelijk aan dat ook militaire belangen van beide partijen een rol speelden. Zeppelins waren in die tijd indrukwekkende verschijningen en derhalve probeerden de organisatoren van de wereldtentoonstelling, samen met het bestuur van de 'Aéroclub', zo'n tuig naar de Gentse Expo te krijgen. Eén en ander zou immers het imago van de tentoonstelling serieus op-

Een modern en zakelijk opgevat paviljoen moest het Duitse kunnen in de belangstelling brengen.

krikken. Al in 1912 werden firma's in binnen en buitenland aangeschreven, maar de prijzen die voor de verhuur werden gevraagd lagen buiten de mogelijkheden van de organisatoren. Alleen het 'Deutsche Luftschiffahrt Aktien Gesellschaft', het bedrijf dat Ferdinand von Zeppelin op 16 november 1909 oprichtte om passagiersvluchten met zeppelins uit te voeren, toonde zich bereid tegen haalbare kosten een regelmatige verbinding tussen Gent en Düsseldorf te organiseren.

Naarmate de praktische kant van zaken werd uitgewerkt bleken ook de problemen talrijker te worden en de kosten op te lopen. Er werd nog ge-

zocht naar alternatieve oplossingen, maar uiteindelijk kwamen er geen zeppelins naar Gent. In de 'Gazette van Gent' van 10 april 1913 werd gemeld dat de Belgische legerstaf gekant was tegen het overvliegen van het Belgisch grondgebied door een Duitse zeppelin. Die kon immers de Belgische militaire versterkingen rond Luik, Antwerpen en andere plaatsen overvliegen en zo nuttige militaire informatie verzamelen voor de Duitsers. Dat wordt trouwens bevestigd door een passage in een brief van de Gentse organisatoren van 4 mei 1913 aan het Duitse bedrijf Zeppelin.

Tenslotte maakten de Duitsers in een brief van 12 augustus een definitief einde aan de droom van de Gentenaars. Het heette dat *op grond van interne organisatie het 'Deutsche Luftschiffahrt Aktien Gesellschaft' in de volgende maanden geen luchtschip naar het buitenland kon sturen...* Bovendien bleek ook het ontbreken in Gent van een hangar om de zeppelin in onder te brengen een hinderpaal te zijn. Zowel de bezwaren van de Belgische legerleiding als de Duitse mededeling van interne (re)organisatie van het zeppelinbedrijf en het uiteindelijk niet laten deelnemen van een zeppelin van Duitse zijde, lijken toch te wijzen op een toenemende spanning tussen de verschillende machtsblokken in Europa en voorbereidingen op een mogelijk conflict.²⁵

De doos van Pandora wordt geopend

Zondag 28 juni 1914, Sint-Vitus, de nationale feestdag van Bosnië, een mooie zomerdag die in Sarajevo begon zoals elke andere dag. Alleen de aanwezigheid van de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger, aartshertog Frans Ferdinand en zijn echtgenote Sophie in de Bosnische hoofdstad, maakte er een aparte dag van. Niet dat de Bosniërs zo gesteld waren op het bezoek van een vertegenwoordiger van een autoritair regime dat hun land had geannexeerd en onderdrukte. De gebeurtenissen die in de loop van de dag plaats hadden zouden echter de aanleiding zijn voor een tragedie die honderd jaar later nog altijd nazindert.

In de stad was in de dagen daarvoor een groepje terroristen van de Zwarte Hand aangekomen. Ze beraamden een aanslag op de troonopvolger en zijn vrouw.

In de voormiddag reden Frans Ferdinand, zijn vrouw en het hen verge-

zellende gezelschap met wagens van het station naar het stadscentrum. Daar werden ze opgewacht door Nedeljiko Cabrinovic, die een springtuig naar de wagen van de aartshertog gooidde, maar het ding kwam terecht op opengeslagen kap van de cabriolet en kwam op de grond terecht waar het ontplofte onder de auto die volgde. Daar werden enkele mensen van het gevolg gewond. Frans Ferdinand en zijn echtgenote waren ongedeerd en de stoet zette zijn weg verder, niet naar het nationaal museum zoals gepland, maar naar het stadhuis.

Na de gebruikelijke plichtplegingen bij zo'n gebeurtenissen, besliste de aartshertog de gewonden in het ziekenhuis te gaan bezoeken. Door een misverstand bleken de chauffeurs niet verwittigd en de eerste wagen reed richting museum. Iemand van het gevolg liet de stoet halt houden en terwijl de wagens weer op de goede weg gezet werden maakte Gavrilo Princip die zich daar opgesteld had, van de verwarring gebruik om de wagen te naderen en twee revolverschoten af te vuren en zowel Frans Ferdinand als zijn vrouw dodelijk te verwonden. Even later zouden beiden overlijden. Het was toen rond 11u in de voormiddag. ^{26 27}

Door de nieuwe communicatiemiddelen die toen al in gebruik waren (de telegraaf) verspreide het bericht van de moord in Sarajevo zich heel snel over Europa en was daags nadien al voorpaginanieuws in veel Europese kranten. In de editie van 5 juli 1914 pakte ook het 'Weekblad voor Oost-, West-Vlaanderen en Zeeland' uit met een bericht over de moordaanslag. Zoals altijd bij dergelijke gelegenheden werd over de overleden Oostenrijkse troonopvolger en zijn echtgenote niets dan goed verkondigd in de kranten. In Wenen leidde het overlijden van Frans Ferdinand echter niet tot uitingen van grote sympathie. De neef van de keizer mocht dan troonopvolger zijn, erg geliefd was hij niet bij de Oostenrijkers. Ook in de rest van Europa veroorzaakte de moord op de troonopvolger en zijn vrouw geen al te grote emoties.

Al direct na de aanslagen waren twee daders opgepakt en werd begonnen met de ondervragingen. Hoewel ze aanvankelijk beweerden op eigen houtje gehandeld te hebben, elkaar niet te kennen en geen medeplichtigen te hebben, gaven ze daags nadien al toe dat er meer mensen betrokken waren bij het complot en dat de wapens en springtuigen die ze hadden uit Servië afkomstig waren. In de daarop volgende dagen

werden verschillende personen gearresteerd die verdacht werden deel uit te maken van extremistische Servische groeperingen. Bij de ondervragingen ging één van hen Danilo Ilic, waarvan gekend was dat hij Gavrilo Princip kende en relaties had met Servische nationalistische kringen, vrij onverwacht tot een aantal bekentenissen over. Dat de aanslag in Servië beraamd was en dat Servische nationalistenvan de Zwarte Hand erbij betrokken waren, daarover bestond weinig twijfel, maar al waren er aanwijzingen dat de Servische inlichtingsdienst mogelijk ook bij de zaak betrokken was, sluitende de bewijzen daarvoor bleken er nauwelijks te zijn.

De Oostenrijksche Kroonprins en zijne Gemalin vermoord te Sarajevo.

De groote Oostenrijksche legeroefeningen zouden dit jaar in Bosnie gehouden worden. Te dezer gelegenheid was de troonopvolger als opperbevelhebber van het leger naar Sarajevo, hoofdstad van Bosnie gegaan om van daaruit de legeroefeningen bij te wonen. Toen de troonopvolger van Oostenrijk aarts-hertog Ferdinand en zijne vrouw, hertogin Hohenberg (gravin Chotek) Zondag morgend in rijtuig door de straten van Sarajevo reden werden op hen verschillende aanslagen gepleegd. Beiden werden doodelijk getroffen en stierven enkele oogenblikken nadien.

Aanhef van een artikel over de aanslag in Sarajevo. Weekblad voor Oost- en West-Vlaanderen en Zeeland, 5aug 1914.

Toch gingen de Oostenrijkse autoriteiten er al in de eerste dagen na de aanslag vanuit dat één en ander

wel het geval was en vooral de haviken wilden acties tegen Servië. Er was blijkbaar geen eensgezindheid en er was ook de vraag of Duitsland de Dubbelmonarchie zou steunen als ook de Russen zich in de strijd mengden. Daarover diende nog overleg gepleegd met Berlijn. Zelfs nadat de steun van Duitsland was toegezegd, bleef men in Wenen verder palaveren tot uiteindelijk werd besloten om op 19 juli het concept voor een ultimatum aan Servië te bespreken in de raad van ministers, maar het ultimatum zelf zou eerst op 23 juli aan Belgrado overgemaakt worden.

Dit moest allemaal geheim blijven, maar de Oostenrijkse intenties raakten al gauw bekend in Rusland en Servië zodat deze zich al konden voorbereiden op wat komen zou. Trouwens, dat waren niet de enige geheimen die in Russische en allicht ook in Servische handen terecht kwamen. In 1900 was Alfred Redl hoofd geworden van de Kundschaftsstelle (KS), de Oostenrijks-Hongaarse inlichtingsdienst en hij had de opdracht gekregen deze te reorganiseren. Toen de Russische keizerlijke geheime dienst, de Okhrana, ontdekte dat Redl homofiel was, werd hij door de Russen met compromitterende foto's geconfronteerd en gerecruteerd als agent van de Russische dienst. Tegen een gulle vergoeding speelde hij de Russen allerlei informatie door, gaande van inlichtingen over de spionage-activiteiten van de Oostenrijkers, tot plannen van militaire installaties en plannen voor de mobilisatie en gevechtsoptelling van het Oostenrijks-Hongaarse leger. In 1913 werd hij ontmaskerd en na zijn arrestatie door collega's gedwongen tot zelfmoord.²⁸ Hoe dan ook die uitgelekte plannen zouden later nog heel wat schade aanrichten als de troepen van de Dubbelmonarchie Servië binnenvielen.

Op 23 juli werd het Oostenrijkse ultimatum aan Belgrado overgemaakt. Zie bijlage 2 voor de tekst van het ultimatum. Viel het Oostenrijks-Hongaars dictaat in Belgrado niet in goede aarde, toch vreesden de Serviërs voor een militaire confrontatie met de Dubbelmonarchie, temeer dat de Russen niet schenen te reageren op het ultimatum. Toen op 25 juli toch steunbetuigingen kwamen uit St.-Petersburg, werd de sfeer in Belgrado beter. Het antwoord was uiteindelijk een subtiel diplomatiek document, waarin op vaak dubbelzinnige wijze de indruk werd gewekt dat Servië deels tegemoet kwam aan de Oostenrijkse eisen, maar waaruit ook bleek dat er van een onvoorwaardelijke aanvaarding van het Oostenrijk-Hongaars dictaat geen sprake was.

Het Servische antwoord werd op 25 juli doelbewust vijf minuten voor

het verstrijken van het ultimatum aan de Oostenrijkse gezant in Belgrado, Giesl, bezorgd. Deze had niet veel tijd nodig om tot de conclusie te komen dat het antwoord niet voldeed. Overigens was men op de ambassade op de hoogte van de aan de gang zijnde Servische mobilisatie en de voorbereidingen in Belgrado met het oog op een mogelijke oorlog. De bagage van het ambassadepersoneel stond al klaar en om 18u30 vertrok Giesl met zijn staf naar Wenen. Blijkbaar was het antwoord niet zo belangrijk en was al bij voorbaat gekozen voor de oorlog.

Hoewel Keizer Frans Jozef en sommige van zijn ministers de diplomatie nog een kans wilden geven, hadden de militairen en de haviken in de regering daar al anders over beslist. Daarmee was *the point of no return* bereikt. Zowat overal in Europa werd begonnen met het mobiliseren van troepen of werden voorbereidingen daarvoor getroffen. Op 28 juli verklaarde Oostenrijk-Hongarije de oorlog aan Servië en daarmee was een groot Europees conflict een feit geworden.

In de daarop volgende dagen volgden mobilisaties en oorlogsverklaringen elkaar op, net als dominosteentjes die de één na de andere elkaar aanstootten en omvielen.

Duitse soldaten uit Beieren vertrekken naar naar de oorlog. Lachende gezichten van jonge mannen die geloven dat de overwinning voor het grijpen ligt en dat ze met kerstmis terug thuis zullen zijn.

Belgische reservisten verzamelen in een legerkazerne in Gent. Nadat ze hun uitrusting hebben ontvangen zullen ze naar het front vertrekken. The Illustrated war News 1914.

4 Augustus 1914: Duitse troepen overschrijden de Belgische grens. ‘t Is oorlog...

Het Duitse aanvalsplan, genoemd naar zijn bedenker generaal von Schlieffen, voorzag in een snelle opmars door België naar Frankrijk vòòr de Russen in beweging konden komen. De Duitsers namen zich dus voor om de Belgische neutraliteit, die sinds 1839 door Engeland gegarandeerd werd, te schenden. Sinds het bezoek van koning Albert I aan Potsdam in november 1913 wisten ze echter ook dat België zich daar niet goedschiks zou bij neerleggen en zijn neutraliteit desnoods gewapenderhand verdedigen.

Gezien de gespannen situatie in Europa kondigde België op 29 juli 1914, de dag na de Oostenrijks-Hongaarse oorlogsverklaring aan Servië, de ‘versterkte vredesvoet’ af en in de praktijk betekende dit dat de verloven van de dienstdoende miliciens (van de klasse 1913) onmiddellijk werden ingetrokken en drie afgezwaaide klassen (1910, 1911 en 1912) opnieuw onder de wapens werden geroepen. Het slechte nieuws veroorzaakte onrust in het land en veel mensen verdrongen zich aan de loketten van de Nationale Bank om hun papiergeld in te wisselen voor munten. Op veel plaatsen begon men te hamsteren, waardoor de prijzen snel de pan uitrezen.

Pas na het Duitse ultimatum aan Frankrijk en Rusland werd in België de algemene mobilisatie op 31 juli 1914, om zeven uur ‘s avonds afgekondigd, *om zijn neutraliteit te verdedigen*, zoals dat in diplomatiek jargon heette. Op 2 augustus 1914 schreef Koning Albert I een persoonlijke brief aan de Duitse keizer, in een laatste poging het onheil af te wenden. Om 19u kwam als antwoord een ultimatum waarin werd meegedeeld dat Frankrijk Duitsland zou aanvallen en door België trekken en dat België niet in staat zou zijn deze aanval af te weren. Duitsland verzocht toestemming door België heen te trekken om Frankrijk tegen te houden. De volledige tekst van het Duitse ultimatum is weergegeven in bijlage 1. De Belgische regering gaf op 3 augustus een ontkennend antwoord aan Duitsland. De Duitsers verwaardigden zich niet eens om te antwoorden en op 4 augustus om 9 uur ‘s morgens staken hun troepen de grens over. Op 4 augustus 1914 om 11 uur (Engelse tijd) bevond ook Groot-Brittannië, dat de Belgische neutraliteit garandeerde, zich in staat van oorlog.

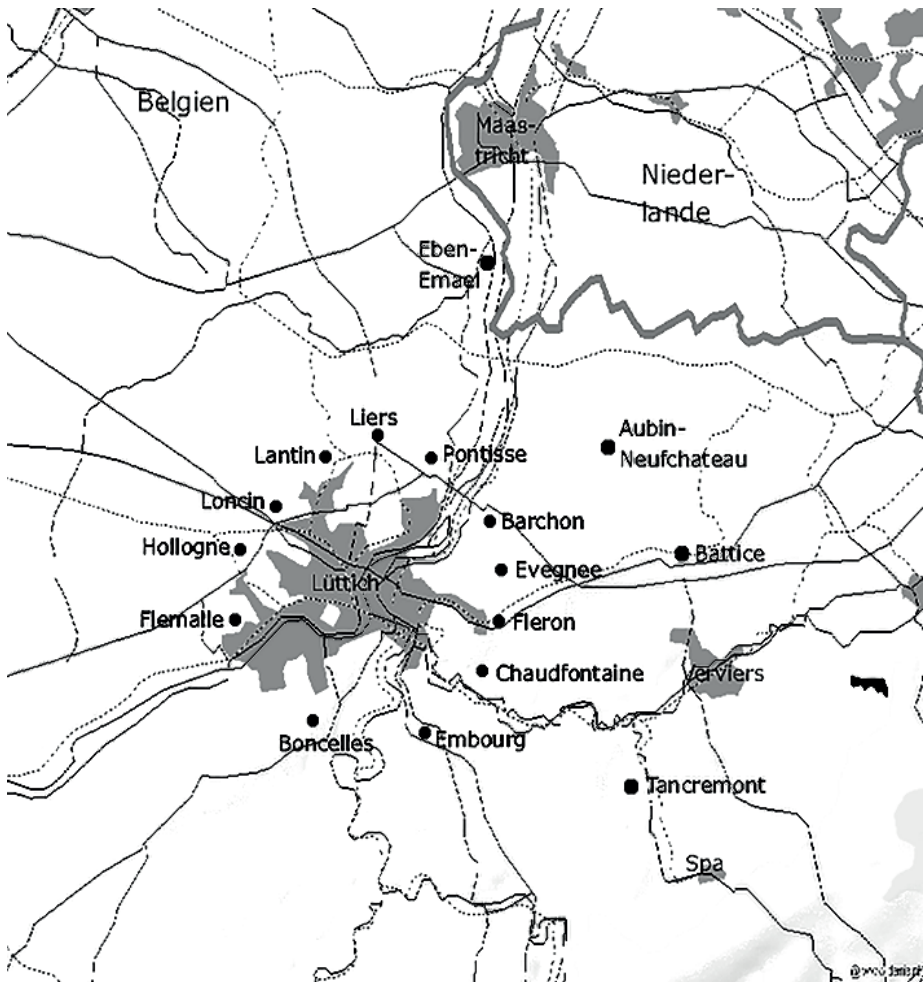
't Is oorlog

Waar iedereen voor vreesde, maar hoopte dat het niet zou gebeuren, 'oorlog', werd op dinsdag 4 augustus 1914 realiteit. Een frontaal treffen met het Franse leger aan de zwaar versterkte Frans-Duitse grens vermijdend, verkozen de Duitse legeraanvoerders een opmars door België. Daarbij voerden von Moltke en Ludendorff een aangepaste versie van het von Schlieffen plan uit. Geconfronteerd met een tweefrontenoorlog en ervan uitgaand dat de Russen veel tijd zouden nodig hebben om te mobiliseren en hun troepen in stelling te brengen, opteerden ze voor een aanval op het westelijk front met een snelle overwinning, om zich daarna volledig te concentreren op het oostelijk front. De sterke verdedigingsgordel die de Fransen aangelegd hadden aan de grens met Duitsland als moeilijk te doorbreken beschouwend, was de enige optie om een snelle zege te behalen, de doortocht van België tussen Maas en Schelde, een aanval naar Parijs toe en een omsingeling van de Franse legers die bij de Frans-Duitse grens geconcentreerd waren. Essentieel verschilde plan ten opzichte van het oorspronkelijke plan van von Schlieffen doordat de rechter flank over een smaller front aanviel en zo de Franse kust en kanaalhavens ongemoeid liet, wat voor de geallieerde troepen de snelle aanvoer van troepen en materiaal uit Groot-Britannië toeliet.^{29 30}

Duitse kurassiers trekken op 4 augustus 1914 over de Belgisch-Duitse grens in de omgeving van Visé. The Illustrated war News 1914.

Nadat Duitse troepen over de Belgische grens getrokken waren, richtten ze zich in eerste instantie op Luik. Die stad moest immers veroverd worden, niet alleen om te beletten dat uitvallen vanuit de stad de rechterflank van het 1ste Armée bedreigende, maar ook omdat Luik een strategisch spoorweg knooppunt was voor de oprukkende troepen. Het dichte en goed uitgeruste Belgisch spoorwegnet was immers belangrijk voor het verplaatsen van soldaten en bevoorrading vanuit Duitsland naar het strijdtoneel. De stad was echter omringt met forten en de Belgen waren vast besloten de stad zo lang mogelijk te verdedigen.

Kaart van Luik en forten die er rond lagen.

Op 5 augustus schrijft Virginie Loveling in haar dagboek over vrijwilligers die in Gent zijn aangekomen. Ze waren al in Brabant gelegerd en stonden plots in Gent en wisten niet wat er ging gebeuren. Toch blijven ze er gelaten bij:

Woensdag 5 Augustus.

Om half acht 's morgens kwam de meid mij wekken. Ik had gansch den nacht wakker gelegen en was met het kriecken van den dag eindelijk ingesluimerd: "Heel de straat staat vol soldaten," zei ze. "Waarom hebt ge mij niet eerder opgeroepen?" "Ik heb eten gegeven aan vier. Ze krijgen eten overal." Toen ik aan den drempel ging, zag ik er aan alle deuren gretig bijtend in boterhammen en wat ze anders kregen. Een tweetal waren nog niet voorzien; ze stonden te wachten op het voetpad aan den overkant. Ik wonk ze bij: "Vanwaar zijt gij?" "Wallons," was het antwoord. "Hebt ge honger?" "Ja." "Komt binnen." Ze zaten in de gang op de bank; een groote, sterke kerel van een jaar of vijf en dertig oud, een veel jongere, fijn van aangezicht met schranderer blik. En de groote berichtte: "Wij zijn met duizend aangekomen gisteren avond, allen vrijwilligers; vijftienhonderd uit onze streek hebben zich aangegeven; niemand verwachtte ons te Gent. Er was geen eten gereed. Wij hebben geslapen in 't Feestpaleis. Wij zijn van Lessines. Geen werk meer, in 't vervolg geen eten ginder meer." Die mannen klaagden niet. Geen enkele aanmerking op de ontbering hier. "Vleesch is er niet in huis, maar brood en eieren: hoe wilt ge ze: zacht of hard gezoden?" Een bleeke glimlach verscheen op hun aangezicht: "O, om 't even, geef ze maar ruw." In drie beten was elke boterham op; de eieren werden uitgezogen. "Zijt ge getrouwd?" "Ja." "Kinderen?" Twee," toonde de groote met zijn vingers aan. "Drie," zei de kleine, fijne, jonge. Hij voegde er nog een heele uitlegging bij, maar zijn mengsel van waalsch en fransch verstond ik niet.

"Wij lagen tusschen Leuven en Diest; op eens kwam het bevel, dat we weg moesten," zei de groote. "Wat komt ge hier doen?" "Wij weten 't niet." Ze waren opgestaan, ze dankten. Ik reikte hun de hand. Ze drukten die beurtelings; dien handdruk voel ik nog: de palm was hard als de kasseien, die ze uit de steengroeven van Lessen (Lessines) doen ontspringen en die voor onze bestratingen dienstdoen. Het moest heel onlangs zijn, dat die mannen gewerkt hadden voor hun brood en het brood van hun huisgezin.

Nog op 5 augustus zetten de Duitsers de aanval in met artillerie en aanvallen van infanteristen. De forten begaven niet en de Duitsers leden zware verliezen. Op 8 augustus besliste de legerleiding om zware artillerie in te zetten, Oostenrijkse Skoda 305 mm kanonnen (slanke Emma's)

en twee Dikke Bertha's 420 mm die rechtstreeks van de Krupp-fabrieken naar Luik waren gebracht. ³¹ Dit zeer zware geschut werd hier voor de eerste keer ingezet en was bij de geallieerden toen nog zo goed als on-

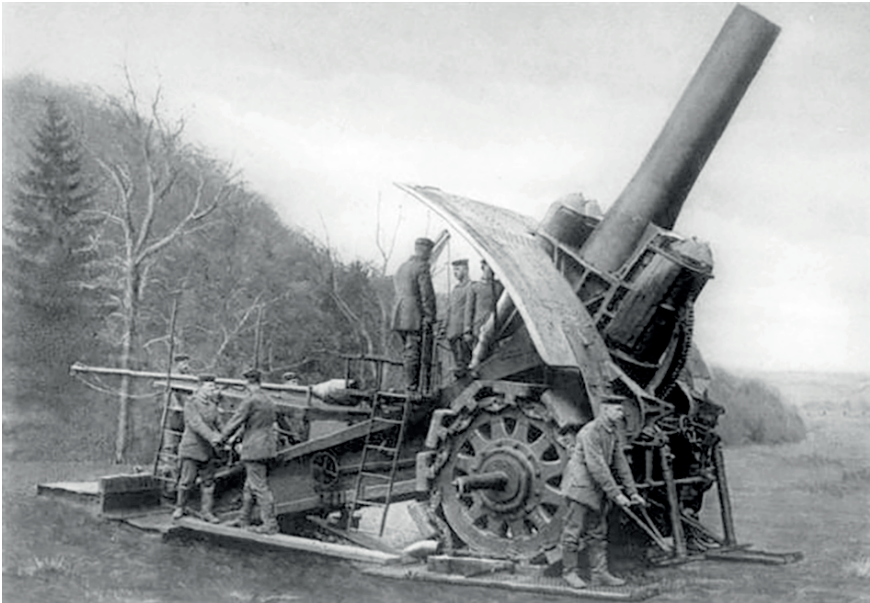

Foto van het type 420 mm kanon waarmee Luik beschoten werd.

Duitse soldaten poseren tussen de resten van het fort van Lonchin.

bekend. Uiteindelijk boden de laatste forten weerstand tot 16 augustus, als Lonchin werd vernield en Hologne capituleerde. Door de tegenstand van de Luikse forten werd de Duitse opmars naar Frankrijk vertraagd.

Na de val van Luik concentreerde de Belgische legerleiding zich op de verdediging van de Gete en van Namen. In Halen, in de buurt van Diest, hadden op 12 augustus de eerste confrontaties plaats. Onder druk van de Duitse overmacht trokken de Belgen zich systematisch terug, eerst naar Tienen en daarna richting Dijle. Op 20 augustus trokken Duitse eenheden Brussel binnen. Het Belgische leger trok zich terug op Antwerpen, de Duitse troepen bogen af naar Frankrijk. Dezelfde dag verschenen Duitsers voor Namen. De stad werd verdedigd door verschillende forten, maar door de inzet van zware artillerie werd Namen al op 23 augustus ingenomen.

Belgische troepen verlaten Tienen om verder westwaarts nieuwe stellingen in te nemen. The Illustrated war News 16 sept 1914.

Duitse gruweldaden veroorzaken een ware exodus bij de bevolking

De weerstand van het Belgische leger frustreerde de Duitsers. Bovendien meenden ze dat niet alleen soldaten maar ook burgers meevochten, de zogenaamde *Franc-tireurs* of vrijsschutters. Waarschijnlijk werd die

indruk gewekt door het feit dat burgerwachten, rijkswachters en ook vrijwilligers in de Belgische achterhoede meevochten. Hun schamele en verouderde uitrusting en de diversiteit van uniformen die ze droegen zorgde allicht ook voor verwarring bij de Duitsers.

De psychose voor vrijeschutters leidde tot represailles vanwege de Duitse troepen. Daarbij werden burgers willekeurig neergeschoten, dorpen en steden gebombardeerd of in brand gestoken en burgers gedeporteerd. Het geweld begon al op 5 augustus in Visé en trof in enkele dagen de hele streek van Visé tot Luik. Later kwamen ook Dinant, Namur en Tamines in het nieuws. In Tamines werden 383 burgers gedood, de meesten werden gefusilleerd, 40 werden verdronken. Bovendien werden 240 huizen afgebrand. Te weinig gekend is dat toen in veel Waalse dorpen burgers werden vermoord en schade werd aangericht. In Vlaanderen was op 19 augustus Aarschot het mikpunt van de Duitse furie. Andere steden zouden volgen.

De verhalen over de Duitse gruweldaden verschenen in de kranten en gingen van mond tot mond. Paniek brak uit bij de bevolking en overal gingen mensen op de vlucht.³² In haar oorlogsdagboeken schrijft Virginie Loveling daarover:

Dinsdag 18 Augustus. 's avonds omstreeks 8 uur

Het nieuws loopt als een vuur over de menigte langs de lanen, op de pleinen en in de straten, dat meer dan duizend vluchtelingen van de kanten van Aerschot en Thienen aan het Zuidstation toegekomen zijn.

Woensdag 19 Augustus

Ze zijn hier! Jammerlijke benden, velen in hun werkkleeders, zooals ze op bevel van hooger hand weg liepen: vrouwen met gekleurde doeken op het hoofd; schuwe blikken, ingedrongen gestalten; handen, die pakjes dragen; valiezen bij hen, wier kledij wat welstand aanduidt. Een vrouw houdt een onderweg gestorven kindje in den arm...

Waarheen, waarheen die menschenstroom in al zijn ellende?

Deuren ontsluiten zich, kloosters stellen hun poorten open. Het Stedelijk Nachtverblijf, 's winters ingericht voor haveloozen, neemt er op. Een priester deelt sigaren aan de mannen uit; een bakker geeft, zonder vergelding, milde grepen in de gretig opgestoken handen: brood, koeken, lekkernij, alles wat zijn winkel bevat. Vele bijzonderen nemen vluchtelingen in hun woning.

Mensen op de vlucht voor het oorlogsgeweld. The Illustrated war News 1914

De Duitse opmars gaat verder

Op 19 augustus werd Leuven ingenomen en omdat ook de verdediging van de Dijle geen stand meer kon houden werd het hele Belgische leger in allerijl teruggetrokken naar Antwerpen. Brussel werd verdedigd door 20 000 burgerwachten, die rond en in de stad versterkingen aangelegd hadden en klaar waren om de stad te verdedigen.

De Burgerwacht

De Burgerwacht of Garde civique was een militie die na de onafhankelijkheid in 1830 door de burgerij in een aantal steden werd opgericht, met het oog op de ordehandhaving en landsverdediging. De Burgerwacht was georganiseerd op gemeentelijk niveau, oorspronkelijk in de gemeenten met meer dan 30.000 inwoners en was samengesteld uit burgers tussen 21 en 50 jaar.

De manschappen waren rudimentair uitgerust en oefenden slechts enkele zondagen per jaar. Vergaderingen, feestmalen, defilés en excursies droegen misschien wel bij tot de 'korpsgeest' zoals de regeringen toen dachten, maar het bezig-zijn van de Burgerwachten bracht hen slechts weinig militaire ervaring bij.

Burgerwachten op oefening in vreedstijd.

Gebrek aan discipline was al even kenmerkend voor dit 'opetteleger' of 'zondagsleger', zoals tijdgenoten de Burgerwacht schertsend omschreven. Toch zette de overheid de Burgerwacht geregeld in bij stakingen en betogingen. Deze confrontaties verliepen doorgaans probleemloos, maar soms liep het mis. Zo leidde het optreden van de Burgerwacht in Charleroi (1886), Oostende (1887), Bergen (1893) en Leuven (1902) tot heel wat dodelijke slachtoffers bij de betogers.

Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog werden zo'n 45.000 burgersoldaten opgevorderd voor bewakingsopdrachten. De Duitse legerleiding beschouwde deze burgerwachten echter als 'francs-tireurs' of 'sluipschutters' en hun optreden zorgde vaak voor represailles van het Duits leger wat veel schade veroorzaakte en veel burgerslachtoffers eiste. Ze namen deel aan een aantal militaire operaties maar werden op 13 oktober 1914 definitief bedankt voor bewezen diensten. Slechts een beperkt aantal burgerwachten volgde het veldleger naar de IJzer. Na de Eerste Wereldoorlog werd de Burgerwacht niet opnieuw opgericht.

Burgerwachten met automitrailleur bewaken de toegangswegen naar Gent. Fotograaf Donald Thompson. The New York World.

Generaal Clooten, militair Gouverneur van de Provincie Brabant, kreeg die dag van het Belgisch Hoofdkwartier bevel om de tweede ban, burgerwachten ouder dan 32 jaar, te ontbinden en de wapens naar Antwerpen te sturen. De eerste ban, de jongeren, werden over Aalst en Dendermonde naar Antwerpen gestuurd.

In de 'Dagboeken en brieven over den oorlog 1914-1918' van Karel van de Woestijne vernemen we meer over de gebeurtenissen te Brussel:

De burgerwacht, gij weet het, nam hier sedert veertien dagen den garnizoendienst waar. Men had ze van uit Charleroi, van uit Gent, van uit nog andere plaatsen, aangesterkt tot een twintig duizend man. En het was, mag men wel zeggen, een zeer aangenaam garnizoen geworden. Het uniform verstreekte aan menig 'garde civique', nu hij zich werkelijk een soldaat mocht achten, eene vrijheid van denken, van spreken en van handelen, die voor den krenterigen kleinburger of den opgeblazen grootburger, die zij anders waren, als eene geestelijke bevrijding kongelden. De civiel-militaire macht maakte het zich trouwens gemakkelijk: in de voorsteden deed ze haar dienst op sloffen, in letterlijken zin. Hetgeen haar niet belette, en dit zeg ik met de hoogste waardeering, het belang van alle persoonlijke zaken met blijmoedigheid op te offeren aan de Gemeene Zaak. Dat ditop joviale sloffen gebeurde, is geheel ter eer van de Belgische vaderlandsliefde.

Die burgerwacht nu, die op de natuurlijkste wijze der wereld blijk had gegeven van 'héroïsme quotidien', zooals Maeterlinck zou zeggen, en die niet zonder eene slordige gulheid op uitnemende wijze haar plicht had gedaan, stond daar ineens, gisteren avond, in de zware warmte, onder den zwarten, dik-doffen hemel als eenecht legerkorps in het gelid geschaard. Men zag er die uiteen mochten. Anderen moesten het station binnen. En men vernam weldra: 'De tweede "ban" - dezen van twee en dertig tot veertig jaar - mag weêr naar huis. De jongen gaan weg... men weet niet waarheen.' En de meesten onder het publiek verheugden zich. Dat kon natuurlijk niet dan heel goed zijn! Vermits ze vrij kregen, bleek het wel, dat men ze niet meer noodig had. En zij die afreisden, wel, die gingen terug naar Gent of naar Charleroi, waar ze vandaan waren gekomen... Al dat goede nieuws uit Luik, en de belangrijke slag bij Haelen, en het gevecht bij Ighezee, en de vijand verdreven, zoowat overal in al die kleine schermutselingen, en dan de officiële mededeelingen, die zoo geruststellend waren: het werd alles bevestigd, doorslaand bevestigd door de burgerwacht, die naar huis mocht...

Tot opeens een aantal gendarmes van de Noorderlaan per fiets komen aangereden, en te paard allerlei soldaten van onderscheidene wapenen uitzinnig, zonder hoofddeksel, het bezweet gelaat als een bal rauw vleesch, aan komen hollen. En als eene schuifelende fusée vliegt over de menigte het nieuws: 'De Duitschers rukken op Brussel aan. Ze zijn al te Cortenberg. Morgenochtend zijn ze te Brussel!' Men wil het natuurlijk niet gelooven. Waarom dan de verdedigers van Brussel licenciëren? 't Was maar de burgerwacht. Maar twintigduizend geweren zijn toch beter dan geen. En de Belg, ook in het gewone leven, durft zich als schutter met den Zwitser meten...

Teruggekeerd in ons 'quartier général', waar ik bevriende journalisten weêr zou vinden, was het ons allen echter maar al te duidelijk: morgen zouden wij Duitschers zien, geene Duitse spionnen ditmaal, zooals men er in de laatste dagen zooveel aangehouden had, maar heusche Duitse soldaten. Men had de stad van haar garnizoen ontruimd, om alle gevecht, alle plundering, elke wandaad te beletten. Het deed ineens een heelen toren illusies ineenstuiken. Het was echter een wijs besluit, den vijand tot eerbied te dwingen voor onze hoofdstad... ³³

Waarschijnlijk was het burgemeester Adolphe Max, die om een bloedbad in de hoofdstad te voorkomen, de hoogste instanties aangesproken had om de Burgerwachten uit Brussek weg te halen. Trouwens, die dag liet

hij een affiche verspreiden waarin de burgers opgeroepen werden om geen weerstand te bieden aan de Duitsers als ze de stad zouden binnen komen. Koesterde de burgemeester nog de hoop dat de Duitsers de stad respectvol zouden behandelen, dan zou hij daags nadien al ervaren dat de werkelijkheid veel minder rooskleurig was...

De Duitsers nodigden de burgemeester uit voor een gesprek de volgende dag om 10 uur aan de oostkant van Brussel. Met twee schepenen en de gemeentesecretaris ging Adolphe Max naar het Duitsers commando op het Daillyplein. Duitse troepen trokken dan al Brussel binnen. Veel gehoor kregen ze echter niet op hun smeebeden en de Duitse militairen paktten meteen uit met de voorwaarden: het Duitse leger eiste voor de dag van 20 augustus 18 000 kilo brood en 10 000 kilo vlees! Verder ook nog rijst, aardappelen, koffie, cacao, zout, suiker en 72 000 kilo haver... Daarnaast eiste Duitsland tegen 1 september de som van 50 miljoen goudfranken. Het protest van Adolphe Max leverde niets op. Om 14 uur trokken Duitse troepen de stad binnen. De Brusselaars zouden vrij vlug beseffen wat de Duitse bezetting inhield: vrijheidsberoving, voedseltekorten, werkloosheid, huiszoekingen, willekeurige arrestaties, opvorderingen.

Een colonne Duitse soldaten trekt op doortocht door de straten van Brussel. Illustré. The Illustrated war News 114.

Op 19 augustus werd Brussel ontruimd. In de namiddag werd het radiostation van Laken dat pas in 1913 in werking was gesteld en als één van de modernste ter wereld werd beschouwd, de lucht in geblazen. De Burgerwachten in Brussel vertrokken 's avonds in de grootste verwarring.

Na de inname van Brussel op 20 augustus, rukten de Duitse troepen verder op in de richting van de Franse grens. Rond Antwerpen, waar het Belgisch leger ondertussen was samengebracht, werd een beperkte Duitse troepenmacht opgesteld om het doortrekkende Duitse leger (soldaten, artilleriestukken, munitie, materiaal en bevoorrading) te beschermen.

Twee dagen later stonden het 1ste en 2de Duitse leger al voor Mons en Charleroi. Daar stootten ze op het 5de Franse leger en de 'British Expeditionary Force' (BEF) die tussen 12 en 15 augustus in Franse havens aan land was gezet. Noch de Britten, noch de Fransen slaagden erin de Duitse aanval af te slaan, laat staan de Duitsers terug te drijven. Op 24 augustus moesten de geallieerden wijken en zich terugtrekken naar het Franse binnenland. In enkele dagen tijd sneuvelden duizenden Franse, Britse en Duitse soldaten en nog veel meer mannen waren gewond geraakt.

Om de druk op de Fransen en de Britten te verminderen deden de Belgen vanuit de versterking Antwerpen verschillende uitvallen op de rechter flank van het Duitse leger. De eerste uitval had plaats op 25 augustus in de richting van Leuven en Brussel. Daags nadien werd de aanval al afgeblazen. De Belgen verloren 3000 tot 4000 gesneuvelden, vermisten, gewonden en krijgsgevangenen. Die onverwachte actie zaaide aanvankelijk paniek bij de Duitsers, maar ze bleven de toestand meester. 's Avonds en 's nachts liep het echter mis in Leuven. Er werd geschoten en het geweld barste los. Zagen de Duitsers weer *franc-tireurs* zoals eerder al zo vaak was gebeurd in andere steden en dorpen, hadden ze op elkaar geschoten of waren het eenheden van het 9de Reservekorps op weg naar Frankrijk die ter versterking in Leuven aankwamen³⁴ en door de heersende verwarring in paniek raakten? Het 9de reservekorps was van Noord-Duitsland met treinen naar België gebracht en op 25 augustus kwamen de eerste eenheden in Leuven aan. De opvattingen over de schuld bij Duitsers en geallieerden stonden diametraal tegenover elkaar. Onderzoek in de voorbij decennia toont echter aan dat het Duitse verhaal van de *franc-tireurs* een mythe was waarin de Duitsers bleven geloven, maar die kant nog wal raakte. De Duitse legerleiding was vooral gefrustreerd door de onverwachte weerstand die de Belgen boodden. Soms lijken de gruwelijkheden die werden begaan als een soort middel om de Belgische regering onder druk te zetten, opdat die de strijd zou staken. Frustraties of uitgelokt geweld, het was een schending van het Volkerenrecht en het zinloos geweld kostte wel het leven aan veel burgers en had her en der

Beeld van de vernielingen die in de stad Leuven werden aangericht. Het stadhuis werd zwaar beschadigd en de Universiteitsbibliotheek ging in de vlammen op. Fotograaf Donald Thompson. The New York World.

*Het dorp wordt verdacht van van franc-tireurs te herbergen. Enkele notabelen worden door een Duits vuupeleton geëxecuteerd. Gewoonlijk volgende er nog andere represailles voor het dorp of de stad. Naar schildering van Evariste Carpentier, *Lexécution des notables de Bligny*, 1914.*

heel wat schade tot gevolg...^{34bis} Intussen hield de stroom vluchtelingen die in het nog niet bezette deel van België op de vlucht waren, nog altijd aan.

Op 27 augustus kwamen nog altijd vluchtelingen aan in Gent en Virginie Loveling beschreef ze. Scherp observerend, schetste ze de ellende van de vele vluchtelingen die uit het Brabantse in Gent aangekomen waren:

Donderdag 27 Augustus

Het nieuws — ditmaal waarheid — wordt verspreid, dat vijf duizend Mechelaren uit die stad en hare omstreken, hier zijn aangekomen. In het Feestpaleis van 't Stadspark was het stroo nog voorhanden, dat gediend heeft tot slaping voor de vrijwilligers. Daar zijn de verschuwde benden geherbergd door de zorgen van 't Schepencollege.

Om kwart na drie nam ik de tram nr 4, die rijdt over het Maria-Hendrikaplein naar 't nieuw station van Gent St. Pieters. Dat plein is uitgestrekt. Nu scheen het een meer van menschen. En terwijl de tram een tijdlang stopte, ten gevolge van ergens een hapering, liet ik mijn blikken er over waren. Nooit zag ik grooter armoe. Vergis ik mij, maar het komt treffend mij voor, dat een ellende als deze in Vlaanderen onmogelijk ware. Gent is een fabriekstad en bij het uitstroomen der poorten zijn alle arbeiders toch betrekkelijk fatsoenlijk aangedaan.

Zou Brabant zoo doodarm wezen? Het zijn toch niet allen bedelaren, die duizenden hier op het plein, en de duizenden, die in breed-golvenden menschenstroom langs de bochtige Albertlaan aankomen? Deze zijn begeleid door gendarmen, politiedienaars en leden van het Rood Kruis. Ze worden rechtstreeks naar het station gebracht tot verder vervoer; want waar zouden ze ruimte vinden om te liggen of te staan op het reeds overvolle hier. Zij hebben pakken op den rug, pakken aan de hand, kabasjes, korven, ten minste de beter begoeden, want menigeen heeft niets te dragen.

Een mank meisje, aan den arm eener kloeke vrouw, tracht den stap der voortschrijdenden bij te houden. Ze doet aan een sprinkhaan denken. Aangezichten met grijze stoppelbaarden, bleeke, gerimpelde, verslagen van uitdrukking. Schier niets dan de hoofden is te zien, zoo dicht dringen de drommen voorwaarts.

Op het plein zelf hokken of staan menschen, een grauwe, bonte verzameling; een vrouw blootshoofds, met bloote voeten heeft niets aan dan een vuil, grijs kleed; voor haar staan drie jongetjes van ongeveer vijf, zeven en negen jaar, ook in 't bloote hoofd en barvoets. Een man houdt bestoven schoenen in de hand. Tusschen zijn teenen is het uitsproetend wegestof met bloed vermengd. Een knaapje — deelt de trambediende mede, het aanwijzend — dat zijn ouders in 't gedrang verloren heeft, schreit voortdurend zijn wee uit. Vrouwen met zuigelingen, met kinderen, aan de hand en kinderen, die

nog niet geboren zijn, staan daar zonderhoofddekseel, zonder een doek op den rug.

Een stokoud ventje, scheefgewerkt, verschrompeld, met een kort, doorrookt pijpken tusschen wat hem van tanden overblijft, steunt op een regenscherm, het eenig door hem geredde stuk. Een zestal landmannen — zeker in 't midden van den veldarbeid door schrik aangetast, staan daar in groep, zonder andere kleedij dan een stroohoed, een hemd en een linnen broek. Ze spreken niet. Hun baard is ongeschoren. De oogen staren verdwaasd voor zich uit.

Enkele mannen houden hun hond in een touw. Die dieren zijn verschrikt en trekken er aan of springen terzijde bij de minste beweging om hen heen. Een jonge man — uitgemagerd, ontvleesd — voorzeker een teringlijder — ligt afgemat op den grond met het hoofd tegen de knieën eener rechtstaande vrouw. Haar aangezicht is verlept; uit hare oogen rollen trage tranen, die ze met haar voorschoot afveegt. Hare rechterhand glijdt zacht streelend over zijn lokken.

Een paar kinderen hebben koeken gekregen en bijten gretig daarin, terwijl andere knapen, magnetisch aangetrokken, met hunkerende blikken toezien. Meer dan een klein meisje houdt een pop, moederlijk beschermd, tegen haar borstje gedrukt; andere hebben een wagentje, een houten paardje; één heeft er een miniatuurschaapje van witgeweeste, bezoedelde wol, gered. Nog een aait een kattenjong. Een zestienjarige knaap draagt op den schouder een mand met druiven, terwijl een net werkmeisje naarstig aan een bleekblauwe sjerp staat te breien.

En over al die uit hun haardsteden verjaagden, met of zonder schoeisel, of zonder deksel op het hoofd, giet de augustuszon haar vinnige heete stralen uit.

En achter deze kleine afzonderlijke tafereeltjes, staat op 't uitgestrekte plein de ontzaglijke menschenmassa, waarvan de hoofden zijn als de aren op een tarweveld bij windstilte. Hier heerscht niet, het dof geronk, dat over een gedrongen menigte zweeft, maar de doodsche stilte der verslagenheid.

De tram kan eindelijk vertrekken. Traag, voorzichtig rijdt hij door het jammerlijk gedrang tot in de Clementinelaan en verder door het Park, waar schier geen levend wezen meer te zien is... En zij, die in dien tram zaten, stijgen af aan het oord hunner bestemming met bevende beenen, met beklemd hart en een visioen van menschennoed en wereldramp, dat nooit in hun herinnering verkleuren zal... ³⁵

De oorlog breidt zich uit naar de Schelde en Duitse verkenners dringen zelfs door ten westen van de Schelde

Het Duitse hoofdkwartier was op de hoogte van de landing van de BEF in enkele Franse havens. Trouwens op 22 augustus werden ze rond Mons geconfronteerd met de Britten. Men vreesde echter dat er ook in Oostende en Zeebrugge Britse soldaten aan land zouden gaan en dat vormde een ernstige bedreiging voor de rechter flank van het Duitse leger dat naar Frankrijk oprukte. Twee verkenningsvliegtuigen werden de 20ste naar de kust gestuurd en vanaf 21 augustus werden ook verkenners in het niet bezette deel van België uitgestuurd, dat was het gebied tussen de lijn Schelde-Dender en de Kust of grofweg de provincies Oost- en West-Vlaanderen. Het waren eenheden van de 2de Kavallerie-Division. Een eskadron Ulanen trok vanuit Wolvertem in de richting van Gent en drong door tot Wetteren. Daags nadien drongen Kürassiere door tot in Kortrijk en kwamen daar in contact met Franse verkenners. Er ontstond een vuurgevecht, waarbij doden en gewonden vielen en Duitse krijgsgevangen gemaakt werden. In de daarop volgende dagen waren er meldingen van 'Ulanen' in heel het nog niet bezette gebied en zelfs tot aan de kust.

Ulanen op verkenning tot ver achter het front.

Op 25 augustus was er een treffen in Snaaskerke met rijkswachters. De Duitse verkenners waren niet alleen op zoek naar mogelijke Britse troepen, maar ze verkenden ook het hele gebied en passant saboteerden ze her en der wegen, spoorwegen en telegraafverbindingen.

Op 21 augustus werden Ulanen gemeld in Dentergem. De 22ste waren ze in Aarsele waar de sporen gesaboteerd werden de telegraaf- en telefoonverbindingen verbroken door het neerhalen van enkele palen waaraan de draden bevestigd waren. De 23ste trokken ze door Pittem.

Op maandag 24 augustus maakte ook Aalter kennis met de 'Ulanen' en met de oorlog. 's Morgens vroeg werden vijf Ulanen gemeld op de weg van Ruiselede naar Aalter. Ze maakten blijkbaar deel uit van een groep van 100 ruiters en 50 wielrijders (een eskadron) die de zondag in Ardoovie waren opgedoken. Ze overnachtten daar in de bossen van het Ardooieveld en in de vroege ochtend waren ze vertrokken, sommige in de richting van Tielt. Daar werden ze rond 5 uur gesignaleerd. Vandaar trokken ze verder naar Ruiselede en Aalter. Dit volgens een bericht in 't Getrouwe Maldeghem van 30 augustus. Het weekblad geeft trouwens ook de gebeurtenissen in Aalter weer.

Tussen 7 en 8 uur in de morgen kwam een groepje 'Uhlanen' te paard, vanaf de weg van Ruiselede over de Markt en door de Stationsstraat gereden. Aan het station vernielden de telegraaf- en telefoonverbindingen en bliezen daarna de wissels op. Bij de ontploffing gingen de glasramen aan diggelen en werden stukken ijzer rondgeslingerd waardoor in de omtrek links en rechts schade werd aangericht.

Het was allicht een zware explosie want volgens het dagboek van Virginie Loverling hoorde men de knal tot in Gent:

‘s Morgens om zeven uur. Een ontzaglijk groote, daverende, verdoofde slag. Verder schrijft ze: Die groote slag, wat was ‘t? Kanonschot of ontploffing in de buurt? Het wordt weldra geweten: ‘t zijn de kolderschijven (wissels) op de spoorlijn te Aalter, in de twintig kilometer van hier, die men doen springen heeft. De verbinding tusschen Oostende en Gent was aldus verbroken. Vier uren later was alles hersteld en reden de treinen opnieuw.

Van Aalter trokken de Duitse verkenners naar Aalterbrug en dan langs de vaart verder richting Brugge tot aan Nieuwendam. Ze maakten halt aan de woning van Felix De Boever, maar de inwoners waren gevlucht. Een jongen van twaalf uit Brussel die daar nog aanwezig was bezorgde de soldaten koffie, brood en vlees. Na betaald te hebben ging hun tocht verder tot aan de spoorweg. Daar was de bareelwachter in de bossen gevlucht. In het seinhuis werden de seindraden doorgeknipt en in de nabijheid werd een telegraafpaal afgezaagd. Daarna werden zes *picrietbommen* tussen de sporen gelegd, met de bedoeling de eerstkomende trein die er zou passeren de lucht in te blazen. Waarschijnlijk bedoelde de verslaggever van ‘t Getrouwe met

Herberg De Lange Dreef gelegen langs de weg van Aalter naar Maria-Aalter. Links lag de Lange Dreef die naar de spoorweg liep. Foto Jan Camerlinckx.

‘picrietbommen’ springtuigen die gemaakt werden op basis van picrine of picrinezuur, een stof die reageert op trillingen om te exploderen. De Duitsers vertrokken langs de Langedreef en kwamen zo aan de kerk van Maria-Aalter.

Het was kermismaandag. Heel wat mensen bevonden zich in de kerk. De dienst voor de overleden parochianen was er aan de gang. Plots werd daar de massa opgeschrikt wanneer iemand riep: *de Duitsers zijn daar*. Niemand wist hoe of wat, maar de kleine groep Ulanen zorgde voor heel wat paniek. De mensen vluchtten weg. Ze verstopten zich onder het altaar. Ze vluchtten naar de sacristie of over het kerkhof naar huis of de bossen in. Aldus het verhaal van pastoor Decorte in het Liber Memorialis van de parochie. De Duitse verkenners lachten om al die heibel en trokken richting St.-Pietersveld en Wingene waar ze blijkbaar hun eenheid die ze ‘s morgens verlaten hadden vervoegden.

Intussen was een reizigerstrein die van Brugge naar Gent stoomde in het station van Maria-Aalter tot stilstand gebracht. De stationschef, blijkbaar over zijn toeren geraakt door de gebeurtenissen, vernielde het telefoon en telegraafstoel en stapte met vrouw en kinderen op de trein, die in achteruit terugkeerde naar Brugge.

In de Oostendse krant ‘Le Littoral’ van 26 augustus 1914 luidde het: *dat de trein van Oostende naar Verviers in Aalter rechtsomkeer had moeten maken. De machinist had op het allerlaatste nippertje gezien dat het spoor was opgeblazen. Hij bemerkte enkele Duitse soldaten in de verte en had de koelbloedigheid om meteen de andere richting terug te rijden. Toen men een tijdje later in Oostende de trein zag aankomen en de wachtende reizigers het verhaal hoorden, zorgde dit meteen voor een neerslachtige stemming.*

Vrij vlug kwamen Alfons Goeminne (ex-burgemeester) en Joseph De Paepe zich vergewissen van wat er in de stations van Aalter en Maria-Aalter gebeurd was. In Maria-Aalter vonden ze op de sporen de zes *picrietbommen* en ze werden onschadelijk gemaakt door ze wat verder in het kanaal te werpen. In de namiddag waren de sporen en de communicatieverbindingen op de lijn Brugge-Gent hersteld en kon het treinverkeer hervat worden. De politiecommissaris liet op de kerktoren een wacht plaatsen om de toegang tot de gemeente vanuit Deinze of Ruiselede in de gaten te houden.

Daarmee was de beroering in Aalter nog niet voorbij, want in de loop van de dag kwamen mensen die op de vlucht waren door Aalter gestapt. Velen waren hals over kop vertrokken en wisten niet eens waar naar toe. Over die fameuze 24 augustus schreef Romain De Wulf, die op Nobelstede woonde, het volgende: ³⁶

Tussen 7 en 8 's morgens doen vijf Pruisen te paard de rails springen met drie dynamiet catouches, dicht bij de statie en de trambrug. Schrikkelijke paniek; men zegt dat de Duitsers opkomen van de kant van Deinze en al de jongelingen, vanaf 16 jaar, aanhouden om ze in hun leger in te lijven. Tegen de avond stroomde het hier (langs de aardeweg vóór het kasteel) van het volk, komende uit alle kanten: Hansbeke, Nevele, Nazareth, Deinze, zelfs Zingem, enz... Het is een ware vlucht - gelijk ook door het dorp - allen waren om zo te zeggen zot; sommigen waren overladen met mondbehoefden, één liep met een grote hesp aan zijn nek gebonden en was om er onder te versmachten; men vroeg hem waar hij ging: "Ach! Dat weet ik niet" zegde hij "Altijd voort zolang ik land zie!" Eén was in een aalput gesprongen en stond er in het sop tot dicht bij zijn keel!. Een andere was in een cimentbuis gekropen en kon er niet meer uit!. 's Anderendaags, 's morgens heeft men hem met geweld moeten verlossen, zodanig zat hij er in gespannen. Hier, bij mijn kasteel, was het een ware processie. Al de geburen

Het kasteel van Nobelstede waar honderden vluchtelingen op 24 augustus voorbij kwamen. Foto Jan Camerlinckx.

hadden hun beesten losgemaakt en buiten gejaagd; mijn hof liep er vol van; in het gebuurte was elkeen ook gevlucht, niemand was te weerhouden, al mijn volk, ook de vrouw van de hovenier Santens was er vandoor; geen middel om ze te weerhouden, geen enkele der werklieden wilde blijven; met alle moeite van de wereld kwam ik er eindelijk toe Hallaert te kalmeren en hem te overhalen om met zijn huisgezin zijn woning niet te verlaten. (De vrouw Hallaert was in onmacht gevallen en ik moest haar Hoffman geven). Het is de enige van mijn geburen die mijn raad gevolgd heeft, buiten Siska, (mijn meid) die in dit geval manhaftig is geweest. Zij zegde: "Ik zal doen gelijk Mijnheer", en rond elf uur zijn wij beiden gaan slapen. Zo het schijnt zaten al de bossen van het omliggende opgepropt van 't volk, in het bosje van Mr Camerlinck, bij mijn eigendom op 'Stratem', waar de bramen zó dicht staan als het haar op een hond en ver boven het houtgewas gegroeid zijn, zijn allen platgetrappeld en afgetrokken, zodanig dat men niet meer zag dat er geweest waren. Ik was hier gans alleen met Siska.

De Aalterse autoriteiten hadden alle moeite van de wereld om aan die mensen te vertellen dat er geen Duitsers in de streek waren binnen gedrongen en dat er niets bijzonders aan de hand was. Sommigen keerden terug naar huis, maar velen brachten de nacht door in de bossen van Poeke en Aalter.

In de omliggende dorpen werden gelijkaardige verhalen genoteerd, zoals

Mannen, vrouwen en kinderen doolden die 24 augustus over onze wegen. De eerdere berichten over gruweldaden en de valse geruchten die de ronde deden joegen burgers halsoverkop de straat op... The Illustrated war News.

in Doomkerke. Een fragment uit het verhaal van Adhemar Dauw in 'Ons Doomkerke' ter illustratie: ³⁷

... Doch 's avonds zongen zij een toontje lager: Manen Van Hecke vluchtte 't bosselke in, achter zijn woning. Gust Mauws verborg zich in zijn hof onder een hoop eiken wissen die hij boven een grachtje gelegd had. Baaske Lamont zat verscholen achter een hoop boonpersen en anderen vluchtten samen met Desten Dorens en Juul Maerens Mannens bossen in. Daar had zelfs een der vluchtters een geit meegenomen (voor de melk): hij werd door zijn maats verplicht haar muil toe te houden, terwille van het blaten, om niet verraden te worden!

In de daarop volgende dagen verspreidden verschillende gemeenten aanplakbrieven waarin de bevolking werd aangemaand tot kalmte en rust en om niet in te gaan op allerlei geruchten die regelmatig de ronde deden.

Hadden de oorlog en vooral de Duitse gruweldaden elders in België, al duizenden mensen op de vlucht gedreven, de infiltratie van Duitse verkenners in het nog niet bezette België en de verhalen die daarbij de ronde deden, zorgden plots voor paniek en dreven nog meer volk op de vlucht. Het verhaal dat Romain De Wulf in zijn notaboekje neerpende, was geen unicum. Ook elders deden dezelfde gruwelijke en zotte verhalen de ronde: van jonge mannen die voor de Duitsers moesten opstappen, van duizenden Duitse soldaten die ergens gezien waren, van Duitse soldaten die gruwelijkheden begaan hadden, van mensen die zich in een beerput of rioolbus verstopt hadden of die met een hesp om hun hals op de vlucht gegaan waren. Teneinde de ernst van de situatie wat meer in de verf te zetten goochelden de vluchtelingen met cijfers over het aantal Duitsers dat op weg was. Vermits dezelfde pikante details in de diverse verhalen voorkwamen, liet dit veronderstellen dat er ergens een gemeenschappelijke bron voor was. Achteraf bleek de oorsprong van de valse geruchten zich te situeren in de streek van Denderleeuw en Ninove, waar Duitse verkenners enkele bedronken mannen voor zich uit gedreven hadden en ze na een poosje weer hadden laten gaan. Het verhaal was dan in korte tijd aangedikt geworden en uiteindelijk groteske proporties gekregen die hopen mensen op de vlucht joegen?

Vermoedelijk zorgde het feit dat er weinig of geen soldaten, burgerwachten of gendarmes te zien waren, voor bijkomende ongerustheid bij de

bevolking. Inderdaad, in de vele verhalen over 'Ulanen' op die 24ste augustus was er nauwelijks sprake van weerstand tegen de oprukkende Duitse verkenners. Nochtans waren al in de eerste dagen van de oorlog burgerwachters opgeroepen om in de niet-bezette streken de orde te handhaven en er bruggen, spoorwegen en verkeerskruispunten te beschermen. Ofschoon de steden en ook de meeste gemeenten burgerwachten hadden, in Poeke werden er 47 vermeld en ook in Aalter moeten er tientallen geweest zijn. Op dat ogenblik waren wel veel burgerwachten samengetrokken in de grotere steden, maar het naar huis sturen van een deel van de burgerwachten op 19 Augustus, zorgde voor frustraties, niet alleen bij dezen die moesten vertrekken, maar ook bij de anderen.

Typerend voor het optreden van de Burgerwacht in landelijke dorpen is allicht volgend fragment uit het dagboek van Streuvels op 18 augustus in Ingoigem:

Thuis gekomen, verneem ik dat men mij opgevorderd heeft als

Aan de Bevolking van Maldegem

Geachte Medeburgers,

De ongegronde schrik die de bewoners van een aantal gemeenten van Oost-Vlaanderen in deze laatste dagen heeft aangegrepen, doet mij nogmaals terugkomen op de aanmaningen welke ik U reeds vroeger gedaan heb.

Het is van het grootste belang niet lichtgeloovig de geruchten aan te nemen die sommige personen zoo lichtzinnig en als 'tware met genoeg verspreiden. De kalmte die zoo noodig is in deze erge tijden, is voornamelijk te vinden in het verrichten van het gewoon werk. Dat iedereen dus zijne dagelijksche bezigheden herneme en bijzonderlijk zich onthoude van op het gezegde van onbekenden, huis en land te verlaten in eene onberadene vlucht.

De meest plichtigen in het verspreiden van valsche nieuwstijdingen, schijnen de wielrijders te zijn: zij vertellen en overdrijven met lust voorvallen waar zij zelf geen getuigen van geweest zijn.

Het zal niet ongepast schijnen hen te doen opmerken dat de militaire overheid, in wier zending het ligt de openbare rust te handhaven, er zou kunnen toe geleid worden het gebruik der rijwielen gansch te verbieden.

Laat ons hierbij ook herhalen dat, bij het binnentreden in onze gemeente van Duitse soldaten, de veiligheid der eigendommen en der personen zooveel als gewaarborgd is, wanneer de burgers zich onthouden van alle betooging, van allen aanval of van alle belediging tot den vijand gericht.

Ik doe eenen dringenden oproep aan de koelbloedigheid en aan den goeden wil der bevolking.

De Burgemeester,

CH. ROTSAERT de HERTAING.

Aanplakbrief die in Maldegem werd uitgehangen. Daarin werd opgeroepen om kalm te blijven en zich niet te laten meeslepen door paniekzaaiers.

*burgerwacht en ik deze nacht voor 't eerst in werkelijke dienst kom!
Ingooigem wil eindelijk ook zijn deel doen in de waakzaamheid. Wij zijn
ons gevieren, gewapend met een jachtgeweer en zonder ander kenteken -
alhoewel de verordening streng luidt: dat niemand zonder klaarblijkend
kenteken als burgerwacht dienst mag doen. Hier echter ziet men nooit
nauw en nooit neemt men de zaken op de letter! Ons geweer dient dus
maar als verkenningsteken! Wij staan wat te praten met de plaatsenaars²,
tegen de kerkmuur; maar eens dat het tien uur wordt, vertrekt de ene na
de andere en de vier wachten blijven alleen op straat. Ik zou nu ook liever
stilletjes verdwijnen, maar plicht dwingt.*

*Geen van ons heeft enige instructie gekregen en niemand die weet wat
er ons te doen staat als er iets voorvalt! Wij spreken af om met twee op
de bank te blijven zitten, voor 't gemeentehuis terwijl de andere twee
het dorp afketsen. Om het uur zullen we elkaar aflossen. Een vreemde
gewaarwording om met een geweer op de schouder door de nacht over
straat te stappen. Vervelend vooral omdat men bewust is: dat 't geen men
doet, voor niets dient, want heilig zeker is 't dat niemand op heel het dorp
de neus vertonen zal bij nacht en even zeker dat alwie van verder, hier
voorbij komt, aangevat wordt te Tiegem of te Vichte waartussen ons dorp
gelegen is en in verbinding door één enkele baan? Als men maar niet
moederziel alleen was en iemand onze parade kon bewonderen!*

Na de gebeurtenissen van 24 augustus begonnen de militaire autoriteiten echter in te zien dat binnendringen van Duitse verkenners en saboteurs zover achter de frontlinie, een bedreiging kon vormen voor de troepen in Antwerpen, vooral bij een eventuele terugtocht in de richting van de kust. Derhalve werd de bescherming van het zogenaamde 'niemandsland' ernstiger genomen. Generaal Clooten die inmiddels benoemd was tot Militair Gouverneur van het niet-bezette deel van België werd belast met de bescherming van de zone die zicht uitstreekte tussen de Schelde en de kust. Daarvoor beschikt hij over enkel honderden gendarmen, enige duizenden burgerwachten die opnieuw waren opgeroepen en acht regimenten vrijwilligers die aanvankelijk nog niet volledig waren. De troepen van generaal Clooten beschikten over zes verouderde kanonnen en twee automitrailleurs.

Na de ontruiming van Brussel en de daaropvolgende verwarring bij de burgerwachten die het niet-bezette gebied moesten beschermen, trachtte de generaal om in eerste instantie zijn troepen weer operationeel te krijgen. Bij voorrang werd de zone langs de Schelde tussen Antwerpen

en Gent bewaakt, want als de vijand Antwerpen wilde omsingelen, dan was het in die sector dat het zou gebeuren. En inderdaad, vanaf 31 augustus concentreerden Duitse eenheden van het IXde Reseservekorps zich ten noordwesten van Brussel. Die troepen hadden zich een week voordien al 'verdiensteijk' gemaakt bij het bloedbad, de plundering en het in brand steken van de stad Leuven. Hun aanwezigheid vormde een bedreiging voor de Belgische verdediging langs de lijn Antwerpen – Dendermonde – Aalst. In de vroege morgen van 4 september begon de aanval op Dendermonde. De stad werd zwaar beschoten en de Belgen trokken zich terug uit de stad. Toen de Duitsers de stad introkken werd het gruwelscenario dat in andere steden al was vertoond, nog eens overgedaan. Er werd geplunderd, mensen werden gevangen genomen en weggevoerd, er vielen doden. Daarna werden hele huizenrijen in brand gestoken...

Angstige burgers uit het omliggende kijken van op afstand toe hoe Dendermonde wordt gebombardeerd en in brand gestoken. The Illustrated war News.

Duitsers bedreigen Gent

Duitse eenheden rukten ook op in de richting van Gent en stooten op 7 september in de omgeving van Melle op de Belgische verdedigingslinie en het kwam tot een treffen. Al gauw breidde het geweld zich uit naar Kwatrecht en Gontrode. In de namiddag trokken de Belgen zich terug

voor overmacht van de tegenstander. Weer waren burgers gedood of gewond geraakt en waren enige tientallen huizen in brand gestoken. De Amerikaanse journalist Athur Gleason die daar met de fotograaf, Arthur Radclyffe Dugmore, op 7 september aanwezig was schreef daarover:

I was present at the skirmish between Germans and Belgians at Melle, a couple of miles east of Ghent. We walked to the German line, where a blue-eyed young Hussar officer, Rhinebeck, of Stramm, Holstein, led us into a trap by permitting us to walk along after him and his men as they rode back to camp beyond Melle. We walked for a quarter mile. At our right a barn was burning brightly. On our left the homes of the peasants of Melle were burning, twenty-six little yellow brick houses, each with a separate fire. It was not a conflagration, by one house burning and gradually lighting the next. The fires were well started and at equal intensity in each house. The walls between the houses were still intact. The twenty-six fires burned slowly and thoroughly through the night. These three thousand German soldiers and their officers were neither drunk nor riotous. The discipline was excellent. The burning was a clean-cut, cold-blooded piece of work. It was a piece of punishment. Belgian soldiers had resisted the German army. If Belgian soldiers resist, peasant non-combatants must be killed. That inspires terror. That teaches the lesson: "Do not oppose Germany. It is death to oppose her—death to your wife and child."³⁸

[Ik was aanwezig bij de schermutselingen tussen Duitsers en Belgen te Melle, enkele ijlen van Gent. We wandelden naar de Duitse linies waar een jonge Huzaren officier ons in een van lokte door ons toe te laten om met hem rond te lopen met hem en zijn mannen toen ze terugkeerden naar hun kamp. We liepen een kwart mijl. Rechts van ons brande een schuur. Links branden de huizen van de landbouwers, zesentwintig kleine huizen in baksteen. Het was geen grote brand waar het vuur van het ene huis naar het andere was overgeslagen. De brand was in ieder huis ontstaan. De muren tussen de huizen waren nog intact. De vuren hadden traag verder gebrand in de nacht. De drie duizend Duitse soldaten en hun officieren waren nog dronken, noch opstandig. Er was discipline. De band was een netjes en koelboedig werkstuk. Het was een straf. Belgische soldaten hadden weerstand geboden aan de Duitse leger en dus moesten niet strijdende landbouwers gedood worden. Dat is terreur. De les luidt: 'Hinder de Duitsers niet. Het betekent dood voor jou, je vrouw en je kind. ']

Gleason en de fotograaf die door de Duitsers werden vastgehouden en de nacht moest doorbrengen in hun kampement, beschreef hoe hij 's anderendaags morgens een vliegtuig laag zag overkomen en dat een bericht uitwierp voor de daar aanwezige troepen. Blijkbaar kreeg het IXde Reservekorps toen het bevel om onverwijld verder te trekken naar het zuiden, naar Frankrijk. Het Duitse opperbevel mobiliseerde alle

Vernielingen te Melle en omgeving in beeld gebracht door Arthur Radclyffe Dugmore (september 1914).

beschikbare troepen naar Frankrijk, waar aan de Marne een beslissende strijd aan de gang was en zo vertrok niet alleen het IXde Reservekorps dat ten oosten van Gent actief was in de richting van Frankrijk, maar ook van rond Antwerpen werden eenheden weggetrokken. Het gebied ten westen van de Schelde bleef voorlopig nog gespaard van de oorlog. Gleason en Dugmore werden vrijgelaten en keerden terug naar Gent:

We hurried away toward Ghent. As we walked through a farmyard we saw a farmer lying at full length dead in his dooryard. We passed the convent school of Melle, where Catholic sisters live. The front yard was strewed with furniture, with bedding, with the contents of the rooms. The yard was about four hundred feet long and two hundred feet deep. It was dotted with this intimate household stuff for the full area. I made inquiry and found that no sister had been violated or bayoneted. The soldiers had merely ransacked the place.³⁹

[We keerden terug naar Gent. Als we over een boerenerf liepen zagen we een landbouwer die dood in de deuropening lag. We passeerden de kloosterschool in Melle, waar katholieke zuster leefden. Het voorhof lag vol met meubels, beddegoed en huisraad. De plaats was honderd voet lang en tweehonderd diep. Het lag bezaaid met huishoudelijk gerief. Ik deed navraag en vernam dat er geen zusters vergeweldigd waren of met de bajonet aangepakt. De soldaten hadden verschillende keren geplunderd.]

Duitse soldaten poseren in Melle na de gevechten in september. In de achtergrond de beschadigde huizen in het dorp.

Optreden van de Gentse burgemeester Emiel Braun

In die dagen viel ook het optreden van de Gentse burgemeester Emiel Braun te noteren. Op 7 september 's avonds liet generaal von Boehn aan de Gentse burgemeester een bericht brengen om zijn ongenoegen te uiten over het optreden van de burgerwachten en om te dreigen met een aanval op Gent. Tegelijk nodigde hij de burgemeester uit voor een gesprek. Daags nadien trok Emiel Braun naar Oordegem waar de generaal verbleef. Braun begon met te vragen dat de Duitsers Gent toch niet zouden binnentrekken. Von Boehn begon echter met zijn eisen, namelijk dat de burgerwachten in Gent ontwapend moesten worden, dat de Gentenaars de Duitse soldaten niet hinderden en dat de stad een aantal goederen zou leveren in ruil voor de Duitse welwillendheid. Op het verlanglijstje stonden benzine, mineraalwater, haver, fietsen, motorfietsen, luchtbanden, verband, watte en sigaren... In Gent werd de burgemeester overladen met felicitaties. 's Anderendaags deed de 'Gentenaar' het relaas van de gebeurtenissen en van wat met de Duitsers was afgesproken. In de voormiddag deed zich echter een incident voor toen een Duitse wagen, misschien per vergissing in Gent komende, eerst slecht onthaald werd door de bevolking en wat later ook nog beschoten worden door autmitrailleuse van de burgerwacht. Braun trok opnieuw naar von Boehn die toen in Leeuwergem onderdak had gevonden op een kasteeltje. Hij was vergezeld door Julius Van Hee, vice-consul van

de Verenigde staten, die het incident blijkbaar had zien gebeuren en de burgemeester ervan op de hoogte had gebracht. Aanvankelijk wil von Boehn represailles tegen Gent, maar nadat de Amerikaanse vice-consul hem gezegd had dat Gent en Brugge bij verdrag van 1814 een bijzondere band hadden met Amerika en dat een eventuele beschieting van die steden niet in goede aarde zou vallen aan de overkant van de oceaan en de *goodwill* van het Amerikaanse volk voor de Duitse zaak wel eens het gedrang kon brengen, draaide de generaal bij. Weer blijdschap in Gent. Daar werd intussen begonnen met het bijeenbrengen van de door de Duitsers opgeëiste goederen. De burgerwachten ontwapenen werd moeilijk om niet te zeggen onmogelijk. Ze waren op bevel van generaal Clooten na de gevechten in Melle, allemaal uit Gent vertrokken om nieuwe posities in te nemen. Emiel Braun vertrok dus maar zonder de wapens van de burgerwachten naar von Boehn met de bijeengezamelde goederen. Als hij in Beerlegem aankwam, de plaats waar alles moest afgeleverd worden, was de generaal al vertrokken naar Flobecq. Braun ging hem ginder opzoeken om zich te verontschuldigen voor de wapens van de burgerwachten. Zijne Excellentie Max von Boehn maakte daar geen drama over, *het ging tenslotte maar om verouderde wapens*. Waarschijnlijk moet hij zich wel zeer verkneukeld hebben over het feit dat een stad die hij niet eens wilde aanvallen, hem zoveel kostbare goederen had geschonken... Als kers op de taart was ook het treinstel waarmee de goederen vervoerd waren door de Duitsers buit gemaakt... Bij de Belgische autoriteiten vielen de esbattermenten van de Gentse burgemeester niet in zo'n goede aarde en via generaal Clooten kreeg hij nog een uitbrander van minister de Broqueville: *Faites savoir administration communale territoire sous votre commandement: qu'aucune convention avec l'ennemi n'est valable quand elle a pour effet de favoriser l'adversaire ou de défavoriser les Alliés.*⁴²

[Laat de gemeentelijke administratie onder ons territorial bevel, weten dat geen enkele afspraak met de vijand geldig is wanneer ze voor gevolg heeft fr tegenstander te bevoordelen of de geallieerden te benadelen.]

Op vraag van het Franse opperbevel probeerde het Belgisch leger op 9 september nogmaals een uitval vanuit Antwerpen in de richting van Leuven en Brussel. Kwestie van de Duitse aanvoerlinies door België zoveel mogelijk te verstoren en ook de Duitse troepen rond Antwerpen op te houden. Terreinvinst bracht het niet op, maar dat was de bedoeling niet. De Belgen verloren 8000 man aan doden, gewonden en gevangenen en dat was blijkbaar de hoge bijdrage die moest betaald worden om aan de Marne het tij te helpen keren. Rond die tijd stopten de geallieerden

het Duits offensief aan de Marne en slaagden er zelfs in de Duitsers terug te dringen tot achter de Aisne. ^{40 41}

De aanval op Antwerpen

Niet enkel de uitvallen van het Belgisch leger vanuit Antwerpen zaten het Duitse opperbevel dwars, maar meer en meer vreesde men dat Britse troepen in Oostende of Zeebrugge zouden landen en aansluiting maken met het Belgisch leger in Antwerpen. Of erger nog dat Engelse troepen de Nederlandse neutraliteit zouden schenden en de Scheldemonding zouden forceren om troepen in Antwerpen af te zetten. Voor zover ze daarvan al niet eerder op de hoogte waren hadden de Duitsers na de bezetting van Brussel bij het doorsnuffelen van het ministerie toch de documenten ontdekt waarin dergelijke plannen waren geopperd door de Britten... Wij verwijzen hier naar het 'Report of General Ducarme, Chief of the Belgian General Staff, to the Belgian Minister of War' van 10 april 1906'. ^{43 44} Dat zou pas een echte bedreiging gevormd hebben voor de Duitse rechter flank. Derhalve besloot men in eerste instantie Antwerpen in te nemen en het Belgisch leger uit te schakelen, om daarna door te stoten naar de kust. Erich von Falkenhayn die op 14 september von Moltke opvolgde als opperbevelhebber, plande zelfs een Duitse aanval vanuit Vlaanderen op de Franse kanaalhavens, Duinkerke, Calais en Boulogne om zo de geallieerde troepen in Frankrijk te isoleren of toch minstens de aanvoer van manschappen en materiaal te verstoren.

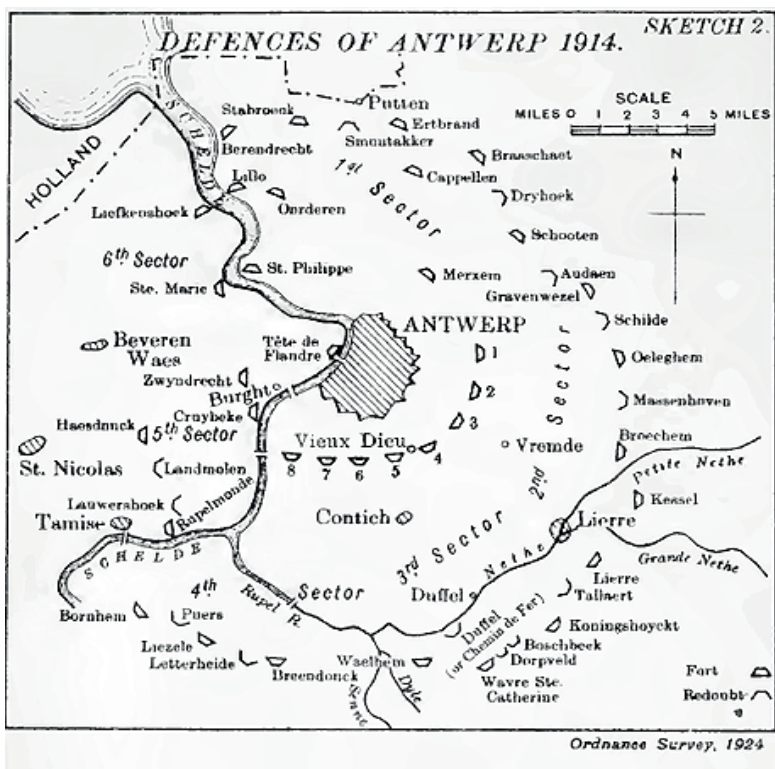
Rond Antwerpen werd het 3de Reservekorps versterkt en werden voorbereidingen getroffen voor de aanval. Onder bevel van generaal von Beseler waren bij het offensief verschillende Duitse eenheden betrokken:

- 3de Reservekorps,
- Marine-Division (Admiral von Schroeder),
- 4de Ersatz-Division,
- 1ste Bayerische Landwehr-Brigade,
- 37ste Landwehr-Brigade,
- 26. Landwehr-Brigade.

Rond de stad waren 173 stukken geschut opgesteld:

- 40 10 en 13cm kanonnen,
- 72 15cm houwitsers
- 48 21cm mortieren

- 5 30,5cm kustmortieren
- 4 30cm Skoda kanonnen
- 4 42cm kanonnen

Kaart van de regio Anrwerpen met aanduiding van de versterkingen die rond de stad waren aangelegd. Een schijnbaar goed veverdedigd bolwerk, dat echter in korte tijd door de Duitse artillerie werd ontmandeld.

Als op 27 september 1914 de Duitsers de aanval op Antwerpen aanvatten, was het voor de Belgische legerleiding duidelijk dat de stad niet lang weerstand zou kunnen bieden tegen het groot aantal artilleriestukken van allerlei kaliber die de Duitsers aangesleept hadden. De terugtrekking van het leger in westelijke richting moest voorbereid worden. De positie te Antwerpen moest zo lang mogelijk behouden worden, om de Duitse invasie op te houden en eventueel een verbinding met Franse en Engelse strijdkrachten tot stand te brengen. Tegelijk diende de aftocht voorbereid en moesten de eenheden opgesteld worden die de terugtocht zouden

beschermen. Vijf divisies van het veldleger waren vóór de Nete en de Rupel op de buitenste fortengordel in stelling gebracht. De 4de Divisie bezette de Schelde te Baasrode, Dendermonde en Schoonaarde ter bescherming van de aftocht en een cavaleriedivisie bewaakte de linkeroever van de Dender.

Ondanks de bedenkelijke toestand waarin de Belgische troepen in Antwerpen verkeerden (desorganisatie door de herhaalde terugtrekkingen en vermoeidheid) bleven de kranten zegenverende berichten uitbazunen, precies alsof de mensen die de verhalen van vluchtelingen gehoord hadden, zich niet bewust waren van wat hen te wachten stond. Hierna de hoofdrubriek van 'Het Weekblad voor Oost- en West-Vlaanderen en Zeeland' van 27 september 1914.

DE EUROPEESCHE OORLOG.

IN BELGIË is het wei-ig veranderd sedert verlede week. — Sedert de Duitschers die dure poets gebakken en zoo leelijk toegetakeld werden door de Belgen, zijn er wederom Duitse troepen in den Zuiderheft der provinciën Antwerpen en Limburg. — Daar zwerfen Duitse patroelen rond. Deze kwamen te dicht bij de forten van Antwerpen, nabij Brochem, ten oosten der stad; het fort vuurde en ze werden weggevaagd. — Te Lanaken, in Limburg, nabij Maantricht, waren de Duitschers meester; onze troepen kwamen er op af en kuischten heel Lanaken. Ze bemeesterden de Duitse vlag en deden de Belgische vlag boven Lanaken wapperen.

IN FRANKRIJK nog altijd den slag die voort duurt en waarin de Engelsch-Fransche en de Duitse legers op mekaar botsen. 't Is de slag op de Aisne, die een beslissende slag is. De Duitschers, alhoewel machtig, boeren altijd maar achteruit. Iedere dag is eene overwinning voor de Verbondene legers. — Het Saksisch leger is uiteengeslagen. — De kathedraal van Reims, het prachtigste gebouw van heel Frankrijk, is door de Duitschers zoo maar kwaadwillig weg gebombardeerd en daarna in brand gestoken.

Onze bevriende Fransche en Engelsche legers gaan traagzaam, maar zeker vooruit.
IN DUITSCHLAND ziet het er benauwd uit. Ze beginnen het te gevoelen dat ze 'ne vogel voor de kat zijn. Voor de vierde maal vraagt Duitschland vrede, maar nu niet alleen aan België, maar aan al de landen waarmede het in oorlog is! 't Zou willen zijne koloniën afstaan, zegt het! Maar de Verbondenen zullen de bandieten niet loslaten.

IN RUSLAND zijn ze nog altijd maar voort aan 't mobiliseeren. Reeds hebben ze nu tien miljoen man op oorlogsvoet. Na Oostenrijk volledig verslagen te hebben, zullen ze al hunne machten tegen Duitschland zenden. Maar

IN OOSTENRIJK hebben ze het nu verre gehad. Deze week zijn nog eens duizenden dooden gevallen en ook duizenden krijgsgevangenen genomen. Bij Krakau is 't nog overblijvende Oostenrijksch leger doorgesneden door de Russen.

In 't algemeen zitten onze zaken langsam beter !!

Ter voorbereiding van de terugtocht naar de kust werd begonnen met het transporteren van van de militaire voorraden naar Oostende. Van 1 tot 7 oktober reden militaire treinen 's nachts aan en af via Willebroek, de brug te Temse en zo verder naar Sint-Niklaas en Gent, om de steunbasis van het leger naar de badstad over te brengen. Op 1 oktober reden vijf treinen van Antwerpen, via Gent, Aalter en Brugge naar Oostende. Op 2 oktober waren het er al 29 en op 3 oktober 20. Vanaf 5 oktober lag het 3de Lansiers ter bescherming van de steunbasis in een wijde boog omheen Oostende, het 4de Eskadron te Maldegem, het 1ste te St.-Joristen-Distel, het 2de te Zwevezele en het 3de te Esen.

In de hoofdstad die al sinds 20 augustus door de Duitsers was bezet, begon men beetje bij beetje te beseffen wat bezetting betekende en toen was het nog maar een begin en dacht niemand dat het vier jaar zou duren. Op 2 oktober schreef Karel van de Woestijne die in Brussel woonde: ⁴⁵

Daargelaten dat de meeste eetwaren in prijs stijgen en zelfs - zooals zout - geheel te ontbreken staan, lijdt de Brusselaar eene eerste algeheele ontbering: wij krijgengenen versche visch meer. Sedert weken al is er geen zeevisch meer. En de zoetwatervis, die men nog in sommige private vijvers vond, en die tegen hooge prijzen te koop was, wordt eene zeldzaamheid, die slechts een Lucullus zich nog permitteeren kan. Daar nu de voorraad Hollandsche en Schotsche haring niet eeuwig zal blijven duren, en de zeer sporadisch aangetroffen stokvisch stukken van menschen kost, blijft ons nog alleen de visch-in-blikjes over, - die nog nauwelijks visch mag heeten.

.....

Tweede ontbering, van veel ernstigeren aard, al zal ze slechts een paar dagen duren: wij hebben geen brood meer; de bakkers hebben hunne deur gesloten bij gebrek aan meel. - 'Pourquoi ne mangent-ils pas de la brioche?' vroeg de lichtzinnige en ongelukkige Princesse de Lamballe, toen men haar vertelde dat de bevolking van Parijs geen brood meer te eten had. Helaas, wij zullen gedwongen zijn, ons enkele dagen met 'brioche' van bij den pasteibakker te behelpen, 'brioche' vijf of zesmaal zoo duur als brood...

De combinatie van beschietingen op de forten en infanterie aanvallen bleken al na enige dagen voor problemen te zorgen. Als de regering op 3 oktober naar Oostende verhuisde, zakte ook het moraal van de troepen nog wat mee en de aankomst van 2000 Britse soldaten van de *Royal Naval Division* in de nacht van 3 op 4 oktober en 7000 andere de dag nadien, veranderde daar niets aan. Ook niet de aanwezigheid van Winston Churchill die toen Eerste Lord van de Admiraliteit was. De Britten waren niet talrijk genoeg en hadden bovendien te weinig opleiding en geen ervaring. Nochtans hadden de Britten al lang voor de oorlog uitbrak, de hulp van duizenden Britse soldaten toegezegd. Dit voor het geval dat België aangevallen werd. Uiteindelijk bleken ze onvoldoende soldaten beschikbaar te hebben om, en Frankrijk en België ter hulp te snellen. Het Britse Imperium mocht dan een goed deel van de wereld beheersen en de sterkste vloot ter wereld te hebben, het landleger bleek uiteindelijk weinig te betekenen wat de getalsterkte betrof en de

rekrutering van vrijwilligers en de opleiding ervan, had tijd nodig.

Eenheden van de Royal Naval Division hebben stellingen ingenomen in Antwerpen. Fotograaf Donald Thompson. The New York World.

In Antwerpen werd de toestand steeds hachelijker. Op 4 oktober drong de Belgische overheid aan op dringende bijstand aan van de geallieerden. Antwerpen dreigde immers omsingeld te raken en er waren onvoldoende middelen om dat te voorkomen. Daarvoor diende men Gent te bezetten en te verdedigen. Engeland liet weten dat de British 7th Division op de Belgische kust zou ontschepen en dat ook Franse eenheden zouden deelnemen aan deze inspanning.

Op 5 oktober was de eerste linie van de vesting zogoed als uitgeschakeld en stonden de Duitsers op het punt door te breken aan de Nete nabij Lier. Te Dendermonde poogden ze de Schelde over te steken, om zo de aftocht vanuit Antwerpen naar Gent te beletten en het Belgisch leger af te snijden van de geallieerden nabij Rijsel.

De avond van 6 oktober was de verdedigingslijn aan de Nete doorbroken, werd de Dender overschreden en stond de verdediging aan de Schelde onder zware Duitse druk, zodat insluiting te Antwerpen dreigde. In de nacht kreeg het veldleger het bevel naar de linker Scheldeoever terug te trekken via de bruggen van Temse, Hoboken en Burcht, om vervolgens de terugtrekking naar het westen door het Waasland aan te vatten. Antwerpen werd verder verdedigd door de garnizoenen van de forten, enkele regimenten vestingsinfanterie, de Belgische 2de Divisie en

de Britse Naval Division. 's Anderendaags avonds werden ook de 2de legerdivisie en de Britten teruggetrokken en bleef alleen het vestingsleger achter en verschillende forten bleven weerstand bieden. De Duitse beschietingen op de stad richtten echter veel schade aan. Op 9 oktober gingen burgemeester Jan De Vos en enkele schepen met de Duitsers onderhandelen. Afsproken werd dat daags nadien de stad niet meer zou beschoten worden en de forten de strijd zouden staken. Generaal Deguise onwetend van de stappen die het gemeentebestuur had gezet, wilde op 10 oktober ook de strijd staken, maar toen men vernam wat er de dag voordien was afgesproken werd de overeenkomst met de Duitsers ook door de militairen getekend. Meer dan 20 forten en redoutes gaven zich zondere verdere slag of stoot aan de Duitsers over.⁴⁶ Nochtans konden zo'n 40.000 Belgische militairen die achtergebleven waren, ontkomen door uit te wijken naar het neutraal gebleven Nederland. Bijna 1.600 Britten van de First Royal Naval Brigade raakten niet weg uit Antwerpen omdat de trein die hen van Sint-Gillis-Waas naar Zelzate moest brengen door de Duitsers gestopt werd. Ze konden weliswaar ontsnappen, maar zaten als ratten in de val en er bleef hen niets anders over dan naar Nederland uitwijken als ze niet als krijgsgevangenen in Duitse handen wilden vallen. De militaire vluchtelingen werden aan de Nederlandse grens ontwapend en geïnterneerd in kampen in Nederland. Pas in 1919, nadat ook Nederland de wapenstilstand had ondertekend, mochten ze naar huis terugkeren.

Tijdens de belegering van Antwerpen kwamen 1400 ton obussen op en rond de stad terecht en dat was vier keer zoveel als in Namen en 20 keer zoveel als in Luik. De ravage in en rond de stad was dan ook aanzienlijk. Uit 'With the german armies in the west' van de Zweedse schrijver Sven Hedin die de stad na de verovering door de Duitsers bezocht, vermelden we hier een fragment waarbij hij de beschieting en de verwoesting van de stad beschrijft:⁴⁷

At eleven in the evening of the 7th of October the bombardment of the city itself began. By an express order of the Emperor all buildings of great historic and art value, such as the cathedral, the other churches, the town hall, museums, etc., were to be spared. The zoological gardens were also on the list of items which were not to be bombarded. The bombardment continued the whole of the 8th of October and fire broke out at several points. In the evening and in the night these vast conflagrations were visible from a great distance and threw their ruddy light against the vapours rising from the sea and the whirling smoke clouds. During the

night preceding the 9th October the bombardment increased in violence and continued until the forenoon. Then suddenly, at eleven o'clock, the firing ceased. At three the victorious German troops entered the city with bands playing and colours flying. There was no fighting in the streets and no shooting from windows by civilians. Antwerp suffered no damage beyond that sustained by the bombardment.

[Op 7 oktober, om 11u in de avond begon het bombardement op de stad. Op bevel van de Keizer moesten alle gebouwen van historische- of kunstwaarde zoals de kathedraal en andere kerken, de stadshalle, de musea, enz. gespaard worden. Ook de Zoo stond op de lijst van de sites die niet gebombardeerd mochten worden. Op 8 oktober ging het bombardement verder en op verschillende plaatsen brak brand uit. 's Avonds en 's nachts waren de explosies van ver zichtbaar en hun rode licht kleurde de opstijgende nevels en de opstijgende rookwolken. Tijdens de daarop volgende nacht nam het bombardement nog aan intensiteit toe, maar om elf uur hield het plots op. Om 15u trokken Duitse soldaten de stad in met muziekkorpsen en wapperende vlaggen. Er werd niet gevochten in de stad en er werd niet vanuit de vensters geschoten door burgers.]

Voorts citeren we nog een stukje over zijn bezoek aan de stad de dag na de val van Antwerpen:

Through the Porte de Malines we enter the Berchem quarter and then follow the Chaussee de Malines north-westward. The whole street is crowded with transport trains and resting troops. They are evidently on the point of starting off for fresh adventures. Now and again we pass a house which has been struck by shells, and in some places the stone paving has been torn up by the same agency. The broad and aristocratic Avenue des Arts here and there has had a tree trunk severed by fragments of shell. The Place de Meir, a large and handsome street in the very centre of the town, is likewise crowded with ammunition columns and troops, looking bright and cheerful in the sunlight, but with a bearing and an air as if it were the simplest thing in the world to contribute to the conquest of Antwerp. There are no women and children about, and the men out looking at the troops might be counted on the fingers of both hands. Most of the population has fled to Holland, the wealthy to England or the Riviera. All shops are closed. The banks are guarded by German soldiers. Yet the town, conquered but a few hours ago by the iron force of arms, is decorated as for a triumphal march. The whole of Antwerp is beflagged and the flags are Belgian ! How is it possible that they can have been allowed to remain ? The reason is evident, the town fell yesterday and it was for the Belgian army and the British auxiliaries that the bunting had been hung out. But during the next few days the black, yellow and red emblems gradually disappeared. Over the houses at the western end of the

70

Place de Meir we notice brownish-black pillars of smoke whirling upward towards the sky. On arrival at the Marche aux Souliers we find that a whole block is burning brightly, but now the fire spreads no weird glare around it, for the city is bathed in sunlight. The tongues of fire issue from the windows like as many yellow flags agitated by the breeze, and we can see from the street the furnace within. Several houses have been levelled to the ground. From the timber and the lumber of the ruins the smoke rises in dense, dark clouds. There are no curious crowds thronging to watch the terrible spectacle. One fire more or less means little in a time so filled with fearful happenings. German soldiers are on guard at the entrances to the street in the Place Verte and Place de Meir, but there are few people to keep in order in a city all but emptied of its entire population. “Why is nothing done to quench the fire?” we ask. “The waterworks at Waelhem have been destroyed,” we are told, “and all that can be done is to watch the fire and to see that it does not spread.”

[Langs de Mechelse poort kwamen we Berchem binnen en volgden dan de Mechelse steenweg. De straat was vol met transportwagens en rustende soldaten die blijkbaar klaar waren om verder op te rukken. We zien beschadigde huizen. Ook de Mair staat vol munitiewagens en soldaten. Ze staan in de zon en zien eruit alsof het het simpelste van de wereld was om Antwerpen te veroveren. Er waren geen burgers om de troepen te bekijken. De bevolking is grotendeels naar Nederland gevlucht, de goeoden naar Engeland of de Riviera. De winkels zijn gesloten. De banken worden bewaakt door Duitse soldaten. Enkele uren na de inname ziet de stad er nog uit alsof er een triomfantelijke opmars zal plaat grijpen. Heel de stad is bevlagd met Belgische vlaggen. Hoe is het mogelijk dat ze kunnen blijven hangen? De stad is pas gisteren gevallen en het was voor de Belgische en Engelse troepen dat het vlaggen gedoe wapperde. In de volgende dagen verdwenen de vlaggen. In het centrum en westen van de stad hing rook. Wat verder staat een blok in brand en verschillende huizen zijn met de grond gelijk gemaakt. Er zijn nauwelijk burgers te zien. Waarom er niet geblust wordt? De watertoevoer bij Waelem is beschadigd.]

Sven Hedin

Sven Anders Hedin (1865-1952) was een Zweeds geograaf en ontdekkingsreiziger die verschillende boeken publiceerde over zijn reizen en expedities in centraal Azië. Hij was één van de eersten westerse wereldreizigers om de wegen van de vroegere Zijderoute te gaan verkennen. Zijn reisverhalen illustreerde hij met zelfgemaakte foto's. Hij had een tijd gestudeerd in Duitsland waar hij zijn bewondering opdeed voor het Duitse Rijk en voor keizer Wilhelm II. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Zweden neutraal maar dit belette Hedin niet om uit te komen voor zijn pro-Duitse gevoelens en minachting voor Groot-Brittannië.

Omdat de oorlogsjaren niet het beste moment waren om verre reizen te ondernemen, verbleef hij in de maanden september en oktober 1914, *auf Einladung des Kaisers*, in het zog van het 4de Duits leger. Eerst vinden we hem in de Champagne, daarna in België (Namen, Brussel, Antwerpen en Oostende). Door zijn goede relaties met de Duitse legerleiding kon hij zich nogal vrij bewegen in het oorlogsgebied. Op 8 november was hij terug in Berlijn. Tijdens de daaropvolgende weken schreef hij een boek dat in de eerste maanden van 1915 verscheen onder de titel 'Ein Volk in Waffen'. Het boek geeft een relaas van de oorlog in België gezien vanuit een pro-Duits standpunt. Zijn hoger geciteerde beschrijvingen moeten dan ook met de nodige nuances geïnterpreteerd worden.

De verslagen die de Amerikaanse oorlogscorrespondent E. Alexander Powell schreef voor *The New York World* en die hij achteraf publiceerde in 'Fighting In Flanders' ^{47bis}, staan in schril contrast met deze van Sven Hedin. Powell was veel kritischer ten overstaande van de Duitsers en de beelden die de fotograaf Donald Thompson, die hem vergezelde, op de gevoelige plaat vastlegde waren sprekend voor de vernielingen die in Antwerpen en elders waren aangericht. Het illustreert hou in beide kampen de fotografie en de film die toen nog in de kinderschoenen stonden, gretig gebruikten voor propaganda doeleinden. Dat is trouwens vandaag nog altijd zo.

Nabij het Steen in Antwerpen, vernield en achtergelaten materiaal. Sven Anders Hedin.

Inboedel van een woning in Antwerpen. Een ontploffing in de buurt heeft heel wat schade aangericht. Fotograaf Donald Thompson.

Nieuwe wapens

Al van bij het begin van de oorlog werd de oorlog uitgebreid naar het luchtruim. Vanaf de eerste dagen verschenen de eerste vliegtuigen in de lucht. Duitse 'Taubes' en Belgische 'Farman's' voerden tot ver achter de vijandelijke linies verkenningsvluchten uit om de troepenverplaatsingen te observeren en de legerleidingen zo snel mogelijk te informeren van de toestand aan het front en daarachter. Soms werden vliegtuigen ook ingezet om te bombarderen, maar daarvoor gebruikten de Duitsers zeppelins. Die konden immers een veel grotere bommenlast meevoeren. Zo waren er vaak mededelingen van zeppelins die gezien werden en meldingen van bombardementen en de schade die daarbij veroorzaakt werd.

Voor de tegenstander was het dus zaak om naar middelen te zoeken waarmee vijandelijke vliegtuigen of zeppelins uitgeschakeld konden worden. Geschut was een oplossing die al snel werd aangepast en ingezet om vooral zeppelins neer te halen. Vliegtuigen uitrusten met machinegeweren werden gebruikt om vreemde toestellen neer te halen. Grotere vliegtuigen, uitrust met zwaardere motoren, gaf bommenwerpers.

Duitse Rumpler-Taube die in het begin van de oorlog vaak wordt gezien boven steden en op plaatsen waar gevochten wordt. Het toestel dankt zijn naam aan de vorm van de vleugels en de staart die aan een duif doen denken.

Duitse zeppelin boven Antwerpen. Tijdens de belegering van de stad werden regelmatig bombardementen uitgevoerd boven de stad.

De terugtocht naar de Westhoek

Op 10 oktober kwam een einde aan de vijandelijkheden rond Antwerpen. Het gros van het Belgische leger had zich toen al teruggetrokken achter het kanaal Gent-Terneuzen. De Belgische achterhoede bezette wel nog posities in de omgeving van Lochristi, Lokeren, Wachtebeke en Moerbeke om de terugtrekking te beschermen van de 2de Divisie en de Britse Naval Division.

Was het aanvankelijk nog de bedoeling geweest om weerstand te bieden aan het kanaal Gent-Terneuzen en de Schelde en later ook aan het Schipdonkkanaal en de Leie, op 8 oktober was al duidelijk geworden dat een onmiddellijke terugtrekking naar de westhoek onvermijdelijk was. In de omgeving van Arras hadden de Duitsers begin oktober een offensief gelanceerd in de richting van het Kanaal. De geallieerden konden het offensief stoppen en lanceerden zelfs een tegenoffensief dat succes leek te hebben, maar uiteindelijk toch werd opgevangen door de Duitsers. Bij ons bedreigden de Duitsers Gent en de vrees bestond dat het Belgisch leger helemaal zou ingesloten worden. De Franse en Britse troepen die ter versterking waren gestuurd kwamen op dat ogenblik pas aan en waren bovendien niet talrijk genoeg om de streek verder te verdedigen en aansluiting te maken met de geallieerde troepen meer naar het zuiden. Generaal Pau, die de verbinding onderhield tussen de Franse en Belgische hoofdkwartieren besprak op 8 oktober op het Belgisch hoofdkwartier in Zelzate de toestand en stelde de Belgen voor om zo snel mogelijk terug te trekken naar de kust en nieuwe stellingen in te nemen in de westhoek aan de zijde van de Britten en de Fransen.

Intussen hadden de troepen van generaal Clooten, hoofdzakelijk bestaande uit burgerwachten, gendarmen en vrijwilligers, sinds begin september in het nog niet-bezette gebied stellingen ingenomen om de infiltratie van Duitse verkenners te stoppen en een eventuele terugtrekking uit Antwerpen te beschermen. Daarbij was de bescherming van de spoorlijnen Antwerpen – Eeklo – Brugge en Antwerpen – Gent – Brugge van essentieel belang. De aftocht van het Belgisch leger moest immers langs daar gebeuren. Trouwens ook versterkingen voor de stelling Antwerpen moesten langs die weg gebeuren. Zo waren troepen van de Vesting Namen, o.a. de Vierde Legerafdeling, dwars door Frankrijk getrokken en in Le Havre terecht gekomen. Van daaruit vertrokken ze dan met schepen naar Oostende en Zeebrugge, waar ze tussen 1 en 7

september aankwamen. Op 8 en 9 september ging het dan van de kust met twaalf treinen naar Antwerpen en dit via de lijn Brugge-Eeklo. Aallen de 13de Gemengde Brigade (generaal-majoor Teyszersky) van deze 4de Legerafdeling werd door generaal Clooten aangewezen om de spoorverbinding Oostende/Brugge/Eeklo te bewaken tot ze op 13 september naar de Versterkte Stelling Antwerpen werden gestuurd.

Het hoofdkwartier van generaal Clooten was toen in Eeklo gevestigd. In Aalter waren burgerwachten van Ukkel aanwezig, in Knesselare waren het Jagers te Voet, in Ursel burgerwachten van Molenbeek, Koekelberg en Anderlecht en in Beernem ook Jagers te Voet. In Aalter werd nog een mobiele eenheid van de Rijkswacht ingezet en in het naburige Ruiselede waren enkele eskadrons ruiters (Jagers te Paard) van de Gentse en Luikse burgerwacht actief.

Ondanks de militaire aanwezigheid bleven Duitse verkenningseenheden begin september nog altijd verder patrouilleren in Oost- en West-Vlaanderen. Een mogelijke gootscheepse landing van Britse troepen aan de Belgische kust baarde het Duitse opperbevel zorgen, temeer dat de opmars in Frankrijk niet zo vlot verliep als verwacht. In die dagen waren er in westen van het land meldingen van infiltraties van Duitse verkenners en botsingen met Belgische burgerwachten en rijkswachters. Die schermutselingen hadden vooral plaats ten zuiden van de spoorlijn Gent-Oostende en schermutselingen werden ook gemeld in de nabijheid van Oostende, in de westhoek en zelfs in Frans-Vlaanderen. Daarbij vielen langs beide zijden doden en gewonden en er werden ook krijgsgevangenen gemaakt. Interessant detail: sommige Duitse verkenninggroepen beschikten over een radiopost die in een wagen was opgesteld en waarmee ze hun hoofdkwartieren konden informeren over de toestand op het terrein.

Toen de Duitsers eind september de aanval op Antwerpen begonnen waren, was al duidelijk dat het Belgisch leger niet lang meer zou kunnen weerstaan en werd gedacht aan een terugtocht naar de IJzer. Om deze operatie te beschermen werden verschillende initiatieven genomen. Eén ervan was de oprichting op 4 oktober van een Onafhankelijke Cavaleriebrigade gevormd uit de regimenten van het 2de Lansiers en het 1ste en 4de Jagers te paard en verder ook nog de Eerste en Tweede Compagnie Wielrijders en twaalf auto-mitrailleurs van de 3de en 6de Legerafdeling. De staf van de brigade kwam op 5 oktober om 15u in

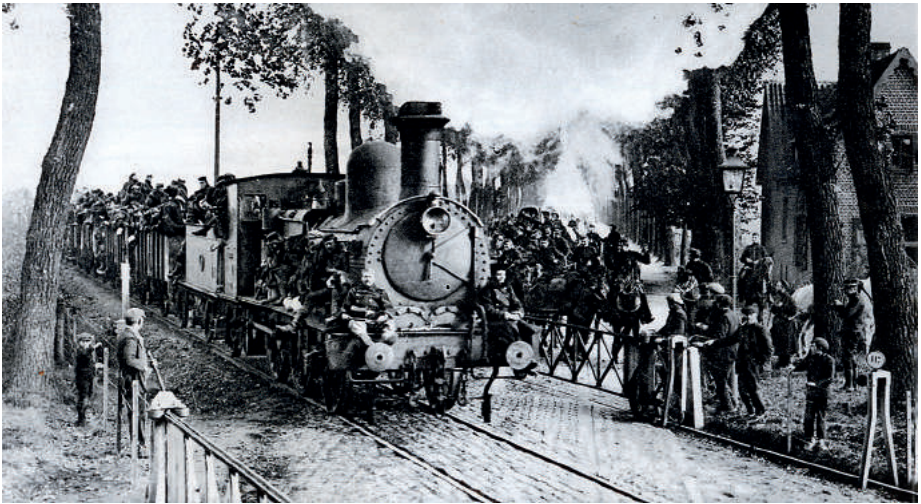
Aalter aan samen met het 4de Jagers te Paard. In de morgen van 6 oktober werden twee eskadrons naar Knesselare gestuurd, samen met twee auto-mitrailleurs en twee pelotons wielrijders. Een ander eskadron vertrok onder leiding van luitenant Coomans naar Zomergem. Vandaar uit werden patrouilles uitgestuurd ten zuiden van de spoorweg, richting Bellem, Kranepoel, Lotenhulle, Nevele en Hansbeke. Het 1ste Jagers te Paard met 4 eskadrons, drie auto-mitrailleurs, een peloton wielrijders en een batterij te paard, werden te Ursel opgesteld. Het 2de Lansiers stuurde een eskadron naar Wingene samen met een auto-mitrailleur en een peloton wielrijders. In Aalter bleven een peloton wielrijders en een groep van twee eskadrons met twee auto-mitrailleurs. De spoorlijn Gent-Brugge werd van Steenbrugge tot Maria-Aalter door 300 vrijwilligers bewaakt. Van Landegem tot Gent-St.-Pieters waren 300 vrijwilligers ingezet. In Eeklo waren nog 800 vrijwilligers ter beschikking. Die dag nam kolonel Haegemans in Ursel het bevel over de Onafhankelijke Cavaleriebrigade op zich. Op 7 oktober waren er meldingen van Duitse eenheden in de omgeving van Deinze en Ingelmunster en om zich van de ware toedracht te gaan vergewissen werden de eenheden van Aalter er heen gestuurd. Deze van Knesselare kregen de opdracht om de vrijgekomen stellingen in Aalter te gaan bemannen. Een auto-mitrailleur uit Knesselare trok voor bewakingsopdrachten naar St.-Elooisvijve. Naast de reguliere troepen van de cavalerie-divisie in de regio, werd de zone tussen Kaprijke, Eeklo, Aalter en Lotenhulle beschermd door burgerwachten van de groepering Wouters. Deze van groepering De Coune bewaakten het Afleidingskanaal van de Leie. De 6de Legerafdeling (de 18de en 19de Gemengde Brigades) kregen het bevel om op te trekken tot in de omgeving van het zeekanaal Gent-Terneuzen.

Ondertussen ging de terugtocht uit Antwerpen naar de kust onverminderd verder. In de nacht van 7 op 8 oktober werden de 1ste Legerafdeling (2de, 22ste, 3de en 23ste Linie) en de 3de Legerafdeling (9de en 14de Linie) vanuit St.-Niklaas per trein naar Oostende, Houtave en Jabbeke overgebracht.

Van de 1ste Legerafdeling was de 4de Gemengde Brigade (4de en 24ste Linie) naar Gent overgebracht en werd ten oosten van de stad ingezet.

Nog in de loop van de nacht van 7 op 8 oktober spoorde de 2de Gemengde Brigade (2de en 22ste Linie) per trein naar Gent, Brugge en zo verder naar Oostende.

De 3de Gemengde Brigade (3de en 23ste Linie) vertrok vanuit St.-Niklaas per spoor

Belgische troepen op weg van Antwerpen naar de kust. Hier passeren cavalerie eenheden en infanteristen per trein in Maldegem. The Illustrated war News.

naar Oostende. De bereden troepen van deze Eerste Legerafdeling, die langs de gewone weg de verplaatsing deden, lagen in de nacht van 8 op 9 nog in Boekhoute.

De 5de Legerafdeling (1ste, 16de en 17de Gemengde Brigades alsook de 20ste Gemengde

Brigade van de 6de Legerafdeling en wat andere troepen) gingen te voet over Vrasene, St.-Gillis-Waas, Stekene, Moerbeke en Wachtebeke naar Zelzate.

De 6de Legerafdeling, met enkel nog de 18de en 19de Gemengde Brigade, marcheerde die dag naar de omgeving van Lokeren.

Belgische troepen op terugtocht trelen door Lokeren. Foto-graaf Donald Thompson.

De gepantserde treinen die nog in de omgeving van Antwerpen waren, werden via Gent naar Oostende overgebracht. Op 12 oktober kregen enkele treinen die zich te Oostende bevonden, bevel van Generaal Rawlinson het terugtrekken van de troepen rond Gent te dekken.

Op 15 oktober begeleiden de gepantserde treinen het 7de Britse leger van Roeselare naar Ieper. Een trein reed vooraan en een andere begeleidde de achterhoede terwijl troepen langs weerszijden van de spoorweg marcheerden. Nadien waren die treinen regelmatig betrokken bij acties in de westhoek tijdens de Slag aan de IJzer.⁴⁸

De Franse ‘Brigade des fusiliers marins’ en de ‘British 7th Division’ komen ter hulp

Franse mariniers op weg naar Gent

Begin augustus had de Franse *contre-admiral* Pierre-Alexis Ronarc’h (22.11.1865 – 1.4.1940) de opdracht gekregen om twee regimenten, bestaande uit zes bataljons en een compagnie mitrailleurs, bijeen te brengen en te organiseren.

Die 6.585 man vormden de ‘Brigade des fusiliers marins’. Zie samenstelling in bijlage 2. Aanvankelijk werden ze in Parijs gestationeerd om er de orde te handhaven, maar op 1 september oordeelde het militair opperbevel dat de mariniers nuttiger konden ingezet worden voor de verdediging van Parijs (de belangrijke slag aan de Marne werd in die dagen beslecht) en de brigade werd toegevoegd aan de gemengde legerafdeling van generaal Mercier-Milon die die ten noorden van Parijs werd ingezet om de oprukkende Duitsers tegen te houden.

De mariniers van Ronarc'h namen dan posities in te Arnouville, Groslay, Sarcelles, Pierrefitte en Saint-Denis. Gedurende de hele maand september veranderde de brigade bijna dagelijks van plaats, maar werd nooit in de strijd verwikkeld. In die periode deden ze heel wat ervaring op en kregen ook een betere uitrusting.

Op 4 oktober kreeg Admiraal Ronarc'h de opdracht om naar Duinkerke te gaan en er een nieuw legerkorps te vormen. Enkele dagen later de 7de oktober werden de mariniers met 7 treinen naar Duinkerke overgebracht. Op dat ogenblik bestond de Brigade des fusiliers marins uit twee regimenten die elk drie bataljons telden, elk samengesteld uit vier compagnieën van 250 man. Verder nog een compagnie van acht secties mitrailleurs en twee afdelingen ambulancen om gewonden te verzorgen in afwachting van hun evacuatie.

Ze vertrokken om 16 uur in het station van Pierrefitte-Ceinture nabij Parijs en kwamen 's anderendaags morgens in Duinkerke aan.

Nauwelijks aangekomen werden de orders gewijzigd en kregen ze bevel om onmiddellijk door te reizen naar België.

Over de reis van Parijs naar Gent schreef *l'enseigne de vaisseau* (luitenant) Poisson geaffecteerd bij de 9de Compagnie van het 3de Bataillon van het 1ste Regiment van de Brigade de Fusiliers Marins:

Jeudi 8 octobre 1914.

Le froid a engourdi les hommes dans leurs wagons ouverts. Ils sont tout heureux quand Calais, Bourbourg, etc., des femmes viennent leur offrir du café chaud. On croyait descendre Dunkerque: mais le commissaire militaire de la gare apporte l'ordre de continuer sur la Belgique. On mangera, s'il le faut, les vivres de réserve. Décidément, on nous envoie au feu ; quelle chance ! Notre train croise, en gare d'Adinkerke, la première station belge, un train de jeunes Belges de la classe 14 qui vont faire leur instruction militaire en Normandie. Dans les gares belges, les marins sont reçus avec un véritable enthousiasme ; spécialement entre Fumes et Gand, à quatre reprises différentes, on vient nous combler de toutes sortes de bonnes choses : café, cigares, tartines variées, fruits, bière, lait, etc. Il paraît que plusieurs des trains qui nous ont précédés n'avaient pas été annoncés à temps, aussi les habitants concentrent-ils toutes leurs attentions sur nous et sur le train des mitrailleuses, le dernier, qui nous suit. Dans une certaine gare, dont j'oublie le nom, les personnages officiels, bourgmestre, député, que sais-je encore? sont sur le quai, attendant les officiers du bataillon avec un nombre respectable de bouteilles. Effroi! Il commence à être temps que ce trajet prenne fin, sans quoi nos hommes seront en piteux état. Déjà un grand

drapeau français, sorti de je ne sais quel sac, flotte triomphalement au-dessus du toit d'un wagon. Enfin, vers dix-sept heures trente, le train stoppe à Gand. On avait prévu d'abord pour nous des cantonnements séparés par compagnies, mais un peu plus tard le bataillon est concentré en cantonnement d'alerte à la caserne Léopold. Il paraît que plusieurs autres bataillons, arrivés avant nous, sont déjà en ligne, quelque part en avant de Gand. Les officiers du 3ème bataillon sont groupés dans un dortoir de l'école normale de filles, le chef de bataillon occupant naturellement la chambre de la surveillante. Au rez-de-chaussée, une ambulance belge est établie.

[Donderdag 8 oktober 1914

De koude had de mannen verkleumd in hun open wagens. Ze zijn gelukkig als in Calais, Bourbourg, enz. vrouwen hen warme koffie kwamen brengen. Men dacht uit te stappen in Duinkerke, maar de militaire bevelhebber van het station komt met het order om naar België door te gaan. Men stuurt ons duidelijk naar het front; wat een geluk. Onze trein kruist in het station van Adinkerke, het eerste Belgische station, een trein met jonge Belgen van de klas 14 die hun militaire opleiding gaan krijgen in Normandië.

In de Belgische stations worden de mariniers met enthousiasme onthaald; vooral tussen Veurne en Gent worden ze vier keer overstelpt met goede dingen; koffie, sigaren, boterhammen, fruit, bier, melk, enz. De voorgaande treinen waren niet tijdig aangekondigd en derhalve geven de bewoners nu hun goede zorgen aan ons en aan de trein met mitrailleurs die nog volgt. In een station waren de burgemeester en een volksvertegenwoordiger op het perron om ons een groot aantal flessen aan te bieden. Het wordt tijd dat de reis ten einde loopt, anders zouden we wel eens bedenkelijke toestand kunnen aankomen. Rond 17u30 stopt de trein in Gent. We worden gelogeed in de kazerne Léopold. Het schijnt dat andere bataljons die eerder aankwamen al in stelling zijn gegaan ergens voor Gent. De officieren zijn samengebracht in de slaapzaal van de Normaalschool. Beneden staat een Belgische ambulance opgesteld.]

In de namiddag van 8 oktober waren de eerste treinen in Gent aangekomen. Daar vernamen ze dat verder sporen naar Antwerpen onmogelijk was gezien de spoorlijn in Lokeren onderbroken was. Tijdens een gesprek met generaal Clooten schetste deze laatste de strategische situatie toe.

De forten rond Antwerpen waren al voor een groot deel uitgeschakeld en de meeste troepen waren al terug getrokken. Er bleven nog enkel één legerkorps en een brigade Britse mariniers om de stad te verdedigen, maar die gingen weldra ook Antwerpen verlaten. Twee legerkorpsen waren al over het kanaal Gent-Terneuzen getrokken, maar drie andere moesten dat nog doen. Een cavalerie divisie beschermde de terugtocht ten zuiden. Men verwachtte een Duitse aanval op Gent vanuit Aalst. De Belgen beschikten voor de verdediging van Gent slechts over twee linieregimenten, een gemengde brigade, een brigade vrijwilligers, acht

eskadrons cavalerie en een compagnie wielrijders. Bovendien waren al die eenheden verre van compleet. Aan Ronarc'h werd gevraagd om met zijn brigade posities in te nemen langs de Schelde tussen Eke en Kwatrecht. 's Avonds ontving de admiraal nog generaal Pau, verbindingsofficier van de geallieerde legers, die vroeg om 48 uren stand te houden ten zuidoosten van Gent om het Belgisch leger toe te laten zich achter het kanaal Gent-Terneuzen terug te trekken. Daarna moest hij in functie van de omstandigheden maar zien hoe hij zijn brigade westwaarts kon terug trekken. Met zijn staf bereidde Ronarc'h nog de ontplooiing van zijn soldaten ten oosten van Gent voor.

Rond 11 uur 's avonds kwam de laatste trein in Gent aan. Er waren twee afdelingen ambulansen aan boord met de nodige medische uitrusting. Verder ook verschillende mitrailleurs eenheden, in totaal beschikken ze over 32 mitrailleurs op kleine wagentjes gemonteerd. Voor de nacht vonden ze een onderkomen in de Léopold-kazerne en het Vlaams Theater. De officieren werden gelogeerd in het Hotel de la Poste op de Kouter, waar de staf van de Brigade eerder al was ingetrokken.

Over de aankomst van de Fransen schreef kwartiermeester en mecanicien Georges D... een reservist uit Parijs op 8 oktober 1914 een brief aan zijn ouders:

*Chers parents,
Gand, le 8 octobre 1914.*

Arrivé ici après vingt-quatre heures de train dans un wagon à bestiaux, gelé, fourbu, courba turé. Mais quelle réception enthousiaste, logés au cirque après un bon lavage, un coup de rasoir et de brosse, un coup de bière et un cigare, toutes les malcommodités du voyage sont oubliées et c'est avec joie que l'on répond Vive la Belgique aux acclamations dont nous sommes l'objet et je crois que tous le crient et le poussent.

Merci pour les bas. C'est épatant, Gand est très propre et très joli; l'on y parle français et flamand.

*Tout va bien et sans tarder ira encoire mieux.
Bons baisers à tous.*

G. D.

*Excusez le style décousu et petit nègre .
Bonjour à Zidore.*⁴⁹

Britse soldaten die van alle hoeken van de wereld komen, ontschepen in Zeebrugge om de aftocht van Belgische en Engelse troepen uit Antwerpen te beschermen

Intussen waren in de vroege morgen van 7 oktober 1914 de laatste manschappen van de 'British 7th Division' onder bevel van majoor-generaal Thompson Capper aan wal gezet in Zeebrugge. Deze divisie die bestond uit reguliere troepen die sinds het uitbreken van de oorlog uit alle delen van de wereld teruggeroepen waren, verzamelden in de tweede helft van september in het trainingskamp van Lyndhurst nabij Southampton. Ze was samengesteld uit de 20ste, 21ste en 22ste 'Infantry Brigades', verschillende artillerie eenheden, 'Field Engineers Companies' (genietroepen), de 7de 'Signal Company' die instond voor de communicatie tussen de eenheden en tenslotte ook enkele medische eenheden met ambulansen. Een gedetailleerde samenstelling is weergegeven in bijlage 3.

Het militaire kamp van Lyndhurst in Groot-Brittannië waar de 7th Diviion werd opgeleid. Vincent Saumarez.

De 4de oktober was de divisie in te Southampton ingescheept en de dag daarna vaarden verschillende schepen langs de Engelse zuidkust tot Dover en van daaruit ging het verder naar Zeebrugge waar sommige schepen pas in de morgen van 7 oktober aanlegden.

Ontscheping van de 7th Division in Zeebrugge. Vincent Saumarez.

De Britten worden per trein naar Brugge gebracht. Vincent Saumarez.

De 7th Divison komt aan het station van Brugge. In en rond de stad zullen ze ingekwartierd worden. Vincent Saumarez.

Met treinen werden soldaten en materiaal naar Brugge overgebracht en in de nacht van 7 op 8 oktober waren ze in de stad en omgeving ondergebracht. De dag nadien keerden de Britse eenheden terug naar de kust om de verdediging van Oostende op zich te nemen, waar de ontscheping van de 3de 'Cavalry Division' begonnen was. Men was immers bevreesd voor een Duitse doorbraak vanuit Lille in de richting van de kust waardoor de Britse troepen geïsoleerd konden raken.

Vanuit Londen kwam intussen het bevel om de aftocht van de 'British Royal Naval Division' uit Antwerpen te beschermen en ook de Franse en Belgische troepen op de verdedigingslijn ten zuidoosten van Gent bijstand te verlenen. Op 9 oktober werd een groot deel van de British 7th Division per trein vanuit Oostende naar Gent overgebracht en ingeschakeld in de verdedigingslijn ten zuidoosten van Gent, naast de Fransen en de Belgen. De rest van de British 7th Division en de 3de Cavalry Division nam posities in rond Brugge en 's anderendaags trokken sommige eenheden naar de omgeving van Oostkamp, Beernem en St Joris-ten-Distel om de spoorlijn te beveiligen, terwijl andere afdelingen

naar de streek van Torhout en Roeselare werden gezonden.⁵⁰

Vrijdag de 9de oktober rond 5 uur marcheerden de Franse fuseliers vanuit Gent in de richting van Melle, waar ze stellingen langs de Schelde innamen. Een deel van het 2de Regiment Franse fuseliers stelde zich op tussen Kwatrecht en Gontrode en liet een bataljon in reserve ten noorden van Melle. Het 1ste Regiment nestelde zich tussen Heusden en Goudenhand. Zij hadden een reservebataljon in Destelbergen. Zelf hield de admiraal nog 2 bataljons en één compagnie mitrailleurs in reserve. De Belgen stelden zich op tussen Lemberge en Schelderode. De Artillerie van de 4de Gemengde Brigade kreeg een plaats in de buurt van de Lindenhoek te Melle. Vandaar konden ze gans de Scheldevallei bestrijken. De Franse konvooien en ambulancen stonden even buiten Gent.

Franse 'fusiliers-marins' nemen stellingen te Melle. Charles Le Goffic.

Admiraal Ronarc'h zond in de voormiddag cavalerie eenheden uit om de streek te gaan verkennen, dit zowel in de richting van het oosten en zuiden om te proberen de oprukkende Duitsers te lokaliseren, als naar het westen om eventuele vluchtwegen te verkennen. Tegen de middag bereikten Duitse voorposten Kwatrecht en werden verrast door hevig mitrailleurvuur van het tweede Franse Regiment fuseliers dat zich hadden opgesteld voor de spoorwegovergang te Kwatrecht. De Duitsers zochten dekking, begonnen zich in te graven en wachten op versterking. Weldra begon het heen en weer vuren van de Duitse en de geallieerde

artillerie. De Duitse soldaten lanceerden steeds weer nieuw aanvallen en poogden zo de geallieerde linies te breken. De aanvallen waren zo talrijk dat Ronarc'h rond 14 uur de reservetroepen van Melle moest ter hulp roepen. De Duitsers trachten op 800 meter van de geallieerde loopgraven een stuk veldgeschut op te stellen, maar na enkele gemiste schoten, werd het kanon door de geallieerde artillerie uitgeschakeld. Om 18 uur hielden de Duitse aanvallen op. viel de eerste aanval stil. Gebruik makend van de nevel en ingevallen duisternis hergroepeerden de Duitse eenheden zich. In de richting van Kwatrecht hing een rode gloed omdat de Duitsers daar enkele hoeven in brand gestoken hadden.^{51 52}

De Britten onder commando van generaal Thompson Capper die in Gent aankwamen, werden tussen 9 en 10 oktober in de gevechtszone opgesteld, het gros ten noorden van Destelbergen en enkele bataljons versterkten de Franse en Belgische posities.

Britse soldaten trekken door Gent onder gejuich van de Gentse burgers.

Virginie Loveling beschreef de doortocht van Engelse soldaten in Gent in de morgen van 10 oktober:

Op de straten heerscht een nooit geziene noch gehoorde drukte; hoefgetrappel, autos met soldaten, compagnies soldaten, Engelschen en Belgen, te paard

en te voet, soldaten in allerlei uniformen, ambulance-rijtuigen, gerij van zware wagens, en overal volk, volk in zulke dichte scharen, dat de straten tot hoofdenpeil schijnen opgehoogd.

Engelsche soldaten zijn dezen morgen door de stad getrokken. Op heel den doortocht krioelde het van menschen. Alle handen werden naar hen uitgestoken. Op den Kouter stonden Belgische soldaten: groote verbroedering: “Vous fatigués, nous non” riep een Engelsche, kalm zijn borst aanwijzend. Op de Citadellaan werd er een groep gefotografeerd: een marketenster, anderen zeggen een ambulancièere in soldatenpak, die de afdeeling vergezeld, werd op een mitrailleuse geheschen en onder luid geroep van “hip, hip, hourra!” in hun midden voor ‘t objectiel gesteld.⁵³

In Melle graven de Engelschen zich in.

De 9de omstreeks 21 uur zetten de Duitsers onder een regen van lichtgranaten, een nieuwe aanval in op de linies van admiraal Ronarc'h. De Fransen schoten op alles wat bewoog. Daarbij sneuvelden veel Duitse soldaten, maar hun bevelhebbers gooiden voortdurend nieuwe soldaten in de vuurlijn en op de duur moesten de geallieerden toch wijken. Gontrode werd ontruimd en men trok terug tot achter de spoorwegtalud. Deze terugtrekking kostte aan verschillende Fransen het leven. Franse tegenaanvallen in de ochtend van 10 oktober dreven de Duitsers terug en het verloren terrein werd opnieuw ingenomen. De Duitsers lieten zelfs hun gewonden achter en voor de linies lagen veel gesneuvelde Duitsers.

's Avonds kwam Gontrode terug in Duitse handen, maar in de loop van de nacht veroverden de Fransen het terug.

De gevechten der voorbije dagen hadden heel wat slachtoffers gemaakt, vooral aan Duitse zijde. Na de schade die in september al was aangericht in de betrokken dorpen, veroorzaakten de gevechten welke in die dagen plaats hadden nog meer vernielingen en ellende.

Minder gekend dan de soms flamboyante relazen over gevechten, zijn de verhalen over ambulanciers, verpleegsters en dokters die niet alleen in hospitalen het leed van de gewonden

Fransen Marine fuseliers in gevechten gewikkeld

trachtten te verzachten, maar tot nabij of zelfs op het slagveld mensen gingen helpen en evacueerden naar hospitalen in het hinterland. Daarbij was niet alleen Belgisch verpleegend personeel betrokken, maar ook vrouwen en mannen uit Engeland, Amerika en andere landen die zich als vrijwilligers aanmeldden.

In haar dagboek schreef de Britse verpleegster Elsie Knocker over de strijd in Melle en omgeving:

De Duitsers trokken plotseling op door de straat met bajonetten op het geweer en we moesten onder zwaar vuur vluchten. Toen hoorde ze [Elsie Knocker] dat er in een nabijgelegen knollenveld veel slachtoffers lagen. Ze werd erheen gereden en trof er grote aantallen dode en gewonde

Elsie Knocker en Mairi Chisholm op weg met hun ambulance om gewonden op te halen aan het front. Barones 't Serclaes.

Duitsers aan tussen de Franse *fusiliers-marins*. Knocker en Tom, haar Cockneychauffeur, legden hun ambulance vol. Vervolgens reed hij zijn passagiers naar een veilige plek en liet haar achter om drie Duitsers en een Belg met een verbrijzelde schouder te verzorgen. *'Overall heerste een doodse stilte, er was geen geluid te horen, en pas toen ik de ambulance de*

weg afzag rijden besepte ik hoe alleen ik was, zittend in een knollenveld omringd door tweehonderd doden en vier man die nog leefden. Er gingen allerlei gedachten door mijn hoofd: Zou Tom de weg worden afgesneden zodat hij niet meer kan terugkomen? Zouden de Duitsers over het veld optrekken en proberen Melle te heroveren? Plotseling hoorde ik een stem een eindje verderop zeggen: "Schwester, spreken sie Deutsch?" Ik antwoordde: "Ja" De gewonde die had gesproken zei toen: "Pak de overjas en pet van een van de doden en kom bij ons zitten." (...) Hij vertelde me dat de Duitsers vlakbij waren, aan de andere kant van het veld, en dat ze misschien zouden schieten als ze [mijn] kaki uniform zagen.⁵⁴

Een andere beschrijving van het optreden van Britse verpleegster tijdens de gevechten in Melle lezen we in het boek van May Sinclair, die ook enige tijd medewerkster was van het korps van dr. Munro:⁵⁵

Hij (commandant Hector Munro) en Ursula Dearmer (pseudo voor Lady Dorothea Fielding) en ik (May Sinclair) gingen terug naar Melle in een nieuwe ambulance. Het was bijna donker toen we daar aankwamen.

Wij vonden daar Mrs. Torrence (pseudo voor Elsie Knocker) en little Janet. Samen met dr. Wilson waren ze de hele dag bezig geweest met het ophalen van gewonden in de velden, maar de Duitsers zijn niet ver weg, ginder helemaal aan het eind van het veld.

Ik denk dat waar we van ginder uit nauwelijks te raken waren. Granaten vlogen over onze hoofden heen in de richting van de plaats waar het Frans geschut opgesteld stond. De Duitsers moesten een aanval gedaan hebben in de richting van de artillerie, maar de Franse kanonnen hadden blijkbaar hun werk gedaan en volgens Mrs. Torrence lagen de lijken daar dik tussen de rapen. Zij en Janet en dr. Wilson hadden acht uren ononderbroken onder vuur gelegen terwijl mensen op brancards legden en wegdroegen. Ik weet niet of de Duitsers ze zagen (twee vrouwen in kaki tuniek en broek) vanaf hun linies, maar ze strompelden hoe dan ook over voren en rapen zonder zich met de vijand in te laten, daarbij zorgvuldig de gewonden en de doden sorterend, terwijl de kogels hun rond de horen floten.

Over de kogels zij Mrs. Torrence dat acht uren meer dan genoeg waren geweest en dat het over over een rapenveld ploeteren met gewonden meer was dan ze aankonden. Toch kwamen ze terug zonder een krimp te geven. Ik had vrouwen gezien die er erger aantoe waren nadat ze maar een dagje patrijzen geschoten hadden op een rapenveld.

Britse verpleegsters in het najaar van 1914

In België beschikte het leger over een medische dienst en had zelfs verschillende treinen om gewonden en zieken te transporteren. Ook het Rode Kruis was hier goed ingeplant. Bij het uitbreken van de oorlog bleek al gauw dat noch het leger, noch het verzorgend personeel voorzien waren op een conflict van zo'n omvang. In de gevechtseenheden ontbrak het aan brancardiers en de ambulansen waren paardenkarren die zich maar traag konden verplaatsen. Er waren dokters en verpleegsters te kort, want er waren niet alleen gewonde soldaten en burgers te verzorgen, maar ook duizenden vluchtelingen die opvang, voedsel en verzorging nodig hadden. De SSA-treinen (Service de Santé de l'Armée), boden wel veel lig- en zitplaatsen, maar er was onvoldoende Rode Kruis personeel om deze treinen te bemannen. Desondanks arriveerden treinen met gewonden in het achterland.

De opvang van gewonden en de organisatie van de medische verzorging in het begin van de oorlog was dan ook vrij chaotisch. Een Koninklijk Besluit van 1892 bepaalde wel dat het Belgische Rode Kruis zich in tijden van oorlog ter beschikking moest stellen van het Belgische leger. Zij moesten instaan voor het evacueren, verzorgen en het transport naar hospitalen. Indien er geen hospitalen waren, werden zij verondersteld deze op te richten. Hoewel het personeel zich ten volle inzette, bleek het Belgische Rode Kruis in 1914 niet opgewassen tegen de omstandigheden. De hulp kwam uit Engeland. Daar hadden tientallen jonge vrouwen zich aanboden om aan het front te helpen bij het ophalen, opvangen en verzorgen van gewonden. De Britse en Franse legerleiding wilden geen vrouwen aan het front omdat het te gevaarlijk was. Of hadden ze andere reden in hun achterhoofd? Bij ons wilde men wel beroep doen op die dames, misschien meer uit noodzaak dan overtuiging.

Een groepje vrijwilligers met verpleegsters en ambulanciers onder leiding van Dr. Munro kwam op 25 september in Oostende aan en trok via Eeklo naar Gent waar ze hielpen in het hospitalen bij de verzorging van gewonden. Met hun gemotoriseerde ambulansen reden ze naar de plaatsen ten oosten van Gent waar gevochten werd en haalden er gewonden op. Zoals hoger al vermeld waren ze ook actief te Melle.

Soms waren o.a. Mairi Chrisholm, Elsie Knocker, Helen Gleason

and Dorothea Feilding ook behulpzaam bij de opvang van de enige duizenden vluchtelingen die toen in het Feestpaleis aanwezig waren.

Ze volgden het Belgische leger bij de terugtrekking achter de IJzer en waren eerst actief in het hospitaal van Veurne. Later richtten Elsie Knocker en Mairi Chrisholm een verzorgingspost op in Pervijze, vlakbij de eerste linies.

Te Diksmuide waar de Franse marinefuseliers die eerder in Melle gevochten hadden en vanaf 17 oktober in zware gevechten verwickeld waren, bestond de enige medische voorziening uit een hulppost gelegen aan de IJzerbrug. Deze post werd bemand door een aantal jonge vrijwilligsters van het Doctor Munro's 'Flying Ambulance Corps' die er de eerste hulp verstrekten aan de gewonden om hen daarna te vervoeren naar Fortem, nabij Alveringem, waar de tram met bestemming Veurne hen dan oppikte.

Dorothy Feilding en admiraal Ronach.

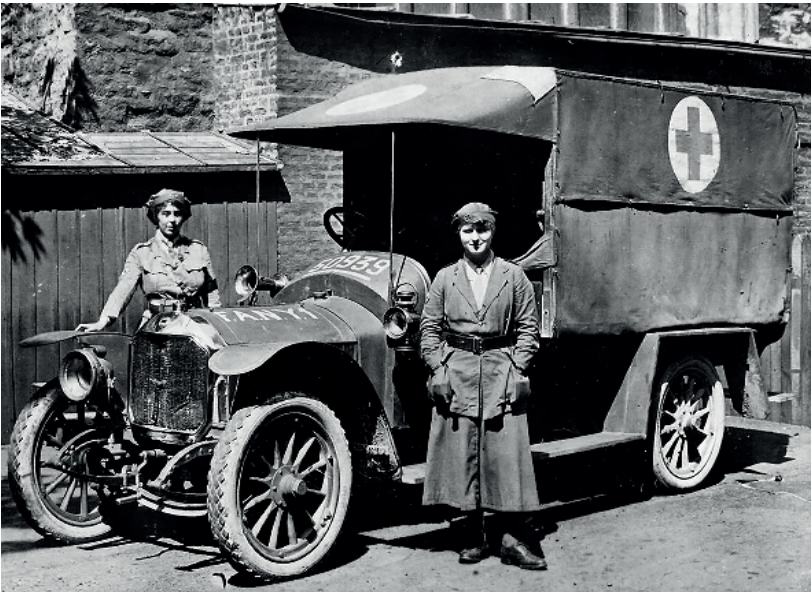
Over deze eenheid schreef kapitein-commandant De Wilde op 11 december 1914 in zijn dagboek: *Les Anglaises sont toujours là, continuant leur oeuvre de dévouement; elles ont installé un véritable poste de secours, soignent des blessés, donnent à boire aux soldats descendants de garde, distribuent chaussettes, écharpes, chandails, cigarettes et chocolat, mais ne vont plus dans les tranchées.*

Deze notitie bevestigt dat de vrouwelijke ambulanciers van deze organisatie in het beginstadium van de IJzerslag, zelf de gewonden in de voorste linies gingen ophalen. Omdat men dergelijke praktijken te gevaarlijk achtte voor vrouwen, maakte men, op order van hogerhand, hier een einde aan en transporteerden strijdmakers of mannelijke brancardiers de gekwetste soldaten tot bij de hulppost.

Intussen was het Doctor Munro's flying Ambulance Corps al ontbonden. Eénmaal de linies gestabiliseerd, achtte het Grand Quartier Général het niet langer opportuun om de jonge vrouwen van deze eenheid nog langer aan de gevaren van het frontleven

bloot te stellen. Velen van deze vrijwilligsters vonden werk in één van de vele medische instellingen van het Belgische leger. Zij vormden in het begin de verpleegsterskernen van de nieuw opgerichte militaire hospitalen.

Grace Ashley Smith was eerst in Antwerpen en later ook een tijdje in Gent actief als verpleegster. Zij maakte deel uit van de 'First Aid Nursing Yeomanry Corps' (F.A.N.Y.). Later zouden deze verpleegsters zich verdienstelijk maken achter het IJzerfront en in Calais. Eerst in 1916 werden er erkend als korps in het Britse leger.

Nadat de loopgravenoorlog een feit was geworden, werden in het stukje België dat niet bezet was, verschillende hospitalen opgericht en mettertijd ook uitgebreid. Twee gekende waren het Hospitaal l'Océan in De Panne dat eind 1914 werd opgericht in een hotel. Begin 1915 werd Cabour Chirurgical opgericht in de buurt van het evacuatiehospitaal van Adinkerke, een 'hôpital de la grande chirurgie'. Het geheel was opgebouwd rond een jachtpaviljoen en bestond uit 22 houten barakken, die elk plaats boden aan 24 bedden. De medische uitrusting van dit veldhospitaal werd bekostigd met giften. De belangrijkste van deze donaties bestond uit een complete zaal voor radiografisch onderzoek, geschonken door mevrouw Curie. ^{56 57 58 59 60}

Het hotel l'Océan in Depanne dat omgebouwd is tot hospitaal voor de verzorging van gewonden.

Het hospitaal telde verschillende operatiezalen. Veel gewonden bereikten het goed uitgeruste hospitaal niet. Ze doofden zachtjes uit op het slagveld od kwamen om tijdens het transport...

Voor de burgers van het nog niet bezette deel van België kwam het spook van oorlog en bezetting steeds dichterbij. Kwamen de vluchtelingen aanvankelijk nog van ver, mettertijd vielen namen als Aalst, Dendermonde, Lokeren, Wetteren. De verhalen die ze meebrachten waren verre van bemoedigend. Het Belgisch leger poogde zich wel te verzetten, maar veel bracht dat niet op. De Duitse pletwals ging onverminderd verder en het leger trok zich terug. Nu de aftocht uit Antwerpen, de Duitse dreiging langs de Schelde en in de omgeving van Gent een feit waren, werd ook voor diegenen die dat nog niet beseften, duidelijk dat de tijd van *brave little Belgium* en zegebulletins ten einde liep en dat een confrontatie met de rauwe werkelijkheid, de oorlog, onvermijdelijk was geworden. Leek de aankomst van Franse en Britse soldaten in Gent nog een strohalm om zich aan vast te klampen, toen ze na enkele dagen even snel verdwenen als ze gekomen waren, was ook de laatste hoop opgegaan in rook.

Virginie Loveling schreef in haar dagboek op 10 oktober 1914:
Tegen den avond volgens belofte mijn neef nog gauw te bezoeken, bel ik aan 't klooster van Doorseele. Al de gekwetsten zijn in allerijl weggemoeten op legerbevel.

'Indien ge niet loopen kunt, zijt ge tenminste in staat om te schieten,' was aan mijn neef gezegd. Dit vertelt mij de vriendelijke non met de bruine tanden.

De kranten hebben alles verbloemd. Ons volk is moeten wijken voor de overmacht. Telkens en telkens kwamen ze verhalen van zege: de Duitschers waren gevlucht, hadden zich overgegeven daar of ginder na ernstige verliezen te hebben ondergaan. Aldus was het ook tijdens den oorlog van Transvaal: de boeren wonnen steeds overal volgens de dagbladtijdingen, die wisten dat de openbare meening met hen was. Nu eerst wordt geweten dat de vijand den 7 Augustus in Luik was en dat het fort van Loncin den 16 viel. "De forten houden stand," verzekerde mij gisteren nog een oud-officier.

De aftocht van de Belgen naar de Westhoek

Terwijl de 10de oktober nog altijd gevochten werd langs de Schelde en ten oosten van Gent was de terugtocht van het Belgisch leger naar de westhoek volop bezig. Het Belgisch Hoofdkwartier was overgebracht van Eeklo naar Oostende en op verschillende plaatsen waren legerafdelingen verzameld om ze per trein naar hun nieuwe bestemmingen te brengen.

Voor elke opstapplaats waren 8 treinen voorzien.

De 3de Legerafdeling stapte op de trein in Drongen en had als bestemming Nieuwpoort en omgeving. Het ging over de troepen te voet en de door honden getrokken zware mitrailleurs. De bereden afdelingen van deze grote eenheid lagen die toen al in Aartrijke en de autovoertuigen zelfs in Wilskerke.

De 4de Legerafdeling kwam van Kluizen over Sleidinge, Waarschoot, Zomergem, Nekke, Ursel en Aalterbrug naar het station van Aalter waar ze in treinen stapten met bestemming Snaaskerke en Gistel. De bereden troepen van deze afdeling lagen die dag in Jabbeke. De genie-afdeling lag in de avond nog in Kluizen en had de opdracht om de brug van Terdonk te vernietigen. Om 23.00 u. vertrok die naar Aalter en waarschijnlijk kwam die 's anderdaags morgens daar aan, om dan verder te trekken naar Gistel en Eernegem.

De 6de Legerafdeling stapte op in Hansbeke en moest zich naar Diksmuide en omgeving begeven. De bereden troepen van deze eenheid waren dan al tot in de omgeving van Ruddervoorde getrokken en de auto's waren al in St.-Pieterskapelle aangekomen.

De 5de Legerafdeling vertrok met drie treinen uit Zelzate en met vijf uit Assenede. Hun bestemming was Torhout en omgeving. De bereden afdelingen van deze eenheid lagen toen al in Sint.-Andries bij Brugge.

Door de grote drukte op het spoorwegnet liep de hele operatie nogal wat vertraging op, maar ze werd toch nog in de loop van de nacht afgerond. De achterhoede, de Cavaleriedivisie en de troepen van generaal Clooten trokken zich ook al terug, maar bleven instaan voor de bescherming van de terugtocht.

Zo situeerden de eenheden van de Tweede Brigade van de Cavaleriedivisie zich in de nacht van 10 op 11 oktober in Evergem, Langerbrugge, Wondelgem, Sleidinge. De tros van de Cavaleriedivisie lag te Aalter.

Over die 11de oktober schreef Romain De Wulf in zijn dagboek:
Aalter dorp ligt vol met belgische soldaten van alle slag en Garde Civiquen,er zijn wel drie a vierhonderd militaire automobiles-' Alle huizen van het dorp en aan de brug liggen vol met soldaten, tot nogtoe zijn er geen bij mij geleid.

De Onafhankelijke cavaleriebrigade nam die dag stellingen in te Vinkt, Gent en Deinze (staf 1ste en 3de eskadron/4de Jagers te Paard).

Op zondag 11 oktober ging de terugtrekking van troepen zonder onderbreking verder. De 2de Legerafdeling die zowat de achterhoede vormde vertrok 's morgens per trein uit Eeklo richting Adinkerke en Veurne. In Zelzate werd de brug vernield en de soldaten van het 7de Linie vertrokken met de trein naar Brugge. Een allerlaatste trein met achter gebleven soldaten van allerlei gevechtseenheden vertrok om 17u in Assenede.

Na twee maanden in de weer geweest te zijn om de Duitse overmacht zoveel mogelijk te vertragen, daarbij terugtrekkend van de ene plaats naar de andere met her en der soms hevige schermutselingen met de vijand, was het Belgisch leger of wat er nog van overbleef, aan het einde van zijn krachten. Het werd een pijnlijke terugtocht van Antwerpen naar de Westhoek. De schaarse beelden en beschrijvingen zijn echter veelzeggend.

Belgische troepen op terugweg naar de kust terwijl Britse troepen nog optrekken naar het strijdtonaal om de aftocht van de rest van het Belgisch leger te beschermen. Vincent Saumarez.

Een burger van Diksmuide beschreef de doortocht van Belgische soldaten in Diksmuide in zijn dagboek: *De Diksmuidelingen staan met verstomming bij het zien van al die miserabele soldaten. Ongeschoren zijn ze, vervuild, van kop tot teen beslijkt. Het hoofd diep in de*

*rechtstaande kraag weggetrokken, de lange mantel over de knieën, hangen de kanonnières half ingeslapen over hun paarden of zittende, het geweer tussen de benen, op en neer botsend op de ledige caissons.*⁶¹

Van de 117.500 soldaten van het veldleger die op 4 augustus bijeen gebracht waren, bleven er uiteindelijk op 10 november 1914 nog amper 52.000 over. Het onder water zetten van de IJzervlakte gaf het Belgisch leger wat tijd om te recupereren en zich te reorganiseren. Intussen hadden Britse en Franse troepen de sectoren van Ieper tot de Franse grens voor hun rekening genomen.

De met stilstaand water gevulde vlakte vormde een ideale broedplaats voor muggen, ratten en ander ongedierte. Water, modder en de sowieso al weinig hygiënische omstandigheden waarin de soldaten moesten leven was oorzaak voor het uitbreken van ziekten. Daarbij maakte vooral tyfus veel slachtoffers. De Belgen hadden misschien minder gesneuvelden dan de ander troepen aan het front, maar door het uitbreken van ziekten werden de mortaliteitscijfers ook de hoogte ingedreven.⁶²

Omdat de Belgische en Britse troepen uit Antwerpen vertrokken waren en zonder al te veel problemen de terugtrekking voltooid hadden of aan het voltooiën waren, werd besloten om de troepen die ten zuidoosten van Gent de Duitse opmars hadden tegengehouden, terug te trekken.

In de late namiddag van 11 oktober werden eerst de Belgische troepen teruggetrokken, onder andere eenheden van de 4de Gemengde Brigade. Het 4de en 24ste Linie Regiment werden met trams vanuit Lemberge via Gent, Lovendegem, Zomergem, Ursel, Knesselare, Oedelem en Assebroek naar Brugge gebracht, waar ze verdedigende posities innamen.

Van Schelde naar IJzer

De Franse *fusiliers marins* trekken zich terug van Melle naar Aalter

Rond 19u, andere bronnen vermelden 21 uur begonnen de Franse fuseliers de aftocht. De konvooien werden eerst weggestuurd. In zijn dagboek schrijft *l'enseigne de vaisseau* Claude Prieur, alias voor Victor Poisson:⁶³

Au dernier moment, nous sommes prévenus que des Anglais vont nous remplacer; leurs officiers inspectent les positions avec calme, tandis que les

Allemands se massent toujours à l'entrée du bois. Puis, brusquement, au pas gymnastique, des fantassins en kaki, sans sac, arrivent sur notre ligne. D'un seul coup, ma compagnie fait en courant les 50 mètres qui la séparent de la pente du talus. Le décrochage est fait. Mais les marins grognent; ils réclament parce qu'on les fait partir à l'heure où la bataille commence; il nous faut affirmer que notre retraite est voulue, stratégique, que ce n'est pas un aveu de défaite. Seulement, on nous a demandé de tenir quarante-huit heures et nous sommes au soir du troisième jour. On recommencera ailleurs... Les Anglais ont l'ordre de tenir deux heures pour nous permettre de rejoindre la brigade à Gand. Et de nous mettre en route. Il est dix-huit heures. Le 3ème bataillon ne s'arrête pas pour manger, il marche. Pendant toute la nuit, nous allons, au clair de lune; mes hommes tombent de sommeil, moi aussi. Au bout de très peu de temps, je n'ai plus conscience de ce qui se passe, on marche toujours, tantôt par une grande route, tantôt par des petits chemins; aux haltes — pour aller plus vite (?) on a supprimé la moitié des haltes horaires — nous nous laissons tomber à terre sans même quitter le sac.

J'ignore où nous allons mes hommes demandent de temps à autre si l'on ne va pas nous embarquer en chemin de fer. Les médecins, passant en queue de la colonne, secouent les traîneurs. « Donne-moi l'adresse de ta famille. — Pourquoi? — Parce que, dans une demi-heure, les Allemands seront là, et je veux pouvoir prévenir ta mère que tu es pris. — Oh! pas encore! » Et le traîneur retrouve des jambes.

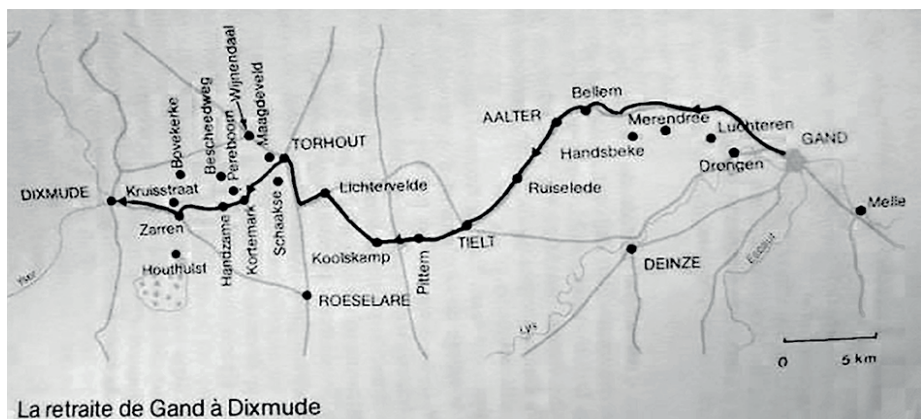
[Op het laatste moment werden we ervan verwittigd dat de Britten ons gingen vervangen; hun officieren inspecteren de posities terwijl de Duitsers zich verzamelen in het bos. Opeens komen soldaten in kaki in onze verdedigingslinie. Onze compagnie snelt naar de 50m verder gelegen talud. Het afhakken is gelukt. De mariniers morren omdat ze moeten vertrekken op het ogenblik dat de strijd pas goed begint, maae ze moesten maar twee dagen stand houden en ze zijn al aan het einde van de derde dag. De Britten moeten twee uren onze posities bezetten om ons toe te laten in Gent te verzamelen en verder westwaarts te trekken. Het is 18u en het 3de bataljon houdt geen halt om te eten. Heel de nacht marcheren we. Mijn mannen zijn doodmoe. We hebben geen notie meer van wat er gebeurt. We stappen over over grote en kleine wegen. Het aantal voorziene haltes wordt gehalveerd om sneller vooruit te komen. We weten niet waar we naartoe gaan en de soldaten vragen of we ergens de trein zullen nemen. De dokter mopen achteraan moedigen de achterblijvers aan. 'Geef met het adres van je familie' vragen ze. 'Waarom?' 'Binnen een half uur zijn de Duitsers hier en we zouden je moeder willen vertellen dat je gepakt bent!' 'O, nog niet' en de achterblijver stapt verder.]

Ze marcheerden door Gent waar ze door de mensen werden uitgewuifd. We citeren hier een passage uit het relaas van Georges Le Bail: ⁶⁴

Pendant la traversée de Gand, les habitants anxieux pressent les marins de questions : ‘Où allez-vous, vous battez en retraite?’ La consigne était de répondre qu’on allait au repos après avoir été relevés. Pour nous, c’était pénible d’entendre les voix enfantines crier: ‘Vive la France’. Des matelots avaient les larmes aux yeux et le coeur plein de rage. Ils se disaient: ‘Ah! oui, demain tu ne pourras plus crier ‘Vive la France’ ! Les Boches te le défendront’.

[Waar gaan jullie naar toe? Zijn jullie aan het terugtrekken? Er was afgesproken om te antwoorden dat we gingen uitrusten nadat we afgelost waren. Het was pijnlijk voor ons om kinderstemmen te horen roepen: ‘Leve Frankrijk’? De matrozen hadden de tranen in de ogen en ons hart vol woede. Ze zeiden: ‘Ja, morgen zul je niet meer kunnen roepen Leve Frankrijk! De Duitsers zullen jullie verdedigen’]

Dan leidde de weg over Drongen, Merendree (Kalebrug), Hansbeke en Bellem naar Aalter, waar men de 12de, rond 5 uur in de morgen, aankwam. Daar werd voor enkele uren rust genomen. Maar misschien was het traject over Merendree en Hansbeke toch niet de enige route waarlangs de Fransen naar Aalter kwamen. Georges Le Bail vermeldt in de tekst van zijn boek dat de terugtocht van Gent naar Aalter ging zonder verdere details te geven. Op het bijgevoegde kaartje is echter aangegeven dat de tocht over Lovendegem en Zomergem naar Aalter ging. Mogelijk namen verschillen bepaalde eenheden een alternatieve weg naar Aalter. De verplaatsing van troepen en hun bijhorende bagage over smalle en slecht begaan- en berijdbare kasseiwegen was geen eenvoudige zaak en leidde vaak tot opstoppingen. Een legerafdeling over verschillende wegen laten marcheren was allicht een oplossing om sneller vooruit te komen.

Tocht naar Aalter volgens Le Goffic.

Tocht volgens Le Bail.

Uit het dagboek van Claude Prieur, alias voor Victor Poisson vermelden we over die tocht: ⁶⁵

Lundi 12 octobre 1914. A cinq heures du matin, la brigade fait halte à Aeltre. Quelques heures de sommeil, mes hommes dans un grenier, moi sur le lit d'un gendarme belge apitoyé, puis rapide déjeuner et, à onze heures trente, nous sommes de nouveau en route. Les forces sont revenues, l'en train aussi : il y a du soleil, on marche, sans trop « groumer », en colonnes par deux de chaque côté de l'affreux pavé de la route. Pas un seul manquant dans notre compagnie. D'assez bonne heure, nous arrivons à Thielt.

Uit het boek van Charles Le Goffic ⁶⁶ citeren we enkele getuigenissen over hun passage te Aalter:

Venons de faire une marche de nuit, de six heures du soir à cinq heures du matin sans arrêt. Quarante kilometres. Vannés, mais bien portants.

Arrivée à Aeltre cinq heures matin. Cantonnés dans une salle de chant où donnaient les chambres des habitantes. Pleurs, puis amabilités. Départ à midi.

Mais Aeltre, les gateries des habitants, le bon 'jus' de l'étape, 'corsé' un généreux 'tafia' municipal, les avaient ragaillardis. « Quel bon peuple! Dit un autre fusilier. Partout il nous accueille comme ses enfants! »

Of misschien was de terugtocht van de Franse fuseliers toch niet zo rooskleurig als sommigen beschreven. Twee bataljons kwamen eerst tussen 07.00 u. en 08.00 u. aan, want ze waren door de Engelsen pas om 21 uur afgelost. Jean Pinguet, *lieutenant de vaisseau*, 1ste regiment,

2de bataljon, 6de compagnie schrijft hun kantonnement niet goed was voorbereid en hoe hij meer dan een halfuur op de weg moest blijven wachten terwijl een adjudant-majoor een plaats zocht. Deze kon tenslotte wel twee compagnieën logeren maar niet de mijne... Ondertussen zocht hij zelf wat levensmiddelen zodat zijn mannen enigszins konden gevoed worden. Dan gaat hij wat rusten, maar... om 11.00 u. wordt hij al gewekt! Een nieuwe tocht naar Ruiselede en Tielt moet aangevat worden.⁶⁷

Een ander verhaal dat we vonden in de publicatie van Georges Le Bail toont aan dat een geforceerde mars van van zo'n 35 km naar Aalter en dan nog eens naar Tielt in nog geen 24 uren geen zondagswandeling was, temeer dat de soldaten ook nog eens hun uitrusting moesten dragen en tijdens de gevechten in Melle ook al niet veel rust gehad hadden:⁶⁸
Les marins réalisèrent pendant cette retraite des prodiges d'énergie. Le froid était vif. Il n'y eut pas de traînards. Quelques hommes avaient chaussé des espadrilles ; d'autres marchaient pieds nus. Notre fatigue était générale, le sommeil gagnait plusieurs sur la route.

L'officier des équipages de la Flotte Le G.. écrit de son côté : Pendant la retraite bien longue et rude, nos matelots n'eurent aucune plainte et ne se décourageaient pas. Dans les haltes horaires, les marins ne décapelaient plus leur sac, ils se laissaient tomber, et cinq minutes après, ils dormaient. Lorsqu'il fallait se mettre en route on les entendait murmurer: Comme c'est lourd! puis, les premiers pas se font avec peine. Mais, dès que les membres étaient réchauffés, on reprenait la bonne allure. Tout le monde savait que les Boches nous poursuivaient et chacun rassemblait son énergie à tel point qu'en marchant on dormait sans s'en apercevoir. A certains moments, quand le sommeil s'emparait d'eux trop fortement, ils se donnaient le bras, balançant comme des hommes ivres et ils dormaient en archant d'un sommeil lourd de bête épuisée. C'était pour eux la cinquième nuit blanche!

La fatigue s'accrut par le fait que le ravitaillement était difficile. Ordre fut donné par l'amiral de n'accepter de la population ni vivres, ni boissons, par crainte des empoisonnements dans cette contrée semée d'espions. La soif des marins était terrible ; plusieurs furent punis pour avoir désobéi à la consigne. Les officiers, à commencer par l'amiral, marchaient à pied, en tête de leurs hommes. Jamais aucune époque ne vit solidarité plus étroite entre chefs et soldats, unis par la soudure fraternelle de la camaraderie de combat. Les chefs encourageaient leurs hommes par

d'affectueuses paroles et plusieurs s'ingénièrent par tous les moyens à alléger leurs maux en les ravitaillant en aliments chauds. On vit notamment le capitaine Serieyx, adjudant-major du 3e bataillon du 1er régiment, prendre à tour de rôle dans chaque compagnie la viande crue et filer dans son auto pour gagner de l'avance sur les unités en marche. Cette avance lui permettait de faire cuire la viande dans les auberges ou les maisons de la route et de revenir, en temps utile, pour la distribuer aux hommes. Après la viande, c'était le tour du café qu'il leur servait chaud.

De 7th Division op terugtocht van Melle naar Aalter en Diksmuide

Vanaf 21 uur begonnen de Britten die de aftocht van de Franse mariniers hadden beschermd, de omgeving van Melle te verlaten om zich te hergroeperen in Gent. Daar kwamen ze aan rond 11 uur, sommige eenheden eerst rond middernacht. Van daaruit ging het naar Aalter en Tielt. Voor de terugtocht geven verschillende bronnen niet alleen verschillende uren en soms ook trajecten weer. Dat is niet abnormaal gezien de mededelingen afkomstig zijn van mensen die tot verschillende regimenten en bataljon behoren. In grote lijnen geven ze ons toch een goed beeld van de nachtelijke mars van Gent naar Aalter. Eén colonne, bestaande uit de 22ste brigade, de 22ste RFA en het hoofdkwartier van de divisie, volgde blijkbaar dezelfde weg als de Fransen, over Drongen, Luchteren, Merendree (Kalebrug), Hansbeke, en Bellem in de omgeving van Aalter. Rond middernacht hadden ze het Schipdonkkanaal bereikt. Het hoofdkwartier werd in het kasteel van Bellem ondergebracht. De mannen rustten uit in de omgeving van het kasteel en het dorp. De eenheden die laatst over het kanaal kwamen bleven waarschijnlijk in Hansbeke voor de rest van de nacht. Een tweede colonne met de 20ste brigade, de RHA brigade en de 58 RFA batterij trokken meer noordelijk over Mariakerke en Zomergen waar ze enige uren uitrustten. Enkele eenheden beschermden de terugtrekkende 7th division langs het Schipdonkkanaal. Toen Belgische eenheden in de late namiddag bij de brug van Landegem aankwamen waren daar nog Engelse infanteristen aanwezig. Ze hadden er loopgraven aangelegd. Er was ook nog een peloton Engelse cavalerie ter plaatse. De Engelse infanteristen vertrokken om 17 uur, maar de cavalerie bleef tot 21.00 uur. Ze moesten dan nog de 7th Division vervoegen.

Ondertussen had de rest van de British 7th Division en de 3rd Cavalry Division de omgeving van Brugge verlaten om meer naar het zuiden, in Roeselare, aansluiting te zoeken met de troepen die van Gent kwamen. Op 12 oktober omstreeks 9 uur bespraken generaal Capper en admiraal Ronarc'h op het Kasteel van Bellem de situatie en maakten afspraken voor de verdere terugtrekking. De Britten marcheerden naar Aalter en daar sloten ze aan bij de Fransen en samen gingen ze richting Ruiselede naar Tielt. Het Queens regiment trok over Lotenhulle naar Ruiselede naar Tielt.

*Britse soldaten van de 7th Division houden halt in Tielt.
Vincent Saumarez.*

In het oorlogsdagboek van Désiré Minnaert, destijds hoofdredacteur van de Gazette van Tielt lezen we over het vertrek van de Franse mariniers en de Britse 7th Division uit Tielt: ⁶⁹

Dijnsdag 13 Oktober 1914

Van 7 ure 's morgens tot een ure 's achternoen trekken hier door de stad, d'Ieperstraat uit, eerst een Fransch, daarna een Engelsch leger, mannen en peerden, altijd voort. En wat al gerief dat ze meêhebben:

voertuigen allerhande, eetwaren, kanons, mitrailjeuzen, ook schuiten om noodbruggen te leggen. Het voorbijtrekken der Franschen duurt lang; dat der Engelschen duurt nog langer: mannen van alle wapens, te voet en te peerde. De Franschen zagen er zoo kwalijk niet uit. De Engelschen zijn opgeruimder, keurig uitgedoscht, bedaarde ferme kerels. Onder de Engelschen zijn veel Ieren en Hooglanders. Een voorbijtrekken van 6 uren gedurende! Ja, ja, den oorloge draait langs Thielt.

De Fransehen hebben een Duitsch vliegtuig beschoten, eene Taube, dat kwam spioeneeren. Het vliegtuig moet getroffen zijn; want de mare liep dat het een einde buiten stad was neêrgestreken.

Tijdens de nacht van 12 op 13 oktober waren Fransen en Britten in Tielt ingekwartierd waar ze de nacht doorbrachten. De volgende morgen scheidten hun wegen. De Fransen stapten naar Torhout. Daar kwamen ze nog dezelfde dag aan en vielen nu onder bevel van de Belgische legerleiding. Ze werden versterkt met een bataljon van het 2de Jagers te Voet en van het 11de Linierregiment en de artilleriegroep Pontus, bestaande uit de 31ste, 32ste en 33ste batterij van het 2de regiment Artillerie en moesten de strook van Wijnendale tot aan station Kortemark bezetten. Op 14 oktober bleken de Duitsers, in grote aantallen aanwezig te Kortemark en voor de marinefuseliers was het niet doenlijk daar de strijd mee aan te binden en in de nacht op 14-15 trokken ze in de richting van de IJzer waar ze stellingen innamen rond Diksmuide. Samen met Franse Senegalese en Belgische troepen zouden ze hun posities tot 10 november, wanneer ze zich achter de IJzer terugtrokken, kunnen handhaven. Ze leden zware verliezen voor de verdediging van het bruggenhoofd Diksmuide. De stad zelf was in een grote puinhoop herschapen...

Kaart opgenomen in het boek van Charles Le Goffic. Van bij hun aankomst tot 10 november verdedigden de Fransen Diksmuide.

De Engelsen vertrokken de 13de rond 10 uur van Tielt naar Roeselare en kwamen daar om 19 uur aan. Inmiddels had ook de 21ste brigade die in Beernem gelegen had, via Koolskamp aansluiting gekregen met de rest van de divisie. Die dag was de 3rd Cavalry division tot nabij Ieper geraakt en had daar verdedigende stellingen ingenomen langs de weg naar Menen. 's Anderendaags ging de tocht over drie verschillende routes naar Ieper, waar ze in de namiddag aankwamen. De verplaatsing had plaats onder de gutsende regen en de wegen waren erbarmelijk slecht. De 7th division ontplooidde zich daarna voor de verdediging van de stad. Ook zij zouden

daar in de volgende dagen en weken de vuurdoop ondergaan en heel wat manschappen verliezen, als de Duitsers daar verschillende offensieven lanceerden om een doorbraak naar de kanaalhavens te forceren.^{70 71 72 73}

Eenheden van de 7th Division komen aan in Ieper. Vincent Saurmarez.

De Duitse pletwals rolt verder

Enige uren nadat de laatste troepen Gent verlaten hadden, bereikten de eerste Duitse troepen de stad binnen. Het waren eenheden van de 4de Erztatz-Division. Rond 9uur stonden ze al aan het stadhuis. Op dat ogenblik verlieten de laatste Engelse en Belgische troepen de stad langs de Brugse poort. Vier treinen brachten inderhaast nog zo'n 3 000 gekwetsten naar Oostende en verdere bestemmingen.

Later in de dag kwam generaal von Besler in hoogst eigen persoon naar Gent. Tegen de avond van 12 oktober was Gent een bezette stad. Er was nauwelijks schade aangericht en behalve enkele prominenten die als gijzelaar borg stonden voor de veiligheid van de Duitse troepen, werden de mensen niet verontrust.

Over die eerste bezettingsdag schrijft Virginie Loveling:

Maandag 12 October

De Duitschers zijn in de stad. De troepen trekken in dichte paradegelederen voorbij het Stadhuis op in de richting der Brugsche

*Duitse troepen aan het Gentse stadhuis op 12 oktober 1914.
The Illustrated war News.*

poort. De volkshoopen op de gaanpaden zien sprakeloos toe. Een commissaris van politie, met den dienstsluier aan, gaat voorop; een Uhlaan volgt en dan nog paardevolk; Uhlanan met de lange lans omhoog; andere cohorten van voetgangers waarover het staal der op de geweren ook hooggehouden bajonnetten blanke vonken schiet in de Octoberzon; helmen wedijveren blinkend met hen om prijs. De hemel is vlekkeloos blauw als in een zuiderland. Kanonnen en grof geschut sluiten den optocht. De getalsterkte wordt op twintig duizend man geschat. Allen zijn in de kleur van gedroogde grijze aarde gekleed.

's Namiddags loopen er hier en daar rond, vragen den weg naar hun bestemming, zitten aan de koffiehuisen, roepen wel eens "pst, pst!" achter de jonge meisjes, koopen worst of ham in de spekwinkels, chocolade en koeken bij de bakkers. Een heeft zeker eten gevraagd aan 't huis hier rechtover. Hij krijgt een pak in wit papier gewikkeld, en trekt er mede dankknikkend voort. Een ander belt aan een koetspoort op den Steenweg en vraagt of er stalplaats is voor paarden.

Nadat de Duitsers de Schelde tussen Antwerpen en Oudenaarde op verschillende plaatsen hadden overgestoken rukten ze verder op door Vlaanderen. Nog voor de val van Antwerpen had de Duitse legerleiding besloten om een grootscheepse aanval in te zetten in de richting van Duinkerke en Calais, vaak ook de 'Race to the Sea' genoemd. Daarvoor werd door Erich von Falkenhayn, de opvolger van von Molke die bedankt

was na het debacle aan de Marne, een nieuw 4de Leger samengesteld in België onder de leiding van hertog Albrecht van Wurttemberg. Het werd gevormd met de commando eenheden van het 4de leger in Champagne, waarvan de divisies verdeeld werden over andere legerkorpsen en verder bestond uit vier pas opgerichte Reserve korpsen, het XXII ste, XXIIIste, XXVIste en XXVIIste, die amper een tiental weken opleiding gehad hadden. Later werd daaraan ook het IIIde Reserve korps van von Besler toegevoegd, dat de rechter vleugel moest vormen. Bedoeling was het leger te concentreren op de lijn Kortrijk-Torhout en van daaruit een aanval te lanceren op de linkervleugel van de geallieerden in de westhoek. Een doorbraak aldaar moest naar de eindoverwinning leiden of dat dachten de Duitse generaals toch. Al op 11 oktober werden in diverse Duitse steden de reservekorpsen verzameld om naar België getransporteerd te worden. Er dienden zo'n 90 treinen ingezet om soldaten en materiaal te vervoeren. Enige dagen later kwamen ze in Gent, Burst (Erpe-Mere), Zottegem en Leuze aan. Van het 4de Leger had alleen het 3de Reservekorps oorlogservaring, omdat het al eerder rond Antwerpen gevochten had.

Vanaf 11 oktober werden de eenheden van de burgerwacht en vrijwilligers geleidelijk teruggetrokken in de richting van de kust. Sommige eenheden vinden we terug in de regio van Eelko tot Ursel. Andere eenheden verzamelden eerst in Tielt en werden dan met de tram overgebracht naar Aalter, Knesselare en Ursel. Daar kregen ze bevel om de bruggen over het kanaal Gent-Brugge en de toegangswegen ernaar te verdedigen. Volgens het dagboek van Lt. Robert Lentz (IIde Eskadron/4de Lansiers) zat Aalter vol met troepen van de burgerwacht die 12de oktober.⁷⁴ In de nacht van 12 op 13 vertrokken ze naar Brugge. De soldaten van Keucker de Watlet die hun hoofdkwartier hadden in Tielt, vertrokken de 12de naar Eeklo.

De 13de werd de burgerwacht ontbonden en leverde zijn wapens in. Sommigen vervoegden het reguliere leger, anderen vluchtten naar Frankrijk of Engeland en wie dat nog kon ging naar huis.

Ten westen van de Schelde restte als Belgische achterhoede nog enkel de Cavalerie om de laatste terugtrekkende troepen te beschermen en contact te houden met de vijand en deze in zijn opmars zoveel mogelijk te hinderen door het opblazen van bruggen, het saboteren van wegen en het leveren van gevechten.

De eerste cavaleriedivisie van generaal De Witte had haar hoofdkwartier in het kasteel van Poeke. In de vroege morgen van de 12de oktober werden bevelen gegeven om de sector Grammene (Deinze) tot Landegem en Drongen te verdedigen. Er waren eenheden opgesteld bij de spoorwegbrug van Drongen en de brug ts St.-Martens-Leerne. De 3de Compagnie Wielrijders en het 2de Eskadron van het 4de Lansiers die in Poeke en Lotenhulle gekantonneerd waren namen posities in aan de brug bij de kerk van Deinze en aan de spoorwegbrug in Grammene. De rest werd in Zeveren langs de weg Deinze -Aalter opgesteld.

De andere troepen van de Eerste Cavaleriedivisie werden op verschillende plaatsen ingezet:

- drie eskadrons van het 4de Lansiers in de onmiddellijk omgeving van de hoeve Vormezele langs de kasseiweg Lotenhulle-Vinkt.
- het Eerste Gidsen kreeg zijn plaats aan de Bollestraat op de weg Lotenhulle-Nevele
- de rest van het 5de Lansiers in Nevele

De Tweede Cavaleriedivisie kreeg opdracht om verschillende bruggen ten westen van Gent te vernietigen. Voor de spoorwegbrug in Drongen kwamen ze echter te laat, de Duitsers hadden ze al ingenomen. In de nacht werden de bruggen van Nevele, Landegem en Merendree (Kalebrug) door de genie vernietigd.

Na de middag bleek dat de Duitsers bij Langerbrugge waren overgestoken en dat grote aantallen soldaten verder oprukten. Men besloot dan maar om alle troepen achter het kanaal van Schipdonk terug te trekken. De commandant van de 2de Cavaleriebrigade, generaal-majoor Proost, verplaatste zijn commandopost van Nevele naar Bellem en was nu belast met de verdediging van de Brugse vaart. De eenheden werden als volgt opgesteld:

- het 1ste Eskadron/4de Lansiers bij Bellebrug (één peloton op Stuivenberg)
- het 4de Eskadron/4de Lansiers bij Aalterbrug
- van het 3de Eskadron kwamen twee pelotons in Oostmolen en de overige twee in Aalter
- 4de Eskadron/2de Gidsen bij Hansbekebrug (1ste en 2de Eskadron/2de Gidsen lagen in reserve te Hansbeke
- 3de Eskadron/2de Gidsen lag bij de kanaalkruising in Durmen/Merendree.

- de 2de Bereden Batterij verplaatste zich van Nevele naar Hansbeke; de Eerste Bereden Batterij vatte post in Bellem.

Langs het Schipdonkkanaal werden soldaten geplaatst bij de vernielde bruggen in Nevele, Landegem en Merendree, vooral eskadrons van het 1ste Gidsen. Hun opdracht: *de opmars van de vijand zolang mogelijk tegenhouden*. De spoorwegbrug in Landegem was echter intact gebleven omdat er bevelen gegeven waren om de brug zolang mogelijk te sparen. Toen men deze 's anderendaags voormiddags wilde opblazen, hadden Duitse infanteristen al een aanval ingezet om de brug te veroveren. Tegelijk vielen Duitse eenheden, gesteund door artillerie, aan bij de Kalebrug in Merendree. Er braken hevige gevechten uit en de Belgen hadden het steeds moeilijker om stand te houden, temeer dat de Duitsers rond de middag over de spoorwegbrug geraakt waren en de Belgische posities nu in de flank bedreigden. Niet alleen de Duitsers verloren veel manschappen, ook de Belgen hadden verliezen geleden, sommige eenheden hadden tot 30% van hun effectieven verloren (doden en gewonden). De toestand werd onhoudbaar en de Belgen trokken zich terug. De gevechten aan het Schipdonkkanaal zouden de geschiedenis ingaan als 'de Slag van Overbroek'.⁷⁵

De 1ste Cavaleriedivisie trok zich daarna al vechtend terug over Lotenhulle, terwijl de 2de Cavaleriedivisie zich terugplooidde via Ursel en Brugge naar de westhoek.

Victor Maesele, veldwachter-brigadier in Egem schreef over die terugtrekking in zijn nota's:

Den Dinsdag 13 October wat voor den avond, kwamen alhier door Eeghem van de kanten van Nevele, Poucke, Landeghem, waar zij met de Duitsehers in die streek slag geleverd hadden, de Belgische soldaten toe, zijnde het 2de guiden, lanciers, kannonniers en mineurs, waarvan sommige hier en op Eeghem Cappelle logeerden en andere verder optrokken, ook waren er nog Engelsche soldaten die hier verbleven.

Hoe weinig respectvol mensen in oorlogstijd kunnen zijn voor de doden, beschrijft Virginie Loveling in haar dagboek op 16 december 1914, meer dan een jaar na de gebeurtenissen aan het Schipdonkkanaal. Op een diner in Gent heeft ze het verhaal van een schepen die daar aanwezig was en die daar kort nadien de ontgraving van twee gesneuvelde officieren had bijgewoond:

Het duurde niet lang: op de plaats aangeduid door ooggetuigen der ter aardebestelling vond men de eerste lijken, allen in hetzelfde graf, niet

dieper dan vijftig centimeters. Het waren simpele soldaten. Nog een laag werd uitgedolven en nog eene. Ha! geheel van onderen kwamen blinkende borduursels te voorschijn: Twee officieren, de eerste was het voorzeker niet, dien ze zochten. De ander krookte dubbel toe, zoodra uit den grond gelicht: de ruggegraat was doorschoten. Een flinke gestalte moet het zijn geweest — evenals de anderen lag hij zonder omhulsel met aarde bedekt: bezoedeld, bebloed, paars en groen het gelaat geworden.

De omstanders zagen toe. De tantes keken. Ze twijfelden. De beambte vergezellende voelde in de zakken naar een persoonsbewijs. Er stak niets meer in, geen enkel muntstukje. Zijn horloge ook was verdwenen; geen schoenen en geen kousen meer. De ringen waren afgetrokken met zulke brutale handen, dat de huid van zijn vingers was meegerukt.

Sidderend stonden de twee dames daar en dorsten niet meer nader treden om de ontheiliging beter waar te nemen, terwijl de duitsche ontgravers, in hun grijze uniformen op hun spaden leunend, een nieuw bevel afwachtten:

“Mijnheer de schepen,” sprak eindelijk, aarzelend, eene der tantes, “wilt gij eens naar zijn teenen zien: de voorlaatste teen ligt over den tweeden gekruld... indien hij het is,” besloot ze met een laatste flikkering van hoop dat hij ‘t niet wezen zou, “ik heb het zoo dikwijls bemerkt, als hij, uit zijn badje genomen, op mijn schoot zat.”

En de schepen knikte “ja het is zoo”, opkijkend na te hebben gebogen over het lijk. Het werd gelegd in de gereedstaande kist, die open bleef. Maar nu moest het jonge weduwtje verwittigd worden...

Zonder het expliciet te schrijven, wekt de schrijfster de indruk dat *de ontheiliging* het werk is van ‘brutale Duitsers’, maar was het zo? Waren het Duitse soldaten of burgers die de doden begraven hebben? Hebben zij die de jongens beroofd of hadden anderen dat al eerder gedaan? Of hadden strijdmakkers inderhaast nog een aantal waardevolle zaken meegenomen om ze later aan de familie te restitueren? Niemand zal het ooit weten wat daar en op zoveel andere plaatsen gebeurde. Oorlog is gruwelijk, tot in de dood toe...

In de namiddag rukten de Duitsers verder op in de richting van Aalter en blijkbaar volgden ze daarbij wegen die parallel liepen met de vaart en de spoorweg. Uit het verslag dat de pastoor na de oorlog opstelde voor het bisdom blijkt dat de hij nauwelijks weet had van wat er in Bellem gebeurd was.⁷⁶ Alleen in vier tot vijf huizen werd er nogal gestolen, maar dat waren *maar gewone soldatenstreken*. In het archief

van de gemeente vonden we een aantal getuigenissen van ooggetuigen in Bellem, die in de jaren 1980 hun verhaal hebben gedaan aan een anonieme interviewer.⁷⁷ Irene Goethals vertelde dat *de Duitsers in 1914 met hele groepen van Hansbeke langs het kanaal Bellem binnen kwamen...* Robert Van Hecke vertelde dat *de eerste Duitsers Bellem binnenkwamen langs de kasteeldreef, allemaal paardevolk te paard met dampende veldkeukens. Het was een doorpassage naar Beernem...*

Uit het dagboek Arthur Verhoustraete die toen in het telefoon- en telegraafkantoor van Aalter werkte, citeren we wat hij in die dagen beleefde:

8 oktober: Alle gewoon treinverkeer wordt geschorst

9 oktober: Antwerpen wordt door de Duitschers bezet

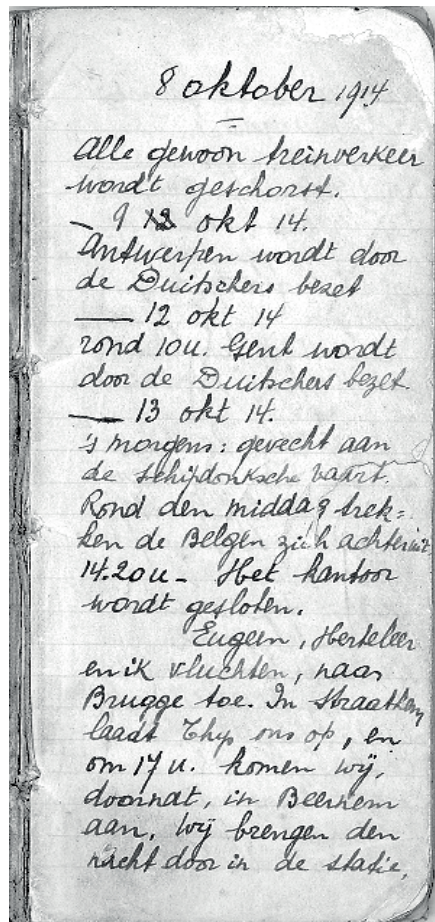
12 oktober: Rond 10 uur. Gent wordt door de Duitschers bezet

13 oktober: 's Morgens gevecht aan de Schipdonkse vaart. Rond de middag trekken de Belgen zich achteruit. 14u20 Het kantoor wordt gesloten. Eugene Herteleer en

ik vluchten naar Brugge toe. In Straathem laadt Thijs ons op en om 17u komen wij doornat in Beernem aan. Wij brengen de nacht hier door in de statie.

14 oktober: Niet kunnende 't akkoord komen, wat wij zouden doen besluiten we, op aandringen van Alfons, de nacht bij hem door te brengen. Wij doen een wandelingje in de stad en rond. 19u. komen wij in de Kerkstr. twee Duitse wielrijders tegen. Dank aan Alfons vinden wij plaats op de sloep B.8, die om 21u de haven verlaat voor Frankrijk. Rond 23u. ankeren wij in volle zee ter hoogte van Nieuwpoort. Slapeloaze nacht op het dek, deels binnen in het schip, waar de reuk alles behalve aangenaam is.

15 oktober 1914: 's Morgens voer het schip uit, met het vaste besluit er niet meer binnen te gaan. Om 6u. varen

wij verder. In Duinkerke mogen wij niet binnen. Om 14u15 komen wij in Kales aan, maar de haven helemaal belemmerd zijnde met gevluchte sloepen, kunnen wij maar om 15u aan wal stappen. Na wat gegeten te hebben bieden wij ons aan bij de consul die ons een paspoort geeft om 's anderendaags naar Engeland te gaan.

.....

Tegen de avond van de 13de oktober bereikten de eerste Duitse eenheden ook Aalter en namen voor de nacht slaappleatsen in waar die te vinden waren, in leegstaande woningen en ook bij gewone burgers, in scholen, openbare gebouwen, zo onder andere ook het gemeentehuis. Dat is toch wat we vernemen uit een brief van de gemeentesecretaris, Joseph Faut, die gericht was aan de procureur en gedateerd op 20 oktober. Volgens zijn zeggen waren ze om 19u30 aangekomen en 's anderendaags morgens vertrokken ze weer. Men stelde toen vast dat de deur van het gemeentehuis opengebroken was, er lag stro en andere *vuillapperij* en er was geld verdwenen uit een opengebroken lessenaar. Blijkbaar was de secretaris vergeten om het in veiligheid te brengen.⁷⁸

Na de aanval die de Duitsers de 13de gelanceerd hadden langs een lijn van Eeklo, Deinze en verder tot bij Oudenaarde, moesten de Belgen overal wijken en door de Duitse troepen lag de weg naar de kust en naar de westhoek open. De eerste Duitse eenheden die de avond van de 13de in onze regio aankwamen behoorden tot het 3de Reserve korps van von Besler (waarschijnlijk 4de Ersatz-division) dat rond Antwerpen gevochten had. Die bereiden het terrein voor. Een grotere aanval van de reserve korpsen van het 4de Leger, die pas aangekomen waren, volgde kort daarachter. Ze rukten op naar de Westhoek voor een confrontatie met de geallieerden. Het Duitse opperbevel wilde kost wat koste een doorbraak aan het westelijk front forceren. De regimenten die dan door onze dorpen trokken waren veelal vrijwilligers, met amper enige opleiding achter de rug en zonder enige oorlogservaring.

De Belgische eenheden in het noorden van het Meetjesland trokken in de loop van de 13de terug naar Brugge en omgeving. De soldaten die aan het Schipdonkkanaal vochten, trokken zich deels terug over Markette, Lotenhulle, Poeke, Ruiselede, Schuiferskapelle, Egem en verder naar Koolskamp. Een ander deel volgde de weg Vinkt, Aarsele, Tielt, Pittem naar Koolskamp.

In Poeke waren de laatste Belgische soldaten na de middag van de 13

oktober vertrokken en rond 17u arriveerden de eerste Duitsers al. Zo meldde pastoor De Neve in het parochieverslag dat na de oorlog voor het bisdom werd opgemaakt.⁷⁹ Ze palmden woningen in om de nacht door te brengen en eisten ook eten en drank. Vooral wijn zochten ze. Dat zoeken naar drank wordt in veel verhalen vermeldt het lijkt wel of de Duitse soldaten dorst gekregen hadden van de lange marsen die ze soms aflegden, maar misschien was de behoefte aan alcohol een middel om te vergeten wat ze al gezien hadden of niet te moeten denken aan wat nog komen moest. Feit is dat dronken soldaten meer dan eens aanleiding waren voor incidenten waarvoor burgers dan ten onrechte beschuldigd werden, met alle dramatische gevolgen erbij. Het kasteel van Poeke werd ingepalmd door de officieren, die zich uiteraard te goed deden aan alles wat er in de voorraadkelders te vinden was. Baron René Pycke de Pethegem die burgemeester was, maar als oud-officier als vrijwilliger dienst genomen had in het Belgische leger, was dus niet aanwezig.

‘s Anderendaags vertrokken die soldaten, maar de 17de moesten er opnieuw Duitse soldaten ingekwartierd worden. Ditmaal waren ze minder brutaal en tot aan hun vertrek op 19 oktober was het vrij rustig in Poeke. Hun enige heuveldaad was dat ze in de kerk geslapen hadden en daar stro en ander vuil hadden achtergelaten. De avond van de 17de vermeldt hij wel dat er te Lotenhulle geschoten was en dat de waakzaamheid verhoogd werd en dat soldaten naar daar vertrokken waren. Na enige tijd waren ze echter teruggekomen. Dit incident in Poeke is de bevestiging van wat er in die dagen in Lotenhulle gebeurde.

Tot einde december werden er geen troepen meer ingekwartierd, maar later werden er een regelmatig soldaten ingekwartierd die voor enige tijd in Poeke kwamen rusten en daarna weer naar het front vertrokken. Op 31 augustus 1917 werd een Feldrecruten Depot (F.R.D.) ingericht en dat betekende een permanente aanwezigheid van zo'n 1000 soldaten in Poeke. In een volgende bijdrage komen we daar uitvoeriger op terug.

Het verslag van de pastoor van Lotenhulle vermeldt dat de Duitsers de 15 oktober in de gemeente aankwamen. Waarschijnlijk een schrijfhout, want alle Belgische soldaten zijn in de namiddag van 13 oktober uit de streek verdwenen. Het zou twijfelachtig zijn dat de Duitsers in Lotenhulle pas de 15de aankwamen terwijl dat in de omliggende gemeenten overall de 13de was. We geven hier het hele relaas weer zoals Peter Laroy⁸⁰ het in de ‘Geschiedenis van Lotenhulle’ heeft weergegeven. Het is gebaseerd

op het relaas van de pastoor en aangevuld met gegevens uit het Archief van de gemeente Poeke. Het verslag van de pastoor geeft niet alleen details weer van de gebeurtenissen in Lotenhulle, maar illustreert ook de ingesteldheid van de mensen in die dagen. Toch ontkomt men niet aan de indruk dat er een zekere vooringenomen is van de de pastoor bij het schrijven, wat uiteindelijk niet verwonderlijk is gezien er toch enkele nutteloze doden gevallen zijn: ⁸¹

“Een uur na het vertrek van de Belgische cavalerie, met name op 15 oktober 1914, om drie uur komen twee Duitse soldaten per fiets aan bij de pastoor. Zij voeren hem naar het gemeentehuis. Daar is een ‘barbaarse en brutale’ onderofficier, geflankeerd door een Belgische vrouwelijke spionne. De pastoor moet de onderofficier vergezellen om na te gaan of er nog geallieerde soldaten in het dorp zijn en om logies aan te wijzen.

Wanneer de pastoor terug op de pastorie is, wordt hij zonder onderbreken lastig gevallen door soldaten die hun logies zoeken en die vragen hem te vergezellen.

’s Avonds komt diezelfde barbaarse onderofficier de pastoor halen. Het is donker, het regent, de wegen zijn modderpoelen en de cavaleriepaarden dreigen hen te vertrappelen. Toch moet hij mee om hooi te zoeken.

Wanneer ze er niet vlug genoeg vinden, dreigt de onderofficier er mee hem te straffen (...). In het klooster vindt men uiteindelijk graanschoven. De soldaten zetten een brandende kaars in het midden ervan. Het is duidelijk hun bedoeling om de boel in brand te steken. De pastoor kan hen met moeite overtuigen de kaarsen te doven.

Wanneer de pastoor naar huis terugkeert, hebben soldaten het reeds ingenomen. In de school die aan het huis grenst, zitten ook reeds soldaten. Zij proberen de tussendeur in te stampen. De pastoor rent er heen. Te laat! De deur wordt ingetrapt. Een troep soldaten staat voor de pastoor, bajonet op het geweer. Ze overrompelen zijn woning en plunderen de hele nacht. Ook heel wat andere mensen, vooral jonge mensen, die niet zijn gevlucht, worden overal in de gemeente met de dood bedreigd.

De 17de oktober komen andere troepen in Lotenhulle aan, zoals trouwens ook in Poeke en Aalter het geval was. In het verslag van Lotenhulle krijgen we ook een uitgebreide toelichting van over de schoten die ‘s avonds in Poeke gehoord werden:

Zaterdag 17 oktober. Een divisie komt aan. Kolonel von Basedow neemt samen met twee adjudanten zijn intrek in de pastorie. Zij dineren, souperen en slapen er. De soldaten drinken bier, wijn, jenever en bedrinken zich. Tijdens het avondeten komt de meid zeggen dat er geschoten wordt.

En inderdaad, men hoort de schoten. De Duitsers springen van tafel. Zij beschuldigen meteen de bevolking en de plaatselijke overheden. De pastoor protesteert luid. Het bestuur heeft alles gedaan wat het moest, zo zegt hij. De bevolking kent haar plicht en weet dat zij niet mag schieten. De Duitsers verlaten de woning. Een (katholieke) adjudant laat een soldaat achter om de pastorie te bewaken. Tegen middernacht zijn ze daar terug. De kolonel zegt dat er drie burgerslachtoffers zijn. Niet meer, niet minder. De (katholieke) adjudant zegt: Het spijt mij, maar het is mijn plicht u te dwingen de soldaten te vergezellen bij hun onderzoek. De nacht is donker en de wind blaast. De pastoor vergezelt de Duitsers met een kleine petrollamp naar het kerkhof. Rij per rij zoeken zij naar mogelijke geallieerde soldaten. Vervolgens trekken zij de kerktoren binnen, helemaal boven, tot aan de klokken. De dronken bende strompelt de trappen en de ladders op, het geweer onder de arm, de trekker in aanslag. Daarna trekken zij naar het dodenhuisje. De deur is gesloten. De pastoor moet de sleutel halen bij de doodgraver. (...)

De pastoor moet vervolgens een matras halen voor de wachtpost. De soldaten op wacht vuren het geweer af. Ze gaan naar boven en roepen wild naar de kolonel. Een soldaat bewaakt hem, het geweer in aanslag. De kolonel heeft zich in zijn kamer opgesloten, de deur op dubbel slot. Hij geeft geen teken van leven, maar gaat die nacht toch niet naar bed. Tegen 4 uur 's morgens vuren de soldaten, in gelid opgesteld, nog steeds. Zij willen de bevolking kunnen beschuldigen. De nacht is verschrikkelijk. Op alle plaatsen in het dorp wordt er geschoten. Dronken soldaten lopen brullend door de straten en schieten van overal op daken, huizen, vensters. Sommigen worden de hele nacht onder bewaking gesteld in hun huis, anderen moeten de hele nacht onbeweeglijk stil blijven liggen op de grond.

Drie burgers worden gedood: secretaris Eduard Schelstraete, Adolph Van de Kerckhove en bakker Ivo Claeys. De details van hun dood zijn niet gekend. Naar het schijnt werd secretaris Schelstraete gedood tijdens zijn overbrenging van het gemeentehuis naar zijn woning. Van de Kerckhove werd gedood in zijn café. Ivo Claeys werd op straat gedood toen hij op weg was om gerookt vlees te halen voor de soldaten. Hun lijk werd verschrikkelijk verminkt. Hun benen waren gebroken, hun lichamen doorzeefd met bajonetsteken. De angst op hun gelaat sprak boekdelen. Er werden ook een aantal soldaten gedood. Drie van hen werden in het dorp begraven, de anderen (waaronder een kapitein) werden weggebracht,

niemand weet waarheen.

De doden en gewonden werden naar het huis van Mijnheer Alphons De Kesel gebracht. Daar gebeurde ook de lijkschouwing. De woning werd een echt knekelhuis en was volledig besmeurd met bloed. Een officier schreef een rapport in de keuken. Hij bekeek de familie die daar onder bewaking stond en sprak boude bedreigingen uit: het dorp zou worden platgebrand en de bevolking gedood. Even later klonk het dan weer dat men het dorp zou platbranden maar dat hun levens zouden worden gespaard. En in ruil hiervoor, eigende hij zich in de stal een prachtig raspaard met rijtuig toe. De Duitsers namen ook gijzelaars. Bij zijn terugkeer van ziekenbezoek wordt de jonge dokter Leon Claerhout ervan beschuldigd door een dokter die bij hem logeert dat hij zijn bretellen heeft gestolen . Een uur later komt de kolonel hem arresteren. De beschuldiging luidt in de eerste plaats dat hij lichtsignalen heeft gegeven en dat terwijl hij enkel op bevel van de daar verblijvende Duitse dokter een petrollamp naar diens kamer had gebracht. Ten tweede wrijft men hem aan dat hij een gewonde Belgische soldaat heeft verzorgd. De Duitsers trokken overigens zonder mededogen het verband af van de gewonde. Claerhout werd naar de gelagzaal van het café Casino gebracht. Daar waren nog volgende personen aanwezig als gijzelaar: Marcel Buysse, Mevrouw De Bruyne en haar drie kleine kinderen, August De Clercq, August Dobbelaere en zijn vrouw, René De Doncker, Jules De Meyer, Camille Dennewet, Jules De Roo, Mevrouw Devos en een klein kind, August Kesteloot, Leon Quequin, Pierre, Augusta en Leonie Van de Kerckhove, Alfons Van Watermeulen, Auguste, Charles, Elodie en René Van Watermeulen, Auguste Van Wanzele, Jules Van Wijnsberghe, Eugene Vermeere en zijn vrouw. Dokter Claerhout wordt op een stoel vastgebonden. Van enkele anderen neemt men de klederen af gedurende een deel van de nacht.

De volgende morgen om 8 uur worden dokter Claerhout, René De Block, Marcel Buysse, August Dobbelaere, René De Doncker, Camille Dennewet, Jules Van Wijnsberghe, Alfons Van Watermeulen en Jules De Meyer weggevoerd. Ze lopen midden tussen de soldaten, worden geslagen en bedreigd, en krijgen slechts wat water en brood. Ze moeten tot aan Zwevezele stappen (25 kilom.). Tegen de avond voert men hen een veld op. Het vuurpeleton dreigt. De andere Duitse soldaten komen dichterbij, zij willen niets van het spektakel missen. Gelukkig komt het zover niet. De gijzelaars verblijven 's nachts in een herberg op de grens van Zwevezele en Lichtervelde (In de Zes wegen) en mogen 's anderendaags naar huis.

Aan de hand van de vermelding van de naam van de commandant van de aangekomen troepen, *kolonel von Basedow*, konden we besluiten dat het om het 212 Reserve Infanterie Regiment (212 R.I.R.) ging. Dit regiment was pas aangekomen in België, bestond vooral uit vrijwilligers, had wel een snelle opleiding gekregen, maar had geen oorlogservaring. Nog geen week later vocht het regiment in Langemark en Bikschote en verloor daar het grootste deel van zijn effectieven in één dag strijd...

Het dagboek van Romain De Wulf bevestigt dat de Duitsers op 13 oktober in Aalter aankwamen en vermeld ook dat in de daarop volgende dagen een aanzienlijke troepenmacht langs de vaart in de richting van Beernem en Brugge trok:

16 oktober

Sedert drie dagen is het een optocht van Duitse troepen in de richting van Brugge; enige uren nadien in de richting van Gent; dan wederom in de richting van Brugge. Tot nu toe hebben zij te Aalter geen bijzondere heuvels gedaan, maar toch alle eetwaren mede genomen, zodat er hier bijna niets meer te bekomen is, zelfs aan ongelooflijke hoge prijzen, Rond 4 uur, in de namiddag, komt Frederic Vanderhaegen met knecht in landaulet en doet gedurende gans zijn verblijf niets dan zuchten en kriepen. Gedurende drie dagen is zijn knecht kippe zot, zodanig dat ik hem in zijn kamer moet opsluiten .

17 oktober

Op zaterdag 17 oktober, rond 3u.30 in de namiddags komen vier Pruisen, te peerd, zich plaatsen voor de veranda; ik was bij de kastanjerapers en begaf mij bij hen; op dreigende toon zeiden zij, dat zij ons kwamen beleggen, beweerde dat zij hier in het dorp Mannewaarde waren en op mijn protestatie toonden zij mij hun kaart waar hun verblijf eigenlijk alzo aangewezen was. Na lang "klappen" kon ik ze eindelijk overhalen van hun ontwerp af te zien en ik leidde ze buiten tot het hekken, waar zij vervoegd werden door nog twee ruiters, die met hen' de binnenweg namen, in galop naar Aalter, maar een half uur nadien bood zich een nieuwe bende aan, deze meestal te voet en eisten met allerhande dreigementen slaping en eten voor tweehonderd mannen. Een adjudant trok mij mede naar binnen en brutaal weg begon hij alles af te lopen en de plaatsen op te nemen, zo in het kasteel als in de remisen, schuur, stallingen, enz., er alles uitsmijtende zowel voituren als andere voorwerpen. Dan moest ik hem plaats per plaats volgen en op de deuren tekende hij de gasten die er moesten liggen. Nochtans liet hij enige kamers

voor mijn huishouden en mijn zwager Frederic.

De adjudant, die eerst uitnemend brutaal was, toonde nog eindelijk veel genegenheid en heeft zelfs veel voorzorgen genomen voor het jong meidje van Carlos, dat deze aan mijn vingers gelaten had. (Hij was inderdaad, de dag voordien gevlucht met het gerij van Hallaert, met zijn twee jongens; zijn vrouw was reeds enige dagen met de twee meisjes vertrokken (in haar boosheid).

Namen van de officieren die bij mij overnacht hebben:

Herr Graf von Pourtales met zijn officierenkorps, Dr. Prentzel, Flakowski, zür Niweden, Bast Boesc, Lehman (Rode Kruis).

Deze zeven hebben bij mij gegeten aan tafel in de eetplaats- al de andere plaatsen, gangen, vestibulen, schuur, stallen, remise, enz... lagen letterlijk vol.

18 oktober

De achttiende, 's morgens, om 7 uur, zijn allen vertrokken, maar, daaromtrent een kwart uur na hun vertrek, zijn zes mannen afgekomen, om zogezeid, uit order van hun bevelhebber, 10 flessen wijn te eisen. Ongelukkiglijk had ik 's nachts moeten, voor het avondmaalt vergezeld van een adjudant (die een zeer treffelijk man was en nog veel genegenheid betoonde, maar in het begin zeer kort geweest was), al de slapers in de vestibule, doortrekken om wijn voor de officieren uit te halen, en alzo was de kelder hun ontdekt geweest. Zij stalen uit al de kleine bakjes de beste, en fijnste wijnen, doch vergisten zich ook in een bakje) waaruit zij drie flessen snaptten die zij dachten "champagne" te zijn en slechts bedorven cider waren! Onder anderen hebben zij mij nog beroofd van mijn schone jumellen, een bollanteern, enz... Er is een gans kwartje ton bier, dat nog niet aangestoken was, afgedronken - gans de plancher van de kamer boven de rookzaal, is bedorven door fruit- vlees- en andere plekken. Ik heb de nacht doorgebracht op een zetel, in de keuken. ⁸²

Een zinsnede uit het relaas: *Graf von Pourtales met zijn officierenkorps*, samen met vermeldingen op schuldbriefjes die we in het archief vonden, lieten toe om de eenheden die in Aalter en omgeving lagen tot het 203de Reserve Infanterie Regiment (203 R.I.R.) Te rekenen. Majoor Graaf van Pourtalès was de commandant van het 1ste bataljon van dit regiment. Hij was van adel en eigenlijk afkomstig van het zuiden van Frankrijk. Omwille van de godsdiensttroebelen was zijn familie in de 17de eeuw naar Zwitserland uitgeweken, rijke bankiers en zakenlui. Neuchâtel waar ze toen verbleven behoorde in deie tijd bij Pruisen en sommigen kenden

ook de weg naar Noord-Pruißen en vonden hun stek in Laasow.

We vermoeden dat ook de twee andere bataljons in Aalter ingekwartierd waren in de nacht van 17 op 18 oktober. Op grond van meldingen over gegevens voor inkwartiering die met krijt op deuren van woningen in Maria Aalter aangebracht waren, was ook het (202 R.I.R.) in Aalter of omgeving aanwezig.

Een op krijgsdagboeken, dagboeken en brieven van soldaten gebaseerd verhaal van Wilhelm Führer geeft nog een aantal interessante gegevens over het 203 R.I.R. ⁸³

Het regiment vertrok in de nacht van 13 op 14 oktober in Berlijn. Het had een hele dag geduurd om het regiment in 3 treinen onder te brengen. De reis ging naar België waar het 1ste bataljon de 15de in de voormiddag aankwam in Aalst. Het 3de en laatste kwam pas de 16de om 5uur in de morgen aan. In Aalst konden ze kennis maken met de sporen van eerdere strijd: puin en de geur van verbrande balken. Nog dezelfde dag vertrokken de eerste twee bataljons richting westen. Het derde eerst de volgende dag. Langs drie verschillende wegen trokken ze op en probeerden onderweg weer aansluiting met elkaar te krijgen. De flanken van de marscolonne werden gedekt door eenheden van het 3de Reserve korps. De steller van het relaas schrijft tussen de tekst door: *Deutschlands Jugend von 1914 tritt zum grössten opfergang deutscher Geschichte an...* Tegen de avond trok het regiment met marsmuziek Aalter binnen. Men vond een onderkomen in scholen, openbare gebouwen en bij burgers.

De Aalternaars waren blijkbaar vrij vriendelijk en babbelden met de meestal jonge soldaten. Er werd zelfs een 'Potje Kaffee' met veel chichorei erbij geschonken...

De 1ste Compagnie die in het gebouw van de Rijkswacht logeerde, vond daar in de kelder wijn en er werd gedronken en zelfs plezier gemaakt.

An späten Abend hat nun auch das III. Btl. nach etwa 40 km Marsch Anschluss an das Regiment gefunden. Unter den Klängen der Regimentsmusik rückt es in Aeltre ein.

In Schulen und anderen öffentlichen Gebäuden oder zu 2 und 3 Mann in Bürgerhäusern wird Quartier genommen. Die Bevölkerung schimpft auf England. Die belgischen Zeitungen sprechen vom deutschen Überfall. Von deutschen Niederlagen wird berichtet, von einer Flucht des Kaisers nach Thorn und von einer Schlacht in Frankreich, die die Entente gewann. Die Bürger Aeltres glauben unsere Siege Hindenburgs nicht, und wir weisen ebenso ungläubig ihre Nachrichten zurück. In den sauberen traulichen Küchen sitzt trotz aller Müdigkeit noch mancher 20jhr mit seinen Wirtsleuten lange bei einer "Potje" Kaffee, gebrüht unter starkem Zusatz der unvermeidlichen Cichorie. Teile des Regiments liegen außerhalb Aeltres.

Bei der 1. Komp. in der Gendarmerie-Kaserne gibt es beinahe eine Katastrophe. Im Keller wird ein Weinlager entdeckt, worob grosser Jubel losbricht, und als sich noch einige belgische Gendarmerie-Käppis finden und aufgesetzt werden, befürchtet Feldwebel Sommerhäuser einen belgischen Überfall. Wenig fehlt und eine muntere Schiesserei wäre im Gange.

Allicht werd er teveel gedronken en toen een *Feldwebel* zich een Belgische overval begon in te beelden, liep het bijna verkeerd en een schietpartij kon nog net vermeden worden. De mythe van de *Franc-tireurs* had zich ook al in de geesten van jonge rekruten genesteld. Dat samen met wijn gemengd, was springstof...

Volgens een mededeling van Maurice Thijs in het Land van de Woestijne 1991 liep een incident in het centrum van Aalter in die dagen wel uit de hand. Een dronken soldaat had op een kameraad geschoten en verwond en kort daarna overleed hij. De dader(s) trachtten burgers de schuld te geven, maar gelukkig liep het goed af voor de Aalternaars en de soldaat die verantwoordelijk was voor het gebeuren werd 's anderendaags voor het gemeentehuis gefusilleerd. Een datum voor het gebeuren werd niet vermeld, maar het verhaal en de context van de gebeurtenissen laar vermoeden dat het ook in die nacht van 17 op 18

oktober was. ⁸⁴

Op zondag 18 oktober ging de tocht van het 203de regiment verder, eerst naar St. Joris-ten-Distel waar ze in het spoor van het 201de R.I.R. nog 25 km aflegden om rond 15uur in Ruddervoorde aan te komen. Men overnachtte daar, het zou de laatste keer voor lange tijd zijn dat ze nog in bed slieten. Er waren wachtposten uitgezet want men vreesde voor aanvallen van geallieerde patrouilles.

's Anderendaags werd voor het eerst het woord 'Diksmuide' in de mond genomen. De 4de Ersatz-Division die voorop gegaan was had intussen al contact gemaakt met de vijand, maar ze werden van het front teruggetrokken. De 43ste divisie waartoe het 203de R.I.R. behoorde en die intussen bijeen was gebracht, maakte zich op om met zoveel andere divisies de versterkte geallieerde vesting die van de Kust tot Wervik reikte aan te vallen. Van Ruddervoorde ging het over Torhout naar Beerst. Het leek een eindeloze keten mensen, paarden, voertuigen en artilleriestukken die door het vlakke land slingerde. In de late namiddag van de 19de volgden de eerste schermutselingen met de vijand in de omgeving van Bovekerke en vielen de eerste gewonden... In Beerst werd te velde overnacht. De 21ste oktober werd het ernst. De eerste stormloop in de richting van Diksmuide. Dicht bijeen liepen de rijen infanteristen de ene na de andere de vijand tegemoet. Ander andere kant stonden de geallieerden verdekt opgesteld en maaiden rij na rij weg. Gewonden en doden lagen in de velden verspreid.

In de late avond sneuvelde ook kolonel von Pourtalès. Vier dagen eerder zat hij nog op Nobelstede te genieten van een goed glas wijn...

Voor 'Duitslands jeugd' was dat nog maar een begin. De volgende dagen ging de gruwel verder... Steeds weer werden jonge mannen het veld ingestuurd, maar de verhoopte doorbraak waarop de keizer in Tielstede zat te wachten kwam er niet. Als midden november de strijd luidde en beide legers zich gingen ingegraven spraken de cijfers boekdelen... Aan Duitse zijde vielen in de Westhoek allen al 134 315 doden, vermisten en gewonden. In het andere kamp waren het er 115 225. In totaal waren dat bijna 250 000 jonge mannen die sneuvelde voor hun 'vaderland'.

Terreinwinst was er voor niemand. Na de winter zou men het nog eens proberen...

Aalter bezet

Met het verdwijnen van de laatste Belgische soldaten en de komst van Duitse soldaten begon in Aalter de bezetting. Wat dat betekende voor de burgers werd vrij vlug duidelijk voor iedereen. Inkwartieringen kende men al, maar dat het van dan af regelmatig zou plaats hebben, was een minder verblijdend vooruitzicht. Van de eerste dagen al begon het met opeisingen en diefstallen van goederen. In het archief van de gemeente liggen veel documenten die ons leren wat er in de eerste weken van de bezetting zoal werd ontvreemd en wat er allemaal op het verlanglijst van de bezetter stond. Het is onbegonnen werk die hier allemaal weer te geven en bovendien zou dat een saaie bedoening worden. We willen er wel enkele weergeven om toch een idee te geven. Een omvattende studie van alle beschikbare documenten over opeisingen van goederen en een analyse van het geheel zal in een latere bijdrage gebracht worden. Intussen verwijzen we hier alvast naar de interessante studie die Peter Laroy publiceerde in Appeltjes van Meetjesland.⁸⁵

Het eerste document is een vordering van Arthur De Fauw voor het ontvreemden in de nacht van 13 op 14 oktober 1914 van:

– een damesfiets	150 fr
– 20 kg varkensvlees	30
– 10 kg smout	18
– een emmer met deksel	3
– 2 flessen cognac	7

In totaal 208 fr

De 18de hebben de Duitsers 60 kg gezouten varkensvlees, waarde 120 fr, meegenomen en daar een bon voor geschreven. Normaal gaven de Duitsers voor 'gekochte' goederen een schuldbriefje of bon die ondertekend of afgestempeld was. Die briefjes konden dan op de gemeente bezorgd worden die dan bij de bezetter de bedragen trachtte te recupereren. Voor de mensen hun centen zagen, als ze die al ooit zagen, duurde het natuurlijk een hele tijd. Het papiertje van Arthur De Fauw is afgestempeld, althans voor de goederen van de 18de en verwijst naar het 203de Reserve Infanterie Regiment (203 R.I.R.).

Arthur De Fournier - Gelaube

Het volgende is mij ontstolen
in de nacht van 13 en 14 October 14

Een Damsvelk randsel	150 f.
20 Kg. mayen zuijn wleersch	30 f.
10 Kg. suusut.	17 f.
Een schoone emmer met schijf	3 f.
Twee fleschen cognac	2 f.

Op 18 van de 10 maand ^{de jaan} 60 Kg. gezout in
zuijn wleersch gelouwd van het 203 reserve
infanterie regiment van twee (2 f.) de Kg.
is 20 f. waarvan ik een bon heb

207 f.
120
327 f.

Arthur De Fournier

Het gaat hier duidelijk om twee verschillende zaken, namelijk het stelen van goederen en het zozegd aankopen van goederen met een schuldbriefje. Bovendien zijn bij de feiten twee verschillende Duitse eenheden betrokken: de eerste groep behoorde waarschijnlijk tot de 4de Ersatz-Division en de tweede groep tot de 43ste Reserve divisie.

Een ander document is gedateerd op 14 oktober en is opgesteld door Bruno Vincent. Hij schreef wel *bestolen* geweest door Duitse troepen. Behalve de twee uurwerken en de gouden broche werden voedingswaren in grote hoeveelheden meegenomen.

De ondergetekende Bruno Vincent
 deklert =
 verklaart bestolen te zijn op den
 woensdag den 14 oktober door de
 Duitse troepen.

een geslag koren wegende tachtig
 kilo vlesch waarde 120 fr =
 zes kilo boter waarde 13 fr =
 eenen vilo waarde 150 fr =
 een man uurwerk met ketting 40 fr =
 een vrouw uurwerk met ketting 25 fr =
 een gouden broche waarde 15 fr =
 tien liters melk waarde 2 fr =
 vyftig kilo appels waarde 5 fr =
 tien frank muellare huis souden 10 fr =

Bruno Vincent

120
13
150
40
25
15
2
5
10
380 fr =

Honderd en
 80 betalen

Hier gaat het weer om voedingswaren, maar daarnaast ook over een fiets twee uurwerken en een juweel.

De vordering van Van de Kerckhove-Willems betreft naast voedingswaren in grote hoeveelheden, ook gerief voor paarden, evenals hooi en stro.

Ik ondergetekende verklaar bij deze ontnemen te zijn van het Duitsche leger op 15 October 1914 tot helpe waart:

20 dozen Biscuits de Bouchéras te samen	f 200
8 halve dozen " " " " " "	30
10 fleschen fijn olie van 3.25 f. de flesch	32.50
5 Kil. broodstuiver van 0.20 f. de Kil.	1.00
15 Kil. zis van 0.40 f. de Kil.	6.00
20 Kil. kristallijne suiker van 0.25 f. de Kil.	5.00
25 fleschen wijn van 1.50 f. de flesch	37.50
10 Kil. cafe van 2.50 f. de Kil.	25.00
1 vershouwe	3.50
1 zadel	25.00
1 best. bruidel	12.00
1 lijn voor het geleiden der paarden in leer	10.
1 uurwerk	2.00
1000 Kil. roggestrooi aan 6 f. per 10 Kil.	60.00
500 Kil. hooi aan 7.50 f. per 10 Kil.	37.50
30 dozen sunlicht zeep van 0.60 f. per doos	18.00
te samen	f 527.00

In dubbel opgemerkt den 5 December 1914

Van Den Kerckhove. Willems
Helpe waart
voetbalbonden

Bij Frederik van Nieuwenburg zijn de opgeëiste goederen zowel hooi als stro, als ook verlichtingsmateriaal, kolen, alaa, en aardappelen. De

meegenomen goederen zijn wel op verschillende dagen aangeschaft. In die eerste dagen van de bezetting als de Duitse legers nog aan het optrekken zijn naar het front, blijkt dus behoorlijk wat ontvreemd te

Debet *III* *Duitse Soldaten* aan

Frederik Van Nieuwenburg,
Rouw- en Feestmaaltijden,
Slachterij, Kolen, Coks, Meststoffen en voedende Phosphaat,
te AELTRE, Dorp.

Over levering van het volgende betaalbaar op comptant : Aeltre, Faust-Vandewalle.

1914

<i>October</i>	<i>13</i>	<i>hooi en stroo wood 33 muarden</i>	<i>14</i>	
"	"	<i>11 gaselichten en twee petrollichten</i>	<i>1</i>	<i>35</i>
"	<i>14</i>	<i>hooi en stroo wood 23 muarden</i>	<i>6</i>	<i>90</i>
"	"	<i>licht en petrol</i>	<i>1</i>	<i>35</i>
"	<i>15</i>	<i>hooi strooi wood 21 muarden</i>	<i>6</i>	<i>30</i>
"	"	<i>licht en petrol</i>	<i>1</i>	<i>35</i>
"	<i>17</i>	<i>hooi en strooi wood 16 muarden</i>		<i>5. 40</i>
"	"	<i>2 wollen sarjien 20 f en een forneis wst 16.50</i>	<i>36</i>	<i>50</i>
"	"	<i>ijzeren hamer 2 f byl 2.95 f en spaal 1.50</i>	<i>14</i>	<i>25</i>
"	"	<i>50 kilo aardappelen en 25 kilo kolen</i>		<i>5. 00</i>
		<i>Samen f</i>	<i>92</i>	<i>40</i>

zijn, vooral bij goeude burgers, handelaren en landbouwers. Of het nu gebeurde met of zonder schuldbriefjes of 'bons' het resultaat was hetzelfde, wat meegenomen werd zou nooit vergoed worden en de schuldigen zouden nooit gezocht of gestraft worden. Het was oorlog en dan zijn wetten en morele regels van geen tel. De Romeinen, die ons zogezegd kwamen beschaven, hebben bij hun veroveringstochten in West-Europa, gans Gallië geplunderd en burgers als slaven meegevoerd als goedkope werknemers. Na hen hebben ettelijke legers precies hetzelfde gedaan. Dichter bij ons, waren de legers van Filips II, Lodewijk XIV en Napoleon ook niet vies van plunderingen. Nochtans staan er voor die heren toch ook heel wat standbeelden. Het monster dat oorlog heet, ontziet geen mensenlevens, waarom zouden dan de bezittingen van de mensen ontzien worden...⁸⁶

Dat troepen in die oktoberdagen voedsel, drank en alles wat bruikbaar was in het leger, meesleurden is op zichzelf niet verwonderlijk. Misschien was

het wel een strategie van de Duitse legerleiding. Wat men onderweg vond moest men niet meer uit het verre vaderland laten aanvoeren. Bovendien was het een middel om macht te demonstreren, de tegenstander te vernederen en te demoraliseren. Trouwens, eens de bezetting goed en wel was geïnstalleerd en het Etapengebied georganiseerd, was het de Duitse natie die goederen opeiste tegen waardeloze bons. Later zou de natie ook nog eens mensen opeisen en zelfs deporteren om het werk te doen van de Duitse mannen die aan het front vochten.

Misschien speelde ook een gebrek aan discipline en gezag van sommige officieren een rol. Wat moeten we denken van de kolonel in die zich in Lotenhulle op zijn kamer opsloot terwijl het op straat behootlijk mis ging?

Toch zijn er een aantal zaken die ontvreemd werden maar die in principe geen enkel militair belang hadden en dan denken we aan juwelen, zilverwerk, porceleinwerk, enz. Daar blijken dus eerder individuen een het werk geweest zijn die zonder scrupules van de omstandigheden gebruik maakten om zich te verrijken. Maar waren hier altijd Duitse soldaten aan het werk? Zouden er ook geen 'burgers' geweest zijn die gebruik maakten van de omstandigheden. André Deké verwees naar gebeurtenissen die zich op het einde van de oorlog in Aalter afspeelden en waarbij burens door gevluchte eigenaars betrappt werden als ze in het verlaten huis rondliepen. Mijn moeder die toe zes jaar was herinnerde

Het kasteel Bosmans aan het station van Maria-Aalter. Het kasteel werd bijna de hele oorlog door Duitsers bezet. Het nabij gelegen station was immers een strategische plaats. Foto Jan Camerlinckx.

zich dat ze thuis ook gevlucht waren. Toen haar vader daags nadien nog wat gerief wilde ophalen, bleek dat lakens en beddegoed verdwenen waren. Nochtans waren er toen nog geen Duitsers in Kortijk. Misschien zijn sommige schadeclaims wat aangedikt door de eigenaars? Papier is soms gewillig.

Een interessant document is de schadeclaim die de eigenaars van het kasteel Blekkerbos indienden. Mevrouw Van Besien was gevlucht naar Nederland en verbleef in Vlissingen in een hotel. Uiteraard werden ook daar troepen ingekwartierd in de beginnende dagen van de bezetting. Het document werd ons ter inzage bezorgd door de familie Bosmans. De schadeclaim werd overgemaakt aan de Etappen Commandatur en ook aan het gemeentebestuur van Aalter. In het archief van de gemeente vonden we voorlopig geen spoor van het betreffende document. Volgen een document van 1915 was zelfs een Duits officier zich gaan vergewissen van beschadigingen, Graf Neipperg. Behalve 1000kg aardappelen, enkele eenden, parelhoenders en konijnen waren er geen voedingsmiddelen gestolen. De schadeclaim van duizenden franken slaat vooral op meubilair dat verdwenen of beschadigd was.

De gebeurtenissen van de eerste weken waren uiteindelijk nog maar een voorsmaak van wat nog ging komen. Dat zal echter het voorwerp zijn van een volgende bijdrage, waarin we uitvoerig zullen ingaan op de gebeurtenissen tijdens de bezetting en de opeisingen van goederen en mensen die mettertijd ondraaglijk werden en als het ware de spiegeling waren van de geleidelijke uitputting van het Duitse Rijk...

Dulce et decorum est pro patria mori van Wilfred Owen.

*Dubbel gebogen, als oude bedelaars onder hun lasten
Op gebogen benen en hoestend als oude wijven, vloekten we
ons een weg door slijk
Tot we onze rug keerden naar de ons achtervolgende
vuurpijlen
En begonnen terug te strompelen naar onze verre rustplaats
Mannen marcheerden slapend. Velen waren hun laarzen
kwijt
Maar hinkten verder, tot bloedens. We raakten allemaal
lam, allemaal blind;
Dronken van uitputting; doof, zelfs voor de sirenes
Waarschuwend voor gasbommen die stil achter ons
neervielen.
[gasaanval]*

*Gas! GAS! Snel, jongens! Opgejaagd rommelend
Aan onhandige gasmaskers, net op tijd.
Maar iemand stond nog te schreeuwen en struikelde
En spartelde als een man in het vuur of onder de lijm
Vaag, door nevelslierten en in dikke groene schijn
Als in een groene zee, zag ik hem verdrinken.*

*In al mijn dromen, stort hij zich op mij,
Gulpend, stikkend, verzuipend, en ik kijk hulpeloos toe.*

*Als ook jij in verstikkende dromen eens kon opstappen
Achter de kar waarop wij hem gooiden. [schilderij de
schreeuw]
En het wit van zijn ogen in zijn gezicht zien draaien
Zijn hangende mond, als van een duivel ziek van zonde
En ook jij bij elke schok, het bloed kon horen
Opborrelend uit zijn door schuim bezoedelde longen,
Smerig als een kanker, bitter als etter*

*Van walgelijk oude, ongeneeslijke wonden in onschuldige
monden,
Mijn vriend, dan zou je niet met zoveel ijver,
Aan kinderen snakkend naar wanhopige roem,
De oude leugen vertellen: Dulce et decorum est
pro patria mori.*

Het is goed en roemvol om voor het vaderland te sterven

Bijlagen

Bijlage 1

Der kaiserlichen Regierung liegen zuverlässige Nachrichten über einen beabsichtigten Aufmarsch französischer Streitkräfte an der Maas in der Strecke Givet – Namur vor. Sie lassen keinen Zweifel über die Absicht Frankreichs, durch belgisches Gebiet gegen Deutschland vorzugehen. Die kaiserliche Regierung kann sich der Besorgnis nicht erwehren, daß Belgien trotz des besten Willens nicht imstande sein wird, ohne Hilfe den französischen Vormarsch mit so großer Aussicht auf Erfolg abzuwehren, daß darin eine ausreichende Sicherheit gegen die Bedrohung Deutschlands gefunden werden kann. Es ist ein Gebot der Selbsterhaltung für Deutschland, einem feindlichen Angriff zuvorzukommen. Mit dem größten Bedauern würde es daher die deutsche Regierung erfüllen, wenn Belgien einen Akt der Feindschaft gegen sich darin erblicken würde, daß die Maßnahmen seiner Gegner Deutschland zwingen, zur Gegenwehr seinerseits belgisches Gebiet zu betreten. Um jede Mißdeutung auszuschließen, erklärt die kaiserliche Regierung das Folgende:

1. Deutschland beabsichtigt keinerlei Feindseligkeiten gegen Belgien. Ist Belgien gewillt, in dem bevorstehenden Kriege Deutschland gegenüber eine wohlwollende Neutralität einzunehmen, so verpflichtet sich die deutsche Regierung, beim Friedensschluß Besitzstand und Unabhängigkeit des Königreichs im vollen Umfang zu garantieren.
 2. Deutschland verpflichtet sich unter obiger Voraussetzung, das Gebiet des Königreichs wieder zu räumen, sobald der Friede geschlossen ist.
 3. Bei einer freundschaftlichen Haltung Belgiens ist Deutschland bereit, im Einvernehmen mit den königlich belgischen Behörden alle Bedürfnisse seiner Truppen gegen Barzahlung anzukaufen und jeden Schaden zu ersetzen, der etwa durch deutsche Truppen verursacht werden könnte.
- Sollte Belgien den deutschen Truppen feindlich entgegentreten, insbesondere ihrem Vorgehen durch Widerstand der Maas-Befestigungen oder durch Zerstörungen der Eisenbahnen, Straßen, Tunneln oder sonstigen Kunstbauten Schwierigkeiten bereiten, so wird Deutschland zu seinem Bedauern gezwungen sein, das Königreich Belgien als Feind zu betrachten.

Bijlage 2

Samenstelling van de Brigade de fusiliers marins le 7 octobre 1914

Etat-major

commandant : contre-amiral Pierre Alexis Marie Antoine Ronar'ch

adjoint : chef de bataillon Georges Constant Louis

aide de camp : lieutenant de vaisseau Louis Marie Joseph Valat

lieutenant de vaisseau Etienne Yves Emmanuel Durand-gasselin

médecin en chef de 2e classe Marie Pierre Edmond Marcel Seguin

1er Régiment de Fusiliers Marins

commandant capitaine de vaisseau Joseph Paul Marcel Delage

1er Bataillon

1re compagnie

2e compagnie

3e compagnie

4e compagnie

2e Bataillon

5e compagnie

6e compagnie

7e compagnie

8e compagnie

3e Bataillon

9e compagnie

10e compagnie

11e compagnie

12e compagnie

Ambulance 1

2e Régiment de Fusiliers Marins

commandant : capitaine de vaisseau Georges François Camille Varney

1er Bataillon

1re compagnie

2e compagnie
3e compagnie
4e compagnie

2e Bataillon

5e compagnie
6e compagnie
7e compagnie
8e compagnie

3e Bataillon

9e compagnie
10e compagnie
11e compagnie
12e compagnie

Ambulance 2

Bijlage 3

Samenstelling van de 7th Division

20th Brigade

2nd Battalion, The Border Regiment
2nd Battalion, the Gordon Highlanders
1st Battalion, the Grenadier Guards (to 3rd Guards Bde. August 1915)
2nd Battalion, the Scots Guards (to 3rd Guards Bde. August 1915)
1/6th (Banff and Donside) Battalion, the Gordon Highlanders (until January 1916)
8th (Service) Battalion, The Devonshire Regiment (from May 1915)
9th (Service) Battalion, The Devonshire Regiment (from August 1915)

The Guards battalions departed in August 1915 when the British Guards Division was formed.

21st Brigade

2nd Battalion, The Bedfordshire Regiment
2nd Battalion, Alexandra, Princess of Wales's Own (Yorkshire Regiment)

2nd Battalion, the Royal Scots Fusiliers
2nd Battalion, The Duke of Edinburgh's (Wiltshire Regiment)
1/4th Battalion, The Queen's Own Cameron Highlanders (*from April 1915, to 91st Bde. December 1915*)

The brigade transferred to the 30th Division on December 19, 1915, swapping with the 91st Brigade.

22nd Brigade

1st Battalion, the Royal Welch Fusiliers
2nd Battalion, The Royal Warwickshire Regiment
1/8th Battalion, The Royal Scots (Lothian Regiment) (*until August 1915*)
1/7th Battalion, The King's (Liverpool Regiment) (*from November 1915 until January 1916*)
2nd Battalion, The Queen's (Royal West Surrey Regiment) (*to 91st Bde. December 1915*)
1st Battalion, The South Staffordshire Regiment (*to 91st Bde. December 1915*)
20th (Service) Battalion (5th City), The Manchester Regiment (*from December 1915*)
24th (Service) Battalion (Oldham), The Manchester Regiment (*from December 1915 until May 1916*)
2nd Battalion, The Royal Irish Regiment (*from May 1916 until October 1916*)
2/1st Battalion, the Honourable Artillery Company (*from October 1916*)

Artillery on formation

XIV Brigade, Royal Horse Artillery *left to become XIV Army Brigade, RHA on 10 February 1917*
C Battery, RHA *to 19 October 1914*
F Battery, RHA
T Battery, RHA *from 21 December 1914*
57th (H) Battery, RFA *from 27 November 1914 to 2 March 1915*
D(H)/XIV Battery, RFA *from 17 May 1916*
509th (H) Battery, RFA *from 7 October 1916 to 13 February 1917*
XIV RHA Brigade Ammunition Column
XXII Brigade, Royal Field Artillery
XXXV Brigade, Royal Field Artillery

Bronnen

- 1 Gabriel Chevallier, *La peur*, Paris, 1930, herdruk 2008, p. 20-21.
- 2 Op 8 november 2012 verspreidde het Persagentschap Belga het bericht: België gaat de kalender opstellen om wereldwijd alle herdenkingen van Wereldoorlog I te coördineren. Dat maakte Vlaams minister-president Kris Peeters donderdag bekend na een onderhoud met de andere betrokken landen. Het Belgisch coördinatiecomité voor de herdenking van de Eerste Wereldoorlog ontving op het Kasteel van Groot-Bijgaarden vertegenwoordigers van onder meer de Verenigde Staten, Canada, Duitsland en Frankrijk. Namens het comité maakte Kris Peeters bekend dat ons land de herdenkingskalender zal opstellen, om de verschillende projecten en initiatieven gecoördineerd te laten verlopen.
- 3 Departement Internationaal Vlaanderen, Visie en doelstellingen, in: <http://www.vlaanderen.be/int/visie-en-doelstellingen>, 2012.
- 4 Annelien Noppe, *De kleine oorlog om de 'Grote Oorlog'. Het politieke beleid in België omtrent de honderdjarige herdenking van Wereldoorlog I (2014-2018)*, masterproef academiejaar 2012-2013.
- 5 Orlando Figes, *Crimea. The last Crusade*, London 2010.
- 6 Roger Fenton was in Engeland één van de pioniers van de fotografie. Hij was ook één van de eerste oorlogsfotografen. Bekend van hem zijn de foto's die hij nam Tijdens de Krimoorlog.
- 7 Lt-Colonel Léonce Rousset, *Histoire générale de la Guerre Franco-Allemande (1870-1871)*, deel1, Paris, 1910, p. 133.
- 8 Ibidem
- 9 De HMS Dreadnought was een Brits slagschip dat als eerste gebruikmaakte van bewapening met bijna uitsluitend geschuttores met zwaar kaliber geschut. Het schip was bewapend met 10 kanonnen van 12 inch in 5 dubbeltorens en was sneller en beter bepantserd dan zijn tijdgenoten. Oorlogsschepen werden voortaan voorzien van vrijwel enkel grote kanonnen met een grotere reikwijdte dan voorheen. Alle andere marines haastten zich om soortgelijke schepen te bouwen. De wapenwedloop op zee die al enkele jaren tussen Engeland en Duitsland woedde, breide zich uit naar andere naties.
- 10 J.H.J. Andriessen, *De andere waarheid. Een andere visie op het ontstaan van de Eerste Wereldoorlog*, Soesterberg, 1999, 2007, p. 80-86.
- 11 Christopher Clark, *The Sleepwalkers*, 2013, p. 180-193.
- 12 Gerd Hardach, *Der Erste Weltkrieg. Geschichte der Weltwirtschaft im 20 Jahrhundert*, Band 2, München 1973.
- 13 Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 - 2000*, New York, 1978.
- 14 Christopher Clark, a.w. p. 206.
- 15 Clive Trebilcock, *The industrialisation of de continental Powers 1780-1914*, London, 1981.
- 16 Speech to the House of Commons (1 March 1848), Hansard's Parliamentary Debates. 3rd series, vol. 97, col. 122.
- 17 Bij het Fashoda-incident kwamen in 1898 te Fashoda in Zuid-Soedan Franse en Britse strijdkrachten tegenover elkaar te staan, waarbij een gewapend treffen nog net werd vermeden.

- 18 Christopher Clark, a.w. p. 201.
- 19 M.A. Bider, *The Anglo-French military and naval Staff conversations, 1906-1914*, thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Master of Arts, Mc Gill University, 1956, p. 32-33. Met verwijzing naar Documents Diplomatiques Français (D.D.F.), 2^e S., VIII, No. 256.
- 20 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: *Ratificaties*, nummer toegang 2.05.02, inventarisnummer 110G.
- 21 J.H.J. Andriessen, *Neutraliteit*, publicatie Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog (SSEW) van 16-03-2012. Met verwijzing naar G. P. Gooch, *British Documents on the Origins of the War, 1898-1914*, Vol. III, *The Testing of the Entente, 1904-06, 1928*, p.186-203.
- 22 J. Roland en E. Duxhesne, *Atlas général de Géographie*, Namur, 1907.
- 23 Glenn, Misha, *De Balkan, 1804-1999: nationalisme, oorlog en de grote mogendheden*, Utrecht 2000
- 24 Sidney Bradshaw Fay, *The origins of the World War*, Vol. 2, New York, 1928.
- 25 Capiteyn André, *Gent in weelde herboren: wereldtentoonstelling 1913*, Gent, 1988.
- 26 David Fromkin, *De laatste zomer. Waarom de wereld in 1914 ten oorlog trok*, Amsterdam, 2004, p. 166-170.
- 27 Christopher Clark, a.w. p. 433-448.
- 28 Ernest Volkman, *Spies. The secret agents who changed the course of history*, London, 1994, p. 163-167.
- 29 Barbara Tuchman, *The guns of August*, Toronto, 2004
- 30 Luc De Vos, e.a., *14 -18 Oorlog in België*, Leuven, 2014
- 31 Dikke Bertha was het geheime wapen van de Duitsers. Het kanon woog 43 ton, had een lengte van 5,88 m en een effectief bereik van 12,5 km en vuurde obussen af van 800 kg. Het staalconcern Krupp uit Essen vervaardigde twaalf exemplaren. Het kanon werd genoemd naar de oudste dochter en erfgename van Friedrich Krupp, Bertha (29 maart 1886-21 september 1957). Omdat het in die tijd ondenkbaar was dat een vrouw het gigantisch Krupp imperium zou leiden na de dood van Friedrich, zocht Keizer Wilhelm II zelf een gepaste echtgenoot. Het werd Gustav von Bohlen und Halbach, een beroepsdiplomaat van gegoede afkomst.
- 32 Jeff Lipkes, *Rehearsals. The German Army in Belgium, August 1914*, Leuven, 2007.
- 33 Karel van de Woestijne, *Verzameld werk*. Deel 8. Het dagelijksch brood II. dagboeken en brieven over den oorlog 1914-1918, editie P.N. van Eyck, P. Mindera en anderen, bron: Karel van de Woestijne, *Verzameld werk*. Deel 8. Het dagelijksch brood II. Dagboeken en brieven over den oorlog 1914-1918 (eds. P.N. van Eyck, P. Minderaa e.a.). C.A.J. van Dishoeck, Bussum. 1950. Op website (Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren).
Zie ook: http://www.dbnl.org/tekst/woes002verz10_01/colofon.htm
- 34 Hilde Verboven, *Waarom? Een verklaring voor het oorlogsgeweld in Leuven 1914*, in *Dagboek Leuven*, Leuven, 2014.
- 34bis Heruitgever Max Schwarte, *Der Weltkrieg um Ehre und Recht. Die Erforschung des Krieges in seiner wahren Begebenheit, auf amtlichen Urkunden und Akten beruhend*, Leipzig, 1922-1933.
- 35 Virginie Loveling, *De oorlogsdagboeken van Virginie Loveling*, Antwerpen, 2013.

- 36 Romain De Wulf, *Dagboek van 24 augustus 1914 tot 13 april 1915*, in Pierre De Wulf, *Het Landgoed Nobelstede. Honderd jaar met de familie De Wulf*, Aalter, 2006.
- 37 Adhema Dauw, *24 augustus 1914 was een dag die onder de benaming "Vluchtersmaandag" de geschiedenis inging*, in 'Ons Doomkerke', 9 de jaargang, nr. 3, 1964.
- 38 Arthur Gleason and Helen Hayes Gleason, *Golden lads*, Toronto McClelland, 1916.
- 39 Ibidem.
- 40 Luc De Vos, e.a., *14 -18 Oorlog in België*, Leuven, 2014.
- 41 Patrick Gossens, Lieve Meiresonne, *Vlaanderen Niemandslan 1914. Van gendarmen, vrijwilligers en burgerwachten tijdens de eerste oorlogsmaanden*, Leuven, 2009.
- 42 Ibidem.
- 43 Bernhard Demburg, *The Case of Belgium. In the Light of Official Reports Found in the Secret Archives of the Belgian Government after the Occupation of Brussels. With facsimiles of the documents*, NY: International Monthly, New-York, 1914.
- 44 Karl Federn, *The origin of the war. Facts and documents*, New-York, 1915.
- 45 Karel van de Woestijne, *Verzameld werk*. Deel 8. Het dagelijksch brood II. Dagboeken en brieven over den oorlog 1914-1918, Bussum, 1950.
- 46 M. Tasnier en R. Overstraeten, *La Belgique et la guerre*, deel III, Les Opérations Militaires, Bruxelles, 1923
- 47 Sven Hedin, *With the German Armies in the west*, in vertaling van H. G. de Walterstorff, New York, 1915, p. 218 en 224-225.
- 47bis E. Alexander Powell, *Fighting In Flanders*, New York, 1915.
- 48 Roger Moelaert, *Het Belgisch leger in het Meetjesland tijdens de Duitse inval in 1914*, in Shrapnel, 1989/2.
Patrick Gossens, Lieve Meiresonne, *Vlaanderen Niemandslan 1914. Van gendarmen, vrijwilligers en burgerwachten tijdens de eerste oorlogsmaanden*, Leuven, 2009.
- E. Delannoo, *Onze gepantserde treinen in 1914*, www.wfa-belgie.be/artikels/trein.htm.
- Paul Van Heesvelde, *Les chemins de fer oubliés*, in *Le temps du train*, Leuven, 2001.
- 49 Georges Le Bail, *La brigade des Jean Le Gouin. Histoire documentaire et anecdotique des fusiliers-marins de Dixmude. D'après des documents originaux et les récits des combattants*, Paris, 1917.
Victor Poisson, *De Dixmude à Nieuport, journal de campagne d'un officier de fusiliers marins*, 1916, in Jean Norton Cru, *Témoins, Essai d'analyse et de critique des souvenirs de combattants édités en français de 1915 à 1928*, Paris, 1929.
Victor Poisson (1897- 1918) was officier van de 9de Cie van het 3de Bataillon, van het 1ste Régiment.
- 50 James St. Vincent Saumarez, officier 2de bataljon 20ste brigade, *Notities en brieven oktober 1914*,
- 51 Vice-amiral Pierre Ronarc'h, *Souvenirs de la guerre. I (août 1914-septembre 1915)*, Paris, 1921.
- 52 Charles Le Goffic, *Dixmude, Un Chapitre de L'Histoire des Fusiliers Marins (7 Octobre - 10 Novembre 1914)*, 1915.
- 53 Virginie Loveling, *De oorlogsdagboeken van Virginie Loveling*, Antwerpen, 2013.

- 54 Elsie Knocker, *Flanders and Other Fields: Memoirs of the Baroness de T'Serclaes*, London, 1964.
- Diane Atkinson, *Elsie and Mari go to war*, 2009
- 55 May Sinclair, 'A Journal of Impressions in Belgium', New-York, 1915.
- 56 Barones 't Serclaes (Elsie Knocker) en Mairi Chisholm, *The cellar-house of Pervyse. A tale of uncommon things from the journals and letters*, London 1917.
- 57 De Wilde R., *De Liège à l'Yser: mon journal de campagne*, Paris, 1918, pg. 199.
- 58 Pieter Janssens, *Belgische veldhospitalen tijdens de eerste wereldoorlog*, Brussel, 2001.
- 59 Leo Van Bergen, *Zacht en Eervol. Lijden en sterven in de Grote Oorlog*, Antwerpen, 2014.
- 60 May Sinclair, *A Journal of Impressions in Belgium*, New York, 1915.
- 61 Devliegheer L, *Oorlogsdagboeken uit de streek tussen IJzer en Leie: Dagboek van Theofiel Hosten*, Brugge, 1972, p. 100
- 62 De Schaepdrijver Sophie, *De Groote Oorlog: Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen, 1997, p. 173-175.
- 63 Victor Poisson, *De Dixmude à Nieuport, journal de campagne d'un officier de fusiliers marins*, 1916, in Jean Norton Cru, *Témoins, Essai d'analyse et de critique des souvenirs de combattants édités en français de 1915 à 1928*, Paris, 1929.
- Victor Poisson (1897- 1918) was officier van de 9de Cie van het 3de Bataillon, van het 1ste Régiment.
- 64 Georges Le Bail, *La brigade des Jean Le Gouin. Histoire documentaire et anecdotique des fusiliers-marins de Dixmude. D'après des documents originaux et les récits des combattants*, Paris, 1917.
- 65 Victor Poisson, *De Dixmude à Nieuport, journal de campagne d'un officier de fusiliers marins*, 1916, in Jean Norton Cru, *Témoins, Essai d'analyse et de critique des souvenirs de combattants édités en français de 1915 à 1928*, Paris, 1929.
- Victor Poisson (1897- 1918) was officier van de 9de Cie van het 3de Bataillon, van het 1ste Régiment.
- 66 Charles Le Goffic, *Dixmude. Un chapitre de l'histoire des fuselier Marins (7octobre – 10 novembre 1914)*, Paris, 1915.
- 67 Jean Pinguet, *Trois Étapes de la brigade des marins. La Marne, Gand, Dixmude*, Paris, 1918.
- 68 Georges Le Bail, *La brigade des Jean Le Gouin. Histoire documentaire et anecdotique des fusiliers-marins de Dixmude. D'après des documents originaux et les récits des combattants*, Paris, 1917.
- 69 De Witte Paul, *Een streek in oorlog. Oorlogsdocumenten uit het Tieltse 1914-1919*, Brugge, 1980.
- 70 J.E. Edmonds, *Military operations. France and Belgium*, 1914, London, 1925.
- 71 West Surrey Regiment (Queens) 2nd Btn, <http://www.wartimememoriesproject.com/greatwar/homefront/britisharmyhomefrontww1-view.php?pid=1008>
- 72 Emily Saumarez, *The letters, records and diary of Lieut. Saumarez and his wife, an Old Contemptible of the Scots uards (BEF) in the trenches, the First Battle of Ypres during the Great War of 1914-1918*, 2014.
- 73 Christopher Thomas Atkinson, *The Seventh Division 1914-1918*, London, 1927.
- 74 Roger Moelaert, *Het Belgisch leger in het Meetjesland tijdens de Duitse inval in 1914*, in Shrapnel, 1989/2.
- 75 Ibidem

- 76 Archief van het Bisdom. Oorlogsverslagen WO I, Bisdom Gent, Bellem (Aalter), Parochie van Onze Lieve Vrouw, Parochiaal verslag, 14/05/1919-09/07/1919
- 77 Gemeentearchief Aalter, Oorlog de gevolgen, bundel 547.
- 78 Filip Bastiaen, Uniek document over de intocht van de Duitsers in 1914, in Land van de Woestijne 2013, nr. 3, p. 35-40.
- 79 Archief van het Bisdom. Oorlogsverslagen WO I, Bisdom Gent, Poeke (Aalter), Parochie van Sint-Lambertus, Parochiaal verslag, 02/05/1919-04/06/1919
- 80 Peter Laroy en anderen, Geschiedenis van Lotenhulle, Aalter, 2006, p. 356-357.
- 81 Archief van het Bisdom. Oorlogsverslagen WO I, Bisdom Gent, Lotenhulle (Aalter), Parochie van Heilige Drievuldigheid, Parochiaal verslag, 08/03/1919-25/11/1919
- 82 Romain De Wulf, Dagboek van 24 augustus 1914 tot 13 april 1915, in Pierre De Wulf, Het Landgoed Nobelstede. Honderd jaar met de familie De Wulf, Aalter, 2006.
- 83 Wilhelm Führer, Geschichte des Reserve Infanterie Regiment 203. West 1914/1915, Berlin, 1960.
- 84 Maurice Thys, Enkele gebeurtenissen gedurende de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 in de gemeente Aalter, in Land van de Woestijne, 1991, nr. 1-2, p. 9-50.
- 85 Peter Laroy, Debet Zijne Majesteit de Keizer van Duitsland. De komst van de Duitse troepen te Aalter in oktober 1914, in Appeltjes van het Meetjesland, nr. 53, 2002, p. 243-256.
- 86 De hier besproken documenten werden geraadpleegd in het Archief van de gemeente Aalter, bundel 547, De oolog en gevolgen 1914-1918.

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter , gesticht in 1977.

Verschijnt in maart, juni, september en december.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67,9880 Aalter.

Bankrekening: IBAN: BE02 4426 59436140 - BIC: KREDBEBB

Lidmaatschapsbijdrage: gewone leden: €12,50

steunende leden: €25,00 of meer.

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR:

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare,
093744458 - willystevensl@skynet.be

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter,
09375 1486 - peter.laroy@telenet.be

Secretaris en Ledenbeheer: Eliane DEPOORTER, Leurebroekdreef 1,
9880Aalter, 051 688991 - arnelidepoortert@telenet.be

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49,9880 Aalter,
093742360 - ives.penninck@telenet.be

Redactie en layout: Jan DEFROYT, Kestelstraat 67,9880 Aalter,
093746581 -jan_defruyt@scarlet.be

LEDEN:

Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter,
0937441 36 - robert.verhelst_aalter@skynet.be

Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter,
09375 13 77 - roger.baeckelandt@telenet.be

Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter,
093745463 - walter39be@yahoo.com

Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12,9880 Aalter,
093747982 - jeanarthur.camerlinckx@skynet.be

MEDEWERKERS:

Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene,
051 65 50 29 - erik.wille@skynet.be